

Discursus de diluuiio maximo occasione inuenti nuper in Comitatu Laubacensi, & ex mira metamorphosi in mineram ferri mutati ligni cum observationibus geodaeticis, aeroscopicis, hydrographicis & aliis, praesertim quoad terram sigillatam huius loci & limum nouo modo in verum ferrum mutatum & c. curatius institutus & publicatus / à Io. Georgio Liebnecht. Cui accessit D. Jo. Gothofredi Geilfusii de terra sigillata Laubacensi erudita tractatio Latinitate donata.

Contributors

Liebknecht, Johann Georg, 1679-1749
Geilfus, J. G. De probatissimae .. terrae sigillatae Laubacensis.

Publication/Creation

Giessae & Francofurti : Imp. Io. Ott, Meyeri & Sam, Tob Hocker, 1714.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/g4t2d8nx>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

The Library of the
Wellcome Institute for
the History of Medicine

MEDICAL SOCIETY
OF LONDON

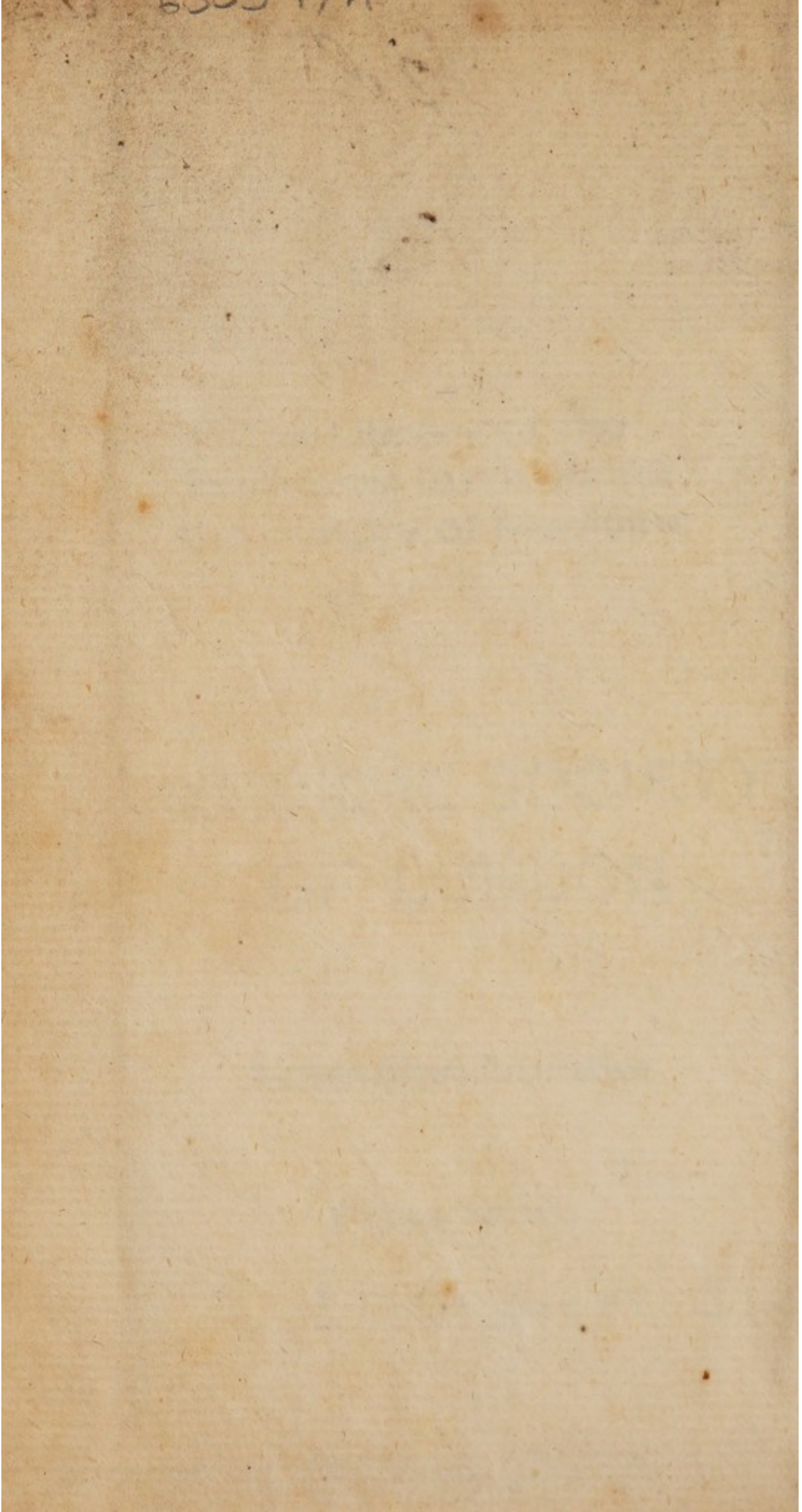
Accession Number

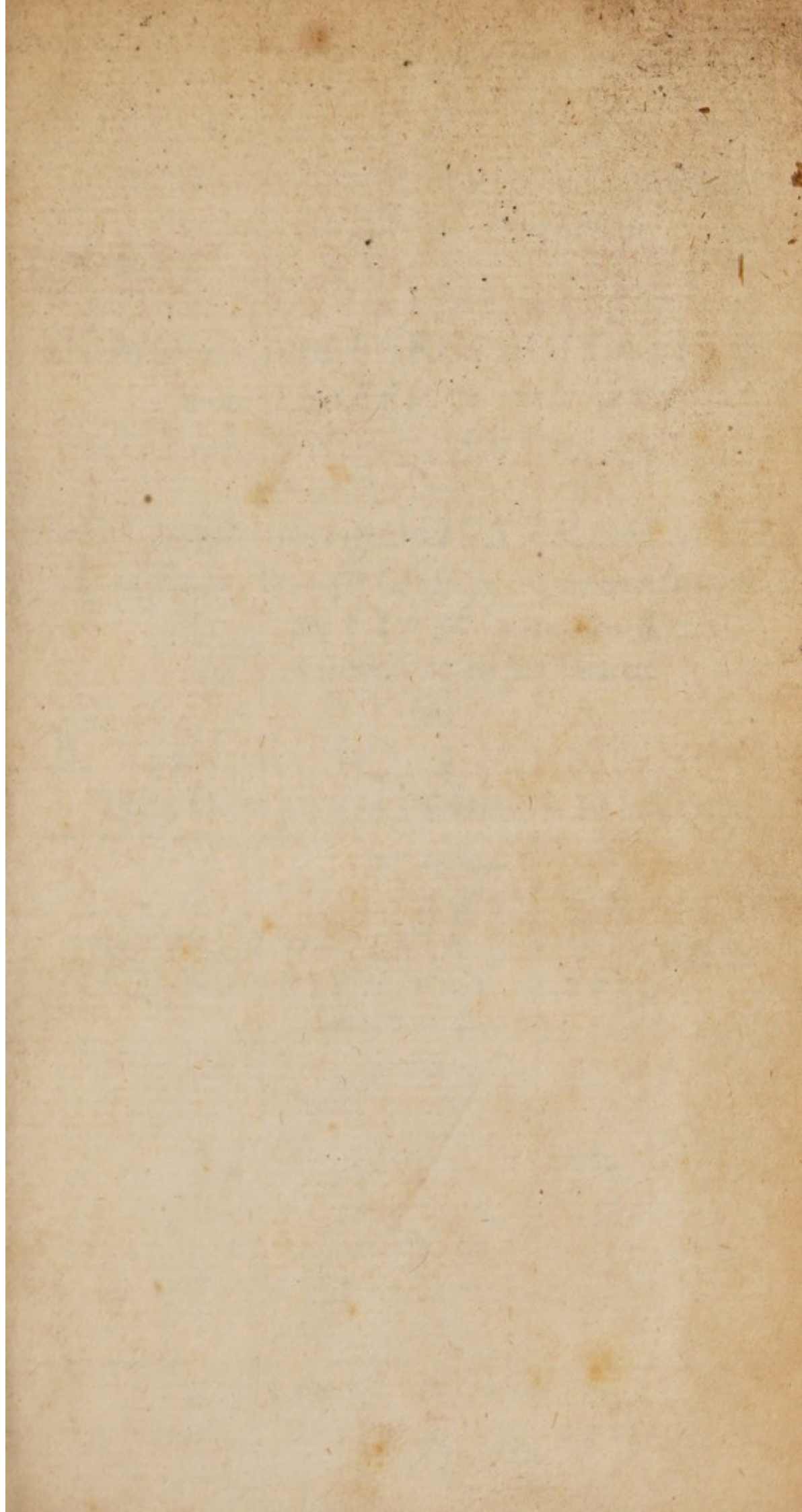
Press Mark

LIEBKNECHT, J.G.

0.21

28

五

DISCVRSVS DE
DILVVIO MAXIMO

occasione inuenti nuper in Comitatu

LAVBACENSI, & ex mira

METAMORPHOSI

IN MINERAM FERRI MVTATI LIGNI

cum OBSERVATIONIBVS

2 | **GEODAETICIS, AEROSCOPICIS,**
HYDROGRAPHICIS

& aliis, praesertim quoad TERRAM SIGILLA-

TAM huius loci & LIMVM nouo modo in VE-

RVM FERRVM mutatum &c.

curatius institutus & publicatus

2

IO. GEORGIO LIEBKNECHT,

MATHEMATVM PROFESS. P. ORDIN.

Cui accessit

D. IO. GOTHOFREDI GEILFVSII

de TERRA SIGILLATA LAVBACENSI

ERVVITA TRACTATIO

Latinitate donata.

GIESSAE & FRANCOVRTI,

imp. IO. OTT. MEYERI & SAM. TOB. HOCKERI.

CID IO CC XIV.

DISSECTVS DE

occasional printing in German
LAVACRIS, & x. 1711

IN MINUTAM TERRI MIVTATIONE

et ossa, & ossa

et ossa, & ossa

et ossa, & ossa

et ossa, & ossa

et ossa, & ossa

2

MATHEMATICA PROPOSITIO

et ossa, & ossa

et ossa, & ossa

et ossa, & ossa

①

②

③

④

⑤

⑥

⑦

⑧

⑨

⑩

ILLVSTRISSIMIS
S. ROM. IMPERII
COMITIBVS
AC DOMINIS,
DOMINO
FRIDERICO
ERNESTO,
COMITI IN SOLMS
ET TECKLENBURG, DOMI-
NO IN MUNTZENBERG, WILDEN-
FELS, SONNENWALD
ET RELIQA
*SACRATISSIMAE CAESA-
RAE MAIESTATIS*
CONSILIARIO
INTIMO,
EIVSDEMQUE
SVMMI TRIBVNALIS,
QVOD WETZLARIAE EST,
PRAESIDI,

NEC NON

DOMINO
CAROLO
OTTONI,
COMITI IN SOLMS
ET TECKLENBURG, DOMI-
NO IN MUNTZENBERG, WILDEN-
FELS ET SONNENWALD &c.

VT ET

CHRISTIA-
NO HEINRICO,
COMITI AC DOMI-
NO IN SCHÖNBURG, DY-
NASTAE IN GLAVCHA ET WAL-
DENBURG, VT ET IN INFERIORI
COMITATV HARTENSTEIN
AC LICHTENSTEIN &c.

COMITIBVS AC DOMINIS
LONGE GRATIOSISSIMIS.

ILLVSTRISSIMI S. R. I.
**COMITES
AC DOMINI,
DOMINI GRA-
TIOSISSIMI.**

Vemadmodum IL-
LVSTRISSIMA-
RVM VESTRA-
RVM FAMILIARVM, QVÆ
SVAS in vtroque & belli &
pacis splendore enitentes virtu-
* 3 res

DEDICATIO.

tes summis IMPERATORI-
BVS ATQVE REGIBVS vl-
tra hominum memoriam pro-
barunt, meritissimas laudes ac
merita ipsa nec tempus nec pa-
gina capit: ita hoc solummo-
do, si quid dicendum est, dixis-
se sufficiat, esse omnino ILLAS
in illarum numero, quae bo-
nas artes & scientias, humanum
genus adprime decentes, in
magno habuerunt honore, nec
etiam minori istarum cultores
prosecutae sunt amore. Profe-
cto virtus, quae summas perso-
nas decet, ornat & sola regno-
rum ditionumque possessores
firmat, illasque inter ipsos ho-
stium insultus atque bellorum,
sartas rectas conseruat. Cum
igitur

DEDICATIO.

igitur tantum virtuti huic in-
esse compertum sit robur, tan-
taque vis; mirum non est, quod
VESTROS aequae animos, in-
numeris ILLUSTRISSIMO-
RVM MAIORVM exemplis
haud impares, antiquus plane &
praealtus affectus inuaserit,
VOS etiam in hunc vsque diem
firmissime tenens. Adfunt testi-
monia sincera; & ne multum
abiisse videar, testem habeo fidū
studiorum cultorem, fratrem
meum Germanum, qui diuer-
sis abhinc annis ILLUSTRIS-
SIMAE FAMILIAE LEI-
NINGENSI a consiliis fuit, &
tot tantisque mactatus benefi-
ciis, singularem gratiam a VE-
STRIS VESTRORVMQVE

DEDICATIO.

primo videbuntur intuitu; puta videbuntur, sed non ita amplius post relectionem erunt: quare & ex parte VOS IPSOS, ILLVSTRISSIMI DOMINI COMITES, DOMINI GRATIOSISSIMI, testes gravissimos volo, & cuilibet, vel durissimo obtrektatori, quae restant dubia, ad oculos commonstrare audeo. Nihil enim, quod fide careat, aut a veritate remotum sit, quantum quidem ego scire possum, in tota tractatione occurret. Interea, ut haec singula nonnisi diuinam respiciunt gloriam, VESTRORVMque innatam ac intensissimam veritatum diuinarum ac humanarum curam: ita hunc breuem

DEDICATIO.

uem de diluuiο maximo discursum, & quidem ex mira ligni apud VOS inuenti in mineram ferri metamorphosi, VOBIS, ILLVSTRISSIMI COMITES, DOMINI GRATIOSISSIMI, inscribo, ea qua par est animi reuerentia rogans, vt leuidentis & chartaceum hocce munusculum serena fronte accipere, & me meosque vltioribus VESTRAE GRATIOSISSIMAE BENEVOLENTIAE radiis collustrare, ne dedigne-
mini. Quod vnicum valeo, DEVM supplex veneror, vt VOS publico totius SAC. Imperii Romani bono & vniuerso reipublicae literariae comodo, quam diutissime incolumes,

DEDICATIO.

lumes, VESTRASQUE ILLV-
STRISSIMAS FAMILIAS
omni prosperitate in annos &
secula florentes seruare ac con-
seruare velit!

ILLVSTRISSIMORVM
ac GRATIOSISSIMO-
RVM NOMINVM
VESTRORVM

Scriebam in Academia
Hasso - Darmstadina
ipso Natiuitatis IL-
LVSTRISSIMI CO-
MITIS ac DOMINI
GRATIOSISSIMI
die, qui est XXVI.
Mart. an. c1710ccxiv.

*ad quæuis obsequia pa-
ratissimus Cultor*

IO. GEO. LIEBKNECHT
P. P.

AMICE LECTOR.

Raesens in conspectum tuum
 veniens scripturae genus, ex
 eorum numero est, quod ex
 regno minerali vegetabile
 quoddam obiectum sistit, & sic pariter
 intra regnum animalium homini praeci-
 pue, prout ego quidem arbitror, de iustis-
 sima DEI ira, quam primos homines sen-
 tire oportebat, testimonium infallibile
 profert. Et quia haec talia non ex meo
 solo ingenio profecta sunt, sed & aliorum
 consensum habent, facile concedes, quod
 tractatio ipsa non aequae magno titulo
 spendeat, sed splendidiori omnino digna
 videatur. Quod si nunc tuum nobis ad-
 sessum praebes, bene est; sin minus, mihi
 perinde erit. Est insuper, quod ipse iudi-
 cabis, integra materia ita comparata, ut
 non meam intendat, sed summi artificis
 gloriam. Interea sunt nonnulla, in qui-
 bus Te, Amice Lector, praemonere debeo,
 ne vel Tibi forsitan molestus sim, vel aliis,
 qui

PRAEFATIO.

¶ rerum mineralium peritum offendere, & prudentiam singularem, quam in Viro ibidem laudato integerrimo, turbare. Lectorique istarum rerum perito, suspectam reddere possent. Sic enim ibidem legitur: unter der Erden, quod debebat esse in der Tamm-Erde &c. loco Gebirge, debebat legi Gesteine, loco Quartz, Quertz, loco istorum verborum: in beständigen Gängen &c. debebant esse vortstreichend, & loco Leberstein intelligi Leeseisteine &c. &c: Scias autem B. L. haec atque alia ex amanuensis incuria ita, prout solet, perverse adposita esse, qui dicti viri litteras vel legere non potuit, vel ex negligentia noluit.

Prostat etiam ad hoc caput II^{um} Tabula quaedam, Comitatus, quo de sermo est, partis superioris flumina, ac fontium praesertim origines sistens, quae ideo Hydrographica vocatur. Potuisset equidem isthaec tabula in maiori forma exhiberi, quemadmodum ita quoad omnes circumstantias, partim a me ipso, partim ab aliis fide dignis subinde observatas, illam consignatam habeo; verum enim vero solae instantes nundinae, artificum-
que

PRAEFATIO.

que negotia alia impediuerunt, quo minus illa exarari & publico exhiberi potuit. Solam autem regionem & loca, de quibus loquor, curatius heic consignata esse, tibi persuadeas, reliqua illustrationis saltem causa &, ne spatium esset vacuum, adiecta sunt. Signaturas perbreues facile intelliges. Sicuti & in exigua cartula montes sigillatim delineare haud potui: ita tantum terminos ditionis maiusculis punctulis, & syluas cum montibus minoribus punctulis indicaui, ut & speciatim litteris alphabeticis tum maioribus, tum etiam, finitis illis, minoribus ad iustam seriem montes & syluas notabiliores, & reliqua notabilia, ceu sunt fontium ac fluminum origines, valles, ferri ac terrae sigillatae fodinae, quas puncta crassiora sistunt, ponticuli, molae, aedificia & alia, numeris minoribus indicaui. Quod si igitur non ita omnia expressa sunt ex voto, non est ut mihi adscribatur erroris causa, qui iam in eo sum, ut integram Wetteraviae chartam hydrostaticam mox Tibi commonstem, sed potius properanti artificis stylo: sufficiat modo veras fontium atque fluminum
huius

PRAEFATIO.

huius territorii Laubacensis origines in
praesenti adcuratius, quam ullibi, ex-
pressas esse. Miraberis fortassis porro
nonnullas, praeter vulgi morem positas
adpellationes e.g. illam montis Dionysii,
quem Dinae voco; sed id ipsum ita voca-
ex B. Io. Henr. STUMPFII SS. Theolo-
giae Doctoris & Metropolitani quon-
dam Niddani meritissimi iudicio, qui ad-
pellationem hanc prae aliis amavit, eam-
que multis ac variis olim defendit argu-
mentis, ceu id mihi nuper Dn. Io. Sam.
PFNÖR, Pastor Rodheimensis fidelissi-
mus retulit, quem etiam ita secutus sum.
De reliquis non est ut Te, Amice Lector,
moneam, qui Te omnino tanta aequitate
praeditum esse confido, ut credas, me ni-
hil in hisce talibus frustra posuisse.

In capite III. & quidem §. II. vocabu-
la supra dicta, a me partim aliter pro-
lata sunt, partim vero ipse inter erra-
ta inferius adposita cognosces, & sic
omnia pro tua aequitate diiudicabis.
Interim quae ulterius in hocce capite
proposita sunt, ipse observavi sedulo, nec
etiam statim, ac observavi, in chartam re-
tuli, sed prout observavi iterum iterum-
que

PRÆFATIO.

que examini dedi. Quare & experimentis hisce atque aliis tuto fidere potes, ac Tibi certo persuadere, quod ne minimum sine fide ac ratione à me adpositum sit, qui me ideo semper Tibi ad resumenda commonstrandaque experimenta singula paratum & paratissimum exhibeo.

Quibus ita admissis, non habeo, ut Te multum quoad ultimum caput admoneam; quia istud partim ea habet, quae ex antecedentibus partibus immediate profluunt, partim vero sententiam, quam supra de Diluvio maximo adserui, refert ac comprobat: quod si nuuc illa concedes, nec erit quoad ultima, ut quicquam ex postliminio resuscitatum dicas, nisi Te ipsum & aliis aperte maleuolum exponere velis. Et quid tandem, si aliter sentis? modo vere sentis, & non, quod plebs facit, & Te & bonas artes perpetuis rixis odiosas reddis. Equidem sunt, qui ex eiusmodi rixis & continuis taxandi & corrigendi verbis, quasi soli sint dictatores & veritatum scilicet, custodes, sibi peculiarem inclarescendi modum

**

dum

PRAEFATIO.

dum imaginantur ; ubi tamen non nisi ex aliorum rebus , quas vel non intelligunt , vel , quod peius est , nunquam viderunt aut experti sunt , vel ex ipsis istorum vitiis , si modo sunt , vanae gloriolae sentinam parant.

In fine quoque beati D. GEILFVSII tractationem egregiam de Terrae sigillatae Laubacensis virtutibus Bezoardicis habes, & quidem nunc primitus latinitate donatam, quia rarissima non solum est ac utilis, sed & , quod unice me mouit , cum hactenus proposita materia adprime conuenit. Quantumuis vero brevis Tib. B. L. videatur huius B. Viri scribendi ratio & tractatio ; ipse tamen mox eius relectione cognosces , quod permagnum contineat usum , praesertim cum haec omnia ex propria & ultra triginta annos continuata felicissima experientia observata ac scripta sint. Potuissen huic adhuc alium tractatum adnectere
quer

PRAEFATIO.

quem MStum à doctissimo quodam anonymo Medico habeo : verum instantes nundinae, ut & negotia alia maximo-
pere impediuerunt, quo minus huncce tibi communicare iam potuerim. Potero tamen, si modo Deus voluerit, occasione alia, ubi & pleniorẽ indicem magisque à mendis, quas pro solenni suo sparserunt Typographi purgatum textum, quia non semper artificibus adfui, sed utrumque aliorum ac diuersorum manibus relinquere necesse habui, animitus promitto. Quod super est Te B. L. Deo T. O. M. meque Tuo ulteriori favori commendo &c. Scrib. Giessae d. XIII. April. CIO IOCCXIV.

IO. GEORG. LIEBKNECHT
P. P.

IVSTIN. MARTYR in Arist. dogm.
euerf. fol. m. 88.

Ὅτι τῇ φύσει καὶ τῇ τέχνῃ ἐθηκε τῶτον ὅρον, φα-
νερόν, εἰ δὲ ὁ Θεὸς ὑπὸ τὸν ὅρον ἔκ ἐστ, ἀλλὰ
ποιεῖ ἐκ τῆ τυχόντος τὰ τυχόντα τῇ τῆ ὅρου
ἀνάγκῃ μὴ κωλυόμενος τῆ ποιεῖν αὐ βέλεται,
πῶς ἔκ ἡλευθέρωται, καὶ τῆ ὅρου τῆ ποιεῖν ἐκ
τῶν ὑποκειμένων κατ' ἀνάγκην.

CAPVT I.

DE

*PRÆNOSCENDIS NON-
NULLIS OBSERVATIONIBVS, QUI-
BVS ARGVMENTA, INFRA ADDVCEN-
DA, NITVNTVR IN GENERE.*

Vbi de DEO ex
structura mun-
di cognoscendo
§. I.

De necessaria crea-
tionis considera-
tione §. II.

De primis creatis, uti
de coelo §. III.

De Terra cum eius
centro §. IV.

De Luce primigenia
§. V, cum de tempore
creatis & homine

in sua perfectio-
ne §. VI.

De hujus amissione
cognitionisq; im-
becillitate §. VII,
& istius huc spe-
ctante causa pro-
ximiori §. VIII.
remotione & di-
luvio, §. IX.

Cur per diluuium
facta sit remotio?
§. X.

De isthoc tota testa-

A

tur

tur hodie terrae
superficies §. XI.
Secundo uniuersa
terrarum com-
pages §. XII.
Tertio hydrostaticae
leges §. XIII. ex-
perientia illustra-
tae §. XIV.
Unde diuersa terrae
strata hodiernum
existentia, com-
monstrantur §.
XV.
Id ex aliorum con-
sensu illustratur
§. XVI.
Strata ex diuersa li-
quidorum moto-
rum ratione mul-
tum turbata §.
XVII.
Superioris strati ma-
xima turbatio
quoad res varias
speciatim anima-
tas §. XVIII.

Quoad arbores spe-
cialius. §. XIX.
Idipsum experientia
comprobatur §.
XX.
Quomodo conserva-
ta sint eiusmodi
ligna §. XXI. vti
Lapidum quoddam
genus singulari
§. XXII.
Alia conseruationis
ratio in lignis, im-
prim. petrificati-
o & metallisatio §.
XXIII.
Quae in nonnullis re-
bus, ob istarum con-
stitutionem & na-
turam, debet esse
citior §. XXIV.
Qualia sunt ligna ae-
nea ferri natu-
rae accedentia,
XXV.
Ligna alia cum prin-
cipiis suis & aqua
vari

<i>varie impragna- ta & a tempesta- te seruata §. XXVI Generalis istius Scri-</i>	<i>pturae occasio §. XXVII. Eaque proximior, §. XXVIII.</i>
---	---

§. I.

Venit omnino, De Deo ex stru-
 quæ summa v- ctura mundi
 niuersi Stato. cognoscendo.
 ris gratia est, hora & dies, prout
 inter gentes quoq; prædicendo monstra-
 uit SENECA, * quo terrarum incolae,
antiquos non modo aperta nesciuisse, mi-
rantur, sed &, quod magis est, perditionis
antiquae ac leuitatis suae testes, ligna sci-
licet & lapides, quos pedibus calcant, ad-
mittere coguntur. Venit itaque, sed ea
 lege dies, quo elegantissimam *uniuersi*
 structuram, vel minimas eius partes, non
 nudas adspiciamus, aut reputemus pictu-
 ras, ad animalium quorundam brutorum
 modum, quae ad pictos aequae, ac viuos
 A 2 concii-

* Lib. VI, c. XXV, Nat. Quæst. p. m. 844.

concidunt hostes: sed vt illam, veluti superiori omnesque creatas vires superante manu paratam, paratissimo spectemus animo, omnique intueamur & rimemur cura, necesse est. Hunc enim in finem mirabilem vniuersi compagem esse creatam, & tanta exornatam quoad totum concinnitate, partiumque splendore, vt homines vel somnia inter & vigiliam marcescentes, ex egregia isthac mundi creatura, eiusdemque ineffabili structura, primum, increatum & ineffabile ens, nec ab vlla re vnquam dependens, ceu vnicam mouendi causam, principiumque per noscere queant. Quocum etiam omnes boni consentiunt, & hos inter gentes cum PYTHAGORA * suo dicunt:

Εἴ τις ἄρεϊ, Θεός εἰμι, πάρα ξένος, ὅτος ὀφείλει
 Κόσμον ἴσον τούτῳ σήσας εἰπεῖν, Ἐμὸς ὅτος.
 Κεῖχ' ἰ μόνον σήσας εἰπεῖν Ἐμὸς, ἀλλὰ καταικεί
 Αὐτὸς ἐν ᾧ πεποίηκε πεποίηται δ' ἀπὸ τούτου.

Id quod paulo clarius, quam quidem fecit IO. LANGVS, ita reddi posset:

51

* Ita cit. IVSTINO MARTYRE περί μοναρχίας Θεῶ fol. m. 82. conf. quae habet in Cohort. ad Graecos.

*Si quis erit, qui pro Numine poscat haberi
Ultra unum, is debet mundū parem fabricari isti
Dicereque, Hic meus est. Neque solum ita dice-
re oportet,*

*Sed regere hunc etiam vegetanti Numine. Quod
cum*

*Praestiterit, tunc demum ipse author habebi-
tur orbis.*

II.

Ita sane antiquorum pe- De necessaria
ctora tenebat *Uniuersi ma-* creationis con-
china, & quaecunque in il- sideratione.

lius ambitu comprehenduntur, vt istorum
creationem & gubernationem, certissimum
diuinitatis argumentum & notam esse,
sibi persuasum haberent: ideo & IERE-
MIAS, * *omnes Deos*, perinde, vt Pytha-
goras antea, *qui coelum & terram non fe-*
cerint, *perire iubet de terra & sub coelo.*
Qui locus sane egregius est, nec obscure
simul innuit, doctrinam istam non tam ad
Theologos, quam Philosophos pertinere,
vt bene CALIXTVS monet. ** Quocir-
ca etiam mundus ab antiquis *Cosmus* ap-

A 3

pella-

* Cap. X, II.

** In Dissert. peculiari de Creatione.

pellatur, testante STOBÆO: * Ἀπὸ τῶν
τῶν πάντων διακοσμάσιος, ποθ' ἐν τὸ ἄριστον συντε-
ταγμένος. Τὸδ' ἐν ἑστὶν ἄριστον αὐτὸς, ὅπερ ἐστὶ κατὰ
τὰν ἐννοίαν, ζῶον ἑρμῆιον, ἀφθαρτον, ἀρχαί τε καὶ
αἰτίαι τὰς τῶν ὅλων διακοσμάσιος. Quam egre-
gia autem sit ista διακόσμησις, siue ab uno
Optimo directa, qui DEVS est, decora ad-
ministratio, ex initiali eius institutione, vel
quod idem est, ex creatione atque coordi-
natione Vniuersi, apprime cognoscitur.
Istam quidem, si vllibi, saltem ex hac parte,
in gentilibus miramur maxime, quod
ceu ex frequenti & curatiori antiquorum
lectione constat, tam multas, prope infi-
nitas, vtvt diuersas, non raro falsas de
creatione habuerunt disquisitiones. Nam
his ipsis vel certo certius monstrant τὸ ἐγ-
γον τῷ νόμῳ ** i. e. legis, & sic ipsius Dei ὁ
opus & negotium totum, prout hic scili-
cet in creatione & creaturis certas leges
obseruauit, & eadem, vt ab hominibus
imposterum, tanquam certissimi imperfec-
tionis creaturarum fines ac notæ, perpe-
tuo

* Ex Lib. de familiarum foelic. Calier. Pytha-
gorici Laconis ser. LXXXIII. fol. m. 432.

** Rom. II, 15.

tuo obseruarentur, voluit, scriptum esse in
 ipsorū cordibus *συμμαρτυρήσης αὐτῶν τῆς συνει-*
δήσεως; vel demonstrant, se *ἀπὸ κτίσεως κόσ-*
μου, sibi ipsis testes & DEI perpetuo exi-
 stentis, & ipsius administrationis perpe-
 tuae, *ἀναπολόγητοι* * existere. Et quanquam
 creatio mundi, tanquam naturalis testis,
 non sufficiat ad perfectam Dei cognitio-
 nem; sufficit tamen ad conuincendam
 antiquorum gentium impietatem, & sua-
 sor nobis hodie est sat euidens, ne hanc
 veritatis aeternae particulam in iniusti-
 tia detineamus: ** sed potius, vt *creatio-*
nis diuinae, maxime vero *administratio-*
nis, & quae ex hac venit, iustissimae in di-
 luvio maximo irae diuinae testes, quoties-
 cunque occurrunt, intueamur sedulo, aliis-
 que cognoscendos proponamus: & id
 quidem tanto alacrius, quo per Dei gra-
 tiam de creationis initio ac progressu cer-
 tius nobis, quam quidem gentibus, ex sa-
 cra reuelatione constare debet.

III.

Antequam vero *diluvii*
 maximum consideramus,

Quae *πρώτως*
 creata sint.

A 4

cuius

* Rom. I, 20.

** Cap. I, 18.

cuius in praesenti tractatione infallibilem
testem, auxiliante diuina gratia, proferre
mens est, de creatione ipsa rebusque, quae
hanc inter & *diluuium* euenerunt, nonnulla
praefari libet. Et quidem ideo, vt totius
administrationis diuinae, & illarum re-
rum seriem, quae in subsequentibus oc-
current, cognoscamus penitius. Ne au-
tem rem alibi expositam, denuo adpone-
re videar, iuuabit tantum praenotasse: pri-
mum atque summum ens, a nulla re vn-
quam dependens, per quod DEVM Ten-
Optimum Maximum §. I. innuo, tanquam
unicam mouendi causam & principium,
in principio * h. e. in illo ipso puncto ac-
momento, quo primum tempus primo-
rum sex dierum esse coepit, ** & sic nom-
aeque, vt quidam cum Dn. WISTONIO
*** volunt, ante sex dierum spatium,
creasse ex nihilo, non puta respectu habitu-
dinis causalitatis & influentiae ipsius nihili
in rem; sed tantum respectu habitudinis,
ordi-

* Gen. I, 1.

** Conf. LVTH. ad Genesin p. m. 4 & 5.

*** In edita noua Telluris theoria Anno
CICIDCLXXXVI.

ordinis cuiusdam secundum nostrum
concupiendi modum, quatenus *non esse*
rei praeintelligitur ante *esse* ipsius. Ita crea-
uit Deus *coelum* s. locum & spatium illud
amplissimum, quod omnium mox crean-
darum partium Vniuersi totalium recep-
taculum existere debebat; dein' quoque
Terram, tanquam corpus locandum, de
quo κατ' ἐξοχὴν Moses imposterum loqui
sibi constituerat, & in quo speciatim res
intra sex dierum spatium creandae, & ex-
tra hoc existentes constituti iam Vni-
uersi partes, ex hoc, tanquam e commu-
ni specula, conspici debebant. Duo igitur,
quasi in quodam creationis heic prooe-
mio, sistuntur *principia primordialia*, Coe-
lum & Terra, ceu totidem constituit Psal-
mista; * quae etiā sat notanter LXX. expri-
munt, κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν σὺ Κύριε ἐθεμελίωσας,
καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ ὕψανοί. Sunt ita-
que, qui vnum illud principium, nempe
coelum, *Hyperphysicum* vnico vocabu-
lo indicatum, & *Physicum*, alterum plu-
ribus descriptum, vocant; vtrumque ve-

* Psal. CII, 26.

ro πρώτως creatum ex omnino nihilo, strictissimo *creationis* vocabulo denotant. Prout vero illud primum, nempe coelum, longe diuersum est, vt quilibet videt, ab illo, quod mox versu octauo * innuitur: ita quoque hoc ipsum quasi mundi principium catholicum futuraque corpora includens vocare, nullus dubito; nec ipsi qualitates ab elementaribus sic distinctas, maximam partem inperceptibiles s. *hyperphysicas*, medias, nempe inter res *spirituales & corporales*, pro vtrisque tamen veniendis, cum quibusdam scriptoribus denego: sed omnem potius & raritatis & densitatis energiam diuinitus inditam, huic attribuo.

IV.

Terra cum suo
centro πρώτως
creata.

Quod *Terram* attinet, ceu
alterum principium πρώτως
creatum, illa a Mose nunc
pluribus describitur propositionibus; quae
profanis homuncionibus nude ac crude-
rem omnem spectantibus, minus cohae-
rere, aut nobis quam optime ita videntur,
vt

* Gen. I.

ut nonnisi summam & infinitam vel ex nudis & breuissimis textus verbis pernoscere liceat sapientiam. Primo igitur dicitur & *Terra*, veluti principium alterum illud, ex quo elementa prodire, moxque totum globum terraqua-ignaeëreum constituere debebat, erat *inanis & vacua*. Quae verba apprime emphatica, nonnisi statum primum ante reliquarum rerum productionem luto ac limo variisque rebus aliis permixtae in terra, tanquam in rudi quadam indigestaque mole, exprimunt; quae in Vniuersum apud antiquos Chaos audit. Hinc moles ista αἰθέρας καὶ ἀναιταρθένας,* nonnisi *tenebras* densissimas monstrabat, partim quod nullibi illustrata erat, partim etiam ob ruditatem, densitatem & frigus illustrari non poterat, sed admodum densae instar glaciei, cuius partes intime adhuc erant commixtae, iacebat. Posteaquam vero moles ita quoad *totam* suam ruditatem & vastitatem descripta est, nunc secundo sacratissimus Scriptor pergit ad *interiorem* eius constitutionem, & prae-

* Vti LXX loquuntur.

& praeter eius ruditatem indicat, terram habuisse תהום *abyssum* s. voraginem aliquam, quae non solum quoad capacitatem & magnitudinem, sed & aquarum copiam extitisset maxima, imperscrutabilis & omni fundo carens. Sicuti vocabulum hoc in sacris * notat *tum locum* aliquem *capacissimum*, fundo destitutum, vti maris rubri receptaculum; *tum materiam* spatium illud *explentem*, v. g. aquas, רבה תהום vnde scaturiunt fontes Genes. VII, 11. VIII, 2. cuius superficies congelatur Iob. XXXVIII, 30. Quia vero heic expresse תהום indicatur, quasi κατ' ἐξοχήν talis abyssus; ideo necesse est, globum istum vtvt confusissimum, habuisse eiusmodi voraginem interiorem, amplissimam scil. & pro totius molis proportionem maximam, eamque a prima inde creatione accepisse, ita, vt eius superficiei partes omnes, veluti in globo quodam, ad sensum fere aequaliter non solum a praesenti molis indigestae, sed & futuri globi ter-

* Conf. B. GEIERVS ad Psal. XXXIII, 7. & alibi.

terraquacrei superficie extiterint remotae, & illa sic ipsum terrae centrum formaret. Ne autem frustra sine vltiori probatione quid posuisse videar, sciendum est, quod huic abyssō attribuitur פנים facies seu superficies quaedam; nam in concinna hac & emphatica descriptione, nihil heic Hebraeorum more abundare, nulla praesertim sic vrgente necessitate, puto: vbi vero superficies corporum sicuti heic, ibi etiam corporeitas, puta aquarum, esse debet, & quidem tanto amplior, quo certius huic amplissimo loco adscribuntur tenebrae. Dein aliunde constat, Moſen מן תחתן explicare per inferiorem & intimum terrarum locum, quasi foecunditatis omnis, & sic necessario ab omni terrarum superficie aequaliter distans receptaculum, quando scilicet Iosepho benedicens addit: * ממנו שמים מל ומתהום רבצת תחת * vbi passim ipsa benedictionis prima principia precatur, nempe supra homines illud existens *coelum*, circa istos in terrae superficie *rorem*, & sic quoque infra homines

* Deut. XXXIII, 13.

mines dictam voraginem, ab omnibus hominibus aequaliter distantem, oportebat precari. Indicat autem Moses abyssum hanc expresse existentem *inferius*, & sic magis emphatico diuinaeque sapientiae conuenientiori vocabulo, quam quidem interpretes nonnulli solent, qui aliter explicant. Necesse enim est, nisi vel Iosephi posteros fuisse, vel nos ipsos esse solos in terrae superficie, temere adserere volumus, ut per locum huncce, illud medium terrae spatium, quasi in centro existens, omnibusque aequaliter distans, intelligamus; sin aliud intelligatur foecunditatis spatium: sane id ipsum omnes ubicunque terrarum degant, concedere reuera non possunt nec debent quasi τὸ *inferius*, dictum scilicet תהום; id quod non instar fontium sit currens, hinc inde scaturiens, sed רבצת i. e. cubans, nimirum inde a prima creatione omnibus aequaliter terrarum incolis subiacens abyssus, πρῶτος creata, occlusa & obsignata, quam ita expresse vocat Manasses. * Etenim ex hac demum
ita

* In precat. sua poenit. ψ. 3.

ita intellecta foecunditatis abyſſo ἐν λόγῳ αὐτῷ * perinde vt ex corde humano, quod omni corporis parti ſanguinem aequa lance tribuit, commodiſſime debebat ac poterat εὐλογία αὐτῷ ὡς ποταμὸς καὶ ὡς κατακλυσμὸς, ** impoſterum profluere, & ſic quaſi vniuerſae terrae cor, in eius exiſtens medio, almae telluris ſinum omni fertilitate & vbertate beare, aquas nunc diſtribuere, nunc denuo colligere: prout & omnia flumina ad mare pergere dicuntur, nec tamen iſtud effluere vnquam, ſed quo flumina eunt, eundo reuertuntur, *** ceu quidem infra conſtabit pluribus. Tertio, nec debet iſthaec explicata altera propoſitio aliter, quam de interiori molis indigeſtae parte intelligi, & quidem propter tertium nunc ſequentem propoſitionem, quae *ſuperiorem* molis rudis ac indigeſtae ſuperficiem exhibet, dicens: *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquis*. Vbi denuo ſane, vt antea, niſi omnem ſanam grauitatis doctrinam euerti volumus, per □ in-
tegram

* Sirac. XXXIX, 27.

** Sirac. XXXIX, 22.

*** Eccleſ. 1, 7. Sirac. XL, 11.

tegram, quanta quanta fuerit, aquarum
superficiem intelligere debemus, supra
quam *ferebatur Spiritus Domini*, siue aër
& ventus, siue quod certius, ipsa praesentis-
sima Spiritus Sancti manus vniuersum
interea mouens, digerens ac sustentans.
Quae sententia ita nec Arianis scandalor-
esse potest, nec insuper necesse habet, vt
Angelos aut intelligentias alias, ante crea-
turarum productionem Vniuersum com-
mouentes, tacente vel potius aliud com-
monstrante Scriptura S. huic affingamus.
Vbi simul Spiritus S. complacentia & fu-
tura foecundandi progerminandique vis
terrae & eius abyssus indita, per agitationem
illam ad eundem fere modum, quod
oua fouentur ab alite, quando calor ma-
terni corporis pullis naturalis dilectionis
affectu adminiculatur, dubio procul in-
nuitur.

V.

De Luce pri-
migenia.

Ne tamen vltius haesi-
tando quis instet, quomodo
scilicet cauitas ista interna & maxima in-
tantia

* Vti BECCHERVS solet in Physica subter-
ranea, L. I, Sect. I, p. 14.

tanta molis ruditate fieri potuerit & consistere? dicam: eodem, quo principia ipsa §. III, & adhuc hodie *cavitas cordis* §. IV, quod vitae in homine, tanquam microcosmo, initium & finis rudioris cuiusdam guttulae est, modo fieri & consistere potuit, quid? quod eodem, quo nunc porro modo Deus lucem prodire voluit, nempe infinito ac prorsus diuino. Ne autem quis similitudinē fortassis de corde rideat; is sciat, sacros Scriptores * id ipsum suppeditare, quando Paulus in re prorsus a naturali aliena, & sic vnice a voluntate Dei pendente, dicit, quod Deus idem illustret cor, ** qui lucē in tota creatione solo suo verbo *dixit* e tenebris lucere voluerit. Noluit insuper Deus, vtvt eadem potuisset virtute, qua coelum & terram ipsam §. III. produxit, prima hac vice *solē* creare, sed tantummodo *lucem*. Quaecunque nunc post hanc lucem, quae ideo *primigenia* dicitur, creata dicuntur,

B omni-

* Sic n. egregie Sirac. Κύριος ὁ παντοκράτωρ ---
 Ἄβυσσον ἢ καρδίαν ἐξίχνευσε καὶ ἐν παντὶ
 γέυμασιν αὐτῶν διανοήθη. Cap. XLII, 17, 18.

** 2 Cor. IV, 6.

omnino inter *δευτέρας* i. e. ex rudi, inhabili
& prorsus indisposita materia creata, refe-
renda sunt. Nec tamen lux ista primige-
nia primario *אור*, i. e. ipsissima lucis *essentia*
& fons, quoad tempus creationis & no-
men solum ab illa *solis* luce *ψ. 14.* dicta
אור i. e. *substantia* habente lucis *essentiam*
sed etiam quoad diuerfas operationes
quam longissime differt. Et istae quidem
operationes in eo maximam partem com-
sistebant, vt nimirum lux primigenia desu-
per integram molem tenebricosam ac
densam, in vtroque & superiori & inferiori
hemisphaerio illustraret *vers. 3.* focillares
simul & distingueret ab ipsis tenebris *ψ. 4.*
mundum simul, & sic per nullas vice-
provt Sol adsolet, totum collustraret, &
quod praecipuum est, *expansum* illud *ψ. 6.*
7. 8. & *nubes* in dictis hemisphaeriis ae-
qualiter oriri faceret; eliciendo ex parte-
bus grassioribus vapores, eosque conden-
sando magis. Ponamus enim duo hemi-
sphaeria A & B, istorumque alterum siue A
tantum luce illustratum; tunc sane va-
pores, demonstrante **CARTESIO** *

ii

* L. IV. Meteor.

in hoc solummodo hemisphaerio A con-
surrexissent, versus illud alterum B protius
excurrissent, sicque haemisphaerium
A vacuum a vaporibus & nubibus reli-
quissent. Cum itaque lux primigenia v-
trumque hemisphaerium illustraret, ad
eius ulterius operationes referendum &
hoc est, vt in terra §. IV, ceu rudi indi-
gestaque mole, materias varie commix-
tas lento collapsu consideri faceret, in am-
abyssi superficiem §. IV. consolidaret,
huicque partes terrestres solidiores nunc,
nunc subtiliores imponderet, reliquis vti li-
mosis, lutosis maxime notandis*, sabulosis
& denique singulis leuioribus, quasi per

B 2

diuer-

* Quo omnino spectat, quod ex Mercurii
monumentis Sanchuniathon Berytius,
scriptor antiquissimus, apud EVSEBIUM
Pr. Eu. Lib. I, Cap. X. habet: „ Phoeni-
„ cum, inquit, Theologia vniuersi
„ principium ponit aerem tenebrosum
„ & spiritualement, siue spiritum aeris tene-
„ brosi, & chaos, turbine ac caligine in-
„ uolutum. Haec porro infinita fuisse,
„ multoque tempore ignara termini, Vbi
„ autem, inquit, spiritus amavit sua
„ principia, & facta est mistio: hic nexus

diuersa strata conuenientem adsignare locū; denique vt omnia circumcirca digereret terraeque vniuersae statum, ante reliquarum creaturarum productionem, in formam quasi *oui* cuiusdam disponeretur cuius vitellus *Terram*, albumen *aquam*, *aërem* cuticula, putamen, *coelum* proximum dictum, & denique ambiens s. continens *oui* hyperphysicas qualitates §. III, imo ipsam sapientissimam, ita omnia continentem, ac disponentem Dei manum, velut schematismo quodam naturali, referre valeret.

VI.

Reliqua δευτέρως creata, homo in sua perfectione.

Huic porro luci, tamquam externae operationi, accedente interna efficacia

„vocatus est cupidus. Paucis interiectum dicit: ἐκ τῆς αὐτῆς συμπλοκῆς τῆ πνεύματος ἐγένετο μῶτ. Τῷτο τινὲς φασιν ἰλὺν, δὲ ὕδατόςδε μίξεως σῆψιν. Καὶ ἐκ ταύτης ἐγένετο πᾶσα σπορὰ κτίσεως, ἢ γένεσις τῶν ὄλων: h. e. ex nexu eius spiritus prodiit Mysterium. Hoc quidam adpellant limum, alii autem aqueae missionis putredinem. Et ex hoc factum est seminum omnis creaturae, omnium rerum generatio.

cecissima verbi Dei *dixit*, cuius *dicere* sem-
 per est *facere*, virtute, adscribenda est
 aquarum terrestrium, veluti reliquis craf-
 siorum, a terra ipsa separatio, & sic riuo-
 rum, fluminum & marium congregatio *
 y. 9, 10; imo cum hisce interiorum abyssi
 aquarum accedente calore agitatio. Non
 enim lux ista amplius terram, vt corpus
 demortuum esse fuit, sed ad cordis mo-
 dum recipere ac transfundere suas vires,
 quas heic §. III repositas, habebat, motu
 aequali quasi e centro versus omnes super-
 ficiei terrestris iam iam constitutae partes
 fecit, ita, vt fontes & scaturigines inde
 ad eundem, quo infra dicendum erit mo-
 dum, exortae & constitutae sint. Istam
 mox operationem diuinam nunc sequi
 potuit graminum, herbarum, fruticum at-
 que arborum productio, quarum pro-
 ductus & conseruatio fontes ac scaturigi-
 nes etiam ante, quam existebant require-
 bat. Dein' tandem post haec omnia, lucis
 & primigeniae operationes speciales,
 vt naturali modo ita necessarias, sic ad
 B 3 diui-

* Conf. Job. XXXVIII, 8, 10, 11.

diuinum nutum productus est *Sol* * cum
Luna, terrae, optime sic exornatae, satelliti-
 te: quae corpora perquam magna mari-
 que & terrae viciniora, nunc productione
 v. 20, 21, & conseruationi omnis generis
 animalium, praesertim humani, adesse
 illorumque & hominis, veluti optimae
 creaturae, licet vltimatim creatae, quae totius
 mundi simul esse & perpetuo exister-
 re debebat simulacrum, multiplicationem
 vers. 22. seqq. maximopere prodesse poter-
 rant. Sicque omnia per optime i. e. quod
 libet in perfectione sua & ordine, creati
 sunt, vt homo in libertate, quae tanta
 non exigua perfectionis nota erat, crea-
 tus, exinde Deum, summum artificem
 I. pernosceret, illumque sequeretur vnice
 & fo

* Optime CHRYSOSTOMVS in hom. VI
 in Genes. ita: ἵνα μηδενί ἐξῇ τῶν μετα-
 ταῦτα λέγειν, ὅτι ἄνευ τῆς τῆς συνεργίας
 οὐκ ἂν ἐτελεσφόρηθῃ τὰ ἀπὸ τῆς γῆς. Ε-
 ποστὲα, πρὸς τῆς τῆς δημιουργίας ἀπαντα
 πεπληρωμένα, ἵνα μὴ τῷ ἐπιγράψῃς τῶν
 καρπῶν τὴν τελεσφόρησιν, ἀλλὰ τῷ τῶν
 ἀπάντων δημιουργῷ, τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐπόντι
 βλασησάτῳ ἡ γῆ βοτάνην χορτῆς.

& soli ipsi in sua perfecta & animi & cordis *innocentia* adhaereret.

VII.

Quemadmodum vero in primitivae innocentiae iactura, * cum diebus & horis maior primorum statim terrae incolarum a Deo bonisque rebus auersio, ac desertio vel saltim socordia, & cum hac detestanda excrevit malitia, *omneque figmentum cogitationum cordis humani factum est duntaxat malum, idque omni tempore*; ** nec mirum est, quod Deum deserendo homo, desertus iste indies ab illo sit Creatore Ter optimo. Etenim sic hominem omnis simul felicitatis basis deseruit, nimirum innocentia; mox vis illa intimiores pernoscenti rerum substantias,istarumque originales proprietates, cum sublimiori potentia & magnanimitate, qua creaturae dominium solummodo percipere §. VI, debebant, & quae sunt alia. Quorum propediem in locum successit

De conuenientis perfectionis amissione.

* Gen. III.

** Gen. VI, 5.

cuncta pro dolor ! & mira animi pus-
sillanimitas, passionum turba cum insull-
tantibus rerum peroptime creaturarum
cupiditatibus; nec minus homines istos
αἰχμαγδίσ inuasit ac tenuit prorsus *αἰδραύσια* ill-
la, qua nihil fere eorum, quae praesentem
peroptimum, & aduentantem nunc miser-
rimum terrae statum, monstrabant &
praemonstrabant, solebant agnoscere.

VIII.

Istiusque huc Praesertim vero terra v-
spectans, niuersa, quae nondum int-
causa proxi- mius perceperat dictam bo-
mior. nitatis originalis in creatura
primaria §. VI. iacturam, ipsi humano
generi facta est illecebrae & laqueo; pro-
quidem Celeb. IO. WOODWARDVS
Med. D. Physices in Coll. Gershamensi
Prof. & Soc. Reg. membrum sentit, in sua
doctissimo Geographiae Physicae speci-
mine.* Et quanquam non aequè dixerim
maledictionem in Adamum diuinitus
pronuntiatam, per diluuium demum for-
titam fuisse effectum suum, id quod plu-
ribus

* An. c1713cciv. Tiguri edit.

ribus contra dictum Anglum demonstra-
re solet Vir Maxime Reuerendus IO.
GVIL. BAIERVS Matheseos & Ph. Nat.
olim, nunc Theologiae apud Altorffinos
Professor longe dignissimus, fautor & ami-
cus a multis inde annis colendus: * vi-
detur tamen a veritate alienum haud
esse, quod, ceu id pace doctissimo-
rum virorum dictum velim, terra ipsa
multum inde a bonitate originali serua-
uerit & seruare potuerit, vtvt maledictio
istatim effectui data sit, vel saltem tantum
bonitatis, vt non adeo magnam postulaue-
rit culturam, qua libidinum ac tentationū
insultus compesci debuissent in homine
quam maxime. Vnde factū est, vt homines

B 5

otio

* In doctiss. quaestionibus nonnullis, loco
Dissert. pro Licentia 20. c. 10. 1000x habitae,
ad sacram Historiam diluuii pertinenti-
bus, quam Dn. Auctor adornare coe-
pit, suamque egregiam nonnullis speci-
minibus eruditionem & industriam
prorsus singularem, cum Celeberrimo
Dn. Fratre I. I. BAIERO, Medicinae ibidē
Doctore & Professore meritissimo, Dn.
Fautore meo colendissimo, erudito iam-
iam orbi hac in re abunde probauit.

otio & quibusvis libidinibus indulgentes
sefe magis atque magis immergerent in va-
rias voluptates corporis, & sefe penitus
darent vitiorum illecebris cupiditatumq[ue]
lenociniis. Et idipsum quoque est, quod
modeste satis sacri Scriptores de eiusmodi
hominibus exprimunt, quando contra-
hentes illos subinde praedicant *matrimo-
nium & nuptum dantes* * nulla observata
honestatis aut prudentiae lege, nec ad-
hibita vlla aetatis aut cognationis ratio-
ne, ** sed insana *** & bruta penitus libi-
dine appeterent. Quid mirum, inde si v-
niuersa terra impleta fuit *violentia*, &
omnis caro corrumpit viam suam; **** &
vt multa paucissimis dicam: homo sic pe-
nitus deserendo creatorem, creaturarum
bonitatem & se ipsum amisit.

IX.

* Matth. XXIV, 38.

** Gen. V. v. 2.

*** Vt optime notat & doctissime describit
Vir summe Reuerendus Dn. D. MAIVS,
Collega ac Patronus omni cultu vene-
randus, in egregia sua & amplissima *Oe-
conomia Iudiciorum* Part. I. cap. V. pag.
135. seqq.

**** Gen. VI. v. 11, 12.

Placuit itaque vniuer- Istius remotio
 si Statori humanique ge- per diluuium.
 neris Parenti tempestiuum huic amissio-
 ni obuocare medium. Et quando terram
 in omni bonitate creatam §. V, quae
 post lapsum hominis multa de originali
 sua bonitate retinuit, quae incolis ita fa-
 cta fuerunt laqueo per praecedentem pa-
 ragraphum, sapientissimus conseruator
 protinus nunc isthaec, ne posteris es-
 sent vltiori periculo, remouere decre-
 uit. Quo statim factum est, vt terra, salua
 tamen reliquorum mundanorum, corpo-
 rum combinatione & coordinatione, quae
 vix aliam, quam originalem illam serua-
 uit ex sapientissimo instituto integritatē,
 totalem prope perpeffa sit dissolutionem.
 Qua ista quidem vniuersa terrarum com-
 pages disrupta quasi, aquarumque fluxu
 & refluxu contusa, & in frustra ita resoluta
 fuit, vt facile extrema i. e. animalibus vi-
 ciniora corpora ac proficua strata integra
 commista sint imis: vel quod idem mihi
 isto, principia diuersorum regnorum
 quantumuis in optimo coexistente ordi-
 ne, ita commixta sunt, vt vnum creatu-
 rarum

rarum regnum alterius, vel vtrumuis sua
 sigillatim impediret species, quo minus
 tertio, puta animalium, regno prodesse
 iam videretur. Id quod in vniuersum
 celeberrimus Anglus * ita describit:
 „Durante diluuiiana strage, globo terrestri
 „ab aquis vndique operto, fuerunt omnes
 „lapides & marmora terrae antediluuiar
 „nae; metalla omnia, mineralesque con
 „cretiones, verbo, cuncta fossilia, quae
 „vllam antea obtinuerunt soliditatem
 „totaliter dissoluta, & in particulas nullo
 „nexu cohaerentes diuisa. Corpuscul
 „haec solidorum antea fossilium soluta
 „iuncta corporum non solidorum parti
 „bus, arenae scil. terrae & similibus; ani
 „malium item, horumque ossium, den
 „tium, conchyliorum; vegetabilium pot
 „ro, arborum, fruticum & herbarum; ver
 „bo, corpora quaecuis in terrae superfi
 „cie posita, vel globi huius massam con
 „stituentia (si non ad imam abyssum
 „omnia, ad maximam saltem, qua pene
 „trare nobis licet, profunditatem) omnia
 „haec

* loc. cit. Part. II. p. m. 63.

haec, inquam, aquis fuere confusa, & in
illis ita sustentata, vt vnā communem
constituerint massam. Et idipsum spe-
ctat ad perditionem illam, quam Deus
comminatus fuerat; * vbi postmodum
retraxit & contraxit quasi largissimam
abundantemque originalis bonitatis in
vniuerso terrestri globo manum, multi-
plicando hominum labores & curas, quas
alendis potius corporibus, quam volupta-
tibus depascendis, impendere oportebat;
adducendo propius peccati obsonium **
i. e. mortem, quae non amplius, vt antea,
tantas necesse moras debebat. Vt vt au-
tem terra in tanta aquarum perfluxione &
inundatione ad quindecim cubitorum
altitudinem, maximos tunc temporis
montes existentes, superante, *** viscera
quasi sua laxauerit, vt aqua amplius riuis
riuis, venis & alueis coerceri non posset;
non tamen תהום i. abyssum illam §. IV.
destructam fuisse ullibi legimus: sed tan-
tum ita cum sacratissimo Scriptore versu
vnde-

* Gen. VI, 13.

** Rom. VI, 23.

*** Gen. VII, 20.

undecimo concedere cogimur, ruptos tantū fuisse omnes *fontes*, i.e. *πάσαι αἱ πηγαὶ τῆς Ἀβύσσου*. Vnde non solum illius §. IV. assertum ulterius vidimus argumentum, sed & eorum, quae infra sequuntur; contra illos scilicet, qui tantas aquas concedere non possunt aut nolunt, firmissimum robur dum scil. amplissimae abyssi aquae & cavernae, imo fontes terrestres omnes, & quod magis est, vniuersi aeris, quae subtilioris, quae grassioris, tegmen, * superne v. qualicunque compressum, in interneciem malorum, quantum quidem humanae rationi nosse conceditur, conuenerunt & conspirarunt.

X.

Cur per tantū diluuium facta sit remotio.

Nec inde est, vt multum disquiramus, cur Deus sapientissimus Parens prauitatem hominum §. VII. tanto diluuiο, & non alio modo, vti quidem fame aut bello, delere voluerit? Potuisset enim, si voluisset, integrum creaturarum exercitum longē

* Conf. Elementa mea Geogr. Mathematicae superiori anno edita lect. II. p. 352.

longe viliori modo, quam aqua vel igne
destruere coelitus delapso, sicque vniuer-
sam terrae molem diluente ac disrum-
pente, delere penitus; potuisset homi-
num prae libidinibus exardescencia cor-
da ita inuicem concitare, vt se ipsos ini-
qui, qui tanta praeuaricatione creatura-
rum bonitate abusi fuerant, e medio su-
tulissent penitus, radicitusque perdidis-
sent, in saluo manentibus creaturis reli-
quis; vel licuisset optimo Creatori vni-
uersos ambientem aerem ita inficere vene-
ro, & quibus malis cunque abundare, to-
tamq; naturam vniuersali peste destruere,
nec permittere vnquam, vt amplius fuif-
sent reliqui, qui reminiscerentur diuino-
rum decretorum: verum alia longe fuit
diuinae sapientiae ratio, quippe quae non
malorum poenas, quam quidem isto-
rum originem & scaturiginem tollere vo-
uit, & sic per diluuium quoddam vniuer-
se, peroptime commonstrante laudato
WOODWARDO*. Potuit etiam hoc ita
diluium homines in vltimo temporum
arti-

* Loco citat. Part. II, p. m. 62.

articulo viuentes, quam optime docere
quid sit non solum bonitate terrestri
VIII. abuti, sed id quoque, quid olim pe-
ditionis grauissimae secum tulerit; & quo-
niam homines facile obliuiscuntur, vel et
malitia susque deque habent diuinas ve-
tiones, vt semper *stulti* dicant *in cora-*
non esse DEVM, * siue ea minus ve-
esse, quae diuini scriptores produnt, plu-
quam stolido ac bruto impetu: ideo De-
sapientissimus tale horrendum diluuii ge-
nus procul dubio amauit, vt cuncti in vi-
timo demum aeuo vitam degentes, non
subinde veritatis diuinæ argumenta vt
ex lignis & lapidibus legere & ad fine-
vsque mundi colligere queant. Nec cui
venerabili nostro Dn. D. MAIO ** v-
nam eorum coniecturam esse arbitror
quod Deus non seuerissimum in mortali
iudicium exercere voluerit, sed miti-
quoddam, & quasi grauioris cuiusdam
subsecuturi antecedaneum & praeludium
vt & terrā & noui mundi semen relinqueret.

* Psal. XIV, 1.

** l.c. pag. 145.

Vt ut vero hasce diuinas
ultiones habeamus, ex Spi-
ritus S. gratia sat clare de-
scriptas, ita quidem, ut plus
quam ab antediluuiana

De isthoc di-
luuio integra
terrae testa-
tur superfi-
cies.

ἡ δὲ ἀντίστασις §. VII. correptus dicatur me-
rito, qui illas negare audeat; nihilo-
minus cum tanta sit hominum vecor-
lia in labefcente, & collapsa prope hac
temporum senectute, & coecitas, quae
rix exprimi potest verbis: non sine singu-
ari Dei prouidentia sic ex indicato dilu-
tio §. IX. semper omni exceptione ma-
ius in ipso hominum domicilio, nempe
terra, quotiescunque illam intuemur, reli-
tum habemus testimonium. Et hoc qui-
dem non simplex est, neque vnus loci;
sed vbicunque terra existit, hominesque
colit ac continet, eousque etiam certissimi
perstant iustissimae huius ultionis diui-
nae testes; modo respiciamus istos feli-
citer, & quod vnus prae altero singulare
habeat, probe conferamus, necesse est.
Sic enim montes non pauci, quo altiores
in terrarum ambitu existunt, eo certiora
nobis de hacce diuina veritate exhibent

testimonia, cū id quidem de alpibus Hel-
ueticis diligentissimus indagator rerum
creatarum praesertim vero antediluvianarum
rūtestatur doctiss. SCHEVCHZERVS,

„quando ita loqui amat: Ich preise die
„allweise Vorsehung Gottes, welche uns
„nicht nur in H. Schrift berichtet Gen
„VII, 19. daß die Wasser der Sündflut
„über die höchsten Spitzen der Berge
„gegangen, sondern uns immerwährend
„de Denck-Säulen dessen vorstellet, auf
„unsern Alpen Gebürge, welche die
„größten und höchsten sind von ganz
„Europa. Wer will hieran zweifeln
„wann er auf den obersten Berg-Förster
„unserer Landen ansiehet ganze Felsen
„die von lauter zerbrochenen auf einan-
„der gehäuften und in Stein verwand-
„ten Meer-Muscheln und Schnecken
„zusammen gesetzt seyn? Kommet hier-
„her ihr Verächter der H. Schrift, die
„ihr vor eine eitele Fabel haltet das, was
„in der Heil. Schrift von der Sündflut
„aufgezeichnet steht; Lernet hier in
Gottes

„Gottes Läger , die stumme Felsen
 „werden euch predigen , die Mauer-
 „harte Berge werden euch , wann ihr zu
 „biegen seyd , weich machen. Vbi de
 montibus , ad valles descendimus , non
 sane istae minores euadunt tantae verita-
 tis testes cum suis fluminibus , & quibus-
 cunque ad ista obuiis lignis & lapidibus.
 Praesertim vero terrarum profundita-
 tes tot euentissima indies produnt
 dictae catastrophes vniuersalis argumen-
 ta , in suis olim obrutis hodieque subin-
 de detectis antris , vt integra etiam visui
 nostro monstrent metallifata animalia , *
 reptilium exuias , & integros volati-
 lium nidos. ** Vt nihil dicam de figura-
 tis lapidibus , de quibus porro lauda-
 tus ille scriptor , dicit : *** Es ist
 merckwürdig , dasz die Historie , der so

C 2

„ge-

* Conf. Miscell. Berolin.

** conf. Acta Erudit.

*** confer. IO. RAIVM, clariss. BVTNE-
 RVM & IO. IAC. BEIERI Orycho-
 graphiam Noricam doctissimam , cu-
 ius perauide expectamus continua-
 tionem , & IO. MORTON the natu-
 ral history of Northampton-Schire.

„genannten gebildeten Steinen, in die-
 „sen letzten Zeiten eifriger unterfu-
 „chet, als jemalen. Aber auch das Gift
 „der Gottes-Läugnung und Schrifft-
 „Verachtung auf eine so subtile Manier
 „zugerichtet und denen Hertzen derer
 „Menschen eingeflöset wird, als jemalen.
 „Es ist zwar wahr, daß die Muschel-
 „und andere gebildete Steine, nach vie-
 „ler Naturforschere Meynung zuge-
 „schrieben werde einer verborgenen Na-
 „tur-Krafft, welche sie also in der Erde
 „gestalte, oder andern und andern Ur-
 „sachen, von denen zur andern Zeit er-
 „mehrs soll geredet werden. Es ist ab-
 „er die Materie seit wenig Jahren so eifrig
 „erforschet, und die Steine mit den
 „Meer-Geschöpfen so fleißig und son-
 „fältig verglichen worden, daß nun
 „mehr ein vernünftiger Mensch nicht
 „zweifflen kan an der Herkunft der
 „genannten figurirten Steinen von der
 „Sündfluth &c. „ Vt is ideo omni li-
 „gno, lapide ac metallo durior vocandi
 „sit, qui testimonia isthaec, exceptione
 „maiora, negare, vel in dubium saltem vo-
 „care audeat.

XII.

Cum vero dicta terrarum compages §. IX. dilrupta & emota fuerit,

Vniuersa terrarum compages.

ita, vt aquae illam perfluxerint penitus ad altitudinem maximos tunc temporis existentes montes, superantem; necesse est, vt hinc non solum deducenda sit illa vix concipienda rerum toto terrarum globo continentium conuersio, sed & varia, & tantum non vniuersa, quae nunc adparet, constitutio, atque isthaec subterranea minus ordinata, stratorum facies. Vbi metallicolarum manibus interdum toti lapidum grassiorum quasi parietes, nunc horizontaliter nunc obliquius & verticaliter, nunc mire inuicem cohaerentes, occurrunt; quibus diffractis, de nouo oculis terra alia, quam quidem *antea habuerunt*, perfodienda adparet; hanc inquam faciem, sicuti in praesentiarum totam spectare non libet, nec licet: ita beneuolum lectorem ad aliorum virorum scripta, quae doctrinam hanc vel ex professo, vel ex accidenti saltem pluribus tractarunt, remittimus.

XIII.

Porro id te-
stantur hydro-
staticae leges.

Id tantum hoc loco, vti
terra ita, eiusque solidae
partes per aquas ex abyssi

ebullientes de superque cadentes, emota
dicuntur, ex hydrostaticis fundamentis
praenotasse sufficiat, quod solidis & qui-
dem aqua, vel quacunque alia materia
liquida grauioribus, tantum de grauitate
decedat, quantum grauitatis materia li-
quida, ab ipso solido corpore expulsa, ha-
bet, e. g. cubo plumbeo, aquae penitus
immerso, tantum de suo pondere deco-
dit, quantum ponderis cubus aqueus ex-
pulsus habet, ceu id quidem ex ARCHI-
MEDE * & aliis passim demonstratum
supponimus. Vnde illico sequitur, i. cor-
pora minus graua facilius suam grauita-
tem amittere in eodem liquido, quam
corpora grauiora, vti, si libere vtrumque
agat, istud grauius corpus maiorem liqui-
di partem expellat, quam quidem leuius.
Qua ex re etiam diuersi generis corpora
antea in aequilibrio existentia, illud minu-

* In tractatu de insidentibus humido lib. I.

in liquidis seruabunt. Constat hinc 2. quod eiusdem generis corpora in diuersis liquidis, ad ista suam habeant ponderis & immersionis rationem; vt nempe illa minus generis corpora purioribus & leuioribus immersa liquidis, debeant profundiorē occupare locum, quam in minus talibus liquidis; sic e. g. diuersi quidem generis, ast eiusdem magnitudinis, cubi, veluti cupreus, plumbeus, lapideus, ligneus aquae, vel alii liquido immersi, diuersimode haerebunt, vt scilicet alter prae altero, pro sua grauitatis vel liquidorum ambientium ratione, profundiorē habeat locum, & simul totius superficiei inaequalitatem monstret; & id quidem 3. quo propius accedit grauitas ponderosioris corporis ad liquidi grauitatem. Et 4. solidum leuioris constitutionis, quam liquidum, si vasculi basi adhaeret, tunc ab ista vix prius amouetur, quam donec tot liquidi infundatur, vt partem superet grauitatis penitus. Potuisset 5. heic temporis quoque & aliarum circumstantiarum ratio haberi, quam liquida ad solida, vice versa, in descensu subinde obseruant, nisi in hac ipsa tractatione tempori inseruiendum sit.

XIV.

Experientia il-
lustratae.

Habent autem diuerſi
ſolida ad eadem liquida
diuerſas inuicem grauitatis rationes, &
quidem iuxta nonnullorum * obſeruatio-
nes ita, vt, ſi grauitas auri eſſet part. 100; tunc
eiusdem magnitudinis plumbo compe-
tant $60\frac{1}{2}$, argento $54\frac{1}{2}$, æri $47\frac{1}{3}$, ferro 42
ſtanno & quidem communi 31, puriori
 $38\frac{1}{4}$, magneti 26, marmorì 21, lapidi 14
cryſtallo $12\frac{1}{5}$, aquae $5\frac{1}{3}$, vino $5\frac{1}{4}$, cerae
oleo $4\frac{3}{4}$. Quod ſi nunc ex eiusmodi com-
porum ſolidiorum limaturis probe puri-
gatis, adhibeatur certa quantitas, eaque
inuicem commixta, in vitrum aqua ple-
num infundatur; tunc per antea dicta ce-
to certius eſt, quod non ſolum ſecundum
grauitatis rationem diuerſarum ſpecierum
limaturae, mox habito etiam temporis
reſpectu, ſubſideant, ſed & paralleliter
quaſi formatas ſtrias, vbi praefertim nu-
lum impediens occurrit, apprime for-
ment; & quae leuioreſ ex iſtis ſunt, ac-
cedem

* Confer. Dechales Tom. III. tractat. hydro-
ſtat. Prop. 31. Mundi Mathematici.

cedente vel leuissimo motu, in superficie
extrema protuberantias quasdam & in-
aequalitates exhibeant.

XV.

Debuerunt igitur in ter- Vnde diuersa
ra ita aquis circumfusa pe- terrarum stra-
nitus, solidiora corpora §. ta.

XII. quoad notabilem profunditatem,
non solum dictum ibi & §. XIII. accipere
itum, nempe cum Horizonte in proflu-
tu aquarum maximam partem paralle-
lum, & alium minus ordinatum, sed occu-
pare etiam nunc altiora & sublimiora
nunc depressoia loca; & quidem secun-
dum eas, quas breuiter in praecedentibus
indicaui, leges; prout scilicet liberioiem
per aquas, perque turbata inuicem cor-
puscula, prae maioribus magis impedi-
entibus perque easdem aquas emotis, inue-
nerunt, tam in ascensu, quam descensu
motum. Ponantur enim arenulae vel e
diuersis locis erutae, vel arte paratae, qua-
es arenariis horologiis ex plumbo siue
materia alia leuiori paratae, adhibere sole-
mus, modo sint diuersae grauitatis, eae-
que infundantur in vitrum aqua plenum

& turbentur inuicem; tunc illae; quae grauiiores sunt particulae, mox inferiorem, quae leuiiores, medium & quaecunque leuissimae, superiorem occupabunt locum, & parallelas ita formabunt non ineleganti modo, superficies super inuicem consistentes §. XIII. Et haec ipsa quae in diluuiio maximo motorum corporum & successu temporis iterum consistentium, fuit ratio; vt inde tandem diuersa efformata sint terrarum ad fundum successiue praecipitatarum, quae infra videbimus, strata & variae glebae.

XVI.

Aliorum consensus.

Huic denuo sententiae accedit supra laudatus Angelus scriptor, quando dicit: * Accidit haec subsidentia conuenienter legibus grauitatis, quantum quidem in tantum confusanea mixtura fieri potuit; ita quidem, vt omnium primo delapsa fuerit materia, corpora & corpuscula grauiissima; mox subsederint, quae proxime, mun-

* l.c. Part. II. p. 63. conf. Dn. WIHSTON l.c. & alii.

,mum a summo obtinuerunt grauitatis
 ,gradum, locum proin' occuparint ab
 imo proximum; & sic porro quaeuis
 ,alia deciderint omnium leuissima, quae
 ,superficiem constituerunt totius sedi-
 ,menti, & omnia reliqua operiuerunt.
 ,Formauit materia terrestris, quae re-
 ,censitis iam modis subsedit strata lapi-
 ,dea, marmorea, carbonaria, terrea, alia,
 ,ex quibus stratis globus ipse terrestris
 ,constat, in illis ad minimum partibus,
 ,quae hominum subiere conspectum.
 ,Quum ita strata collocari debuerunt in
 ,ordine ad disparem grauitatis rationem,
 ,subsedit primo non sola materia homo-
 ,genea, quae omnium fuit ponderosissi-
 ,ma, sed eodem tempore quaeuis alia
 ,corpora eodem grauitatis gradu gau-
 ,dentia; quando nunc certum est, dari
 ,diuersi generis, naturae & constitutionis
 ,corpora, attamē eiusdem prope grauita-
 ,tis specificae, accidere omnino oportuit,
 ,vt differentis naturae corpora delapsa
 ,fuerint simul, atque ita vnum idemque
 ,composuerint stratum. Pergit laudatus
 ,author vltcrius: contigit vt cochleae, ac
 ,conchae grauitate prae aliis eminentes
 ,depo-

depositae fuerint in stratis lapidum, marmorum, aliorumque ponderosiorum terrestrium corporum; dum interim conchylia leuiora sese adsociarunt materiae etiam leuiori, e. g. cretaceae aliue lapidibus grauitate cedenti; qua absente ceciderunt huius generis testacea haud procul a superficie. Hinc est, quod testas leuiiores e. g. echinorum & similes copiose reperiamus in creta, vbi ex grauioribus rarissime offendas aliquam, vtpote quae subsederunt citius, & profundioribus infima strata cretacea occuparunt locum. Eodemum corpora, quae cretam, argillam arenam leuitate superant, praecipitabantur omnium vltima, atque adeo composuerunt stratum globi terrestris supremum.

XVII.

Strata pro diuersa liquidorum ratione multum turbata.

Provt etiam isthaec stratorum terrestrium obseruationes, istarumque curatiora examina in quantum inter fodiendum colligi possunt ac debent, miram omnino non inutilem tum primaeui illius, tum postremi nostri exhibent globi terrestris considerationem.

ligi possunt ac debent, miram omnino non inutilem tum primaeui illius, tum postremi nostri exhibent globi terrestris considerationem.

lerationem: ita vltcrius quoad origina-
 tiam stratorum istorum coordinationem,
 praesertim vero quoad supremum seu
 nostram, notarier oportet, strata ista di-
 uersimode quoque ex ipsis liquidis emota
 corpora vltro citroque commouentibus,
 formata fuisse. Sic enim corpora per §.
 XIII. vtyt antea aequalia, in diuersis li-
 quidis, prout scil. ista in diuersis terrarum
 partibus, nunc plures, nunc minores ad-
 mixtas habuerunt impuritates, potue-
 runt nunc magis, nunc minus deprimi; &
 quidem tanto facilius concedetur,
 quanto minus de liquidorum maxime
 inaequaliter turbatorum, statu dubitan-
 dum est. Accedit tempestatum, exterio-
 rem terrarum superficiem ferientium,
 maxime vero aëris, qui externam aequae
 c internam terrarum structuram procul
 cubio multum perforauit, inaequalis ra-
 tio, de qua tamen in praesenti dicere non
 necet.

XVIII.

Quod quidem supre-
 mum hominibusq; quam
 proximum stratum atti-

Superioris stra-
 ti turbatio quo-
 ad animales res.

et; hoc omnino potuit per haec ipsa asser-
 ta

ta maioribus, imo debuit, maximis mutationibus exponi. Ponantur enim denuo diuersi generis particulae, minus tamen quam illae §. XIV. quoad formam aequales, e.g. ramenta limarum ex auro, argento, cupro, arena, ferro, ligno, &c. ea in vitrum aqua plenum fundantur; vnde denuo multa §. XIII. suum locum acquirunt; plurima vero dicta ramenta ob irregulares formas, quas habent & tempus, quod in delapsu sic inaequali, infirmunt, impediuntur §. XVII, quo minus aequales ac in §. XIV. dictas regulariores series formare possint. Cum itaque ante cataclysmum maximum terrarum superficies quo modo cunque formata* ac firmata, statim diuino nutu admodum fructifera Gen. I, II. extiterit quoad arborea maxime, frutices & quaecumque alia vegetabilia, istorumque semina varia, porro quoad materias fructiferas, ex quibus haec talia formata sunt; insuper quoad corpora animalium singulorum vti hominum & aliorum bipedum, quadrupedum

* Conf. WHISTON Theoria Telluris.

flum, auium, piscium & cartilaginosorum,
 crustaceorum, squamosorum &c. quae
 omnia cum animalium quorumuis mem-
 oris, vti ossibus, dentibus, cornubus, prae-
 fertim vero cochlearum quam terrestri-
 um, tam maritimarum testis &c. non po-
 uerunt non tanquam leuiores creta, are-
 na, argilla &c. superiorem contegere stra-
 ti superioris superficiem, & quidem secun-
 dum cuiusuis generis specificam grauita-
 tem. Itatamen, vt in locis elatioribus ac
 montibus iam procul omni dubio ante
 cataclysmum in terra existentibus, vel re-
 cens ex immensa emotorum corporum
 terrestrium, inaequaliter mox confiden-
 tum, conuassatione ac coagmentatione
 exortis, leuissima quaeuis haeserint im-
 mota, ceu sunt cochlearum dictarum te-
 stae, piscium squamae &c. quae sane in
 magna hodie copia colliguntur & exhi-
 bentur, veluti illi indubii tanti diluuii te-
 ses §. XI. Post haeserunt partim magis
 regularia & grauiora corpora, vti homi-
 num, piscium & animalium quorumuis,
 partim lapidum, quibus obruta & inclusa
 fuerunt, dum conuassationes illorum exper-
 iunt. Et quia animalia quaedam aquas
 ferre

ferre haud potuerunt, ceu quidē homines
 alia vix ad breue tempus illis restiterunt
 veluti illa, quae natare valuerunt, & adhuc
 alia aquis adsueta fuerunt: ita illa inferiora
 facile loca cum grauioribus corporibus
 particulis post citissimum interitum au-
 aucta, oportuit: ista natatione aliqua
 freta, durarunt paulisper, nec ita profun-
 de iacuerunt: & haecce denique anima-
 lia aquis adsueta, diutissime cum aquarum
 elatione circumnatarunt; & tandem
 quae irreperere rimas & antra conata sunt
 mox lapidum emotorum collisione inte-
 riere, qualia itidem hodiernum vidimus
 in dictis lapidum rimis §. XI. quasi meta-
 lisata, & obseruamus alibi.

XIX.

Quoad arbo-
 res speciatim.

Quod tandem arborum
 attinet, istae radicibus
 terris adhaerentibus adauctae, vix supra
 maximam aquarum superficiem innatarunt
 nec ideo montibus haeserunt, nisi quae
 tempestatum aut grauioribus motibus
 congestae fuerunt: sed inferiora quousque
 scilicet per haecenus tum liquidorum re-
 tentionem, tum dictam specificam adhaere-

em grauitatem licuit, occuparunt loca.
Nec tamen, quod de consimilibus rebus
lixerim, ipsae arbores, praesertim multum
amosae, vt sunt querci & fagi &c. ad
nteriora & infima terrarum loca demitti
otuerunt; nisi illis forsan in locis ac ca-
bus, vbi supra dictam ingentium lapi-
um conuassationem, expertae sunt:
d tantum, praesertim ad aquarum deflu-
um dissipatae, priusque delabentes &
partibus terrarum lutosi, viscosi, glu-
nosiisque adhaerentes, altioribus non-
unquam radicibus defixae, a reliquis
nsidentibus partibus, citius obrutae fue-
nt & occlusae.

XX.

Et idipsum quoque non ro experientia compro- at, vbi in eiusmodi locis	Idipsum expe- rientia com- probatur.
--	--

ueniuntur arbores, & trunci ingentes,
ui, vti verissimam ligni substantiam re-
runt: ita quoque e lignorum & arbo-
m censu eximi nequeunt. At vero de
ccasione, qua scil. huc illucue delatae
nt dictae arbores, iamdiu inter eruditos,
minus tales, disceptatum fuit; quo-
rum

rum tamen lites in praesenti nec me
facere libet, nec recensere eius generi
multas arbores, sed enarrare potius quae
ipse expertus sum, non quae alii, summi
viri in suis & aliis terrarum partibus
contulerunt. Sic omnino donec in histori
oris per DEI, Summique PRINCIPIS grati
tiam, vivere licuit, non sine admiratione
quam saepissime intuitus sum fluvium
Lohnum, fortalitium nostrum, cui postea
inde, ac toti Serenissimae Hasso-Dar
stadinae domui DEVS semper clementer
sine adsit! proxime adluentē. Huius enim
alveus nonnullis in locis ultra duarum li
re perticarum profunditatem conspicitur;
ut ut etiam, ceu capite Ildo videmus,
intra praecaltos nonnunquam inco
dat montes: nihilominus multis in locis
annosae se in oculos ingerunt arbores
quales in quercetis heic locorum crescere
solent, ad 40, 50. pedum & ulterius
proceritatem excrecentes, istarumque
provt fluvius eluit, ingentes rami. Habet
fluvius iste, ob dictos ex utraque parte
montes, nunc magis nunc minus remota
& riuulos inde passim decedentes, etiam
hanc proprietatem, ut multum vel

exiguas tempestates excre scat, & ob citum
decursum, cuius ad PICCARDI modum
institutam descriptionē alibi promisi, mi-
re decre scat. Hinc fit, vt alueus facile ultra
modum dilutus, radices tam ingentium
arborum & cacumina detegere soleat. Ha-
bent tamen lingua ista, prout ego partim
vidi, partim ab incolis relatum refero, qui
illa exinde pro alendo igne integris plau-
stris nonnunquam & curribus de porta-
runt, horizonti parallelum situm; quem
arbores alibi robustiores, e ventorum a-
quarumue impetu prolapsae, in limosa
terra §. XII & X, qualis heic etiam loco-
rum ex parte obseruatur, acquirunt.

XXI.

Nec etiam illud mirū &
ratione alienum est, quod
anti arborum trunci per
ot annorum defluxum in

Quomodo
conseruari po-
tuerint talia
ligna.

thoc superiori terrae strato ab aëris ma-
ime tempestatumque iniuriis, quin &
xinde deriuanda putredine, conser-
ati sint. Posteaquam enim isti in iam
ominata terrae specie probe iacuerunt
cti, cui naturalis quasi inest falsu-

go, sulphur & praeter ea, quae §. V. ex antiquitate adducta sunt, balsamica vis, quae de forsan dicendum adhuc erit; necesse est ut simul ob subterraneum calorem, ex communi procul dubio abyssu §. IV. derivandum, & distinctam in arboribus particularum structuram, maiorem minoremque compactionem ac soliditatem, etiam maiorem minoremque acquisiverint duritiem. Est enim vel subterraneus calor qui terram nobis corpus demortuum §. IV. concipere haud sinit. Cuius conseruationi maximopere inseruiunt laudata §. XV. terrarum strata, quorum praecipuum ad cuticularum in corpore humano vestium modum, functio est, ut contineant calorem, ac rite quasuis interiores vires distribuunt. Contra nec dubium est quin ab eodem calore nonnullae arborum aliam prorsus particularum ac fibrarum structuram habentes, in eadem terra suam amittant naturalem duritiem. Imo dantur arbores, quas ob eandem rationem & calorem maxime, vel in eadem terra vel ab hac diuersa, nonnunquam putredo excedere quasi & consumere penitus solet. Est autem praesens durities in dictis arboribus

poribus, quas ex fibris ac strigis utplu-
 rimum quercinas esse iudico, notabilis ad-
 modum, & tanta, ut trunci ferra cultro-
 que rite dissecti, polituram admittant
 notabilem. Hinc etiam vidi non solum
 absellia inde parata, sed & ob colorem
 nigrum asseres inde formatos & assiculos
 ab artificibus elegantissime cistis aliisque
 rebus obducendis adhibitos. Quemad-
 modum vero noto notius est, quod,
 sicuti arbores interne in suis fibris, utricu-
 lis, tracheis, aliisque vasis, unde & annos
 numerare vulgus conatur, quoad variam
 texturam differunt; ita quoque in anno-
 ribus istis truncis diversam hanc in diuer-
 sis partibus observaui polituram. Quia
 etiam difficulter incurvantur ligna ista,
 propterea haec ipsa instrumentis nonnullis
 mathematicis, quae praeter soliditatem,
 quam maxime rectitudinem requirunt,
 felicissime adhiberi curavi. Quas vero
 reliquas in istis truncis consignavi obser-
 vationes, forsitan infra sequentur. Et hoc
 fallor ipsum est, quod laudatus An-
 glus * habet, quandoquidem, inquiens,

D 3

„su-

* l.c. pag. 66.

„supremum hoc stratum aëris, tempesta-
 „tum & aliis iniuriis externis prae aliis
 „& immediate fuit expositum, accidit
 „necessario, vt omnium animalium cor-
 „pora fuerint mox corrupta & putrefa-
 „cta; pariter quoque ossa, dentes & te-
 „stacea lapsu corporis consumpta, illis ex-
 „ceptis, quibus durationem conciliauit
 „firmior partium compactio & soliditas
 „vel quæ in magnam bituminosae, aliusve
 „similis materiae copiam fuere depositæ
 „ibique veluti balsamo condita & con-
 „seruata; idem corruptionis fatum ex-
 „pertae sunt arbores, nisi & ipsae fuerint
 „huiusmodi balsamica materia inuolutæ
 „& hoc modo saluæ a dissolutione re-
 „ditæ. Multo magis adhuc perierunt
 „frutices, herbae & vegetabilia tem-
 „poris constitutionis alia. Semina ta-
 „men omnium plantarum, quae dictæ
 „modo fuerunt in supremo terræ strato
 „reposita atque prope superficiem terræ
 „in solo naturali, siue generationi veg-
 „tabilium conuenienti, recondita sunt
 „plantata, mox germinarunt, incremen-
 „tū ceperunt, & totam terræ faciem la-
 „to virore induxerunt. Extitit hæc
 „& c.

et erit porro, terrestris haec vegetatiua
supremi strati materia, penus & prom-
tuarium perenne, ex quo nutrimentum
animalibus plantisque accedit, & in quod
dissoluta haec ipsa corpora redeunt, ut
nouam constituendis & generandis aliis
corporibus materiam suppeditent.

XXII.

Ad eundem quoque
modum lapides in eadem
autosa terrae specie con-
creti, visuntur, veluti ad

Lapidū quod-
dam genus sin-
gulare h. l. no-
tatur.

montem nostrae Musarum sedi vicinum,
qui ob amoenam & singulariter homi-
num alimentis proficuum situationem,
vulgo vocatur *der Nahrungs-Berg*. Quod
ipsius lapidum genus iam olim rimatus
est saepius, suisque ideo auditoribus mi-
randum exhibuit B. STRAVSIVS Me-
dic. D. & in Academ. nostra Professor
Physices, dum viueret, celeberrimus.
Constant autem eius generis lapides ex
innumeris aliis minoribus ac minimis la-
pillis, glareis, silicibus &c. varii *coloris*,
viti rubri, albicantis, rari, cerei ac lutei, &
formae diuersae e. g. globosae, maximam

vero partem quadrangularis &c. vt integrum
 massa quasi crustam vnus aut duorum
 digitorum latam monstret; exceptis illis
 in locis, vbi profundius latent, & integros
 globos referunt. Insuper lapilli isti quia
 per gluten quoddam continentur, tam fir-
 miter, vt nonnisi per magnam vim discu-
 tiantur; imo illud difficilius, quam ipsi duris-
 simi ibidem lapides rumpuntur: & sic min-
 exhibeant faciem. De quo lapidum genere
 Experientiss. Dn. KISNERVS * Medicinæ
 D. apud Francofurtenses felicissimus, ami-
 cus plurimum venerandus, sequens mihi
 beneuole communicauit iudicium: dieser
 Stein wird an unterschiedlichen Orthe-
 gar häufig gefunden: und wie die gan-
 tze Erde nach der Sündfluth aus un-
 unterschiedlichen, und zwar meistens hori-
 zontalen Stratis bestehet, so scheint die-
 ser meiner geringen meinung nach, auch
 ein aus solchen Stratis genommener Stein
 zu seyn, von mehrern sowol kleinern als
 größern Sand und Kieselsteinen zusam-
 men gesetzt. Der über die lettichte Erde
 wi

* in Epist. d. XV. April. an. ciorccxiii. an-
 ne data.

wie dieser, gezogen, theils durch die in
derselben befindliche Saltzigkeit und un-
erirdischen unwidersprechlichen Wär-
me, theils durch das stätige Anwachsen
der Härteren mit den Weicheren (welches
Incrementum man denen Steinen nicht
vol absprechen kan) in eine harte Mas-
se oder Stratum gebunden worden:
wird sonst Wurst-oder Speck Stein ge-
nennet, weilen er eine Wurst, die mit
Speck und andern darzu benöthigten In-
redientien angefüllet, einiger massen
reicht.

XXIII.

Provt vero istam in la- pidibus conseruationem non multum miramur: ita minimo fatendum est, quod praeter illam conseruationem §. XX, adhuc dentur aliae, qui- bus corpora varia conseruari potue- runt in terra. Nimirum postquam terre- ria corpora §. XVIII. vel specificas ter- re partes, vel aquas metalliferas sua ac- quisiuerunt proiectione; non potuerunt non tales specificae particulae, veluti mar- cales, sulphureae & quaecunque aliae, corpora minus solida, ossa, dentes atque	Aliae conser- uandi rationes narrantur.
--	--

D 5

arbo-

arbores &c. attingere, ac penetrare. Et
quidem tanto magis, quo aptiora ipsa ex
titerunt corpora, vt sic vel intimius succo
metallo plenius indurata, vel saltem metallo
co quasi cortice obducta, ob omni putre
dine seruata sint. Nec heic quoque exclu
dendi sunt lapides, quorum colores to
tasque constitutiones vel ad nudam aquam
& ignis praesentiam, quotidie immutata
vidimus; vt ideo non absolum sit, istis per
inde vt metallis ipsis, triplicem attribue
terram, quarum prior in eiusmodi mixtu
basin exhibeat, altera colorem, tertia vt
ro figuram, metalleitatem vel lapideitatem
praebeat; siue vt BECCHERVS
„vult: prior istarum extra suam mixtu
„nem in lapidibus s. in sale alcali: altera
„in vitro: tertia in sale communi reper
„ri. Quae tres terrae, cum miscentur
sine vlla alia additione, verum & genuinum
metallum, & pro varietate praece
lapidem constituunt. Quid? quod lapides
ita quoad originalem constitutionem
ab illis in prima ruditate s. IV. existentibus

us, mox subsidentibus, denuo emotis §. K. ac confidentibus iterum §. XIII. terrarum partibus limosis, lutosis & arenosis, parum, imo nihil, praeter quamvis consolitandi vim differre, statuo. Hinc mirum non est, cur lapides nunc hanc, nunc aliam referant coloris ac soliditatis speciem? cur fossilia ligna nonnunquam immutata prorsus adpareant, vel ex parte saltem petrifico tantum succo imbuta sint, aut calcinata? & alia contra prorsus petrefacta aut metallisata in terrae profunditate inueniantur; quorum licet naturalis color, durities & pondus permutatum penitus est, ut nunc lapides nunc mineras ferro ac metallo quovis abunde refertas, monstrent: nihilominus tamen figura partium inde satis clare elucet, seu quidem ex ligno in praesenti exhibitum, infra cognoscetur. Interdum quoque lapides ac minerae tam firmiter lignis ipsis adhaerent, ut quoad species accurate distingui, dissoluique vix possint. Nec inde porro mirum est, quod pisces, g. & animalia quaecumque exigua, magis ut plurimum in fissili lapide, tam plana firmiterque adhaerentia, imo destructa penitus

tus quoad partes interdum adpareant
potuerunt enim haec talia corpuscula
leuitatem mollitiemque & contra occu-
rentium corporum grauitatem nimiam
comprimi & extingui debuerunt, substra-
tis subinde solidioribus partibus. Vel v-
idipsum doctissimus SPENERVS * plu-
ribus edisserit: quando, inquit, oc-
currentes, forte soluentes terrae succi
substantiam eorundem absumserunt &
destruxerunt, in locum particularum
absumtarum alia successit saxea, meta-
lica materia, exterior tamen figura
manente, prout animalia, serpentes v. g.
canceri, plurimaeque testacea petrefa-
cta luculentum exemplum praebent.
Quo etiam refert crocodillum suum, mi-
rificum sane, prout quidem cum Exce-
lentiss. Authore censeo, spectaculum est
animalium regno relictum, reliquosque
ibidem recensitos pisces metallifatos. Vbi
iusuper STENONEM atque BOY-
LIVM virorum naturae peritissimorum
bigam, quod videlicet illud nemo facill-

ii

* In Miscellaneis Berolin. p. 117.

in dubium, vocauerit, lapides ex materia
 fluida, viscidiori tamen atque tenaci, pro-
 duci, adeoque id quoque plus quam pro-
 babile esse, fissiles lapides ex argilla tena-
 ci, nigricante vel liuifcente originem du-
 cere. Praesertim cum omnino apud rei
 metallicae peritos in confesso sit, nihil
 esse ad inspirationes metallicas, vulgo Ein-
 atterungen, de quibus infra, aptius
 quam has ipsas argillas. Non omnino
 mirum, si substantia corporum ita
 simpliciorum, cum a motu partium inte-
 rino putredinali, tum a soluentibus ter-
 re succis dissoluta & destructa, partes
 metallicae in locum absumtarum suffi-
 ciuntur & recipiantur, haecque tandem
 animalia ligna & corpora alia habitum
 penitus mutant, & vndique veste metal-
 lica obducantur, imo in metallum quasi
 transmutentur, & perinde, vt hoc ipsum
 secula conseruentur.

XXIV.

Et id quidem tanto cer-
 tis ac citius procedet,
 quanto conuenientiora
 sunt, dictis iam inspiratio-
 nibus metallicis, se corpo-
 ra prae-

Sunt istae con-
 seruandi ratio-
 nes in nonnul-
 lis corporibus
 citiores.

ra praebent, vela natura, vel caussa a
corporibus inhaerente. Et sic quidem
petrefactionem atque metallisationem
lignis quod concernit, debet vtraque
ideo in diuersis lignis esse pro istarum pa-
rticularum, fibrarum, matricum structu-
turae inde sequente natura esse diu-
sa, nunc puta citior nunc tardior; in aliis
interdum petrificatio debet adparere
in aliis, in aliis vtraque simul, vt plenam, quam
miramur ac verissimam ferri mineram
tantum non verissimas ferri particulas
ceum quidem infra patebit, referat.

XXV.

Ligna dantur
facile acceden-
tia ad ferri na-
turam.

Vt exemplo vno altero
ue id ipsum comprobetur
vltcrius, omnino lignum
alneum, & eius quoque

semina sunt eiusmodi, quoad exterior
& interiores partes, constitutionis, vt
etas soliditates tam petrificationis quam
ipsius metallisationis facile caeteris par-
tibus admittere videantur. Sic enim quum
tuescunque arborem istam curatius in-
tueri licet, statim deprehendimus illam
aestiuo tempore foliis seminibusque, quum

✧ signa referentibus, florentem; nec ta-
men illa id ipsum adeo expresse, quam se-
mina ipsa praestant, quando scilicet ex-
emittunt istorum, die Knospen, inuer-
antur, & versus extremitatem alteram
flectuntur. Licet vero argumenta ista
non adeo firma putentur, quae a simili-
tudine rerum & nudis schematibus de-
ducta sunt: solet tamen natura, quae
nil frustra facit & format, cum signis
his externis rerum non raro prodere vir-
tutes; & sane si vnquam, heic maxime
ipsum asserere libet, vbi omnino mar-
tium virtutum in alneo ligno, etiam-
um florenti, praesentiam sequentibus
aspicamur indiciis. Etenim mars habet
in se aliquod sal, quo etiam fit, vt saepius,
mixtis impuritatibus, iisdem immixtus
huc facile disrumpat: ad eundem mo-
dum rumpit quoque lignum alneum fa-
cilius, quam alia ligna, admittit rivas,
quod dein' aquis immersum, tantam pro-
prie duritiem acquirit. Quemad-
modum porro ferrum multum habet
certo modo ad istud reduci valet: sic
et alneo ligno eiusdemque foliis & corti-
bus, post extractionem applicationem-
que

que debitam, salis fixi aërisque rite appo-
cati simile procul dubium vitriolum p-
rari poterit; id quod praeter gustum, et
factum, tactum & externum obtutum, as-
tringens illa vis, & adhuc alia signa sa-
clare monstrant. Hinc quoque est quod
ligna ista, aquae aërique exposita, vix p-
tredini sint obnoxia, perinde ut phlegma
Oli vegetabilia & alia corpora conseru-
re alibi solet. Insuper in ferro multum
Aris, nec minus caloris & siccitatis &
obseruatur: id ipsum quoque alni & e-
rum folia monstrant, quae pro nimia p-
guedine digitis admotis adhaerent, ri-
bilem perinde ut semina ipsa odorem ba-
samicum habent. Hinc procul dubio
& illud est, quod auiculae seminibus istis
vescentes, veluti sunt luteolae, fringillae
cardueles, perpetuo sitiant, & sic facti
ad alneta irretiantur; imo alni, ut ut
quis proximae, frigidiori tempore, fr-
gidissimo, quemadmodum nos anni
annos aliquot tale frigus ultra clima-
rationem maius sentientes, multis in li-
eis vidimus, non intereant.* Contra ve-

* Conf. Dissert. mea de Tempestatum adp-

n locis ficcioribus parum durant, & sic ob
calorem suum, quasi innatum, perpetuo
humiditatem desiderant. Sicuti insuper
errum rite antea paratum instar speci-
ci cuiusdam in martialibus morbis
rodest: ita quoque nullum dubium est,
quin spiritus & essentiae e ligno alneo, e-
isdemque corticibus, foliis atque semi-
bus paratae, idem praestare soleant, id
quod tamen aliis ulterius consideran-
um relinquimus. Hoc denique nota-
us, sicuti minerae ferreae saepissime cir-
a aquas existunt, & singularem acqui-
unt bonitatem, imo circa venarum ista-
um canales praesertim in antris, denen-
thächten und Stollen, vtplurimum inue-
antur aquae: ita alni ob antea dictam
tionem, nullibi magis ac felicius, quam
a aquas crescunt, sat fixam naturam, &
i proiciuntur in aquam, permagnam,
a aquae & igni ex parte resistibilem
quirunt duritiem, ferro adeo acce-
ntem, vt ex alneo ligno ita indu-
E rato

reter & vere extraord. speciatim frigo-
ris an, c1010ccix. intensissimi causis, ann-
c1010ccx habita.

rato ferrum, aut huic non abfimile qui
 poffe coqui videatur. Ne vero quis hec
 frustra quid pofitum effe dicat, iterum ite-
 rumque afferro, id ipfum neque a veritate
 nec etiam a praxi alienum effe, quia iam
 mecum habeo eiusmodi alnei ligni frufti-
 quae feliciores euentum, quam Zoil-
 ſibi perfuadebit, & fortaffis alia adhuc
 quae ipſe vix ſperaui vnquam, monſtra-
 bunt. Praefertim quia & certiffima exi-
 de ferri cum ligno alneo aestimari pote-
 conuenientia, quod, cum ipſi tinctores na-
 runt, ſoli iſtius cortices nigram ad modum
 tincturam exhibent, perinde vt ſimiles
 alias ¶ aut ¶ cum acido quodam cor-
 roſus, exhibere ſolet. Vt ideo in natu-
 ralibus rebus nihil primo obtutu tam ob-
 ſcurum videatur & abſonum, quod non
 laetiores euentum & finem ſimul, quod
 omnium optimus eſt, nempe *Vniuerſi-
 ſtiusq; partium minimarum* artificis §. I.
 gubernatoris §. II. artificioſam ac man-
 randam manum permire monſtrare
 demonſtrare valeat.

XXVI.

Ligna alia cum
 principiis ſuis

Nec tamen ſolis alnei
 haec ineſſe virtutes cre-
 do

do, sed potius vt easdem quoque reliquis arboribus, quae cum sale alkali prae aliis refertae sunt, seu quidem videre est in fagis, betulis, populis nigris, Aspenbaum &c. vt vt in minori, ac quoad diuersam arborum structuram admodum diuersa ratione, attriuamus, necesse est. Praesertim cum liunde constat, arbores praecipue e terra, aqua, sale & sulphure ita esse commixtas, no ex hisce partibus constare penitus, & semper pro huius illiusue partis prae altera commixtae in maiori minoriue abundantia, mediante aqua, tanquam vehiculis, diuersimode constituentur. Quod si iam aquae in se, multis ac variis impraegnatae existunt heterogeneis particulis, vt in acidulis atque alibi fieri solet; tunc minus adhuc dubitationis restat, quin concedamus arbores istiusmodi naturae, quasi procliuas esse ad has petrificationis, ac metallisationis species & facillime §. XXIII indicatas mutationes subire posse. Et id quidem tanto magis, quoniam isti a tempestatibus sublunaribus & ipsam consimilis naturae terram &

& aqua varie impraegnata, a tempestate seruata.

martialem, conseruatae iaceant. Solent enim quae vegetabilia sunt, ast non amplius succrescentiam admittunt, mox inter necari a sublunari temperie; perinde vt a subterrea non raro minerae solent. Quae ideo diuersae temperies sibi certe in casibus, vtvt in genere communem respiciant conseruationis rerum naturalium finem, sibi contrariari adparent.

XXVII.

Generalis praesentis scripti occasio.

Vt igitur ad rem ipsam tandem, cuius gratia inter haec praemissa sunt, veniam, est haec *mira* quaedam *metamorphosis*, ligni scilicet in mineram ferri, quae ante tres ferme annos & quod excurrit, vicino Illustri Solms-Laubacensi districtu erutam, obseruaui, aliisque obseruanda proposui. Hi etiam monitores subim fuerunt, ceu quidem mox infra constabit vt & istud naturae donum, instar cuiusnam diuinarum veritatum testis §. I longiori disquisitione dignum, describam plenius. Ne autem quis *Metamorphoseos* vel etiam *mira*, vocabula rideat ad illorum modum, qui aliorum cuncta, quae

vel ignorant, vel odio, quasi oestro perciti,
 altim aliorum studia habent, ridere & se-
 oc ipso, vt saltim mira dicantur capita,
 liorum non raro exponere odio atque
 ifui solent; is sciat, me non ex meo haec
 alia formasse cerebro, sed esse Dnn. Col-
 ectorum Lipsiensium * imo Illustris quo-
 que Societatis Anglicanae vocabula, quae
 deo seruare heic tutius & volui & potui.
 Nimirum iam a pluribus inde annis Illu-
 strissimus S. R. I. Comes DN. FRIDERI-
 CVS ERNESTVS Comes Solmensis &
 Tecklenburg. Dominus in Münzenberg,
 Wildenfels & Sonnenwald &c. vt & Sa-
 crae Caesareae Maiestatis Consiliarius In-
 timus & Sum. Iudicii Cameralis Iudicii,
 quod Wetzlariae est, Praeses Grauiissimus,
 Dominus Clementissimus, praeter alia
 laudabiliter instituta ad optimorum Prin-
 cipum atque Regum exemplum, orpha-
 notrophium extruere secum constituerat,
 illudque circa noui seculi initium extrui
 iussit; ita tamen, vt eundem, quem illustre
 domicilium habet, locum nempe respe-
 ctu oppidi ac hortorum paulo elatiorem,

E 3

hoc-

* Ad an. c1513ccx. mens. Nouembr. p. 484.

hocce paratum ex summa cura, quam Superiores, veluti dii terrestres, pro subditi habere debent, & aeterna laude dignissimum occuparet monumentum. Etiam idipsum fortassis ideo tam vicinum Illustri Domicilio exstrui placuit, vt sic perpetuum insimul esset officii, necessitati mutuae humanaeque imbecillitatis memosynon. Posteaquam vero iam exstructa erat praecipua aedificii pars, insuper in mandatis dedit Illustrissimus Comes vt puteus effoderetur in isto elatiori loco, vtvt magna & sumptuum & fodientium molestia iuxta Plauti illud: *

- - - miserum est opus, - - -

fodere puteum;

at vero cum maiori & maximo posteritatis usu. Vbi statim ac fossores vix vnam atque alteram orgyam reliquerunt, inueniunt busti cuiusdam, i. e. loci vbi cadauera olim gentilium demortuorum vrebantur ** rudera, nempe urnas, in quibus

* Mostell. act. 2. sc. 1. v. 32.

** Sic enim Festus: *Bustum* proprie dicitur *lucus, in quo mortuus est combustus & sepultus; diciturque bustum beneustum.*

ous,ceu in cado, combusta ossa ac cineres
colligebantur ab amicis & cognatis circum-
stantibus. * Hinc & urnam pro sepul-
chro adhibitam, legimus **. Quod si ve-
ro regeres, nihil praeter urnas, inuentum
esse, quod de integro eiusmodi loco se-
pulchrali testari queat; respondeo; id
vel incuriae fodientium, urnas hasce pa-
rum curantium, adscribendum esse, vel,
quod aequè certum puto, in causa est,
quod praee Gallis & gentibus aliis *funerum*
nulla ambitio. *** Quod si tamen quis
porro instet, is sciat, me haec talia perin-
te vt fossiores ipsi, parum curasse, sed in-
dicasse saltim illorum more, qui descri-
bunt

E 4

* Conf. GYRALDI Ferrariensis egregium de
sepultura ac vario sepeliendi ritu librum
Cap. XII p. m. 345.

** Ap. Lucanum. Libr. VII belli Pharsalici,
- - - Capit omnia tellus
Quae genuit coelo tegitur, qui non habet
urnam.

*** Vt quidem TACITVS CAP. XXVII. de
moribus Germanorum loqui amat, &
ulterius addit: *id solum observatur, vt*
Corpora clarorum virorum certis lignis
cremarentur &c. conf. reliqua.

bunt in genere loca, non res, quas aliis, quibus interest, examinandas relinquunt. Mox pergentes ulterius fossores ad XXXII pedum profunditatem, vti quidem olim ex erronea aliorum relatione putavi; at vero post curatiorem demum inspectionem & illorum, qui ipsis adfuerunt fossoribus, ore fide digno inueni, quod profunditas ultra LXX. pedes sese extendat, obuiam habebant ingentem & duram admodum molem, itemque aquam non minus impedientem. Impediebantur exinde fossores, licet impedimentum quia profluens aqua fera ac minus viuida adparebat, nec ita scopo futurisque respondebat vsibus, nullus concedebatur locus: potius vt maiori vi remoueretur vtrumque & inolis & dictae aquae impedimentum, cogeantur. Adparebat autem praegrandis verae arboris truncus cum proceris ramis atque radicibus ex parte bene dignoscibilibus, quibus tanta erat durities & consistentia, vt isthaec etiam secures aliaque instrumenta ferrea illudere videretur, donec summa molestia truncus integer in frustra diffringebatur. Mirabantur equidem adstantes arboris truncum

truncum, nec tamen illum ob profunditatem & molestias, quas ex dicta aqua trahebatur, & inde facile colabente terra habebatur, vix audebant fodiendo persequi. Quo factum est, ut, quod dolemus, non inuentus, effossus sit truncus, nec cognitus, sed quoad frustra tantummodo infra parum exhibenda, partim varie discussa, & ut veri adsolet, prorsus neglecta & obruta sunt, Adfuerunt tamen qui rem istam curatius tractarunt, aliorumque ulteriori examine dignam iudicarunt, imo dignissimam. Vnde etiam factum, ut mihi exhiberentur nonnulla frustula, sub vera magnitudine & figura in dictis Ephemeribus depicta. In quibus quantumvis statim sub primo obtutu obseruavi ligni naturam & texturam, & quidem iuxta omnes, quae infra demum commonstrandae sunt, circumstantias; nihilominus inconsuetam eorum grauitatem, colorem subinde mirantem & alia, miratus sum. Et quod maius gratum, exhibebantur frustula ipso mihi pretiosissimo temporis tractu, quo singulari crenissimi PRINCIPIS IUVENTUTIS FRANCISCI ERNESTI, HASSIAE LANDGRAVII, PRINCIPIS HERS-

FELDIAE &c. Domini mei Clementissimi, qui tum temporis studiorum causa apud nos morabatur, gratia clementissimaque simul cum Illustr. suo Comitatu in aedibus meis praesentia fruebar: vti statim fiebat, ut hic ex innata, & miranda prorsus in tanto Principe sagacitate, frustulum arripere, illudque absque omni praemissa adstantium intimatione modum chalybi, modo pyridi allidens, scintillula inde eliceret, spectantibus reliquis. Liceat vero aliunde constet, quod ligna dentur idem nonnunquam exhibentia; attamen in praesenti massa longe aliud subesse causae suspicati sunt omnes vel ex isthoo phaenomeno, praesertim post ulterius relatas circumstantias. Quibus postea rite perpensis, ipse non potui non frustulum illa vberiori dare examini, eaque mittere ad doctos subinde viros, qui partim ipsa quaecunque in mente agitabam, probabant, partim negabant nonnulla ab initio, uti fieri adsolet in eiusmodi rebus quarum natura non satis probata constat hinc modo ferri praesentiam negabant modo naturae lusum urgebant, quae ita postquam illud prius ob experimenta suscepta

cepta ac tentata varie vrgere non vale-
 nt, mineras disponderet vt quasi ligna
 leantur. Interea amotis omnium ob-
 stionum telis, mihi suasores erant
 omnes, vt conuenientes & vltorio-
 probationes hisce adplicarem. Sic
 im tot ad me datae ob istud naturae
 phaenomenon eruditissimorum virorum
 ostant epistolæ, vt omnes hic narrare
 agum foret. Praesertim cum mea olim
 conspectu Doctissimorum Virorum
 Academia nostra Clarorum, item-
 e Domini HOENISCHII ex Anglia
 m re ducis, suscepta phaenomena,
 mmonstrauerim; eaque viris vndi-
 que famigeratissimis, vti quidem in A-
 demia Helmstadiensi summe Reueren-
 IO. AND. SCHMIDIO, in Salana,
 um Deus saluam & incolumem cum
 quis & nostra LVDOVICIANA fer-
 ! GEORG. ALB. HAMBERGERO
 ximopere colendo, vt & in Fride-
 una, quae Halae Saxonum floret,
 ristiano WOLFFIO lubens commu-
 nui. Vbi etiam mea ad Dn. Wolffium,
 cum singulariter colendum, epistola
 manice scripta, locum ex parte in Actis
 Eru-

Eruditorum Lips. l. c. inuenit. Vnica
 loco omnium ad me beneuole datam
 sponforiam heic adscribere non pige
 quod ad ea, quae haectenus praemi
 sunt, apprime conferre videtur. Estq
 haec Viri Perillustris inque toto hodie
 teratorum orbe Celebratiss. Dn. LEIBN
 ZII, vbi non solum laudat naturae donu
 suamque egregiam de isthoc mentem a
 perit, sed & dignum innuit vltiori inco
 gatione, & quidē sequentibus: Vir Celeber
 Gratias debeo multas, quod elegante
 frusti lignei petrificati imo ferrificati
 lineationem ad me misisti, & grata
 rant, quae plura in eam rem fauore
 sequentur. Si conferent operam diu
 farum regionum viri docti & curio
 superficies globi nostri paulo mel
 noscetur. Doleo intercidisse quae in e
 rem meditatus erat Stenonius, quor
 specimen de solido intra solidum de
 Nescio an videris meditationem me
 Protagaea inscriptam, quae aliquan
 Actis Eruditorum inserta fuit. Sut
 catus sum prius igni, quam aquae
 noxium fuisse nostrum globum, & hu
 in ipsis primordiis aqua mersum fu
 tu

tunc, cum Spiritus Domini ferebatur
super aquas. Cæterum serius induruit
truncus ille, quem memoras, & succi
metallo pleni corpus eius penetra-
runt. Qnod superest vale & faue. Dabam
Hanouerae 30. Ianuar. cixcccxi.

ec defunt aliae tanti viri litterae, in qui-
s praeter alia, quae ad pleniorẽ meta-
morphoseos istius cognitionem spectant
monet: - - - - -

Si quid hoc de argumento pro more
tuo, id est vtiliter commentabere, &
nobis mittes, libenter inseremus Mis-
cellaneis nostris Berolinensibus &c. &c.

rem quoque recentissime vrget Famige-
tiss. atque Doctiss. Io. Burchard. MEN-
KENIVS, quod superiori anno lauda-
s DN. WOLFFIVS * cum adhortatio-
, vt quae vltius inuenissem, publica-
m quando sequentia ad me scribit: Ihre
experimenta de ligno in mineram ferri
utato, finden überall approbation, und
oben sie die Engelländer, als was be-
sonderes, aus den Actis Eruditorum in ih-
re

* d. 9. Decembr. cixcccxi.

re Memoires of Literature gesetzt &
 Eduntur autem istae litteraturae relati-
 nes per singulas septimanas in folio apud
 Anglos, vbi pluribus olim exhibita, na-
 rantur phaenomena.* Quia vero adhuc
 multis ac variis laboribus Academicis
 priuatis impeditus fui, quo minus ta-
 torum virorum suae obtemperare vlti-
 rioraque experimenta, quae obserua-
 circa lignum istud communicare potui-
 rim: haftenus quieuerunt apud me haec
 talia, vt vt magnam partem collecta. Ni-
 hilominus iam iam laudati partim V. G.
 Celeberrimi, partim alii haec talia quie-
 cere penitus & latere haud passi sunt, sed
 excitantur subinde, quos inter sunt exte-
 quoque, & nuper demum de naturalium
 & fossilium rerum inter Germanos opti-
 me commeritus Io. Iac. BAIERVS ** si-
 pra iam adductus, qui multis, & inter alia
 „ hisce monet: obtestor humanitatem
 „ tuam, vt non desistas, quemadmodum
 „ in describenda ferri minera, quae lignum
 „ olim

* Ad ann. cicioccx. d. 27. Nouembr. fol. 155

** In literis Altorfii Nou. III. Id. April.
 cicioccxiii.

olim fuit, laudabiliter coepisti, porro
illustrare naturae obscura opera, quod
& ipse pergam facere, quantum quidem
graviora gemini muneris negotia per-
mittent &c.

XXVIII.

Cum itaque superiori
CICIDCCXIII. mense a-
penitatis, cui *

Eaque scripti
huius proxi-
mior occasio
& distributio.

--- *sua maiores posuisse vocabulo Maio*
rior, vbi ab aliis impositis negotiis fe-
ri licet, expatiandi potestas daretur
mpus, animum eo proficisci induxi, vt
giones istas non nihil perlustrarem, & in-
erer insimul ipse puteum, in quo dictum
num petrificatum imo ferrificatum o-
a latuit; praesertim vero vt plura frustra,
ae, vt supra dictum fuit, aliquando di-
ersa fuerant, & hinc inde forsan a natu-
e curiosis seruata colligerem, futurisque
eis vsibus ab interitu conseruarem. In
o sane proposito, quod praeter naturae
lau-

Quid. L. V. Fastorum. v. 73. conf. Henr.
Leonh. Schurzfleischii annus Romano-
rum Iulianus p. m. 207.

laudem eiusdemque Statoris summi gratiam nihil aliud respiciebat, vix me vix fefellit spes, modo tempus vberius suppeditasset examinandi omnia, quae ulterius examine digna putavi. Interea Illustrissimorum Dominorum Comitum, Dornorum clementissimorum singulari comitate ac gratia tractatus, nonnulla fistula infra monstranda reportavi, imo fossoribus reliquis metallariis nonnulli accepi, quae in fodina ab hoc loco paulisper remota, latuerunt, & sic non possum non mentem confirmare penitus in illis quae semel cogitavi, rebus. Placuit itaque cum Deo nunc plenius, neglectis quoque quiescunt, quas forsitan in sui ipsius haec opprobrium colligere meditatur, decere. Ita tamen, ut in sequenti capite II regionis, terrae, qua in ligna ista celatuerunt, & temperiei, qua praesertim subterraneae istae partes a provida natura accepta gaudent, atque aquarum constitutionis proprietates, huc tantum spectantes, recenseam; dein IIIo capite trunci ipsius momenta & phaenomena referam, & istorum resolutionem progenii modulo addam, praesertim cum

i in Act. Eruditorum * jam monitum
 ; duo heic expendenda veniunt, vtrum
 l. substantia, de qua loquor, reuera
 num extiterit? nec ne: & num aliquas
 ras ferri particulas contineat? Nec tan-
 m in vltimo capite, ceu praecipuo &
 ppter quod praemissa heic sunt fere
 ania, omittendum est, vt dispiciamus,
 o huc modo delatum sit istud lignum?
 vlt igitur hoc primum caput genera-
 ssima exhibuit momenta: ita iam II^{um}
 cialiora, mox III^{um} specialissima, &
 dem vltimum, ex hisce rationes huc
 xime facientes, dabit.

CAPVT II

NONNVLIS IN MEMORATO
 RITORIO QVAD AQVAE, TEMPE-
 R, PRAESERTIM SVBTERRANAE ET
 VS TERRAE &c. CONSTITVTIONEM
 BSERVATIONIBVS, HVC MAXIME
 FACIENTIBVS

IN SPECIE.

Erritorii genera-	Quoad varii generis
lis descriptio §. I.	
	arbores & fructus
	F §. II.

l. c.

§. II. & naturam

§. III.

Quoad territorii su-
perficiem exter-
nam §. IV.

Et integrum sic di-
ctam Hortense
stratum.

Vbi & causa pro-
stat, cur alneae
arbores h. l. non
adeo frequentes
sint §. V.

Ultior strati hor-
tensis considera-
tio, quoad pecu-
liarem terrae spe-
ciem §. VI.

Quoad tria Terrae
medicae genera,
cui quartum re-
cens additur §.
VII.

Vbi de Terra sigillata
multa ex historia
notantur §. VIII.

Et ex scriptoribus,

qui illam exper-
suerunt §. IX.

Et de ferri minera-
aliorumq; meta-
lorum leminibus
§. X.

Strati hortensis in-
terioris constitu-
tionis considera-
tio §. XI.

Metallicorum cor-
sensus, praesertim
quoad ferri intri-
num genera-
tionem §. XII.

Ex quolibet limo co-
qui posse ferrum
§. XIII.

Et id maxime ex Lan-
bacensi, id quo-
probatum nouo et
simplicissimo ex-
perimento §§
XIV. XV. & XVI.

Vsus istius limi in ar-
te pictoria §. XVII.

Subterranea tem-
peries

peries quoad or-
tum §. XVIII. &
quoad functiones
in terrae superfi-
cie sensibiles §.
XIX. Vbi de calo-
re subterr. §. XX.
huius principium
sol non est §. XXI.
Unde fontium flu-
minum aliarum-
que rerum origo.
§. XXII.

Exhalationū ista-
rum, vulgo Wit-
terungen, varietas
& commixtu-
s in specie §.
XXIII. istarum
specialiori na-
tura §. XXIV. &
metalla opera-
tiones an Plane-
tariis adscribendae?
§. XXV.

istarum alia ope-
ratione, vulgo Aus-

witterung dicta,
specialius §. XXVI
& qui inde ve-
niunt alii e. gr.
motus, ignis terra
&c. §. XXVII.
specialissimis effe-
ctibus §. XXVIII.

Cur Exhalationes e.
gr. aquosae in locis
superficie terre-
stris elatioribus,
magis sensibiles
sint? §. XXIX.

Exemplum nota-
mus in Dinae
monte vicino §.
XXX. ubi Baro-
scopii ambulatorii
descriptio §.
XXXI. Huiusque
usus & observa-
tio recensetur §.
XXXII. dicti
montis nonnulla
singularia & alti-
tudo §. XXXIII.

De fluviiis & aquis | istarumque natura
Laubacensibus in | ra specialius §
genere §.XXXIV. | XXXV & XXXVI

§. I.

Territorii generalis descriptio.

Est igitur, de qua he-
loquimur, Laubacensis
ditio, quae prop-
ad 32. minutum ultra 50um grad. eleua-
tionis Poli adsurgit, & ab antiquo suo oppi-
do *Laubach* s. *Labach*, vt alii, nescio quod
fundamento, vocant, adpellationem habet
atque Illustrissimae pariter & antiquissimae
Solimensi Familiae commodissimum
inde a diuersis seculis exhibuit domicilium,
in colle elatiori exstructum. Nec ista
haec minus subinde pascuis, sat felicibus
& ad multas arbores commodiori humore
commeantium oculos pulchra viriditate
mulcet. Montium enim versus omnes
mundi plagas, ab oppido ipso paulisper
remotorum, atque collium dorso, quae
haec cum crebrioribus inueniuntur vallibus,
fruges, herbas & gramina monstrant
etiam frequentissime arbores, densissimas
sylvas, easque, quod praecipuum
est, succrescentes facillime. Ita haec fa-

in cuncta pro coeli ratione abundant, & quae per humanam necessitatem multiplicem defunt, illorū abundantia supplet, tantum non vel ex ferarum copia, vel iam mineralium regno exsuperat.

II.

Nec etiam dubium est, Quoad variū
in in propinquis collibus generis arbo-
res.
quas & querceta, quae ad-
erunt olim, pascuorum vtilitas, huma-
que exemerit necessitas. Et sunt quae
syluis crescunt arbores, nam de reliquis
cere nec locus permittit nec tempus, ut
urimum quercus glandiferae, tam an-
sae tantique roboris, ut vix istarum
nullas quatuor debitae proceritatis
ri, extensis brachiis, quod mirum, nec
men ab experientia propria alienum
, amplecti valeant. Ut ideo facile
tam maximis ramosisque quercetis
timandi sint ad propitiora sidera arbo-
foetus.

III.

Et quanquam, quod sae-
us intuitus sum, heic locorū
ius excrescant alni, qua-
m Cap. I §. XXV. plu-

Quoad alia,
quae Deus &
natura di-
stribuit.

ribus exposita est constitutio, non tam
 id ipsum miror ex rationibus mox in
 suppeditandis: cum aliarum arborum
 quas in praesenti ne nominare quidem
 cet, tanto vberior prouentus sit. Danti
 enim heic betulae ob candorem, alie
 que vsus clarae, insuper maximam sylu
 rum partem explent fagi vtriusque ge
 neris, quae nomine weis-roth-und hay
 Büchen apud nos veniunt; quarum cum
 reliquis tanta est copia, vt elegantissimae
 visui varietatem exhibeant glandesque
 istarum vberimum incolis suppeditat
 vsum. Sicuti vero generatim in praeco
 dentis capit. §. XXVI. exposui arborum
 naturam, quae praecipue in terra, aqua, sa
 le ac sulphure, inque istarum rerum po
 diuersa arborum specie rite proportio
 nata dispositione consistit: ita insuper
 hoc loco crescentes arbores alcalico
 sale abundare, & ars & scientia doce
 Sic DEVS, gloriosissimus solus, ὁ ὢν
 νόμους, ὅτι τὸ ἐν, αὐταυτὸς, αὐτοφύης, αὐτογενής
 αἰγύνητος, vt ab Ethnico rectissime voca
 tur, mundum huncce omnino sapientia
 suae tot tantisque beavit, ornauit & exor
 nauit donis, eaque mirifice distribuit! S
 qua

uae nonnunquam locorum ornatui vi-
entur decedere, ea rerum magis necessa-
arum vsibus compensauit abunde! Sic
ndiquaq; Deus prouidit, vt & de sua cui-
ue constaret clementia §. I. II, & quiuis
Vniuersi compage cognosceret, quod
hil bonitatis aut perfectionis huius inte-
ae constitutioni, modo penitus confi-
retur deesse queat!

IV.

peciatim terra Παμμήτης
ab Orpheo apud Por-
yrium dicitur, vti suos

Quoad exter-
nam superfi-
ciem.

pari modo producit foetus: ita heic
am maxime, partim ob coeli rationem,
qua antea §. I, partim ob interiorem
rae, quae subiacet, constitutionem,
nc specialius considerandam, peculiaria
orsus habet dona. Et haec quidem, cum
arrare vniuersa non liceat, potiora, imo
ae huc tantum spectant, breuiter nar-
re libet. Exterior puta ditionis super-
ies vti crebrioribus §. I. adfurgit non
eo altis montibus & collibus: ita com-
unis terrae nigrae hortense stratum,
od vocant, cum multa limosa ac lutosa

minera varios habet ac rectangulorum
modum formatos atq; diffractos lapillos
rubiae non raro mentientes speciem, quae
huic strato fodiendo, quam proxime in-
miscentur. Nec tamen exigua istorum
copia est, sed tanta in nonnullis locis,
vbiunque crebriores pluviae, vel etiam
aquae valles percurrendo exteriorem col-
lium denudarunt corticem, ceu adsole-
iustae adpareant lapillorum istorum foli-
ries ac strigae. Hae quoque se invicem
quasi parallela ratione, daß sie so zu-
gen gleich als geblättert auf einander
liegen, excipiunt, vt facile distingui non
difficilius dirumpi queant: habent enim
colorem nunc flauum, ruffum, glaucum
nunc cinereum & ex pallidiori rubrum, &
facile a limo supra infraque istas posito
recedunt. Habent porro istae strigae
quoad integra collium latera, quantum
oculi pertingere valent, horizontalem
non inelegantem adspectu, ordinem. Vbi
insimul praetereundum non est, strigae
istas dicto modo denudatas, quo magis
sub dio experiuntur tempestates, eo mi-
nus distingui, imo facile, non raro ac
praedictorum lapillorum modum, di-
rumpe

ampi. Hinc etiam ex profundioribus locis, nonnullas, quia eundem suspicabar rigarum ex flauo rufescentium ordinem, adduci glebularum iussi; saltem ut istam qua externam rationem, & qua internam praesertim energiam, cognoscerem penitius. Nec spes me fefellit: idem enim, quod antea indicaui, ad vehemens solis radios vidi, & multa alia, de quibus infra sigillatim dicendum erit. Contra vero nonnullas glebularum in cella hypogaea reseruaui, easque arena pauper contegi, in quibus post aliquot tempus vix ullam obseruare potui coloris variationem.

V.

Ante autem, quam ad hanc territorii istius internam deueniamus conuersionem, libet ulterius anteriorem eius superficiem, vel potius *hortense*

Hortense
stratum, ubi
de causa, cur
alni tam frequenter
haec adeo non sint?

stratum, integrum intueri & rimari poteris. Huic nimirum lutum simul cum argillis dictis ad notabilem satis profunditatem immediate admixtum immixtumque adhaeret ita, ut etiam arena, quae

lutosum alias stratum solet excipere, v
 obseruari heic, & difficulter liceat. Id quod
 insimul in caussa fortassis est, cur, vt d
 ctum §. III. tam raro in hocce crescant
 alni: denn Erlen stehen in - und an d
 nen Bächen, wo der volle Strohm be
 Fluthen gehet, welcher mehr räume
 als verschüttet. Vtvt vero hanc senten
 tiam, quae istius loci metallurgis compo
 tit, nec vniuersalis est, meam haud facio
 quia eius generis arbores vbiuis in palude
 sis & vndosis locis vtplurimum inueniunt
 tur: nihilominus tamen id ipsum terrae
 genus impedire credo, quo minus hec
 crescant ob defectum indicatum sabuli
 arenae, quam incolae ad suos vsus ex flu
 uii nostri Lani alueo effodere non rari
 curant. Vbi & noto notius est, dasz an de
 „gleichen Bächen und Ströhmen, wo E
 „len stehen, und ja Verschüttung geschi
 „het, ist es Griesz, Sand und undienlich
 „Erden zur Zeugung der Metallen. Qua
 omnia saltem hunc in finem praedicta hoc
 loco sunt, vt infra constet, qui fiat, cu
 nulli inueniantur in hisce oris trunci alne
 tantam mutationem passi?

Est porro stratum istud
superius, in sylvis praefer-
m, maximam partem
grum; cui subinde in-
aerent solidiores com-

Huius ulterio-
r consideratio
quoad peculia-
rem terrae spe-
ciem.

actioresque minerae, uti quidem *αυτοπελα*
ocuit, nunc magis nunc minus coloris lu-
i ac rubescentis, iuxta se positaе, vel po-
us grumuli ac massulae per certas ab-
ntes series. Quae, si eruuntur, dictos
idem §. IV. aemulantur lapillos, ut ut
euiolem & sic minus grassam figuram,
thuc tamen heterogeneis ac arenosis
rtibus expositam texturam exhibeant.
us quoque terrae vel potius lapillorum
nera, aut si mavis bolorum grumulos
ne lutei ac fusci coloris, nunc magis
orubri in non exigua copia adduci cura-
mus; & istos ad adfusam aquam facile
mpentes, facilius ad vinū, & ad adfusum
etum, quam facillime cum notabili stri-
re dissilientes tentauimus: hac tamen
m differentia, ut illi, prout altiore co-
em habebant, citius, quam quidem
, qui flauī ac magis pallidi erant, dissī-
solebant, minus tamen ad oleum

Baumöl, & minime adhuc ad ignem, in quo
 prorsus indurabant, coloremque per
 istum prorsus immutabant. Haec atque
 alia, quae a fide dignis narrabantur, per
 quā expertus sum, non potui non ipsam
 ex qua effossae erant massulae dictae, in
 tueri fodinam s. antrum. Vbi etiam
 gratiosa Illustrissimorum Comitum ac Do-
 minorum, Dn. FRIDERICI ERNESTI
 atque CAROLI OTTONIS Illustris-
 s. Dn. Dn. Comitum Solmensium & Teck-
 lenburg, Fratrum germanorum ac Domi-
 norum in Munzenberg, Wildenfels
 Sonnenwald &c. &c. nec non Illustrissimorum
 Comitum ac Domini, Dn. CHRISTIANI
 HENRICI Comitum ac Domini in Schön-
 burg, Domini in Glaucha & Waldenburg
 &c. Dominorum Gratosissimorum praesentia
 praeter insolitum odorem inter-
 fossorum operas terrestrem, einen stark
 erdigten Geruch, nec minus ingratum, sen-
 simus grumulorum dictorum series, intrin-
 sece nigrificantem terram multis arboribus
 praesertim fagis, vndique tectam, ad duos
 vel trium prope pedum profundita-
 tem latentes, riteque progredientes; se
 ita dispositas, vt colore inuicem distingu-
 i possent.

accurate possent. Vltcrius intra se-
 es istas obseruabantur strigae perquam
 oae veluti venae, quae ad butyri mo-
 m comprimi & tractari patiebant-
 r. Inde margae speciem suspicaban-
 r alii, alii vero prout integras series,
 sic istas quoque peralbas venulas pe-
 liari terrae sigillatae speciei adnume-
 ndas esse censebant, & adhuc aliis in-
 grae series dictae rubiae videbantur
 in absimiles, vel saltem ex leui hac caus-
 quod illis mediantibus praesertim re-
 ns erutis, litterae ac lineae duci pote-
 nt. Sicuti vero ob narrata iam phae-
 mena & alia, quae ex aliorum fide di-
 ssimorum narratione percepi, vltimo-
 m sententiae parum accedebam: ita
 adduci potui, vt ab illorum, qui terrae
 illatae speciem, quantumuis heteroge-
 s particulis varie adhuc permixtam
 rtibus, recederem. Nec inde parum
 ratus sum, eccur non maiori cura ser-
 entur isti terrarum grumuli, saltem pro
 andis vasibus elegantioribus, potui
 ee & Ccffe inseruiantibus, quam ad-
 dum aliis in locis, cum publico vsu
 ed exiguo, ab istarum rerum peritis sic
 solet.

Quoad *tria*
terrae sigilla-
tae genera, cui
quartum re-
cens additur.

Praeterea hanc meam sen-
tentiam haud frustraneam
esse exinde puto, quod
omnes fere, ad dictum oppi-
dum, montes ac colles

§. I. istius generis terra, fusci, subrubri nomi-
nunquam, elegantissime purpurascens
itemque albescentis, sed rarius, coloribus
abundant; quam medicinalem & sigillatam
vocant. De quibus diuersi coloribus
generibus, ita Cap. II. refert anonymus
scriptor infra fortassis adducendus: Man-
findet dieser Medicinalischen Erden im
vorbemelder Laubachischer Berg-Kluff
vornemlich dreierley art, an Farben un-
terschieden: als nemlich eine gemeine Er-
de oder Leimen-farb, die andere roth,
und die dritte weisgrau &c. Quemad-
modum, vero iste auctor, quisquis sit,
suo tempore vnicum tantummodo lo-
cum notauit, quo in terra ista extitisse di-
citur: ita saltem ex rationibus patet, quas
antea adduxi, praeterque eas adhuc ad-
ducendas certo certius est, quod plu-
ra loca circa oppidum sint, quae ean-
dem foueant, vtv't in magna hic copia,
illic

c in maiori. Est tamen natalis ter-
 non adeo firma ac solida, sed ut plu-
 rum grumosa, cui isthaec medica-
 niter immixta adhaeret, & statim ac-
 liendo sublunarem experitur tempe-
 m, in minores diffringitur grumulos;
 demum in magna colliguntur copia a
 tallicolis varieque hodiernum, etiam,
 od miror, absque sigillo quodam im-
 ffo, diuenduntur. Nec praetereundum
 hoc est, quod interdum in solidioribus
 idibus & cementiciis minera isthaec
 tat: nam monstravit mihi nonnemo
 erius lapidem, qui ianuae cuidam diu
 cfuisset impostae loco, & diffractus, ob
 Nam exinde facile cognoscibilem, istius
 erae frustum haud exiguum refere-
 quasi intra lapidis capsulam existens.
 ipsa massa purpurascens, minusque
 rogeneas, quam in aliis frustulis e lo-
 consueto erutis, videre est, monstrabat
 culas. Quia vero ex subsequentibus
 um constabit, maxime ex adnecten-
 infra nonnullis Doctissimorum Viro-
 iudiciis, itemque integris tractatibus,
 istam exponunt terram sigillatam,
 quoad proprietates & utilitates cum
 ipsis

ipsis peregrinis contendat, & easdem non
nunquam maiori vtilitate vincat ; & ad
huc quoque certum est, quod praeter ali-
quoad colores, species, detur, quae buty-
formam habet ita absolum non erit
praeter tria ab auctoribus vulgo descrip-
Laubacensis terrae genera, adferre quae-
tum, quod plane album & insimul cu-
ctam intra terram, butyri speciem ha-
bet. De huius autem vltiori virtute,
& in quantum a reliquis generibus, quae
& cuiusuis generis prae alterius efficacia
distet, in praesentiarum dicere non lice-
nec libet.

VIII.

De Terra ist-
hae sigillata
ulta mex hi-
storia notan-
tur.

Nec tamen terra isthae
medica Laubacensis nu-
per demum aestimari a-
diuendi coepit: sed multo
abhinc annis in tanto ho-
nore ac pretio habita est, vt nonnisi pu-
blica auctoritate erui, purgari, ac ven-
dicauerit. Etenim terra modo conu-
nienti praeparata, iam inde ab anno
MDCXXXV illud minus fig. I. cum in-
gnibus Solmenfibus & splendore & antiqui-
tate clarissimis sigillum, insimul cum no-
min

ine TERRAE SIGILLATAE a loco
pra dicto LAVBACENSIS circumfer-
conſuevit : & hoc quidem non eum
que in finem, vt ex diuo hocce naturae
no aegrotantiumque miſeriis aliqualis
rari queat opulencia, ſed potius vt di-
ndentium fraudi occurratur, antiquo
m more. Siquidem certo certius eſt,
n ante iſtud tempus terram hancce in
igno habitam fuiſſe pretio: dicitur e-
m inuenta primitus ab ANDREA
ERTHOLDO ab OSCHAZ Doctore
medico tunc feliciffimo ac celebratiſſi-
, anno quidem CIO IO LXXXVI. Ve-
n enim vero haec talia in praefenti ri-
ri nolumus; hoc ſolummodo notan-
quod, perinde vt morborum genera
minumque imbecillitates multis mo-
variant, etiam medicamina, ipſamque
ca iſthaec mortalium variari induſtri-
oporteat. Poſteaquam igitur ſuperio-
eculo per nauigationes multa & varia
orum medicamentorum, quin &
rborum, genera ex diſſitiſſimis Aſiae,
icae & Americae oris, multum quoad
peſtatum agrorumque proprieta-
a noſtris diuerſis, toti adlata ſunt

Europae ; mox non solum aegrotantes
sed istorum quoque machaones, nesci
quo nouitatis oestro perciti videbantur
quasi illi patriis coelis, terrisque ac ho-
bis fidere amplius nolentes, sed pro-
nus nouo mortis genere ad nouas Amer-
canorum coelorum regiones tranuola-
desiderarent: & hi veluti ex oculis am-
fissent, cordibusque illud *παλὸθεν ἄλλαντορ*, quod
scil. *nullus vernaculus morbus sit, cui ma-*
terna tellus non pariat aptum remedium
Debuissent potius antiquorum more
antiqua resumere medicamenta, & ab antiquis
prius perpurgari vitiis, quam adsumere
noua, quorum praecipuae & hisce regio-
bus minus interdum conuenientes pro-
prietates, a Deo & natura attribuae, adhuc
latent, & non raro demum cum multi-
tudinum interitu addiscuntur.

IX.

Descriptoribus,
qui terram
hanc sigillatam
exposuerunt,

Et id ipsum fortasse
in causa fuit, cur deo-
dentibus mox primis co-
toribus ac Dominis, ne-

glecta denuo iacuerit Terra nostra haec
locorum sigillata, nuper inuenta: donec

Illustrissimus beatae memoriae Comes ac
 Dominus, Dn. CAROLVS OTTO, Co-
 mes Solmensis &c. non solum recens effo-
 & restaurari iussit istius terrae fontem,
 & anno cio MDCLXXV. pastillos noua &
 maiori signatura ornari voluit fig. II. Vbi
 iam subsequenti anno vir vndiquaque
 doctissimus & Experientissimus Io. Got-
 tfredus GEILFVSIVS, (qui ob felicissi-
 am praxin medicam suam, quo floruit
 tempore, nemini secundus extitit & sum-
 mus imperii Imperanti haud semel
 conseruanda sanitate consilio adstitit,
 & non Serenissimae vtriusque Domus
 Saxoniae-Darmstadinae & Castellanae, vt &
 Illustriss. Comitum ac Principum diuerso-
 rumque Electorum Imperii Consiliarius
 Archiater fuit,) de probatissimae huius
 laude dignissimae Terrae sigillatae
 Tubacensis proprietatibus ac bezoar-
 is virtutibus, itarumque prouido usu,
 peculiarem non minus, quam doctissi-
 mum in lingua germanica heic Giesae
 pressam tractationem & institutionem
 dedit. Ne igitur longiores simus in re-
 ferendo hoc singulari, & copiosissimo
 us vtilissimae terrae medicae prouen-

tu, placuit omnino Excellentiss. atque
 Experientissimi Dn. Doctoris Alberti
 Christoph. GEILFVSII filii itidem Seren-
 nissimae Hassio-Darmstadinae Domus,
 & Electoris Moguntini aliorumque Pri-
 cipum Consil. & Archiatri beneuolentia
 indultu huncce beati Parentis tractat-
 tum latinitate donare & huic tractatu
 adnectere. Et id quidem eo libentius
 quo certius de materiae singularitate
 tractatus laudati breuioris raritate con-
 stat; quem etiam ideo experientissimi
 Medici ipsi mirari & praedicare non des-
 sinunt. Sic enim vndiquaque Famiglia-
 ratissimus noster & Excellentiss. Dn. Doctor
 Michael Bernh. VALENTINI, Fautor
 Collega Honoratissimus in suo amplissi-
 mo non minus, quam vtilissimo Museo
 Museorum statim sub initio ita* per opti-
 me refert: Gleichwie nun auch in Lit-
 land, Böhmen, Ungern und andern Län-
 dern dergleichen Siegel Erden gefunden
 und heraus gebracht werden: also hat
 man derselben desto weniger allhier
 Hessen von nöthen, je näher und wo
 feill

ler die bey uns im Greiffenstein, und
 Laubach zu findende Siegel-Erden zu
 ben sind, worunter die Terra sigillata
 Laubacensis auch an frembden Orten
 bekannt ist, nachdem dieselbige von
 dem alten Herrn Doctor GEILFVES,
 Hoch-Fürstl. Hessen-Darmstädtischen
 Rath- Medico, in einem besondern Tra-
 ctlein beschrieben worden &c. & pau-
 interiectis pergit: ist an Couleur theils
 dunkel-gelb, theils weis, dabey gantz
 rein, und nach den übrigen Qualitäten der
 Römischen und Türckischen Terrae sigil-
 lae in allem gleich &c. Et id ipsum
 quoque de singulari terrae Laubacensis
 efficacia mihi saepius affirmavit Celeberr.
 et honoratissimus noster Collega in
 re praxi Medica, praesertim vero Chy-
 mica, Experientissimus Dn. D. BAR-
 THOLDVS, nuper demum beate defun-
 ctus. Imo quoque hanc terram sigilla-
 tam ad Lemniam & Silesiacam, quam
 proxime accedere supra laudatus auctor
 in alibi* indicat, terramque Laubacen-

G 3

fem

In Prodromo Histor. Naturalis Hassiae cap.
 III. pag. 13.

sem ab eius inuentore supra indicat
Axungiam Solis, quo titulo Lignien
venit, dictam fuisse ex eius sequentibus
versibus comprobatur:

*Non omnis vere, ut passim, fert omni
tellus,*

*Sic dotes solita est, quaeque & ha
bere suas.*

*India enim transmittit ebur: sua the
ra Sabæi,*

*Sicque aliis aliae commemorant
opes.*

*Mittat & ut posthac quacuis ge
munera vobis*

*Quaelibet; Hassiacis non potior
dabit,*

*Caetera enim tantum solari Axungia
habebant*

*Eius quantum ipsis cedere ter
polis.*

Huic quoque ex omni sententiae acci
dit Io. SCHRÖDERVS quando co
cit *: Similiter & in reliquorum meta
lorum cuniculis inueniuntur terrae. S
&

* In Thesauri Pharmacologici lib. III. ca
p. m. 309.

in Wetterauia, haud longe a Labaco
opido, species quaedam terrae datur,
uae ad axungiam ☉is accedere vide-
r, & Hufana prope Marpurgum; mox
rram Labacensem, vt vocat, terrae si-
llatae vires aemulari dicit, sudores lar-
ter mouere, nec vi restringendi reliquis
rris sigillatis cedere, ibidem monstrat.
ec susque deque habendum est, quod

Hassiaca ista terra refert, & de eius vsu
Chymicis Io. Iust. WINCKELMAN-
NVS narrat *: als ich vor vier und
vierzig Jahren zu Königsberg in Preuf-
en studierte, hat ein vornehmer Bür-
germeister, so ein trefflicher Chymicus
war, und mit Beyhülffe etlicher Apo-
thekern das Aurum potabile und vni-
uersalem Medicinam suchte, obgedach-
te Erde zu Laubach, eine halbe Meil-
wegs von Grünberg, graben, und etli-
che Thonnen mit grossem Kosten den
weiten Weg hinein bringen lassen, und

G 4

„die-

* In der Beschreibung der Fürstenthümer
Hessen und Hirschfeld, nebst denen ein-
verleibten Graff- und Herrschafften Part:
I. cap. VI, fol. 36.

„dieselbe so gut befunden, daß er hern
 „cher unterschieden mahlen dieselbe h
 „wieder abholen lassen. Im Jahr 1655
 „habe ich hinter der Herrschafft Lisben
 „bey dem Büdingischē Flecken, Wenin
 „diese Erde in grosser Menge gefunde
 „und gegraben, in welchem Jahre d
 „mahlen etliche gesund-und heyl-Brun
 „nen in nächst-angelegenen Orten em
 „standen, wie gleichfals auch jenseits d
 „Löhn bey der Nassau-Dillenburgische
 „Stadt Herborn. Vbi pergit: Solche E
 „de ist eine treffliche Anzeige, daß an d
 „nen orten Gold-Adern fürhanden, we
 „sie anders nicht, als ein Saame des edl
 „sten Metalls, und der Anfang des Gold
 „ist, wie etliche dafür halten &c. Quo
 modocunque autem haec vltima aucto
 ris adsumantur & intelligantur verba
 hoc tamen certissimum est, quod multi
 praeterea, quae infra a scriptoribus in
 dicantur, commoda, adhuc e terra istha
 sigillata haberi possint, sicuti nuper do
 mum id ipsum non nemo rerum minera
 lium peritissimus per litteras ad me datas
 ita confirmat & dicit: ich getraue mi
 mancherley auf die dasige Siegel-Erde zu
 versu

suchen, um solche dadurch zu Nutze
bringen, wenn einst Gott die Zeit und
Gelegenheit dazu verleyhen mögte!

X.

Porro intra iam descri-
am territorii ex flauo
flescentis §. IV. consti-
tionem, veluti aptissi-

De ferri mine-
ra aliorumque
metallorum h.
l. seminibus.

am mattis matricem, permagnus omni-
stius minerae prouentus sentitur; &
idem ita, vt non raro olim sine magno
am labore & sumptu abundantius erui,
am ad conuenientes vsus depurgari
uerit. Donec ante tres, & quod ex-
rit, annos demum Illustrissimus Co-
s ac Dominus, Dn. FRIDERICVS ER-
STVS, Dominus clementissimus &c.
frequentem martis mineram & inge-
um validissimumque, quod exinde co-
tur, ferrum plus quam ex paterno erga
ditos affectu certam ac perpetuam of-
nam fusoriam & ductoriam, (einen
mmer, und Schmelz-Hütte) quae e-
m ab illustrissimo Dn. fundatoris no-
ne FRIDERICIANA audit, cum aliis
tallurgiae destinatis aedificiis, recentis-

fime exstrui iussit. Quemadmodum v
haec cuncta communem vitae human
vsum & necessitatem respiciunt : ita
patriae Pater clementissimus iisdem o
ribus prudentissimos praefecit viros. V
de fit, vt quae eruuntur vel vndecunq
in ipsa terrae superficie, quod saepissi
accidit, inueniuntur minerae statim e
coquantur. Et hoc quidem ob singu
rem lignorum §. II & III. frequentiam
borumque syluestrium vigorem : req
runt enim metallurgiae pyrotechnic
vegetatissimas sylvas, quae cito succu
cunt, ne plane deficient. Hinc etiam
ter praecipua sylvarum exitia eiusmodi
negotia, (Holtz fressende Wercke,) rec
runtur* ; vnde fit, vt communissima
humana necessitas, quae lignis prom
carere nequit, & peior & maior cum co
bus singulis euadat, quam illa supra in
cata ex praeparatione metallorum exs
etanda utilitas; quia haec non raro sub fa
necessitatis specie saltem vnum alteru
ue subditorum ditare solet, lignisque co

* Conf. Dn. Hans Carl de CARLOWITZ
syluicultura Oeconomica cap. IV. fol.

& omni tandem vitae bono miseran-
 m in modum tot hominum myriades
 uare omnino solet. Nae illa tanta est
 cessitas, vt, si ex vlla re deplorandam
 poris humani miseriam miseratione
 qua dignam putamus, omnino illam vel
 sylvarum lignorumq; decrescientium
 nper, & nulla re, nec ære redimendam
 nuriã per dies singulos accrescen-
 o miseriam omni miseratione repu-
 e debemus dignissimam! Quod reli-
 a metallorum genera concernit, co-
 nque heic passim locorum mineras,
 n aequè pluribus recensere licet: prae-
 tim cum ex antiquiorum, antiquissi-
 rumque constet relationibus, quo-
 do hinc inde & argentum, & au-
 n in hisce oris Hassiacis inuentum sit.
 o insuper non pauci sunt, qui terram
 allatam §.IX. pro certis quasi optimo-
 n metallorum seminibus habent, &
 cio, quae, sibi inde praeclara promit-
 t.

XI.

Ne vero hisce, in vul-
 notis, longius inhae-
 e videar, pergendum

Strati istius in-
 terior conside-
 ratio.

nunc

nunc est secundum ferri venarum ductus
 quas metallici heic locorum in antris, et
 non Zechen, non adeo profundis ast cri-
 brioribus persequuntur, ad interiores
 strati dicti constitutionem. Vbi, si vnquam
 sane quam maxime intueri oportet & mi-
 rari naturae opus. Nimirum vti in ex-
 teriori nonnullorum locorum, quae vide-
 licuit superficie, permirae illae se obtu-
 nostro sistebant strigae §. IV, intra lutu-
 sam varii & quasi per gradus adscenden-
 tis coloris terram fig. III: ita eadem no-
 minus in interiori strati regione, quo usque
 haecenus attingere datum est, obseruati
 sunt. Et hae quidem tanto facilius, quae
 to magis ac diutius a sublunari temper-
 seruatae existunt, distingui possunt. No-
 ideo dubium est, quin ipsae hae strigae
 per integrum continentur stratum,
 totos ita strigis distinguant montes. E-
 nim id ipsum illae §. IV. ex profunditate
 satis notabili, desumptae, omnino proban-
 dum strigas istas vario modo, at maximae
 partem parallelo, distinctas, referunt; co-
 lorem nunc dilutiorem, attamen proli-
 distinguibilem; nunc minus regulari
 strigas, diuariantes, minoresque n-
 mul-

los exhibentes, monstrant. Habent in-
 ter, ceu magis ferrea adparent specie,
 ditatem maiorem adeo, vt limum ab
 s strigis adhuc consistentibus abrade-
 ac separare, quam facillime liceat: id
 od tentavi saepius, & integram ita stri-
 n, (wie eine schmale Schale,) seruavi.
 cedit & hoc, inferiores strigae inter,
 n & spissiores, propiusque acceden-
 adparere nigredini, vt vel duorum,
 m pluriumque digitorum nonnullis
 ocis adaequent grassiciem & tantam
 eant duritiem, vt ad mallei haud le-
 n contusionem, ad vitrorum & silicis
 dum, in partes & festucas acutas diffi-
 soleant. Dico tamen, nonnullis in lo-
 dantur enim contra eiusmodi strigae,
 e in locis, non adeo profundis, inter-
 n cum tempore exhibent magis ni-
 cantem colorem, duritiemque maio-
 , quam quidem primitus metallicolis
 est, id quod ex istorum relatione per-
 ua patet. Fit nonnunquam, saepius
 minatas strigas intra limum curuum
 ue exhibere ductum, & sic inuicem
 ingere, vt itidem facile distingui
 ant: interdum vero ita incuruant
 suas

suas vias, vt, ceu quidem in peculiari globula vidi fig. IV, (in einem hart depacten Klumpen des gedachten Leimens,) profundiori loco desumta, globulos multantur & oua quasi, columbarum oua quoad figuram & magnitudinem non dissimilia prodant. Possum quoque eiusmodi globulum curiosis monstrare, monstraui saepius, qui diffractus, nihil aliud intus, quam mollem ac limosam longe ab exteriori limo diuersam, continet materiam. Mox expertus sum si gas istas, adfusa aqua forti melioris rati, ebullitionem edere, & tanto quidem notabiliorem, quo maior subinde in iis notabatur nigricans color. Ex quibus aliis infra notandis, certissime constat ferrum sic copiosissime in limo generari, mox in forma renum, (Eisen Nieren, Eisen Nester,) imo in ipso limo non solum copiosius sulphur; sed etiam terrestre fertile accrementum seu nutrimentum lactare metallicum, quo caeteris paribus metalla, & hoc loco quam optime succrescere potest ferrum. Nec dubium est, ceu infra ex institutis observationibus prebit clarissime, quin ex ipso hoc nucleo

lim

o, qui praesertim strigas continet,
optimum excoqui possit ferrum.

XII.

Ut vero ulterius cognoscatur, quod haec cum recensita territorii dicti constitutione, praesertim quoque cum adserta garum, quas ita dicere libet, ferrearum praesentia conveniant, audienda sunt callicorum verba; & hos inter Viri egri ac fide dignissimi, qui rei ibidem callicae praeest & singularem suam hanc non minus, quam in aliis prudentiam, perentiamque probavit saepissime, sententia, quam nuper transmisit ita scribens: Im Hochgräfl. Laubachischen, eines Gnädigsten Herrn Territorio, wachsen noch täglich Eisen-Steine, und werden solche gefunden vom Tage an bis in die zwölffte Lachter unter der Boden, doch niemahlen im festen Gestein, als Quertze, Spathe, Kalk-Steine, Horn-Steine, Sand-Steine, Schiefer, Kiesel und andern dergleichen Berg-Arten, sondern insgemein Eisen-Steine bedecktlich seyn: sondern allein in einer
„lei-

Metallicarum
h. l. consensus.

„leimigten- fetten- lettigten- mit ma
 „cherley Siegel-Erde vermischten Erd
 „Diese Eisen-Steine liegen Flötz weis
 „Nieren-und Nester weise, theils vere
 „tztelt am Tage, theils in beständig
 „Gängen in der Tieffe, also, daß die a
 „Tage Leeber-Steine, die andern ab
 „Gruben-Steine genannt werden.
 „denen Gruben besagter Eisen-Stein
 „hat es einen starcken Siegel-Erden un
 „Mineralischen- vornemlich Schwefel
 „Geruch, welcher ohne besondere da
 „benöthigte Wetterschächte, kein Gi
 „ben-Licht brennen läffet, und wow
 „die Berg-Leute nicht bleiben könne
 „zumahlen im Sommer, wann die So
 „ne auf die Gruben scheint, worbe
 „die Wetter darinnen am stärckest
 „seyn. Et porro: die Eisen-Steine find
 „man in besagten Gruben, erstlich in
 „rem Wachsthum in mancherley Le
 „ten, wie an der fig. III. am besten zu
 „serviren. Dieser wird erst gelblicht un
 „gestrifflich, welche Strieffen nach un
 „nach tunckel fest und härtlich werde
 „Zum andern in ihrer perfection, wo
 „bey besagter Letten gantz tuncke
 „, au

nuch wol gantz schwarz, und zu tich-
 em fein roth-Bedeuer und schwartzen
 Eisen-Steine wird. Drittens in ihrer Ab-
 teigung und Verwitterung: dabey der
 perfecte Eisen-Stein an denen poröse-
 en Theilen molmigt oder erdiget wird,
 in denen tichtesten aber Eisen-Adern
 hält, welche wie pures Eisen schei-
 en. Viertens in gantzlicher Verwitte-
 ung; dabey der Eisen-Stein gar zu
 Pulme oder erdigten Eisen-Roste wird,
 er und dar schwartze-feste-Eisen-striff-
 en (wie anfangs bey dem Wachsthum
 selbe gesehen worden), als seine Zei-
 en hinterläßt. Wie obgedacht, wach-
 en alle diese Eisen-Steine zwischen und
 mitten in besagten mancherley Leimen-
 ett-und Siegel-Erde, dergestalt, daß
 er im hangenden, noch liegenden,
 obürge ist. In denjenigen Gruben, wor-
 in Wasser befindlich, seyn diese Ei-
 sen-Steine am reichesten, mächtigsten
 und besten. Wasser findet man insge-
 mein uf denen Eisen-Steinen und ugt-
 rne solchen, dergestalt, daß dieser,
 ob ein gelb-weiß, oder rothes Letten-
 obürge die vermelteste Anzeige seyn,

„worauff sie gleich und gewisz folgen &c
 Ex qua speciali relatione non solum com-
 sensus metallicorum patet cum iis, quae
 adducta haectenus sunt, sed & successiu
 ferreae minerae, qua de hoc loco tantum
 sermo est, accrescentia; vbi minerae per
 diuersos gradus ad suam maturitatem per-
 gunt, qua obtenta, non raro iterum decre-
 cunt ob causas infra fortassis adnotandas

XIII.

Ex quolibet li-
 mo coqui pos-
 se ferrum.

Cum igitur ita h.
 comparata sit terra,
 eius integrum ferme stru-
 tum superius, nonnisi lutum ac limum
 cum indicatis parallelis partibus referat
 omnino in mentem venit illud laudat
 Beccheri assertum, quo putat, in quolibet
 limo, etiam communi ferrum latere
 „dicit: facile palmam daremus iuniori.
 „Helmontio si dignaretur publico bono
 „illud experimentum communicari, cu-
 „ius ante biennium apud me Sulzbach
 „mentionem fecit, scire nempe se ex qua
 „uis communi limo & sulphure verum
 „ferrum facere, & quidem non in pau-
 „sed magna quantitate. Quod exper-
 „men-

mentum vno ictu infinitarum quaestio-
num circa mineralia principia nodos
Gordios exsolueret. Sed nullis id preci-
ous impetrare potuimus, nisi quod au-
ctor spondiderit, se breui experimenta
sua chymica in lucem missurum. Nos
tamen rei curiositate moti, ansam nacti
sumus, varia circa eam rem experimen-
ta sumendi; licet enim experimenti titu-
sus, quasi primo intuitu, impossibilis vi-
deatur: tamen qui multa incredibilia
in natura praeter spem & fidem vidi, in
nulla re animum despondere soleo. Et
hac constantia fultus, nescio quo casu
rubiam (Rödelstein) in spiritu salis solui;
solutionem reiteraui, tandem extractio
omni colore, rubia in communem al-
bum limum mutata est. Ex qua torna-
tione ollulam fieri curavi, vt veritatem
limi expiscarer; mansit autem in vstri-
a etiam verus limus, omnes limi qua-
ritates habens. Extracta vero tinctura
martialis erat. Vnde argumentari in-
cepi, non adeo absonum esse, posse
limum in ferrum conuerti; quod de-
facto etiam videamus ferrum in limo
copiosissime generari, forma renum

„vulgo Eisen Nieren : praesertim si su-
 „phur superueniat. Nam in sulphure mi-
 „talleitatem latere, singulari experimen-
 „to didicimus &c. Haecenus ille, cui per
 optime dein' egregium quasi casu, quod
 multis antea precibus obtinere vix potuit
 successit experimentum; vbi ex communi
 ni limo, vnde lateres coquuntur, & oleum
 lini sine vllis aliis materiis, quatuor horum
 rum spatio, manipulatione simplicissima
 operante natura, obstetricante arte, verum
 & genuinum metallum, ferrum pro-
 ductum vel aliud, vti dicit, in sat notabili
 quantitate produxit, & ipse descripsit
 in dictae physicae subterraneae suppli-
 mento. Interea quantam curam & circumspectionem laudatus Vir in experimen-
 to hoc adhibuerit, quantumque
 illo in cognoscendis aliarum rerum ca-
 sis, & sibi & toti eruditorum orbi prom-
 ferit, ex adductis eius verbis atque aliis
 videre est. Quod porro ipsum experimen-
 tum, e bolo communi pigmentario mineram ferri splendidissimam ex-
 piose progignendi, exhibuit doctissimus
 Georg. Ernest. STAHLIVS, Hallensium
 Medic. Doctor & Profess. Celeberrimus

Oble

observationibus Chymico-Physico-Me-
dicis curiosis, quas mensibus singulis con-
suare promisit, sed nunc, quod dolen-
tum est, plane omisit*. Vbi etiam Expe-
rimentissimus vir inter alia ponit **: exhi-
tum minera ferri vulgatissima quae-
ret, tum ipsum ferrum, vel spontanea
bigine, aut per solam aquam dissolu-
m, colorem ex flauo-rufescentem: quae
idem res iam dudum suspicionem
haebuit, quod omnibus terris, quae
illud rubeum colorem gerunt, vel leuibus
ochris, citra additamenta, colorem
hunc produnt, aliquid martiale insit, seu
ita de ferrifera profapia existant.

XIV.

Haec atque alia omni- bus in causa fuerunt, cur duo experimento circa lubacensem terram li- tosam & lutosam §. V. constituendo, animum ad- hibere coepi; & quidem simplici ad- huc	Nouum expe- rimentum Chy- micum circa dictum limo- sam terram in- stitutum.
---	--

* Ad menssem Septembr. an. cio 1000000.

** l. c. pag. 115.

huc methodo, quam narrati viri celeberrimi consueverunt, imo simplicissima videri, quod me instructiori & conuenienti Chymicorum instrumentorum adparatu destitutum videbam, nec etiam arte hac ita versatum, vt tantis viris satisfacere potuerim. Interea ne per somnium quid dixisse, aut nudis coniecturis superstruxisse adserta mea videar, saltem formam vulgo, *einen Wind-Offen*, adhibui crucibulum e terra Almerodensi; Huiusmodi mediantibus terram hanc pro viribus frequentiori modo examinaui. Nimirum autem te omnia dictam terram limosam, quam supra descripsi, & vulgarem probe examinavi, inque mortario ad puluerem comminui & per cribrum cilicinum tandem pertusam ad magis aequalem particulorum statum, in quo multum situm est aliunde compertus sum; puluisculos istos nec sulphure ad laudatum Helmontii modum, neque etiam Stahlianam methodo, vt illo breuiori, alumine & sale &c. tingeri coepi, sed oooo lini, quo Beccherus vsus est subsidio massam quandam formaui: sicque ex hac globulos non adeo magnorum more solito, paraui. Et vt maior experimen-

men

menti mei recens suscepti, veritas, prorsus noua & simplicissima via tentata, adareat, sic paratos globulos numero tredecim in crucibulum mediocris magnitudinis imposui & igne plane aperto vrgere coepi. Vbi minera ista, quam antea foetidissimam & matricem suspicatus eram, nunc in crucibulo oleo lini in massam atque globulos subacta existens, & fumum edebat & foetorem singularem ex causis obuiis; mox post vnus horae adustionem, peculiarem exhibebat faciem. Quare etiam vno alteroue globulo retento, reliquos vltiori ignis examini dare libuit. Interea, ne minimum temporis inutiliter abeat, globum istum ad vnus horae durationem adustum examinaui penitus, inque eius statim tam exteriori, quam interiori maxime combinatione calcinata, varias in eius nigro colore ad candelam splendescences vbiis obseruaui miculas, non ineleganti obtutu, minimas, mox ad microscopii vsum quam elegantissime resplendescences. Hoc postea in mortario vitreo contrito aliqualis magnetis, alias exiguae virtutis, qui tunc ad manus erat, notauí effectus.

Quibus cognitis, non potui non adhibere
maiores, & simul maximi roboris magnetem; cuius ad hanc mineram egregie
plane miratus sum vires ita, vt, si vnquam
magneticus lapis vagabundi martis praesentiam
prodere dicatur, in hac sane massa
nullum dubitationis signum amplius
relinquere, dicendus sit. Praesertim vero
cum nulla in isto simplicissimo modo
pars ingrediens sit, quae vlla ratione
magneticas vires intendat, vel impediat
e contra vero extra dubium esse arbitror
miculas istas martiales forsan copiosiores
futuras esse, vbi ignis occlusus Beccheriam
modo, vel etiam alio, adhibitus fuisset; id
quod tamen illorum, quibus interest, vltiori
considerationi relinquo. Inter
valde doleo, quod non plures exinde
prima operatione reseruaueram ad instituendam
inter hos & reliquos, globulos
quos in crucibulo diutius retinueram, aliquam
comparationem. Certo enim certius arbitror,
quod in eiusmodi operationibus, & insuper in
metallicis, multum fit in specifica ignis cognitione;
ne deterioratae minerae ante sint, quam
suam referant bonitatem, quae tamen in
prae-

resentiariū haud multum curavi, nec
are potui.

XV.

Et quanquam in hoc
mo globulo satis cui-
m sit, quod antea suspi-
us eram, scilicet ex isthac limosa terra
ui posse ferrum : nihilominus tamen
quos etiam globulos, per duas nunc
as in crucibulo detentos, arridebat re-
ere. Quia vero crucibuli facies im-
itates aliquas ex carbonibus acceptas
gne referebat, placebat nitri paululum
oc immittere; vbi exinde post aliquod
pus & calcinationem integram, non
m in nonnullis globulis superius hae-
cibus, nitrum fixum adparebat, in aliis
o, puta in crucibuli fundo existentibus,
sus nullum, sed etiam ex istis post-
dum diuersimode haerentibus diuersi
ne redibant effectus. Nimirum globuli
a haerentes, nullog; sic ☉tro adpersi,
em praeter nigrum, quoad omnes par-
colorem, exhibebant miculas subinde
ersas & quidem crebriores, quam in
IV. dicto globulo. Quibus denuo in
tario vitreo contritis, vel in partibus

Observationes
ulteriores chy-
micae.

calcinatae combinationis magis resister
bus, longeque maiorem edentibus stric
rem, quam praecedens globulus, sic nec
sario frequentiores in istis martis sulpi
tus sum particulas. Nec etiam spes haec
fellit; dici enim vix potest, quam effi
heic extiterit magnetis, etiam post diu
sas interpositas chartulas, vis, nec fer
minor in tam exiguis miculis, quam ad
ad grassiores limaturas martis. Fuere
autem omnes, quotquot citissime co
motas obseruavi, particulae oblongae
figurae instar spicularum minimarum,
liquae vero globosiores. Quod ad co
rem & externum & internum in di
bus istis globulis calcinationem vna ha
differentem passis, notabilis adparebat
ferentia: nimirum posterioris istius ad di
horas calcinati partes nigram mon
bant mineram: vbi contra illa prior
vnam tantum modo horam calcinata
que puluerem redacta massa, pun
fulca (schwartzbraun) adparebat.

XVI.

Istorum Exa
men ulterius.

Antequam vero ad
bulos ad tertiam vsc
horam calcinationem passos, deuenia
nec

esse est, vt reliquos ad indicatum mo-
 m intra calcinationem ☉tro adspersos,
 cribam. Nimirum quod istos attinet
 mortario praesertim contritos, statim
 calore, qui neque niger cum antea dicti
 buli partibus erat, nec etiam puniceus
 fuscus, sed vix tantum infuscus (braun-
 at), nonnulla singularia ob ☉tri solum-
 do adspersionem coniicienda erant.
 nim particulae istae ☉ crocum verius,
 m ipsum martem referebant, & id
 dem ob nitri rationem, quod τὸ φλογισον,
 laudatus Dn.D. STAHLIVS vocat, ita
 rare, sicque crocum potius, ac ipsum
 rtem constituere valet; perinde vt ob
 m aciditatem vniuersale, quae etiam
 inest, ferrum, huic nude expo-
 m, rubigine obducitur. Nec etiam ma-
 tis vis amplius sensibilis erat, vtvt di-
 si isti globuli scil. vel ☉tro adspersi in
 ma superficie haerentes, vel minus in
 riori parte latentes, in vno extiterint
 cibulo, vtvt etiam hi globuli tam egre-
 magnetem commouerint. Ita cum
 vltius ad aquae diluitionem, (das zu
 ichte Ziehen) pergere placuit & co-
 scere, quid sibi tandem haec differen-
 tia

tia velit. Vbi statim post vnam alteram
terrae istius calcinatae diluitionem mo-
constituto institutam, repetitamque dem-
exsiccationem, vix notabilior, quam
praecedentibus, facta est magnetis
Quem sane effectum sub initio haud
rum miratus sum, nec frustra, vel id
quod tam notabilis inter istos globos
¶ Utro adpersos & reliquos minus tales,
tamen eiusdem naturae & originalis tr
stationis intercedebat magneticae virtu
differentia; vt res eadem destructa ven
dicenda videatur, quam quoad minim
partes adaucta. Verum enim vero vell
leuissimo hoc processu cognosci pote
quantum intersit, rerum ingredientiu
naturas cognoscere in Chymicis ope
tionibus, vel istas prudenter ante inuice
distinguere, quam ipsum de effectu
uerso formare imprudens iudicium. E
enim certo certius est, quod isthaec
uersa phaenomini ratio veritatem negat
aut ipsam ferri praesentiam, quam an
in eadem materia sat abundantem not
ui, mutare hac circumstantia vix que
Hinc aliud causae, quid subesse statue
dum erit: praesertim cum tanta sit pa
ticul

larum ac puluisculorum martialium
 obulorum dictorum minus nitro ad-
 forum, dein magnete emotorum co-
 , vt ne vllum asserti dubium resta-
 queat. Provt autem caussa haec mi-
 latet in praecedentis paragraphi par-
 lis martialibus, magnete extractis ad-
 dum subtilibus ita, vt hasce quis ipsa
 assis fontana aqua leuiiores, & sic faci-
 um ista emotas putet: sic omnino
 miculae istae martiales rubigine quasi
 uictae fuerunt. Non enim amplius
 massa miculae illae §.IV. vel ad cande-
 tentatae, resplendescabant, & hoc ob
 onem Otri, supra dictam: hinc illae vel
 aqua emoueri facilius, vel ob crocum
 edire certissime potuerunt, quo minus
 gnetis, vt vt virtuosissimi, virtute dimo-
 amplius sint. Sic enim testante Celebra-
 mo Domino D. STAHLIO exustum
 um, squamas ferri seu battituram bene
 ustam, & omnes *martis crocos*, non
 gis tangit aut commouet magnes,
 m paleas & stramen. Vbi porro quam
 tissime dicit *: neque vero hoc tan-
 tum,

„tum, sed neque *superaccremento* alie
 „alteratum ferrum, vlla sensibili motu
 „tione afficit ipse *magnes*. Vnde *ferrum*
 „*sulphuratum* & ipsam nostram *minera*
 „artificialem nihil omnino commou
 „adeo quidem, vt pulueri huic *nitido*
 „mersus *magnes*, qui plus *tribus libris*
 „ri tollit, ne vnam miculam huius
 „sumserit. Vbi etiam quoad *docimasia*
 „addit, quod cum grano salis accipiet
 „illa sit, quando scilicet vulgus *Docima*
 „rum iubet in libellis suis *minera* v
 „latam & elutriatam (*geröstet und*
 „*Schlich gezogen*) *magnete* extrahe
 „Vbi omnino vstione, paulo intensi
 „aut longiore, exusto *phlogisto*, er
 „forma induit ferrum in *minera* contr
 „tum, deinde vero a *magnete* neq
 „quam suscipitur. Vt adeo ad prob
 „*quantitatis* ferri absolute inepta sit ha
 „*docimasia*, neque nisi ad solam inue
 „gationem *qualitatis*, an nempe vtic
 „aliquid ferri insit, circumspecta ad
 „nistratione inferuire possit. Quod si nu
 „per solam longiorem adustionem cre
 „forma ferrum induit, necesse multo ma
 „est, quod accedente *Qtri* constitutio
 „& n

atura, crocus promoueatur & quod
 de certissimum est, ipsa magnetis vis
 rursus impediatur. Et hoc ipsum qui-
 bus, ab accedente nitro solo venisse pa-
 & vix ex eadem ignis intensione. Ne-
 etiam ex hactenus diligentissime obser-
 s, in eo dubitare licet, magnetem ne
 nueftigationem quidem *solius* semper
litatis, an nempe vtique aliquid ferri
 terae insit, sufficere. Quis enim in glo-
 s istis ☉tro conspersis, hoc ipso ferri
 uram expulsam fuisse sibi persuadeat?
 credat, magnetem exinde virtutem
 n amisisse? Et quanquam verum
 quod vnum metallum prae altero in-
 iatur melius; ita, vt etiam ferrum a
 o quam longissime differat: non ta-
 uid tamen in eadem massa, ferri natu-
 fouente, concedatur, necesse est.
 fertim cum ex ☉. Vitrioli aqua an-
 diluti, adfusione in minera ista nota-
 sentireretur ebullitio intra aquas mi-
 xfurgens, & praeter gustum adhuc alia
 quae de ferri praesentia etiam in mas-
 ☉tro adpersa, sat clare testantur. Vt
 o denuo affirmare audeam, terram
 m Laubacensem non solum continere
 fre-

frequentissima in artem; sed etiam fecundissimam eiusdem matrem esse, ad
ut, si tempus & occasio permitteret,
inde adhuc plura experimenta testimonio
loco adduci possent. Praesertim vero
cum ex eiusdem massae globulis per octo
horas calcinatis, praeter nigredinem, quae
maior, quam in reliquis globulis est, eadem
magnetis vis & adhuc alia conspiciantur.

XVII.

Vfus in arte pictoria: Antequam vero ad aquarum & temperiei subterraneae, quae in territorio isto observantur considerationem veniamus, necesse est ut nonnulla, quae in limosae huius terrae §. XI. descriptae colore, eius denique vultu vltterius expertus sum, quasi in aurem meam illorum, qui interdum, περιπατώντες βεβηκότες frustra & otiose laborantes, de terra & terra queruntur ac, si haec sibi incolis non reddere amplius velit, vnum vivere liceat. Cum tamen hi ipsi quereant sciant, naturam sua quaecunque semper aequa lance distribuere bona, plurima curare nonnunquam, instar prudentissimae matris familias, quae non nisi diligenter

bu

fidis ac bonae frugis filiis suos adpe-
thesauros ; nec monstrat tantum,
tribuit quoque exinde, quae debi-
temper prudentia profunt. Nec ta-
n sermo heic mihi esto de Terra si-
ata, quam multa adhuc alia habere
eter illa nota supra §. IX. dixi; ne-
de lapillis, quos §. VI. nominaui: sed
iudo tantum limo in citato & proxi-
antecedentibus numeris proposito.
enim ad primum tactum, vbi nullae
musculae existebant strigae, tantam
bebat subtilitatem ac quasi laeuita-
ut vix vlla praeter strigas dictas ad-
ca adpareret arenula; quare & in isto
ac alios vsus suspicabar. Et id qui-
tanto magis, quo certius mihi per-
ebam, inesse huic massae rationem,
illi dissimilem Noricae flauae cretae,
in vulgo pictores *Nürmberger gelbe*
creta vocant, cumq; magno in arte sua,
minori cum diuendentium fructu,
bent. Adparent autem glebulae
diuersis locis diuersae, & quidem
flauae *hell gelb*, nunc rari paulisper
grau, nunc e flauo rufescentes *roth*
inque eo egregium exhibent atque

eundem effectum, vt pictorum more cum oleo lini (oder auch Mahler Färnifz) contritae ac tinctae, quam optime adficere soleant. Qui effectus vti multum in aethac laudatur: ita pictorias manus subsidium vocare atque idem expiscari volui. Vbi mox praeter istum effectum etiam alterum, quo pictores ad obducenda lintea sua vtuntur (nempe die Tücher zu gründen, und zu tecken) obseruauimus, qui ita non minorem vsum terraeque lenitatem prodit, & quidem tam perfectus, vt isthaec minera adductae Noricae prae se ferunt, inque saltim pingendis aedificiis aliisque rebus, quam commodissime adhiberi posse videatur. Praesertim vero vbi maior in seligendis glebulis adhibetur cura, & partibus huic illiue colorum accedentibus, praemissa vbiuis quoad impuritates facile occurrentes depurgatione, debita accedat diligentia. In quo quod certo certius est, etiam istae dictae strigae notabilem & distinctam in hac produunt coloris speciem, id quod etiam tantum in exiguis ac paucissimis experientiae datae massulis vidi. Quare & species est certissima, fore, vt in maiori copia experiri

perimentum institueretur, etiam alter
effectus *das tecken* magis forsan, quam
illa alia minera adpareat notabilis. Ac-
cit & hoc, quod pictores vsibus suis,
emissa certa basi, (wann zuvor ein
ind gelegen,) etiam solam adsiccantem
tam adhibere soleant. Sed isthaec tan-
incidenter dixisse sufficiant.

XVIII.

Quandoquidem in in-
oribus adhuc dicti ter-
rii partibus constituti-
us, oportet etiam isti-
temperiem considerare. Vbi id tamen
aeque necessarium videtur, vt tripli-
subterraneae temperiei constitutio-
cum doctissimo BOYLIO * per tri-
em terrarum regionem, admodum
abilem tam qua limites, quam qua
periem ipsam, prosequamur: sed tan-
vt, quae huius loci sunt, *ἀναδυσμασμοί*
exhalationes & effluvia paulo cura-

De subterra-
nea temperie
in genere quo-
ad ortum.

I 2

tius

In tractatu tripl. de temperie subterranea-
rum & submarinarum regionum, vt & de
fundo maris.

tius respiciamus. De his vero, antequam
 specialius quid proferam, vel specialiter
 me, quales scilicet heic locorum inueni-
 antur & a metallicolis obseruentur ἀνα-
 μνησθεῖς, necesse est, vt in genere quid, re-
 cepto, dicam; vel saltim, quod
 etiam iam ex parte est in capite I^{mo}, huc
 in memoriam reuocem. Nimirum,
 quoad vniuersi creationem, maxime vnde
 terrae coordinationē, in sua perfecta
 vnquam pro dignitate miranda boni
 prostant omnia; inter praecipua
 πρῶτος creata maximopere Deo, T. O.
 artificis, visum fuit, in terrae medio con-
 tuere abyssum ibidem c. I, §. IV pro-
 prius molis ratione maximam. Huic
 DEVS certas quasi adordinauit func-
 nes, quemadmodum etiam reliquis crea-
 turis, vti aëri, aquae, igni &c. vt scilicet
 fixum sit, id est perpetuo *iacens*, recep-
 culum, & quidem (2.) *inferius*; nihil
 tem proprie vbi de terrae totius praeci-
 pue constitutione sermo est, rō inferius
 ci potest, nisi in centro terrae existat,
 centrum terrae ipsum sit, sicuti cit.
 abyssum illam vocauit. Et (3.) ibi
 xi, quod iste demum locus per opti-
 iu

a sacratissimum scriptorem ita dici
t omnis *foecunditatis receptaculum*,
que ad cordis modum * per optime
uis intra pariter & in ipsa terrae su-
cie, imo extra istam quoque, ceu in-
atebit, existentibus creaturis vires
puere & communicare debeat.
madmodum vero (4.) ista abyssus
bat esse aquarum receptaculum: ita
n in primaeuorum hominum crea-
rumque internecone illa §. VII.
posita, suas §. IX. suppeditabat aquas:
nim notatu dignissimum, quod dici-
* נִסְכְּרוּ מַעֲיֵנַת הַהוּם & clausi sunt
es abyssi. Quem locum supra ob bre-
tis studium omisi, nec tamen hoc lo-
mittendum putavi, vel ideo, vt nunc
larius constet, abyssum hancce fon-
ui a LXX. αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου vocan-
habuisse; nec tamen (6.) destructam
e vnquam ipsam per diluuium abys-
vel eius fontes, vsquam legitur in
tissimo codice per §. X; potius
urauit ista abyssus, & per emotorum

in diluuiio maximo corporum & aquarum successuum defluxum, stratorumque §. XV. formationem indurauit magis exterior ambitus. Et post haec tandem cuncta Deus voluit, vt (8.) iste *fixus, inferus* ac terrae *medius locus* esset perpetuum & ad finem vsque mundi duraturum fecunditatis receptaculum, ex quo ἐν λόγῳ αὐτῷ ὡς ποταμὸς profluere commodissimam queat §. IV, ecquis tandem reliquas narrabit, aut enarrare poterit abyssi huius functiones?

XIX.

Quoad functiones in superficie terrae, sensibiles,

Id tantum quoad vltimam functionem moneri oportet, quod ipsa quidem foecunditatis principium & basis, quatenus sit, & quo praecipue consistat, aequae nos lateat, quam alia infinitae bonitatis diuinae corpora, quae saltem e praesentissimo effectu miramur. Nec tamen haec ignoratio impedit, quo minus effectum tanquam vniuersi gubernatoris §. clarissimum testem rimemur. Praesertim cum h. l. inter istas abyssi functiones, in per referendum sit, quod sicuti a luce p

polim cap. I, §. V. omnes reliquae terra-
 n partes collustratae sunt, ita centrales
 petuum & immotum calorem inde a
 na creatione §. XVIII. retinere potue-
 r; vel abyſſus ita saltim tam quoad par-
 contentas colorē facile concipientes,
 m quoad continentes terrarum gle-
 & strata integra §. XXI. adornata,
 eata fuit, vt nunquam ipſi calor per
 nitam Dei ſapientiam conſeſſus, deeſſe
 at, aut debeat. Praeterea cum tam
 olum ex proportionē totius terrarum
 is, tamq; firmum & foecundū ſtatuen-
 n centri ſpatium ſit; patet non ſolum
 certiffimis dictis fundamentis, ſed ex
 logia quoque reliquarum rerum na-
 ilium, veluti pomorum &c. fructibus,
 omnes fere in medio cauitates exhi-
 t, quod ineuitabiliter cauitas ob-
 tos & ineuitabiles fines certo ſtatuen-
 ſit. Nec & hoc abſonum eſt, quod lau-
 us Beccherus de materia & aquis di-
 m calorem promouentibus, habet *
 niſce adponere placet, quando dicit:

I 4

„alte-

„alterius naturae aquas centrales et
 „marinis esse, non dubitandum est; ma-
 „nae enim aquae, clarae & salinae, ce-
 „trales vero lutosae & bituminosae sunt
 „minusque salis, sed plus terrestritate
 „sulphuris & bituminis habent. Vt
 vero in praecedenti paragrapho & alibi
 dictum sit, quod occlusa statim sit in pri-
 creatione, & denuo obdurata abysus per di-
 nouam corporum terrestrium per di-
 uinum maximum emotionem: nihilotti-
 nus tamen nemo tam absonus & mentis
 captus erit, qui ideo statuatur, tam solida
 esse, etiam solidissima terrarum corpora
 ut non transitum permittant vel per
 ipsa & rimulas, quas a diluuii praesertim
 conquassatione reliquas habent, vel per
 materias porosiores, quibus ut plurimum
 circumdantur & sic permeatus varios sunt
 terraneos aquis & subtilioribus adha-
 rentibus concedant. Vt vero clarius
 haec fiant omnia, sciendum est e.g. mari-
 ris fundum constare maximam partem
 ex subtilioribus minusque cohaerentibus
 partibus, veluti sabulo, arena, glarea, lutum
 ac limo &c. dein certo certius est, aquas
 illis impositas maximopere grauitare, &
 tantum

to quidem magis, quo vehementius
 immenso aëris superimpositi pondere
 muntur; solent autem, quod tertio
 tandum est, tanto magis humectari
 pora ab aquis, quo istae, quarum gra-
 ntis natura iuxta staticas regulas di-
 te & perpendiculariter pergit, depri-
 ntur firmitus. Cum itaq; terra circum-
 ca ab aëre, tanquam summo compres-
 nis quodam principio, circumdata sit,
 minus ab aëris motu, calore &
 e venientibus variis commotionibus
 rentur ac comprimantur sublunares
 ae; necesse omnino est, vt istae per-
 uo aliarum aquarum adfluxu adauctae,
 grauitentur & centrum versus per di-
 porosas partes ac rimulas recta ac per-
 diculariter versus centrum dictum,
 t non nisi poris permeabile sit, com-
 mantur. Vnde laudatus Auctor pergit:
 cessario magnus tepor & vapor illie
 e debet, vnde inclusa aqua tepesfacta,
 quasi in digestionem posita, separa-
 onem partium patitur intrinseca sua
 rmentatione adiuta: qua particulae
 reae ab aquis resoluuntur. Vnde ma-
 mum calorem oriri, consequens est &

„ naturale, atque in aliis naturae oper
 „ tionibus indies ob oculos; prout in ce
 „ lis, vbi noua vina fermentant, imo
 „ aestuariis & balneis videre est. Sed
 „ ipsa natura aquae centralis mutatione
 „ sua, calorem hunc non parum prom
 „ uent; mutabilis enim est & putrescit
 „ lis, quod nemini mirum esse debet: cum
 „ ipsa aqua salina, imo, quod plus est, fo
 „ tissimus salis spiritus, debita operatione
 „ tractatus, in summam putredinem du
 „ queat, ita vt atramenti instar in col
 „ re putrescat, cadauerisque instar fo
 „ teat &c.

XX.

Calor subter
 raneus,

Hae omnes res, cent
 inesistentes, & aliae for
 san, quas summa sapientia nos ignorare
 voluit, eius saltem naturae adserendi
 sunt, vt vel ipsae naturalem calorem ha
 beant, vbi illorum sententia durior forsan
 videtur, qui ignes subterraneos & cen
 trales adserunt, vel, quod certius est, cal
 rem facile concipere & promouere qua
 rant; & hoc quidem per aquas perpetue
 e terrae superficie persudatorio modo
 centrum transeuntes, vel huius tantum
 fol

idiorum ambitum tangentes. Sic non
 um quae perpetuo ibi existunt, per fer-
 mentationis modum, alterabuntur, sed &
 maiorem redigentur feruorem. Pona-
 is enim fornacem igne vehementiori
 candescentem, cui, si successiue adfun-
 tur aquae, tantum abest vt, donec ignis
 rorem habet, calorem minuant aquae,
 potius istum praesentissime excitent
 multiplicent. Accedit aquas perpen-
 dulariter centrum versus penetrantes,
 & varias mineras, praesertim sulphureas
 & alias facile accensibiles, posse tran-
 sferre istarumque naturam dicto calori cen-
 tri adferre. Et quamuis aquae etiam
 marinae per destillationem & transcolla-
 tionem multas impuritates & partes non-
 nulas calorem istum mediterraneum fa-
 uis promouentes, vel in ipso maris fun-
 dore relinquere, vel in meatibus per cre-
 scentem decursum acquisitis, multum a-
 uertere debeant: nihilo secius istae tan-
 tum virtutis adferant veteranis dicto cen-
 tri inexistens rebus, necesse est, quan-
 tum intrinsecae fermentationi, & conse-
 quenter vehementiori calori, i. e. perpe-
 tue quasi viuacitati terrestri c. I. §. VI. suffi-
 ciat.

ciat. Quo deinceps ita excitato vehementissimo calore, non possunt non commotae insimul abyssi vires & foecunditates centrales, veluti e commodissimo receptaculo, quod cum sacratissimo Scriptore illam originalem abyssum & esse supra cap. I. §. IV. statuo, cum ipsa terrae rotunditate consimili, versus omni istius superficiei partes repelli &, quantum satis est, protendi. Et id quidem eo magis ac citius, quo aquae fortius ab aere, maioriq; illarum copia, atque rebus aliis centrum versus premuntur perpetuo, ac comprimuntur. Adsit enim porro, ut rem alienam obscurioremque magis claro ac palpabili exemplo illustrem dicta fornax calefacta, praesertim globosa; haec sane non potest non quaque versum per omnes omnino plagas suos perpetuo perflare vapores, ad solaris corporis modum: cuius caloris radii per omnes mundi plagas transmissos, palam vidimus, itemque inde totam aëris regionē illustratam, eamque, quod Baroscopica docent, varie expansam, totamque superficiem terrestri, quoad omnes vires amoe

noenissimam ac mire variantem sententiam
faciem.

XXI.

Nec ideo Solem so- Cuius princi-
modo istarum virium pium sol non
e principium ex non- est.

Illorum mente adserendum est: sed potius
illud ex abyssu inde venientes statuo
calationes, quarum ex antea dictis fidissimè
sol est ministra, Nimirum certo certius
ut, quo frequentiores habemus, caetero
paribus, per annum dies serenos, eo quo
plurimos fructus habeamus lactiores
vires, & si vllum, sane heic, locum in-
ducit illud rusticorum: *Sonnen-schein
bringt keine Theurung.* Vidimus id ipsum
exime in illis locis, quae vina alias da-
mnovalent; & nihil non raro, ut ut per optimè
culti sint vineta, vel parum profec-
t. Non tamen solum haec omnia
possibile esse credo; sed potius inde, quod
qui tempore multum sereno & ma-
gis calido, aërem immenso modo ex-
cedere solet, ceu itidem Baroscopis
constant, certissime, quemadmodum
mercurium in barometri canali, ita heic
calationes centrales ex abyssu sur-
sum

sum i. e. versus omnes superficiei partem
perpellere & mire sic foecunditates ter-
restres adaugere iuuat. Id tamen in v-
uersum ex almae naturae legibus diuin-
tus praescriptis est, vt saltem nemo causam
habeant cur de bonitate Dei conquere-
tur. Imo quo & altior erit aer tempo-
fudo & calidiori, eo etiam nocturno tem-
pore nimirum absente sole, parumque
aëreae columnae grauiate minuta, mi-
nor poterit ex altero haemisphaerio e-
halationum vtilissimarum copia. Vnde
videas permagnas e terra surgentes e-
halationum nebulas, gramina & her-
bas penitus madentes, quae, vt vt inges-
tes diem senserint solis aestus, sic sitie-
res, mox ex isto aptissimo foecundita-
tis fonte successiue, recedentibus so-
lariis, suas nouas semper nocturno
tempore, remotae ab illis, vehemen-
tius resumunt ac saturantur efficacius
quam ex quacunque, praesente sole, plu-
uia. Desinant itaque queruli homines
frustra & otiose curare, quae solus Deus
per optime curauit, in ipsa iam prima crea-
tione & penatiam illam foecundissimarum
benedictionum cellam, puta abyssum

non prius parauit & fundauit, quam
aturas reliquas, & sic quoque queru-
semperque Israelitarum frustra sem-
murmurantium more homunciones
cant potius, quid illa sacratissima ve-
verba, eaque paulo penitius expen-
it, quibus id ipsum * adseritur: non
erat Dominus Deus super terram, &
no non erat, qui operaretur eam, sed
s adscendebat e terra irrigans vni-
tam terrae superficiem.

XXII.

Verum enim vero haec Vnde fontium,
cula magis illustra fluminum, alia-
nino adparent, vbi rumque origo.
sideramus exhalationes istas in tali
portione adscendere, vt illae terrarum
res, en artificiosissimam Dei manum!
ae ob aeris motum, aquarumque pon-
faciliorem ac maximam pressionis ra-
em dent §. XIX, nec tamen exhala-
ibus centralibus ipsis habeant opus
ue ob dictam proxime vim premen-
illas admittere queunt,) nempe *ma-*
riti.

ritimae partes, ne minimam istarum
cipiant : contra reliquae terrarum fo-
diores regiones tanto copiosiores :
quirant exhalationes, quo remotior
non solum a maritimis illis fuit, sed
magis aptam per cap. I. §. XIII. rimarum
ac meatuum naſtae ſint conſtitutione
internam. Dantur inſuper exempli gra-
elatoria perquam multa in terrae ſup-
ficie loca, quae multum habent limu-
ac lutum, quod aquas antea deſcenden-
tes, & nunc in maiori copia adſcendent
per calorem dictum quaſi filtrare, tran-
colare ſolet, & faeculentias quaſuis aqua-
rum in ſe recipit, & ad alios infra dice-
dos uſus reſeruat. Hinc & lutum an-
quiſſimi Philoſophi *ſeminiū omnis crea-
turae* vocarunt*, & idipſum recentior
ex merito aquarum fomitem vocant.
Dantur etiam montes qui interius habent
procul dubio immenſas cauernas, meatus
& ductus varios, per quos aquae crebri-
tranſeunt cum aliis vniuntur, ceu tales
narrant KIRCHERVS, SCHOT-
TW

* Cap. I. §. V. ſupra.

75 * & scriptores, quos ne quidem no-
 mcare libet, alii. Ipse in finibus Fran-
 ciae scio lacum peramplum, de cuius
 funditate immensa vrinatoris cuius-
 n testatur relatio, & quidem existen-
 in valle depressiori, ad cuius littora
 tummodo mulieres aestiuo tempore
 m suum parare & tingere, vt dicunt,
Flachs zu rösten, solent; est autem
 em ad vicinos montes locaque paulo
 iora intra densiores syluas, adhuc alius
 modi lacus, in quo nunquam paran-
 aut parari possunt, lina: nihilominus
 en vir senex ac integerrimus mihi fac-
 retulit, quod copiosissime ibidem
 o aestiuo tempore conspiciantur lina-
 capita, aquis subnatantia. Et quan-
 m non opus aequae sit ex haecenus
 s, vt adscendentibus exhalationibus
 erraneis eiusmodi meatus semper &
 les certos attribuamus, quales qui-
 dicti interdum sibi immaginantur
 tores: solent tamen, vbi talescunque
 o admittere cogemur, rem clariorem
 K red-

reddere. Interea non raro miramur
 terdum in altissimis montibus aquas, fo-
 tes & flumina illustriora, quae solumm-
 do ex elatioribus locis fontes suos & fu-
 turigines sumunt. Et isthaec denuo fa-
 nihil aliud, quam praesentissimam
 prouidentiam produnt, ac demonstra-
 quomodo ista loca vi dictae proportio-
 quam respectu maritimorum locum
 beant, etiam donata sint suis conueni-
 tibus humoribus, quorum & rau-
 nes ex hactenus dictis peroptime co-
 gere licebit. Nullibi enim illorum
 placuit sententia, qui dicunt, in monti-
 fastigiis Asiae, Peruuiae aliarumque, et
 Europae nostrae, regionum, pluuias,
 ues, densas nebulas & humores quos-
 alios, ideo sentiri crebriores, quam in v-
 nis vallibus, vbi serenior semper tem-
 ries atque terra siccior adparet: quod m-
 tes attrahant aërem atque nubes. Qu-
 pe rectissime ex istis cum VARENIO
 quaerendum restat: qua facultate in-
 ciant montes? nihil igitur ad rem ist-
 qu

untur. Nec ex omni parte arrident,
se ipse Varenius habet, dicens: vapo-
& exhalationes in media aëris regio-
quam plerique pertingunt montium
tices, condensari in guttulas; moxque
orsum vergere incipere. Etenim vidi-
s interdum in vna eademque regione
ntes vel aequae altos, parumque inui-
i quoad altitudinem differentes, quos
r vnus tantummodo nebulis tectus &
oetuo fumans, conspicitur; ceu quidem
eiusmodi monte in sublequentibus
re libet, quatenam igitur huius phae-
neni causa est? Certo non ea sola va-
, quam laudatus vir prodit, sufficiant
um in praesenti isthaec indicasse, ex
us forsan, saluis aliorum sententiis,
or erit illa, de fontium ac flumi-
originibus, sententia. Vbi in Eccle-
e * supra mirati sumus verba: *omnia*
ina in mare intrant, nec tamen redun-
ad locum unde exeunt flumina, reuer-
ur, ut iterum fluant, in quibus voca-
m כּיּם in regimine positum, obser-
K 2 uamus,

uamus, ut ita subsequencia verba substitui rationem induant, & *itionem aquarum* perpetuamque istarum, perinde sanguinis in homine cap. I. §. V, integriterrae globum transudantium, circulationem indicent. Quae singula alibi Poëta sequentibus effert:

*Haec terrae occultas perlabitur vna
caernas,*

*Et fluit ac refluit semper, varium
saporem*

*Accipit: ut varia est tellus, per vira
cuius*

*Transit, sulphureumque & sulphur
mittit odorem.*

*Hinc aeterno quod tempore flumina
current:*

*Quippe suos repetunt fontes, iterum
que marinos*

*Ad fluctus properant, illinc rediunt
vicissim.*

*Hac abeunt, illac redeunt, & agunt
in orbem*

*Assidue, vegetantque ut sanguis
pora, terram:*

H

*Haec eadem facit unda lacus, crassas-
que paludes,*

*Nec non perspicuos fontes, puteosque
perennes.*

*Denique ab Oceano emanat vis omnis
aquarum:*

*Quascunque orbis habet. lymphas hic
edidit omnes.*

*Partim sub terra, partim supra in-
gredientes.*

XXIII.

Antequam vero id ipsū,
clarius pateat, exemplo
modum illustrem; neces-

De Exhalatio-
num varietate
& mixtura.

est, ut post commonstratum exhalatio-
nis ortum, nunc istarum variationes,
et mixturas ipsas atque alia ulterius
proferam. Praeter enim ea, quae iam
superius de aquosis effluviis dicta sunt, neces-
sit, ut, partim quoad interiorem mate-
riam, quam terrae abyssus §. XIX. conti-
net, partim etiam quoad regiones varias,
has adscendendo transire debent, mul-
tas variant. Vbi tamen quam maxime
de effluvia attentimus quoad sulphureas
et alias suas minerales vires, quas inde
portant, & ideo metallicolis *Witteun-*

K ;

gen,

gen, Berg-Witterungen vocantur. Quasi iuxta Beccheri * opinionem certo certiore, terrae superficiem attingunt, raro ita fortes sunt, ut arbores, herbas glebas, quin imo ipsos lapides quasi fulgure comburant; quae proinde a metallicis *Ausbrände* vocantur. Addit porro iusmodi exhalationes minerales interdum ob aliquot miliaribus viatorum vires petunt, & si contrariis qualitatibus agantur, pestiferae euadunt: cumque via intercluduntur, vi tandem erumpunt & hinc terrae motus oriuntur. Dubium enim nullum est, aërem in centro terrae excitari, ob magnam & flatulentam vaporum copiam; cui si per varios exitus intercludatur, vi eam erumpere necesse est, maxima interdum potentia ut totas nonnunquam vrbes peruertat & Dicat tamen quis, qui fiat, ut exhalationes maximam partem dispersae, tantos exhibere queant effectus? Respondeo id omnino nec difficile esse perceptu, nec experientiae contrarium: nimirum vis ista semper erit flatulentae vaporum subterraneae

rua

* Lib. I. sect. II. cap. III. p. m. 70.

in copiae proportionata, prout vero ob
iones supra expositas & adhuc alias su-
ioris superficiei partes attingit; ita non
est non haec consuetos terrae meatus
implere & novos insuper efficere, ob-
tum & flatum vehementissimum, tran-
sim agentem, sicque magis conden-
, & in apicem quocunque modo
cta, occurrentia corpora adurere,
forare, moxque cessante vehementiori
tu, quasi excauata & vacua relinquere,
eundem plane modum, quo in specu-
causticis vidimus radios condensatos
durissima penetrare corpora vel in
m plane materiae speciem mutare *.
quoque id ipsum in igne culinari vi-
de est, vbi auditoribus meis praeter alia
onstravi machinam singularem & plane
uam, qua mirum in modum augmen-
i solet ignis vis; ceu hanc quidem ma-
nam cum aliis alia occasione describe-
& curioso orbi, vbi aliquando de va-
ignem culinarem augmentandi mo-
dis

K 4

* Conf. Dissertatio mea de Speculis Causticis,
Jenae an. c1710ccciv. habita,

dis mihi sermo erit, communicare libet
etenim istius non solum ope leuiori igne
culinarem, sed & siphonis accuminati ad
xilio lampadis flammam, ad eundem m
dum, quo vitrarii & aurifabri solent flammam
in apicem directam & vitra & durissima
metalla fundere scimus.

XXIV.

Istarum specia-
lior constitu-
tio.

Insuper exhalation
istae, quoad externam
comprehensibilem speciem
metallicolis vulgo dicuntur, *ein Dun-
nhafter Brodem*, prout ipsi in antris, *in den
nen Schächten*, constituti, ad solares radios
obseruare possunt & referunt. Quanquam
vero ipsi solares radii, vel solo suo calore
antris imminentes, perinde vt in camino
videre est, impedian, quo minus heic fu-
mi, & illic exhalationes quaeuis recta in
auras exteriores atque coelum versus per-
gere queant: nihilominus tamen exha-
lationes istae sic quoad olfactus atque gu-
stus organa apprime distinguuntur: nam
vbiuis heic insolentem & nauseosum odor-
em & saporem, *eines wiedrich. Erd- und
Wasserhafften- herb- und zusammen-zie-
hendem*

den *Wesens*, ita praesertim *Greis*,
 atis aliisque viribus tinctum, sentiunt.
 ac etiam in metallicolis, istorumque
 moribus varia & peculiaria prorsus mor-
 um, hisque adnexorum symptoma-
 rum, genera a prudentioribus Medicis *
 per observantur, & mox infra obser-
 vantur, ubi de exhalationibus praesen-
 tibus in specie sermo erit. Videtur etiam
 subterranea temperies communio-
 nis aliquam cum exteriori & sublunari
 temperie, s. atmosphaera nostra habere,
 in scil. suo adscensu petit &, ad nebu-
 m modum, radiis solaribus receden-
 sis, denuo deprimitur; contra pluviiali
 apore, nocturno, frigidiori sentitur ma-
 dico frigidiori, non tamen illo, quo
 um simul est, sicuti hyberno tempore
 adsolet interdum, ubi itidem mox per
 sequentes longiores noctes humores e
 surgentes diutius & altius, tantum

K 5

noctur-

Vti quidem Experientiss. Dn. HOFFMAN-
 NVS, Medicinae D. & Prof. ap. Hallen-
 ses celeb. solet, in dissertat. quae metal-
 lurgiam morbiferam sistit an. c1710cc v,
 habita

nocturno tempore, surgere obseruantur
ab huius & fortassis quoque aliarum re-
gionum metallicolis. Id quod plurimam
partem ab illa §. XX. aequoris, interiori
centro inexistentes partes diuersimode
prementis, virtute esse censeo. Non enim
a solo frigore hyemali tempore, aut a
aestiuo, a solo aestu solis id esse puto, vt per
rei & flumina pene exsiccata obserue-
tur: sed potius ab alia causa, ab illa nempe
mutua inuicem pressione tum exteriori
tum interiori, quam merito commune
perpetuum Vniuersi aequilibrium voca-
mus. Perinde vt tale quid in microcos-
mo quoad continuum ac perpetuum san-
guinis fluxum & refluxum obseruamus
cei quidem cap. I. §. VI. & alibi indica-
ui. Imo quoque certo certius est, quod
aequilibrium istud commune in illustran-
dis ac certificandis aliis difficillimis pha-
nomenis, egregium quoddam subsidium
sit, ex quo plures saltem ac certiores, quae
ex qualitatibus occultarum asylo, peti po-
sunt rationes. Interea tamen exhalati-
ones istae quoad virtutes suas minerales,
sic grassiores, a sublunari etiam in eo diffi-
runt, vt ista vegetabilis maxime & sub-
li-

existat. Quantumuis etiam haec sub-
 aris de illa subterranea temperie par-
 ticipare queat & subinde participet; sic-
 nouam ventorum ac tempestatum
 oriam egregie firmare soleat. Quod
 em participatio isthaec, pro diuerso
 corum cap. I. §. XVIII. ratione ac dis-
 tione, diuersa admodum existat, mi-
 non est, nec vlla dubitatione caret:
 nim, quod in eodem capitis primi §.
 II. indicaui, officium stratorum terre-
 um, vt quasi cortices & cuticulae va-
 interiores terrarum partes foueant,
 eruent, ne intrinsecus & ille, a perpe-
 fermentatione exortus, calor cito e-
 ppat, inque hoc illoue loco amitti
 at penitus. Hinc plurimis in locis fit,
 non tam abarceatur externum frigus,
 in quod certius est, intrinsecus calor
 etur & conseruetur; parili modo, quo
 corporis humani partibus adsolet, quas
 timentis regimus togisque, pellibus
 ultis. Ex quibus insuper rite perpen-
 illa, quam in citata cap. I. §. XXV.
 rtatione mea dedi, * intensissimi fri-
 gioris

gioris an. cio 1000 ix causa redit. Vbi :
 re ipsum frigus habebamus , ceu quide
 ex recensita ibidem relatione constat, p
 plurimas dies pluuias fere perpetuas,
 uiores niues , quae exhalationes, e te
 exeuntes, parum continebant, sed eas co
 sipabant potius, quo minus sentiri po
 rant, expansis per madefactionem inter
 terrarum maximam partem stratis ,
 itaque istorum penitus inebriata quasi
 perficie. Posteaquam vero venti ino
 nato prorsus & impediolo modo Borea
 inter & Orientem rigidiores, regnare
 cepiebant, & quidem parum ante Mag
 rum festum ; non poterat non inter
 telluris ex parte regio, illa madefacta ,
 exterior penitus obfirmari, & crusta qu
 dam glaciali obduci : sicque suffocant
 impedire, quo minus interiores term
 calores inferne, calorem superne a so
 scilicet partim denegatum, partim min
 tantae pororum terrestrium obstructi
 ni respondentem. Vt ut autem funest
 sima frigus istud secuta sint exempla, qu
 ibidem ex parte narraui & mihi plurib
 enarranda proposueram : hoc tamen ce
 to certius est, quod ita ex naturalibus ca

euenerit; perinde ut eodem, quo habeo
bo, die XV. Ian. an. cio 1000 xiv. subi-
eum frigus, eodem, quem antea no-
aui, sufflante vento, ita intensum,
tiam 23. grad. Baroscopii mei mon-
ret, quod idem superiori dicta hyeme
a 31. gr. frigus, Climalis ratione maius,
nstrauerat. Quia vero elapsis retro
ous, licet valde nebulosis ac tristibus,
tamen pluuiosis perpetuo, excepto
alteroue die proxime antecedente,
ales praecipue indicata hyeme habeo
nus) nec terrae superficies, nec istius
rior constitutio inebriata ita est, ut
rmauerit quadam glaciali crusta su-
ficiem, & impediuerit, quo minus in-
iores egressi sint calores; ideo statim
nisi frigus istud, remittentibus mox
s impetuosus ventis vias, accedente
e inferne agentibus exhalationibus,
erne amoenissimo solis calore.

XXV.

Ex his insuper pa-	Istarum in me-
, quid de Planetista-	talla operatio-
o sententia, qua cui-	nes an Planetis
et metallo & minerali,	adscribendaet
metam adsignant, auctorem & caus-	
	sam;

sam; vbi nonnulli illorum, ceu ex ve-
 saepius laudatus, rerum mineralium pe-
 tissimus scriptor * dicit, tam impudenti-
 sunt, vt non erubescant publice adserere
 se in planetis cuiuslibet metalli signu-
 chymicum videre posse cum calore pro-
 prio metalli, & tandem addit: miror
 quod non etiam in sole leonem, in mari
 virum, in venere foeminam, imo lupum
 & salamandras viderint, quae obieci-
 quoque mineralibus tribui solent &c.
 Non enim h. l. perpendere libet signati-
 ras varias, quas natura e multiplici par-
 tium mixtura, & artifex ex istarum vari-
 compositione facile formabit; nec ideo
 etiam singula argumenta, quae inde pro-
 tuntur, leuia & infirma, vti in causa pro-
 pria cap. I. §. XXV. vocauit, ad examen
 vocare vacat: potius vt dictum vniuersi
 aequilibrium §. XXIV. itemque varia me-
 tallorum in terris latentia semina §. X
 istorumque, accedente interiori calore
 perpetuaque subtilissimarum exhalatio-
 num centralium agitatione, accretione

COA

* Lib. I. sect. IV. cap. VI. p. m. 249.

agulationemque, respiciamus necesse
 . Vtvt vero hanc materiam in prae-
 tium rimari non licet: dicendum
 men heic in antecessum est, quod eius-
 modi accretio metallorumque coagula-
 , nec ab illa ratione, quam Natura alias
 corporum productione obseruat, vt a
 ido ad solidum procedat, aliena fit, nec
 bium faciat, quin a generali exhala-
 num dictarum officio eueniat. Sicuti
 ro duplicem athmosphaerae nostrae
 æris, qui commune animantium & in-
 imantium refectorium & vehiculum
 , ceu vnius substantiae rationem, nota-
 us, vnā nempe grassiorem, soli-
 oribus semper mundi partibus vicinio-
 m, & alteram subtilissimam, quae, licet
 rporibus grassioribus magis ac magis
 mmixta; sit nihilominus haec atque re-
 uas ad astra vsque regiones penetran-
 mouet, mouendo subtilizat ac pro-
 llit, vt ideo etiam astralis & aethereae
 ostantiae nomine veniat: ita necesse
 , vt infra terram eandem aëris duplicem
 feramus rationem, scilicet ob subtilissi-
 am ac tenuissimam suam substantiam,
 nnia subterranea loca ita permeantem,
 vt

ut saltim ob dicta varia metallorum
nera & suam penetrandi, propeller
subtilisandique rationem innatam, vel
superiorem globi superficiem semper gra-
fior, magis heterogeneis particulis, aqua
scil. salinis, sulphureis & quibuscun-
aliis admixta, sub grassiorum vaporum,
halationumque variarum specie tand-
erumpat. Hoc igitur mediante vehic-
quasi nitrum, vitriolum, alumen &
denuo progerminare vidimus in terris,
hil istorum reseruantibus. Nec istud in-
miramur, quod idem quoque in nu-
suffimentis observamus, ex quibus in-
raro vestimentis tantus inhaerere so-
odor, qui diu durat: eccur non ex il-
locis, vbi multum bituminis, sulph-
ris aliusue materiae latet, esurgere po-
rit talismodi fumus & vapor, qui tand-
veram referat consistentiam? Imo o-
perientia constat, circa Norbonen-
Galliae littora salem candidum & sapio-
arborum foliis & graminibus insidere.
Ecquid mirum, si parili modo e profun-
dior

* Conf. du HAMEL de consensu Vet. & No-
Philos. p. 741.

libus terrae partibus, quae varia me-
 rum semina habent, *das oder jenes*
all oder Mineral, böse oder gute Berg-
n, in Vielheit oder Wenigkeit, pur oder
mischt, ticht oder zerstreuet &c.
 modi semper vapores elurgant; vel in
 rioribus regionibus, foueis & antris,
ichten und Stollen, als eine Wärme,
als ein Feuer, Blitz und Donner, per-
 vt in sublunari aëris regione obser-
 ur, saepius illos promoueant? Quid?
 si ipsae terrarum regiones inferiores
 osiora continent metallorum semina,
 m non est, vbi & istarū superiora stra-
 smodi naturae sunt, vt metalliferas
 ationes facillime attrahant, mox
 ficam istarum rationem referant, &
 tae fermentationis §. XX tandem,
 variis particulis impuris ac terreis
 c admixtis, veram nanciscantur con-
 tiam, & illam sic, quam natura amat,
 lo ad solidum progressionem. Nec
 t quis dicat, a sola idesse, vel quali-
 nque planetarum virtute, quorum
 fortissimi pariter & agitatissimi mo-
 o Vniuersi globum feriant. Nam vt
 tarum virtuti, maxime solis, nihil

derogemus, quae sane maxima est, ut quae
sunt cunque intra coelorum compage
salubria digerant & distribuat: nihilom-
nus tamen dictos vapores terrestres, (*Witterungen ob solche die Sonne und P-
neten Schein vermöge Luft und Wass-
mit ihren Strahlen eindringe &c.*) exim
originaliter deducere, cumque supra ad-
ductis Planetistis ideo cuilibet meta-
peculiarem adsignare planetam, est fi-
gere potius & multiplicare citra neces-
tatem obiecta, quam originales veritates
detegere. Cui porro destruendae senten-
tiae accedunt multae ac variae difficulta-
tes multaque phaenomena, quae facili-
si occasio admittat, in infimis terrarum
antris, *in denen Erd tieffen und Krüfften*
& alibi colligi possent; quorum alibi no-
ratio, nec tutum satis & euidens a plan-
tistis adsignari potest fundamentum. In-
terea tamen integer terrarum globus
quoad regiones varias suos habet hinc in-
de peculiare foecunditatis fontes foecun-
dandique rationes, accedentibus praeser-
tim variis terrestrium effluuiorum spe-
ciebus; perinde ut atmosphaerae regione
variae, quin & diuersi terrarum tractus
quato

tenus magis minusue a solis & planetarum virtutibus generalibus, quas negare audemus, agnoscere debent necessario: ut sic hoc certiori modo, quam analogorum more valere videatur illud metricorum effatum: *quod superius, de est ei, quod est inferius.*

XXVI.

Et saltem ex variis ad subterraneorum vaporum & exhalationum rationibus adnotasse

De istarum alia operatione vulgo *Ausvvitterung* dicta.

bit, quod non solum leuiora corpora etrent; sed & compactiora & solidiora uti sunt ligna & lapides, imo solidissima intra eiusmodi terras latentia, si praesertim non abssimilem cum ipsis corporibus mineralibus naturam agnoscant, inuadere valeant: ut illa dein, manente priori substantia, quasi peracta adpareant. Quid? quod post internam & immutationem non raro corpora quaedam, non nisi ab eiusmodi operationibus destructa & exesa, videntur.

Id quod etiam Cel. HOFFMAN-

NVS in laudata disputatione * innu-
menstrum inquiens subterraneum, c
vocat, seu soluens vniuersale aethereu
& sulphureum potenter diuidendo, su-
tilizando terras praeparat, impraegnat, i
que metalla vertit, nec non ipsa confect
non raro iterum destruit. Non infrequen-
enim est, venas metallis refertissimas so-
uente hoc subterraneo defraudari met-
lo suo, vti id testantur matrices congl-
meratae *Drüsen*, ab apibus veluti exsuctae
nec non minerae varii generis in calce
effractam redactae, quibus visis, sero se
accessisse, protinus ipsi fossiores conqu-
runtur. Et porro testatur hoc acido so-
uente saepius durissimos lapides monti-
nos exesos & in calcem cretaceam red-
ctos cerni. Quod vero in praesenti te-
rarum tractu, eiusmodi obseruentur spe-
cies itemque exhalationes sulphureae
acidae, denuo ab metallicolis comprob-
tur, quando referunt: *sie bestehen zus-*
derst in einem groben Erd-Wasserhafften
Frischen Brodem, ist sehr magnetisch, sic
nac

h alcalischer Erde und Sale zu ziehen,
 der Glisch oder mit flüssigem alcala-
 angefüllet &c. Vt ideo mirum non sit,
 minerac ferreae heic locorum nonnun-
 um excauatae cum magnis foramini-
 inueniantur. Imo ex capite demum
 sequenti constabit, quomodo ligna,
 loco inuenta, prostant, quae extrin-
 as ferrea minera circumcirca obducta,
 as vero excauata penitus sunt, *als mit*
en Rost und Molm inwendig durch und
rogen, ita, vt, quae partes alias durio-
 in ligno, ceu nucleatae, existunt, peni-
 destructae videantur; & quae mol-
 es, ceu quidem cordices sunt, prorsus
 ea minera obductae adpareant. Id
 id tamen nullibi vidi in partibus ar-
 um annosis, sed tantum ramosis, quae
 si canales referunt, vt id quidem suo
 o commonstrandum erit. Ideo porro
 referenda sunt, quae laudatus auctor
 et, quod menstruum hoc subterra-
 m sulphureae acidae sit naturae; id
 id liquidissime patefaciunt minera-
 quarumuis praeparationes, dum il-
 alcalinis salibus fixis, sulphur & aci-
 absorbentibus, institui debent, quo

fundi & purior metalli portio ab inutili
sequestrari queat.

XXVII.

Quae inde ve-
niant alia e. g.
terrae motus
& ignes &c.

Qua considerata exha-
lationum natura, item quod
motu istarum perpetuo &
rapidissimo §. XIX, quod
interiores telluris partes atteruntur, diu-
duntur & subtiliscentur, moxque in altum
euehuntur; mirum non est, si in profun-
dioribus terrae antris & fodinis interdum
sintiantur ignes ac flammae, imo ingem-
tes fragores, tonitrua quasi & eructationes
ignium, ceu haec omnia non raro in monti-
bus igniuomis obseruantur cum singu-
lari horrore. Potest enim alias solus spi-
ritus vitrioli melioris notae cum aqua
communi commixtus, quendam calorem
excitare; vbi mox illum iniectae limaturae
martis in tantum non solum augere so-
lent, vt tota massa in vas e. g. vitreum ro-
tundum exiguae capacitatis, quale ego
quidem adhibui, infusa & paulisper ad can-
delam calefacta vix tolerabilem exhibe-
beat, sed &, vitri orificio leniter adhibita
candela, horrendum prius ad vitri fun-
dum

im penetrantem & dein' esurgentem
 at fragorem, bombardae, etiam ma-
 ris, fragore non minorem. Quid? quod
 petus iste tantus est in descensu pari-
 & ascensu, ut vitreum vasculum, si
 mpe copiosiores vapores eius vires su-
 rant, iustoque minorem habent exi-
 m, in innumeras particulas diffiliat, &
 aegrauem odorem excitet. Cum autem
 haec haec dicta omnes istae partes in
 terioribus terrarum regionibus, heic
 ue copiosiores, occurrant; ecquis in-
 non videt flammaram subterranearum
 dictorum non modo in montibus igni-
 mis phaenomenorum causas? sed &
 ctationum horrendarum rationes, qua-
 in nostro tempore experti sunt proficif-
 ntes in mari nuper demum Aegeo, an-
 scilicet cio 1000 VII. die 23. Maii? Vbi
 est maximam ignium eru ctationem,
 ndentiumque lapidum, ad 4. aut 5. mil-
 rium distantiam circumuolitantium
 gorem, cum notabili, intra paucos
 enses & dies, amplitudine & altitudine,
 asi noua insula videri coepit. Provt
 idem noui istius Vulcani furorem Dn.
 DVRGVIGNON p. t. Gallicae natio-
 L 4 nis

nis in Candia Consul, ipse pluribus adno-
tauit, & Dn. FERIOLO Christianissimae
Regis Legato extraord. Constantinopo-
lim misit. * Et vt haec ita cum haecenu-
dictis apprime concordent, necesse in-
simul est metallariorum audire experien-
tiam, quam in hac re valde aestimo. Qua-
re cum nuper demum virum talem me-
cum haberem, ipsique meam haecenu-
expositam mentem, insimul cum heic in-
dicata historia exponerem, ille sequenti
ad me rescripsit: *die Historie von Er-
sprudeln ist auf meiner Rückreise von Gie-
sen mein Zeitvertreib gewesen, zumab-
len mir eines und anderes beygefallen, so sich
appliciren lasset - - - und ich am Hartz-
und in Sachsen &c. an erschrocklichen gros-
sen Berg-Höhlen mit in befindlichen grossen
Sumpffen, auch aus einem brennenden Stein
holen Berge gesehen. Hievon kan ich mir
nun die Ursachen des brennenden-donnern-
und krachenden Vesuui, und der Aegei-
schen Erd-ebuliren und andern Erd-be-we-
gungen ziemlich vorstellen. Worbey mir
doch*

* Conf. Elem. mea Geograph. Generalis p. 59.

ich in allerwege der Archæus (sic enim an-
no more loqui amat,) terrae alkali und
idum als ein feuchtes Δ er, welches auch
compacten Cörpern, ohne die eusserliche
g-Lufft, das seine unsichtbar thun kan;
in Erlang der Tag-Lufft aber und in bey-
n nitrosischer und sulphurischer Fixer
d flüchtiger Dinge entsetzliches Wesen
richten kan, gleichwie am Vesuvio ge-
siehet, und dorten (an erzehlten Ort) ge-
hen ist, zum Grunde bleibet. Disz un-
otbare feuchte Feuer, welchem kein Ele-
nt schaden kan, (Wasser und Erde neh-
mes nicht in sich und sind vornemlich das
spectaculum desselben: Lufft und wesent-
o Feuer seynd dergleichen und entste-
vorhero aus jenem, gradiren, movi-
und treiben endlich als stärkeren jenes,
(schwächere) scheint im gantzen Erd-
en zu seyn, doch nur in superficie des-
en sichtbar zu werden, oder in wesent-
o Feuer zu gerathen: weilen alda die
-Lufft am füglichsten dazu kommen,
hes bewegen und entzünden kan. Denn
er und Wasser seyn still unbeweglich
ersticken ohne eusserliche Lufft &c.
quantum nunc isthaec cum prioribus

conueniant, ipse B. L. commodissime co-
iudicabit, qui insimul tristissimos terra-
motus, & in his occurrentia phaenomena
ex variis historiis perpendet penitus
nec non ea, quae capite II. sequentur;
porro considerabit quantae astorum, praeser-
tim solarium radiorum in apicem ad-
astorum, virtutes sint, vt etiam solidissimis
suo velocissimo ac fortissimo motu cor-
pora moueant, diuidant & prorsus quae
ad suas species permutent. Quae tamen
postrema vti notissima sunt, nec facili
dubitationem linquunt, quin circa haec
et alia, vt & minerarium alterationem istarum
rumque in competentem specificam fixa-
tionem & meliorem & citiorem, quam
ars supra docuit, mediante interiori fortis-
simo isthoc agitatissimoque exhalatione
num motu: ita & vltcrius heic vrgere
non libet.

XXVIII.

De istarum spe-
cialissimis qui-
busdam huius
loci effectibus.

Quod si porro ars, vt
etiam solus ignis calor
non raro acidorum salium
norumque motu fixiores
metallorum particulas soluere & in altum
propellere valet, ceu quidem id recens
expe-

perimentum docuit, necesse est, ut
 ito magis ope caloris & menstrui sub-
 stanci, longe procul dubio agitationis,
 fiat. Ab his itaque iuxta Celeb. Hoff-
 mannum in fodinis surgentibus minera-
 rum metallorumque sulphureis exhalati-
 onibus pessima mala incurrunt miseri
 operarii. Atque inter haec praecipua
 respirandi difficultas & suffocatio.
 Id quidem multo magis debet acci-
 dere, ubi in fodinis subterraneis maiori
 effluuiorum sulphureorum aer
 fertus est; hinc esse innuit, ut artifi-
 ces in iis laborantes, vehementi angu-
 pressi, prope suffocentur, altoque &
 irioso spiritu aërem ducere contem-
 unt. Qui igitur effectus omnino perpe-
 ra venenosa miasmatum qualitate sem-
 per deducatur; utpote qui, uti egregius
 monstrat, magis copiae effluuiorum
 tribendus est: ex commotis enim a-
 poribus mineris spissae mineralium par-
 ticularum nubes eleuatae, totum foueae
 continent spatium & posita cuiusuis mate-
 riae impenetrabilitate, materiam aëris
 vilem, respirationi aptam, expellunt,
 hinc loco laudabilis aëris effluuia sul-
 pha-

phurea metallica inspiratione in tenuissimas vesiculas pulmonales illabuntur, quae spirandi angustiam inferunt. Sic sanguis orbatus particulis subtilissimis elasticior minus sufficit rarefactioni, expansioni seu spirituscentiae vitali; hinc cor languidius pulsatur, vires conuellantur & retardantur tandem vel penitus cessante humorum circuitu, tota corporis machina labefactatur vel corrumpitur penitus. Et haec talia paucis interiectis, vltius probat cum Neapolitana illa cauerna, quam etiam PLINIVS refert * nuncupata ab indigenis Grotta de l'Cane, ex qua fumosa tenuis sed sensilis emergit aura, & manu sentitur calor modicus; in huius fundum, qui vix decem circiter pede distat ab area, si canes vel alia animalia viua immissa statim anhela in conuulsivos motus, mox in spasmum, tandem, prostratis viribus, in deliquium, hiantem ore, moribunda decedunt. Nec ab historica relatione alienum est

* Lib. II. cap. 90. Conf. Bernh. CANNONI in dissert. de mirabili viuentium interitu vbi effectus istos pluribus deduxit.

dari adhuc aliae cauernae, quae miros
dunt effectus, quos recensere in prac-
ti sublestum est. Vti quidem in eadem
ione haud procul a sinu Lucrino, La-
Auernus reperitur, ex quo adeo le-
lis foetor exhalare dicitur, vt aues
nes supra euolantes mortuae decidere
antur, vnde etiam Auernus graeco
s h. e. auibus carens, vocatur. De qua
erna iam suo tempore VIRGILIUS
ntionem facit. * Interea notabile
non tantum in crypta prius dicta
riori, sed etiam in antris subterraneis,
aër effluuiis refertus est, candelam ac-
tam statim extingui. Quae haëtenus
ucta, vti de exhalationibus maximam
em in genere notanda sunt: ita, quam-
non semper in eodem heic illicue ter-
m modo ac gradu sint, in praesenti
tatione, vbi de variis illarum effecti-
bus

Lib. VI. Aeneid. Conf. Dominicum TERIL-
LVM Philos. ac Medicum Venerum, in
tract. *de causis mortis repentinae*, vbi p.
m. 40. adhuc alia eiusmodi antra & pu-
reos, etiam recens in Italia exortos, re-
fert.

bus sermo esse debebat, negligenda ha-
erant. Praesertim vero cum ex fide dig-
metallicorum huius regionis, quam e-
ponere supra institui, relatione constet
quod compares effectus non raro, si mo-
do a letatibus illis ac tristissimis reced-
mus, obseruentur, vti quidem *das Lick-
und Feuer dämpffen, allerhand schädliche
Haupt- Brust- Bein- Flüsse, Geschwultzt
und Wehe-Tagen, Zahn-Wehen, Keichen
Tampff, Angst und Bangigkeit, Aufdünst
des Leibes &c. das Schautrend mache
kühl feuchte Metalla und Mineralia in U-
und Abwachs zu bringen &c.* De quo v-
timo exhalationum effectu iam supra o-
xi, nec de aliis tacendum est, quod tan-
tae etiam efficaciae exhalationes, *die W-
terungen*, sint, vt corpora humana inu-
dentes misere torqueant, nec durationes
istorum vix ad quadragesimum vsque
permittant annum. Essentque adhuc plu-
ra, quae heic moneri deberent, nisi haec
ipsa indicasse saltem in praesentiarum su-
ficere videantur.

XXIX.

Cur Exhalatio-
nes e. g. aquo-

Quemadmodū vero in
praecedentibus, & §. XXI
adse

erui, per eundem in-
 num calorem & fer-
 ntationem perpetuam
 , vt partes aquosae e-
 tro versus exteriores terrae partes non
 do excitentur, sed & vel per adfuetos
 el meatus vel vias alias, quas maior
 per minorue excitandi vis aptiores
 dit, quaquā versum expellantur: ita
 m tanto copiosiores istae *ἀναθυμῶν*
 ientur, quo se aptius in hac illaue su-
 ſicie regione superius insimul exhibe-
 stratum. Et vbi hae ipsae tandem mul-
 limum & lutum, integro fere strato
 ixtum offendunt; necesse prorsus est,
 eiusmodi strato, quasi in receptacu-
 coeant suamque spiritualitatem, &
 cunque ex inferioribus & infinis ter-
 in partibus secum ferunt virtutes, de-
 ant. Hinc etiam ferrum exinde co-
 posse, non modo supra probaui, sed
 n & alia magis proficua inde parari
 e, maximasque, subinde in physicis ac-
 ac medicis exhiberi vtilitates, in vul-
 constat. Neque tamen, quod adhuc
 endum restat, aquosae istae exhala-
 es in solis locis depressioribus obser-
 uantur,

uantur, ibidemque a limosis terris soluto
modo colliguntur; sed etiam easdem co-
seruamus in praealtis montium cacum-
nibus, imo in illis non raro, quae in certis
regionibus, quasi aduersas Natura semper
amaret vias, altiores sunt reliquis. Hinc
etiam prae aliis semper pro tempestatum
constitutione fumant quasi, & veluti tu-
guntur nebulis continuis. Et, si penitus
istos intueri libet, adparebit, illos ipsos
esse, quorum vel radices, vel trunci, si in
medias montium partes vocare liceat
imo summa cacumina viuacissimos inter
dum fontium, fluminum exhibent scatur-
rigines & inextsuperabilis altitudinis pal-
des, qualem iam antea adlegauimus. Hinc
scaturigines in permagna versus omnes
mundi plagas & maxima excrescunt ter-
rarum flumina eo, quo supra plane dictum
est modo. Vt nihil dicam de S. Gothae
di monte Heluetico, nec etiam de aliis
quos ex Geographicis scriptis cognosce-
re licet, qui notabiliora spe fluminum
formant: sed tantum nostram hanc
ipsam, qua de loquor, regionem libere
paulo altius rimari, quia idem plane pha-
nomenon heic obseruo. Sic enim Lan-
sup

ra adductus, qui propugnaculum no-
m heic Gießae praeterlabitur, fluuius
tur, referente doctissimo quondam
ademiae nostrae Philosopho & Theo-
o Cunr. DIETERICO *, in Hassiae
erioris parte occidentali, in confinio
nitatus Nassouici & Witgensteinensis
pe saxea altiori montis syluestris va-
imi *das Rohthaar* dicti: e cuius mon-
adicibus iuxta quatuor mundi pla-
quatuor etiam, qui mirabiliter fin-
ris & singulariter mirabilis naturae
s est, scaturiunt fluuii Hassiae non
biles. Praeter siquidem Lanum, qui
rientem ebullit lapide vno vel altero
usdem fonte *aufm neuen Ohr*, meri-
n versus *Dilla* oritur, quae comitatum
ouicum, Dillenburgam, Nobilissi-
n Nassouicorum comitum sedem &
ornam irrigat. Iterum ad occasum
dem montis *auf der Säuspitzen* scatu-
gena, quae anfractibus suis Sigenam,
re Westriacae syluae oppidum, a
o praeterlabente sic dictum, petit &

M

inde

inde per Colonienſem agrum ad Rhenum accelerat. Denique vno atque alio bombardae iſtu a Sigenae ſcaturigine in ſeptentrionali montis latere *an* *Benſſe*, *Edera* proſilit fluuius & limpida aquae puritate piſciumque multitudinem ac varietate ſcatet. Et quidem fluuius noſter Lanus, de quo ſermo eſt, multorum oppidorum moenia tangit, amoeniſimos perfluit campos, nec hinc inde aqua praeter Embſenas, ſaluberrimis caret, in quod recens quam maxime miramur fluuius marmoreas coloris elegantiffimis permixtis venas ſubinde prodit, & tandem, acceptis hinc inde permultis riuulis ac fluuiis, ſupra Confluentiam ad oppidum *Löhnſtein* in Rhenum ſeſe exonerat. ſic denuo habemus exemplum, quo conſtat, notabiliore fluuios originem ſuam ex altioribus nanciſci locis, vel quod idem eſt: loca illa reliquis adiacentibus altioribus frequentiores habere humiditates; quod infra tamen clarius adhuc fiet, ubi eiusmodi montem, & confinio conſpiciendum exhibiturus ſum. Ne autem quis dicat naturam, optimam matrem, videri ſic veritate rei contrario modo agere; ſciendum

m est, omnino id & optima & naturae
 uenienti ratione fluere, nec non infi-
 ae & plane diuinae sapientiae, quae ita
 idiffimos montes suae gratiae partici-
 fecit, testimonium cap. I. §. I. dare, &
 dem tale, quod ex eodem capit. §. XI
 to certius est, quo altiores eiusmodi &
 diiores nonnunquam in terrarum am-
 i existunt montes. Nimirum primo
 o certius est ex Cap. I §. XII mon-
 ante diluuium extitisse * praealtos, qui
 adductas leges hydrostaticas ita for-
 ti sunt, vt ob partes inaequali ratione
 endentes solidiores, grauiiores, vti sunt
 rosae, mirificam non minus, quam in
 genere perfectissimam Cap. I. §. VI.
 ae globo post creationem statim addi-
 nt faciem. Nec porro id a veritate
 num est, quod isti ante diluuium exi-
 tes montes, siue nudi extiterint, siue,
 id magis credibile, graminibus aliis-
 rebus leuioribus proficuis tecti, per
 diluuii aquas ex abyssu pariter & su-
 ae venientes, denudati primitus
 M 2 fue-

fuerint, & tertio disrupti varie ob
 quarum limosas & lutosas partes omni
 eleuantium hasque varie agitantium con
 nuationem: sic tandem per ipsam ist
 rum secessionem vel potius depressionem
 denuo non potuerunt non montes p
 mitus existentes limo isto ac luto, ante
 per aquas excitato, recens tegi, *gleich
 bey eine Verschlemmung.* Vnde non s
 lum strigarum in nonnullis locis obvia
 §. IV. & stratorum ex parte rationem h
 bemus, sed & cur non omnes montes ex
 hibeant eiusmodi exhalationum nebul
 vtvt in vna regione existant? Hi eni
 ipsi montes, perpetuo fumantes, ex ill
 rum uumero sunt, quos merito *antedi
 uianos* voco, variasque in ipso non solu
 diluui conuassationes dicto §. XII. pe
 pessi sunt, sed & e terra emotas mire
 mosas lutosasque partes, hinc inde nata
 tes, impediuerunt, attraxerunt, vt qua
 nouum tegmen lutosum exinde acciperent
 id est illud limosum, quod ad fungi m
 dū, vel vt clarius dicam, instar alembici
 clibano cum tempore humores ex abyss
 imposterum ad mundi usque finem exc
 tandos colligere, & per longissimos can

ac valles maria versus deriuare debe-
 . Quod vero montes itidem antedilu-
 ni dari possint, qui non aeque fument,
 fortassis ex eo est, quod eiusmodi no-
 m tegmen non acceperint vel in dilu-
 ipso, vel post istius cessationem. Ne-
 em & heic quid frustra posuisse vi-
 r, sciendum est, attestantibus me-
 icolis, sub ipso hoc limo & luto rigi-
 imas offendi petras vt vocant, *wil-*
Gebürge und Felsen, quarum nonnul-
 in nonnullis locis superius stratum at-
 guut *zu Tage ausgehen*, vt metallur-
 oquuntur, *bey Absinckung auf solche*
rd aber niemahlen Eisen-Stein gefunden.
 ontra vero nullae eiusmodi petrae in-
 iuntur supra saepius dictum limum &
 um & supra, quod merito dicimus, fer-
 rasterras. Ex quibus nunc certo con-
 dendum est, quod eiusmodi limosae
 rae per defluentes in diluuium aquas in-
 superiores petrarum rimas congestae,
 serint & quidem in vna regione magis
 m in altera: imo etiam pro fluminum
 one, in hoc copiosius, quam in altero
 nte. Item, *von denen Ströhmen an den*
em Ort in mehr Vielheit, als dem andern

angetrieben, und dasz darinne allein der
Eisen-Stein waehse, wie denn das übrige
wilde Felsen-Gebürge gar keine Art (we-
anderwärts uf Eisen-Stein zu finden) ab-
zu hat. Et quia haec quotidie dicti me-
tallicolae probant, ita dubium non est
quin nonnullorum montiū, antediluvii
scilicet, per varias in diluvio acqui-
sitas rimas quotiescunque interiores
dumoreis agere incipiunt, densissimas
nebulas monstrant, & quasi, quod co-
monstrandam erat de nonnullis tantum
intra tam varios montes fumare inci-
pant.

XXX.

Exemplum no-
tamus in mon-
te Dinae.

Tale habemus exem-
plum in vicino monte Di-
ni vel Dionysii, siue ut
alii volunt Dinae quasi Dianae, cui an-
tiquae gentes heic locorum cultum exhi-
buisse dicunt, in Tab. II. Quicquid ta-
dem de nomine istius montis, qui in He-
ssiae & comitatus Nassovici Weilburger-
sis confinio existit, vix vno tantum milli-
ari a nostra musarum sede distans, certum
dici queat, hoc saltem certissimum est
quod ex istorum numero sit, cuius immen-

nentia

ntibus pluuiis apex confertis vaporibus
tegatur, vt etiam solus, inter varios
cumiacentes, accolis Baroscopii instar
rietates aëris & tempestatum indicet.
abet insuper mons dictus multa singu-
ia, quae, vti cum antea dictis adprime
ueniunt, ita, ne ex nuda aliorum re-
ione haec talia scripsisse videar, ipse
nc montem cum nonnullis ex audi-
ribus meis adscendere die sat sereno
II. Septembris an. c101cccxiij. decreui.
id quidem non solum cum in finem,
αυτοψία conuictus scriberem, sed ma-
ne vt altitudinem, quam mons respe-
a habito ad alueum dicti nostri Lani-
uii habeat, atque alia ad vsus alios in-
garem curatius.

XXXI.

Et ob hanc quidem cau-
m paravi Baroscopium
ab. I. fig. V. in itinere
ommode adhibendum,
quenti modo: nimirum

Vbi prius Ba-
roscopii am-
bulatorii de-
scriptio note-
tur.

bulum vitreum AB notabilis crassitie
eo tutius cum mercurio futuro moueri
dimoueri queat, adhibui longitudinis
digitorum; expedit tamen, vt ante

omnia indicem, quales heic adhibitos i
telligamus digitos, puta illos, quos C.
ROL. LVCA COSTA adhibuit
Barometro suo, & hunc ipsum diuisit
12. partes, siue, quod idem est, 402. gran
Et vt mutationes minimae Mercurii num
adscendentis, nunc descendens habeat
tur, granorum quoduis subdiuisi in
lineolas, vt ideo tota tubuli longitu
referat 4020 lineolas, cuius interioris c
uitatis diameter, vbiuis eadem = 14.
neolis: vnde ex Archimedaea inductio
integra dicti cylindricaeuitas erit = 6190
lin. cubic. Tubulum istum ligneo cuida
bacillo portatili, molliori vbiuis adglu
nato panno, indidi, cui insuper capsul
pro recipiendo mercurio, ex ebore pro
tornata, KGA adhaeret diametri inte
rioris LA = 66. dictarum linearum

/ // ///

profunditatis GA = 1 4 6 = 166. lin.
ideo totius capsulae cauitas sit = 56809
line. cubic. Quod si nunc ab istha
capsulae eborinae capacitate tubuli vitri

///

soliditatem = 3 8 = 38. lin. & quoad lon
/ // //
 gitudinem = 1 1 4 = 134. lin. & sic quat
 do te

totam spiffitudinem in quantum capfu-
 intrat = 151956 fere subtrahimus a
 us capsulae capacitate = 568052; tunc
 residuae cavitati mercurium descen-
 tem capienti omnino remanebunt
 96. linear. cubic. Quantumuis igitur
 curius descendere supponatur ad 28.
 ue dictorum digitorum mensuram,
 id tamen heic locorum vix obseruavi:
 lominus sat conueniens supererit spa-
 n. Ponatur enim mercurius in tan-
 a, vti dictum, descendens digitorum
 = 660. lineolarum; tunc secundū prio-
 ta eius descendentis columna erit =
 640, quae subtracta ab antea dicta re-
 a capsulae capacitate = 416096, re-
 quet adhuc spatium in capsula liberum
 14456, id quod sane pro mercurio li-
 e agente, sat amplum est spatium. Pro-
 vero multum interest, vt ne iusto
 s aut minus adhibeatur mercurii: ita
 altera parte admodum necesse est, vt
 commodior & adcuratior adplicetur
 la, qua mediante vel minimae mercu-
 dscendentis & denuo descendentis mu-
 tiones in isto ambulatorio Baroscopio
 nnotari queant. Quem in vtrumque

finem non solum in bacilli parte inferiori
 duplicem cochleam adhibui K G & M I
 quatum haec semper remoueri potest
 sed etiam in superiori parte J C ita ap-
 plicaui cochleam, vt simul pars bacilli
 D E pro futuris vsibus semper absun-
 queat. Huic etiam adscripsi scalam qua-
 dam elaboratiorem, quam Tychonica
 vocant, D O per circulos digitorum, iter-
 que granorum *παράλληλως* ascendente
 nec non transversales, commodissime (ap-
 plicata scilicet canalis lignei parte D
 vitro H B, cui mercurius inest) indicant
 lineolas, siue partes granorum decimales
 quotiescunque instituenda erit obserua-
 tio. Habet etiam inferior ligneus cana-
 lis A C marginem ampliorem J C pro
 lacuigatam, vt pars altera D E rite im-
 poni, & eius transversales circummoue-
 do ad mercurii vsque altitudinem quan-
 cunque adplicari possint. Et ne hinc in-
 de canalis titubare, sicque mercurium
 aequae ac mensuras ipsas turbare valeat
 insuper in bacilli superiori parte D E a
 lineam quandam rectam adornaui per
 dulum E F, vnde & difficultates istae
 quam optime cuitari possunt.

Hoc igitur praemuni-
us instrumento cum
nonnullis ex auditoribus
neis, huius vsibus adfue-

Cum instru-
mento hoc in-
stituta observa-
tio.

is, ipsam hoc die suscepi observationem;
z quidem post meridiem, quia ante istum
occidentales venti & gradus vix tertius
Thermometri felicem & a pluuiis sat li-
beram promittere videbatur tempesta-
am. Dabat tamen mox hora XII^{ma} tem-
estatem abunde tranquillam neque ven-
is, nec etiam vehementioribus solis radiis
turbatam; sed potius suauissimis vtrius-
que subinde vicissitudinibus tempera-
am, qualem omnino Barometrales alibi
observationes requirunt. Posteaquam
nunc ad Lani fluuii alucum mercurii alti-
tudinem tentauimus; mox illam inueni-

I II III

mus = 30 4 6; quibus prebe notatis mon-
tem versus perreximus, vbi ad pagum *Rod-*
heim vna ferme hora a primae observa-
tiois loco situm, inuenimus mercurium =

I II III

29, II, 2. Vt vt vero diuersae heic occur-
rant valles; nihilominus tamen singulae
multo elatiorem habent locum, quam
quidem

quidem fluuius dictus & nostra sic mu-
rum sedes habet. Perreximus porro a
proximam vallem, quam riuulus exig-
admodum momenti perfluebat, qu-
haud procul amni, quam Biberam vo-
cant iungitur; vbi mercurius monstrab-

/ / ///
29, 9, 3. Mox dorsum montis ipsi-
Dinae attingentes, habuimus mercurium

/ // ///
= 29, 6, 7. & tandem istius vertex ho-
ra fere V^{ta} referebat citius depressum

/ / ///
ad 29 1 3; vt ideo mercurii locus a-

	/	//	///
dictum Lani alueum	=	30	4 6
& montis cacumen	=	29	1 3

differentiam exhibuerit = 1 3 3, si-
quod idem est iuxta praecedentis para-
graphi indicatam scalae mensuram 153 li-
neolas. Debuissent in regressu & quidem
in prioribus semper iisdem stationibus
singulis, maioris certitudinis causa, eodem
studio observationes repeti; at vero in-
stans nox pariter & obiecta alia visum mo-
uentia, itemque corpora satis defatigata
impediebant, quo minus ex voto haec
alia obseruare liceret, eaque perlustrare
quae

ae requirebantur: libet tamen inter di-
obiecta nonnulla saltem, quae huc
stant, connotare.

XXXIII.

Nimirū montem istum, Nonnulla heic
libus circumiacentibus singularia &
istentem, quod attinet, montis ipsius
omnino est, vt ab eius altitudo.
conide etiam vltra milliaria decem visu,
eno coelo, penetrare & ex aliorum * re-
ione ad ipsum Melibocum perspicere li-
ut. Circa radices eius in montibus aliis
sitae sunt arces contigua serie, vetustissi-
ae quatuor, *Solmensis*, quæ auita Solmen-
m Comitum sedes, *Regiomontana*, *Fetz-*
rgensis, & *Gleiburgensis*, ex quibus vel
is e cacumine Dinae conspectis, oculi
bent, quod mirentur naturae opus.
on respicimus heic varii generis herbas,
as mons profert, iam ab aliis descriptas,
c arbores annosas, praecipue quernas
mensae altitudinis & faginas, quae con-
nientissimam lignorum materiam hu-
anae necessitati & maxime architectis
imper-

* Ita Cunr. DIETERICVS l. c. p. 66.

impertiunt, neque etiam metalla confide-
ramus, quae hactenus nulla, referent
laudato auctore, produxit, nisi quod a
meridionalis lateris radicem lapides effo-
diantur, e quibus optima calx, exstruen-
dis muris apprime prae aliis huius lo-
conueniens, conficitur: sed ea tantum
modo respicimus, quae huc maxime spe-
ctant. Nempe ad ipsius montis lateris
remotiora varii conspiciuntur lapides, qu-
viti mirum exhibent texturam: ita quod
que nullum relinquunt dubium, quin inte-
rior montis constitutio eiusmodi perpe-
tuis lapidum seriebus referta sit, vnde mo-
do dicto, extrema superficies lutosa mu-
tum prae circumiacentibus montibus
tantum alimentum pro educendis tot herbis
quas, ceu alibi vix obuias, multi eruditissi-
mi viri mirati sunt, & pro alendis tam an-
nosis arboribus, accipiat. Et quanquam
mons nullam arcem, ad circumiacentium
montium modum, sistat: sunt tamen
qui illas in summmitatis eius circuitu fos-
sas aliquot profundissimas ac clarissi-
mas pro ruderibus, antiquis retro seculis
extracti ibidem castris, habent, e quibus
Catti Romanorum aliorumque hostium.

im & incurfiones repressiffent. Verum
nim vero ex lapidibus adiacentibus, qui
ides admodum sunt, nihil tale colligere
cet, sed illos potius ex illorum numero
se credo, qui montem ipsum consti-
unt, nec vnquam architectorum ma-
am experti sunt. Quod autem fossae
ae tres quasi gradatim positae, a Roma-
s demum, qui debellatis Cattis praefidiũ
c suum contra istorum impetum for-
His collocarunt, exinde iudico, quod
ae ad eundem fere modum para-
e adpareant, quo hodie contra ho-
um insultus, ductus illos vulgo *die Li-
en, Abschnitte*, formamus, & hinc inde
montis radices & alibi inueniantur Ro-
anorum nummi; quorum ibidem re-
rtorum, nonnullos mihi nuper demum
onnemo exhibuit. Antequam vero di-
m, quid de monte ipso vltius sentiam,
on possum non iudicare, quod exhal-
ones eius valde notabiles sint, quas co-
inus & sic accuratius insequenti die
tuitus sum, quia ob causas §. XXXII. di-
as, in pago Rodheimensi pernoctare
portebat: illae enim exsurgebant quasi
olumnae, ad modum fumi densissimi e
cami-

camino exfurgentis & in atmosphaera su
inde nebulam formabant. Nec etia
istae exhalationum columnae inter arbt
res mltum turbatae adparebant, 1
probe inuicem distingui poterant. Qua
etiam ob causam notaui arborem, cin
quam perpetuus ad horam ferme nona
ante meridianam exfurgebat fumus, ean
que amico cuidam indicaui, vt eandem
notaret diebus aliis, an similem fortat
exhalationum columnam exhibeat? Q
de ille mox scripsit: *Den Baum habe we
in die Augengefast, auch alles so, und f
noch merckfamer befunden, als in dero G
genwart &c. &c.* Id quod sane certissim
indicio est, quod exhalationes non v
gos exitus, nec incertam ideo interius
ment viam, sed qua semel ire consueu
runt, protinus exire. Hinc sunt perpetui
humiditates, &, vbi vulgo fides habene
est, in summitate locorum olim vissi
sunt aquae stagnantes, quarum vestigi
tantum hodie monstrantur, & versu
medium ad radices montis vbiuis font
ac riuulis scaturientes complures ex
stunt: qui, vt vt exiguae notae sint, id ta
men demonstrant, quod haftenus d

montibus elatioribus & istorum scaturimen-
tibus, riuulis ac fluminibus dictum est.
Sicut etiam e meridionali montis latere
profluit Bibera, *die Bieberbach*, quae per
allem aliquot molas agitando decurrit,
utrasque siue forellos, fundulos & canculos
perodit, & non procul a Gießa in Lanum
innem exit. Nec porro difficile erit ex
observatione hac altitudinem montis, no-
bilem omnino, cognoscere, quo certius
in aliunde constat, mercurium in emi-
nentioribus locis deprimi, & contra in
magis depressis attolli. Idipsum qui-
dem heic locorum saepius tentavi; &
haecise in observatorio nostro publico
altitudo = 80. ped. Geometr. diffe-
rentiam mercurialem dat = 1 gran. dict.
In hanc non solum tempore sereno no-
taui, sed & pluuioso & praesertim die il-
la. X. Octobr. anno 1713, ubi inter maxi-
ma, quod alias raro fit circa istud anni
tempus, tonitrua & pluuias deprehendi

1 // // //

mercurium hor. X, antemer. inf. = 30, 1, 6

superius = 30 — 6

hor. V. postmer. infra = 30, 1, 2

superius = 30 — 2

N 2 3 4 5 quem

quem diem ideo heic adscripsi, qui
pluuiosus scintillantibus fulgetris cu
subsequente nocte fere totus existeret
Quodsi nunc crebrior obseruatio dat d
ferentiam mercurialis lapsus = 1. gra

///

= 10. in altitudine = 80. pedum = 8. c
cempedarum; sequitur per proport. r
gulam, quod supra inuenta differen

1 // /// ///

mercurialis prolapsus 1, 3, 3 = 153. det:
titudinem perpendicularem a Lani in
alueo reputatam = 1224. pedum geom
tricarum = 122. decempedarum infim
cum 4. ped. quae sane notabilis admodu
est. Vt autem de maiori huius obseru
tionis meae certitudine constet, &
tanta omnino prouenire debeat altitudi
adhuc clarius euadat, sciendum est D
DV HAMEL * inuenisse ad radice
montis cuiusdam altitudinem mercur

1 //

= 26, 4. ad altitudinem perpendicularem

/

= 150. hexapedarum 25, in vertice mon

* Conf. Phys. Gener, tract, 2, dissert, 3. ca
9. pag. 204.

is ad altitudinem $\equiv 500$. hexapedarum

//
3, 2. Eodem modo Dn. DE LA HIRE
uenit in monte de Cleret dicto prope
elonem 350. sexpedas alto, Mercurium
reprimi duobus digitis & sex lineis seu
artibus duodecimis, denuo referente Ha-
melio; id quod probe notandum est vel
eo, quia diuisionem exhibent tantum
digitis & lineis duodecimis, quas ego
pra vocauì grana & haec insuper subdi-
si in 10. lineolas. Quod si nunc 500
sexapedae, s. quod idem est 3000 pedes
ant iam laudato obseruatori digitos 3, &
eorum 2. partes duodecimas, siue quod
idem est (iuxta nostram diuisionem, vbi
idem digitum diuisimus in 12. grana, &
eorum vnum in 10. lineolas) 380 lineo-
is pro altitudinum dictarum differentia;
tunc porro ita argumentari licebit: 380.
lineolae dant Hamelio 3000. altitudi-
is pedes, quid nobis dabit nostra inuenta
differentia $\equiv 153$ lineolarum? tunc rite
constituto calculo, iterum redibit montis
nostri Dinae altitudo $\equiv 1207$. pedum $\equiv$
10. decempedarum cum pedibus adhuc $7\frac{7+0}{380}$
quod sane parum in tanta magnitudi-

ne differt a priori nostro calculo, v
non aequae constet, qualis digitus
Hamelio adhibitus sit, nec, in tantum su
diuisus, qualem praecise rationem habet
ad nostrum. Praeterea ex inuerso proce
Dn. Hamelii constat, quod minimas pa
ticulas parum curauerit, quas tamen
praesenti omni cura obseruari curat
Nec exinde porro latere potest, quales
& quantam Lani alueus & insimul Gier
nostra, optima Musarum sedes, habet
situationis rationem respectu dictorum
§. XXXII. observationis locorum e.
pagi *Rodheim* & aliarum adiacentium v
sus occidentis fluminis nostri latus regionum
Quam sane rationem satis depressam, si
quis haud facile persuadeat, perinde
& illud, quod laudatus WINCKEL
MANNVS habet de Bibera: *bevor
unter Heuchelheym in die Löhn fleust, tre
er 12. Mühlen, dessen gantzer Abfall, pu
ab illo loco, vbi prima mola, a scaturig
ne Biberæ distans, extracta est, in ca
172. Werckschuh sich erstreckt: verum
antea dicta probe respicimus, vix vllus
remanebit dubium.*

XXXIV.

Pergendum nunc est ad
terū Lani fluminis latus,
i inter alias regiones et-
m Laubacensis comita-
s adiacet, qui & quoad
rtem, de qua maxi-

De fluminum
& aquarū co-
mitatus Lauba-
censis scaturi-
ginibus in ge-
nere.

e sermo est, notabilioresque circum-
ntias huc maxime facientes omni, qua
tuit cura, in praesenti Tab. II. determi-
tus prostat. De huius igitur regione, quā
erito ad imitationem PLINII *amnicam*
ocemus * dicendum est: 1. quod mul-
s admodum habeat fontes & scaturi-
nes, indeque versus omnes mundi pla-
s profluentes amnes ac flumina satis
tebrata; & quia istorum nonnulla in
num nostrum exeunt, alia aliis no-
pioribus iunguntur fluminibus; ideo
sermo erit de regionis istius indubia
uatione, respectu aliorum circumia-
ntium locorum perquam emota & alta:
c 3. dubii quicquam restabit de iis, quae
ctenus dicta sunt de effluuiis & subter-

N 3

raneis

* Ita enim *Insulam amnicam* vocat lib. III
cap. 25.

raneis exhalationibus, quod scilicet in
 praesenti quammaxime loco cum singu-
 lari & heic vix explicabili efficacia ad-
 mitti debeant. Quod igitur primum at-
 tinet, inter amnes istos mox conspectu
 nostro exhibentur illi versus septentrio-
 nem pergentes. Habet autem ille, quem
 vocant *die Ohm-Bach*, non procul ab ha-
 regione distantem scaturiginem, inter
 peramoena vireta & prata in valle vo-
 cata, *das heilig Blut*, quae paulo supra pa-
 gum inde vocatum *Ober-Ohm*, existit
 prout amicus heic locorum degens
 ita scribit: *das Wasser die Ohm genannt
 hat ihren Ursprung in einem Wiesz Grund
 über Ober-Ohmen, d.i. über dem Dorff
 welches so genannt wird nach der Ohm
 es ist in einer Wiese, die da in einem Thale
 das heilige Blut genant. Kurtz: es liegt
 zwischen Ober-Ohmen und dem andern
 Dorff, welches Seyberten-roth genant wird
 von diesen Orten gehet sie weiter durch
 ein Dorff, welches die Nieder-Ohm heisse
 &c. &c. Dein' fluentum hoc fines Lau-
 bacenses lambit supra pagum Isdorfs, a-
 que amniculis adaugetur, ex illis copiose
 profluentibus, praecipue illo, quem vo-*

nt *die Sayne* oder *Seene*. Hic ad villam
etershayn sub numero 1. oritur, vallem-
 ne transit ampliorem, quae ideo ex an-
 qua incolarum diuisione triplicem ad-
 illationem nacta est, vt scilicet ab initio
 ocetur *der Ober-Seener Grund*, in me-
 o *der Baum-Kircher Grund*, & tan-
 em *der Creutz-Grund*. Habet insuper
 nnis iste varia, quae huc spectant, &
 idem num. 1. & 4. tres piscinas, in
 ibus pisces, praesertim vero suauissimi
 stus truttae s. varioli, *Forellen* aluuntur.
 ec non subinde viuacissimos e monti-
 s nemorosis, hinc inde existentibus, fon-
 s scaturientes obseruamus; vt quidē sub
 um. 3. *der Molcken-Born*, sic dictus ab al-
 cante colore, quem procul dubio a ter-
 figillata istius coloris heic crescente
 VII, vel ab alia minera habet, vt & num. 5.
der Hühner-Born vulgo *beym Esels-träp-*
 s, quia heic in praegrandi lapide con-
 citur foramen asini pedem referens;
 erro ex monte vltiori profluit num. 6.
der Kimel-Born. Dein' molae heic tres no-
 ntur, quarum prima audit, *die Baum-Kir-*
er Mühl, num. 7. altera num. 8. *die Creutz-*
ener. Mühl, auch *die Sterb-Katze* genant,

& tertia *die Freyenseener Mühle* num. 10.
 quae vel solae de egregio aquarum praes
 lapsu testantur, ubi & vallis aliud accipit
 nomen, *der Freyenseener Grund*. Adsum
 passim haec minerae ferreae, ceu quidem
 istarum fodinae punctulis crassioribus nota
 tatae num. 9. testantur, de quibus infra
 capite III^{io} adhuc sermo erit, & num. 11.
in dem Ried genant, unde duplicis color
 ris, *eine schlosse weisse und eine gelbe Ar*
wilde, terra sigillata insimul cum ferrea
 minera eruitur. Vbi & amnis iste augetur
 ad locum, satis notabilem, *Freyenseen* di
 ctum, adhuc alio exinde veniente a pago
Alenbain, qui & amniculo nomen *des*
Alenbainner Bach dedit, moxque post lacum
 num. 12. priori iungitur, ut etiam
 ponte opus habeat num. 14. Supra quem
 tamen ulterius augetur ab aqua pagos il
 los *Klein-Eichen* & *Lartenbach* interfluen
 te, & sic *die Flut-Bach* dicta. Quae aquae
 omnes cum *Ohma* supra pagum *Flensum*
gen coniunguntur & subinde adauctae
 versus septentrionem tendunt, donec in
 Lanum, flumen nostrum exeunt. Quod
 nunc ab hac septentrionali plaga pergen
 dum est versus meridionalem, illi opposi

m; tunc denuo offendimus aequē nobiles amnes, fontes: &, quia itidem ex hac regione ortum ducunt, tanto heic notabiliores existunt. Est autem primus, quem dicunt *die Horloff*, de cuius nomine origine variae, nonnunquam falsae a riptoribus & amnicolis circumferuntur opinioniones. Nos igitur in praesenti ex certissimis rationibus notamus, quod, ceu delineatione patet, amnis admodum artuosus sit, nec non ab initio brachia, ut loquar, habeat hinc inde protensa. His indē coniunctis, alueus, ut ut multiformis & tortuosus, constituitur. Antequam pro alueum ipsum intueamur, necesse est, eius brachia respiciamus, & illud longius num. 15. intra montes *den Schorenberg U*, *Wentzelskopff V*, & sic dictum illum in *Kirchberg* lit. nn. profluens, quod vocant *die Hangsthäler-Bach*. Diese ent- steht meist aus denen bruchigten Wiesen, von die Quellen nicht gesehen werden, que nomen habet a vallibus, *die Hangsthäler* genant, welche von der Gräntze an bis zu Ende des Kirchberges in denen Hangsthälern so genant werden, num. 16. & pratenſi hac valle *die Haugs-Wiese* dicta,

(vbi notatu dignissimus adparet spatiosus circulus, macer & aridus, in cuius ambitu nullum foenum pratense, vti intra atque extra hunc circuli ambitum solet, excrescit,) alteri brachio neſtitur. Haec autem brachium hocce fontem suum num. 18. *die Mulzau-Quelle*, & a valle infra montem *Kirchberg* sic dicta, quae dein nomen accipit, *der Ruttershäuser Grund* von der *Ruttershäuser Kirche*, welche noch num. 19. in ihrem betünchten festen Gemäuer stehet, worauff mancherley Bäume gewachsen seyn. Die Gegend $\frac{1}{2}$. Stunde, oberhalb, und bisz fast nach *Gunters - Kirchen* heisset *der Ruttershäuser Grund*; in qua valle, sicuti & in haftenus dictis, *prata* ita omnium iure vocantur, quasi protinus & sine magno labore *parata**: quia foenum semper optimum ac multum proferunt. Nec etiam mirum id est, abundant enim valles perpetuis ac viuacissimis fontibus, quorum inter notabiliores in isto loco sunt duo illi limpidissimi & largiflui e monte vicino Kirch-

* Provt VARRO, COLVMELLA & VLP-
PIANVS L. 31. D. de verborum signific.
vocabulum hoc interpretatur.

rchbergenſi profluenteſ, vnus num. 20.
der Keller-Born & alter *der Brechhanſen-*
born num. 21, qui cum pratiſ atque ſyluiſ
 ire ſenſuſ mouent; quare & iſto diſtri-
 ctuſ integri proſpectu delectare, eumque
 ſpectantibus mihi exprimere liceat:

Heic gelidi fontes currunt, heic mollia
 prata!

Et nitiduſ vitroque magiſ pelluciduſ
 amniſ

Cernitur, in ſyluiſ inter ſpelaea fera-
 rum

Heic cuncti rident & gramina, monteſ.

At enim ille tam geliduſ, vnde & nomen
 habet, vt aeſtiuo tempore praetereuntibuſ
 amnicoliſ vix inde ſine periculo ſitim
 diſtinguere liceat, quia friguſ perferri ne-
 quit. Iſtoſ ad alteram torrentiſ partem
 accipiunt duo alii fonteſ, nempe prior no.
 .*der Glas-Hütten-Born*, & huic proximuſ
 num. 23. *der Backhanſen-Born*, ita ex anti-
 qua traditione & vicina quondam officina
 triaria dicti. Vbi vniuntur duo tor-
 rentiſ brachia denuo truttarum piſcina
 exiſtit ampliſ num. 24. & haud procul
 ab iſta duo e monte litt. ii. hh fonteſ ela-
 bun-

buntur, quorum ille num. 25. vocatur *die Au-bach* a loco, qui ita vulgo audit; & huius num. 26. *der Hermigs-Born*. Et quia flumen istud, ceu antea dictum est nunc vno nomine audit *die Haugshäuser-Bach*: in parte vltiori molendinum habet *den GuntersKircherDorf Mühl*, quia infra pagum istius nominis num. 27. situm est, quod & pons fluuiialis num. 28. excipit. Antequam vero reliquos fluenti cursus consuetos intueamur, libet nunc tertium resumere brachium, quod initium capit e fonte num. 29. dicto *die Einartshäuser Dorff-Quelle* & lacu num. 30, qui adiacenti molae num. 31. inseruit, cui alius adest riuulus adfluens num. 32. *die Roth-bach* dictus *entsteht in bruckigten Wiesen, davon man die Quellen nicht gewahr wird*, & inter fontes habet num. 19. *den Köhler-Born*, qui a carbonariorum reparatione & usu ita vocatur. Posteaquam vero brachium istud priori post exiguum, quem habet pontem iungitur, e vicino montoso lucu aduenit, cui aliquando villa adfuit, & a circumiacente valle sic dicta, *der Seelbacher Gruna* fontem habet, qui num. 34, 35. duplicem lacum transit *den Seelbacher Ober- und Unter-*

Inter-See, & exinde venientem riuum
 recens auctum ab alio num. 36. *die El-
 gers-Bach* die in einer bruchigten Wiesen
 entsteht, dessen Grund und Gegend glei-
 chen Nahmen hat mire adauget, tandemq;
 nū cum haftenus recensitis flumen con-
 tituit, quod ideo nomen demū accipit
die Horloff. De huius adpellatione & ra-
 one sequentia notasse iuuabit, quod sci-
 cet passim ad amnem & in pratis vuidis
 & vliginosis num. 37. adpareant, & plu-
 es fortassis sub vligine perpetua lateant
 fontes. Narratur insuper antiquo tem-
 ore in isto campo pagum huius no-
 minis *die Horloff* extitisse, vnde nomen
 um accepit fluuius deinceps amplissi-
 as, non minus quam foecundissimas
 Wetterauiae totius fere planities irrigans.
 quia fluuius non amplius locum habi-
 bilem in ditione isthac suo flexuoso de-
 cursu, praeter illos, qui mox sequentur,
 eorum incolae tamen antiquorum mo-
 retinuerunt prius nomen, attingit; cre-
 bile est, quod posterī & sic cuncti anni-
 lae etiam adpellationem istam primam
 amarint, & quidem ab illo iam indica-
 termino: vt vt certū sit, amnem
 a prac-

a praecedentibus fluminibus, riuulis a
fontibus praecipuum suum robur acci-
pere. Cognoscitur autem robur istud
quam maxime ex mollendinorum tan-
intra Laubacensem comitatum, quam ex-
tra illum frequentia, quae ita depinqu-
inuicem, notabilem aquarum prolapsum
produnt. Istorum prima est transamn-
num. 38. dicta *die Horloffs-Mühle*, quae
pago olim heic sito adfuit; altera vocatur
die Hütten Mühl, cui etiam vicina est
num. 39. ista officina fusoria, quae nomen
der Friederichs-Hütte & aedificationis
initium §. X. adductum anno cxioccv
coepit; vbi & primus, amni iunctus pon-
ticulus conspicitur, & mox secundus
num. 40. haud procul a mola *Ruppen-
burgensi* superiori num. 41. a qua fit
tertius ponticulus haud multum abest.
Dicitur autem *superior mola* ad differen-
tiam illius, quae infra pagum cernitur &
ponte tertio inuicem distinguitur. De re-
liquis molendinis extra praefixos limites
iacentibus, dicendum iam non est, sed po-
tius, vt egregios circa praesentem amnem
salientes fontes ac riuulos respiciamus
necesse est. Vbi post illos apertos & va-

e latentes, qui praesenti flumini nomen
 ant, notari debemus riuulum num. 42.
 e monte prolabentem, cum suo fonte a
 gis heic crescentibus dicto, *der Hayn-*
uchen-Born, *entspringet zwischen dem*
ieren- und Eichberge litt. l. m. hat den Nah-
en von einer alten Haynbuche, welche vor
esem dabey gestanden; itemque illum no-
mus den Friedrichs. Hütten-Born, a vicina
 ficina fusoria, vt & montibus citeriori-
 as amnem, & fontem syluae vicinum *den*
orn am Wäldgen lit. w. neben der Schmelz
legen, insimul cum aliis trans amnem e-
 llientibus, vti nempe *der Eichbergs-*
orn, qui a monte huius nominis deriua-
 num. 43. & qui sic audit, *der Lauter-*
orn num. 44. Hisce omnibus porro ad-
 etendus est *fons Martis* num. 45. *der*
rtis-Born, qui haud procul illabi-
 in lacum dictum *die Martis-See*, siue
 vulgus loquitur, *Mertgis-Born und*
rtgis-See, *zwischen dem rothen Berge*
und dem Buchwalde lit. p. q. gelegen, haben
die Nahmen von der in solchem Grunde, und
dem anliegenden Rothen Berge befind-
den rothen Martis-Erden, als darinn am
te und in der Tieffe Eisen-Stein wäch-
 set,

set, gelesen und gegraben wird. Secu-
 dum quem tractum alius est *lacus poro-*
rum, qui heic pinguia habent pascua, et
Sau-Teich dictus num. 46. & infra hunc a-
 huc alius sed longe maior, quem ideo mi-
 rito *paludem* a valle istius nominis *Ra-*
pergenssem vocamus: quia adiacentis pa-
 rura huc vsque pertingunt, & dehinc
 ad Fillingensium agros per ampliora sp-
 tia pergunt. Iungitur vero huic lac-
 maioris lateri sinistro adhuc minor, qui
 ab utroque ripâ, quasi insula, quadam o-
 stinguitur. Quod si nunc hisce enarra-
 lacubus maioribus & minoribus item
 uulis ac fontibus illos addimus, qui in
 amnem existunt, uti quidem num. 47. a
Ruppertsburger Dorff-Born, & illum in
 syluam num. 48. *der Born im Winte-*
Grunde genannt &c. necesse est, ut amne
 istum felicissimi ortus, & integrum ca-
 pum tot fontibus scatentem in suo gen-
 re foecundissimum vocemus. Praesertim
 ferri Minerae circa fluuium ipsum &
 locis, quae inde non multum distant; di-
 simae sunt, prout mox infra dicendum
 rit. Decurrit inde Horlossia amnis, va-
 generis piscibus scatens, per Wetterau

impos, ceu dictum est, suoque concito
 rsu varia irrorat loca, quae breuitatis
 ussa praetereo; donec inter illa duo, *Ni-
 r- und Ober-florstatt*, quae Niddae, flu-
 celebratissimi, brachium vnum in-
 fluit, ac huic insimul iungitur. Et sane
 od hoc Niddae brachium attinet, di-
 ndum est, illud non procul ab eodem
 corum Laubacensium tractu elatiori ex-
 te ortum trahere, prout quidem alio
 o & tempore commonstrandum erit,
 que pariter huic, sub initio istius para-
 phi adducto, asserto praebere testimo-
 m.

XXXV.

Ut autem ex pluribus
 hic circumstantiis ve-
 tis istius eluceat certi-
 o, libet vltcrius duas
 quas mundi plagas re-
 cere, & quidem primo
 m, quam orientalem
 amus; vbi multa di-

Wetterae flu-
 uii montium,
 sylvarum, mi-
 nerae ferreae ac
 terrae sigillatae,
 aliarumque re-
 rum huc fa-
 cientium, de-
 scriptio.

da essent de *Schwalmo* fluuio s. *Suab-
 ea*, vti alibi vocatur *, cuius riuuli
 O haud

haud procul a comitatu Laubacensi e-
liunt, & dein septentrionis inter & orientem
plagā pergunt. Adfunt alii riuuli, qui pro-
cise orientalem exinde decursum am-
verum ne longius a praesenti loco ab-
rasse cum varie heic oberrantibus ri-
videar, libet nunc meridiem versus o-
los ac pedes dirigere. Vbi maxime
currit *Wettera* fluuius, *die Wetter*, cui
merito describendo, siue antiquam
mam, * siue ortus ac decursus rationes
praesertim quoad nostrum confirma-
dum vltterius ac comprobandum affir-
tum, respiciamus, sine denique reliq-

rt

* Conf. Celebratissim. Academiae nostrae
Cancellarii IO. NIC. HERTII Com-
mentationum & Opusc. Volumen
Tom. I. p. 88. Vbi Diploma Ottonis
Imp. de anno 15 cc cc lxxvi. profert,
quo pago illi *Hassonum*, antiquo more
vocato, *maiori*, vna cum variis hoo-
num in *Wetterauia* existentibus locis
expresse aquae, aquarumque decur-
sus, molendina &c. attribuntur; vnde
vetus *Wettereiba* olim peculiarem & no-
norem pagum constituerit, testatur
BROWERO.

um ad fluvium ipsum occurrentium re-
um vbertatem & foecunditatem confi-
eremus, vix praesens discursus brevis
fficit. Quare & dubii calami, quid prius
onat, & certantis mecum de fluminis
lebritate amici verba, utriusque vo-
respicias velim, antequam ipsum eius
scriptionem suscipiam:

Suspice coelestes foecundi fluminis
ortus!

Dum quo vim pandit, pangere
tentat opes.

Mille vias refluens millenis obuiat
annis,

Vt sua vel sicco patria sole bibat!
Viscera dispiciens maternos prodit
amores,

Quo meat haud macra prole bea-
uit agros,

Tot sparsis riuis dispersos colligit artus,
Hâcque sibi curâ, Numen inesse
docet.

bet igitur celebratissim. Wettera
nis verum suum ortum num. 49. intra
ntes praealtos & densissimas sylvas,
ae haud procul, ut supra dictum est, a
ubacensium oppido initium sumunt,

& in perpetua serie recens editas fluens
 scaturigines in sinu quasi retinent, donec
 magis succretae, virtute maiori in maxi-
 mos & spatiosissimos campos erumpant
 Syluae ipsae ac montes alent, ceu super
 §. II. dictum, arbores quernas, faginas
 aliasque, & quidem immensae quanti-
 tatis & altitudinis, ut si vnquam, heic maxi-
 me, annosae quercus & fagi dici merean-
 tur; quae insuper annuatim diuina
 terueniente benedictione glandium
 getem faginandis suis exhibent; non
 non ditissimam ac facile succrescentes
 lignorum prouentum dant humanis vi-
 bus, praesertim in metallis, quae itidem
 montibus eruuntur, praeparandis, exstru-
 endisque aedificiis. Et sic montes diuer-
 sa a diuersis vsibus nomina nacti sunt a
 antiquis, & hodiernum retinent, ceu lit-
 rae Tab. II^{da} positae, & maiores & minores,
 monstrant. Estque prope dictum co-
 pidum lit. O *der Singes-Wald* vulgo
Viehe-stall: quia ad extremitatem eius
 structum adparet faginarium, vbi per
 noctes, tempore opimandi, boues ac porci,
 faginae destinati, congregantur, quibus
 heic *nebst der Vieh-träncke* cuncta libe-

ent, quae ad creandas adipēs confectant. Huic saltus maioris tractui, quam proxime adhaeret lit. P *der Kauls Kopff*, quo robustissimae arbores §. II. exiunt, quarum vnā tantum in tabula n. 4. notatā mirandae crassitiei adlegare potest, de qua praeter illa, loco citato a se ipso teste oculari notata, non nemo tribit fide dignus: *allhier stehet eine Eiche, welche vor fünff Jahren Mans hoch von der Erde im Umkreisz des Stammes 22. Schuh dick gewesen; welches man hien mit der Schnure gemessen, und in der Eiche mit der Axt gehauen worden, Vor Jahr 1714. ist besagte Eiche wieder gemessen und 25. Schuh im Umkreise beunden worden, also dasz binnen fünff Jahren der Stamm 3. Schuh im Umkreise dicker worden &c.* Nec dubium est, quin arbor haec, ramosa admodum & vegeta, adhuc magis cum annis crassescat. In eodem quoque tractu conspiciuntur fodinae, quae ditissimas suppeditant ferreas micras, id quod metallurgorum probat ratio: *diese Eisen-Steine seyn die reichhaltigsten vor andern, wachsen in weissen, gelb, roth und Brunnen Siegel-Erden Let-*

ten. Vbi & probe notandum, quod illi
 ulterius referunt: *den Zuwachs dieser
 Eisen-Steine kan man in diesen Gruben
 gewahr werden*, quia id, quod supra
 dictum est §. XI, admodum cum accu-
 huc aliis in isthac regione fodinis com-
 probat. Nec praetereundus est in par-
 te istius montis septentrionali *der
 genannte runde Stein* num. 51: est enim
 lapis octangularis, nec unquam constare
 unde huc venerit, & quid olim heic in-
 ter densissimas arbores meditatae sint Ae-
 nides? Ab isto fere lapide terminos suos
 habet mons dictus *der Ziegenberg* lit. F
 qui cum sylva inde dicta lit. Q *den Wal-
 gen am Ziegenberg*, ulterius cum monte
 utroque lit. S. S. *den untern und oberen
 Wintersberg*, lit. T *den Muszhacke*, lit. U
den Schorenberg amplissimum comple-
 spatium, nec non spatiosam triplicis no-
 minis vallem, in praecedenti paragrapho
 nominatam, cum montibus ultra Sayna-
 amnem sitis, *den Creutzseener Wald* lit. V
 & lit. E *den Baum-Kircher Wald* con-
 tuunt. Imo hae ultimae sylvae cum an-
 nexis montibus C *im Nasserwald*, & ve-
 sus septentrionem ad vallem illam de-

den Heyer Grund, nouam vallem num. II.
 ermediam formant, den Lipper Grund
 Ram, vulgo der Füllen-Stall und Füllen-
 yde, weilen vor diesem daselbst die
 llen-Zucht gewesen. Versus ortum di-
 s fluminis scaturigines ambit lit. V spa-
 sissimus sylvarum ac montium tractus,
 -Wenselskopff, lit. Z der hohe Reihn an
 nselskopff; qui cum montibus versus
 eridiem, (lit. n.n. den Kirchberg, lit. h.h.
 a Strickberg, lit. i.i. die Lingel-bach, lit.
 . das Buchholtz, lit. l.l. den hohen Rein,
 m.m. die Juden-Weyde, lit. f.f. das Roth,
 g.g. den Schifferberg, & sic vltorius cum
 onte, der Torenberg, qui partim Lauba-
 nsi territorio lit. e. e. partim Rödelhei-
 nsi lit. e. e. e. competit;) qui omnes, in-
 am, brachia illa fluminis Horloffiae, praec-
 denti paragrapho descripta, continent
 cum suis vallibus describunt. Habet
 tem iam supra dictus mons der Wen-
 skopff ad lit. W adhuc aliam adpella-
 onem, der Thoms-büchel, in quo insimul
 nspicitur der Wolffs-Garten, & eidem
 haeret lit. a der Heintzenberg; vbi in e-
 extremitate Terrae sigillatae fodina
 , da rothe und braune Siegel-Erde ge-

funden wird. Inter istos montes igitur
dem Thoms-büchel W, & dicta saltuo-
loca S. S. T. Z oritur *Wettera* num. 4
quae exigua admodum, mox nemoro-
sum locum tangit lit. X dictum, *der Wett-*
rauer-Strauch, & toti valli ad montem us-
que *den Hintzenberg* lit. a, nomen dat *uc-*
zixiv der Wetterau. Vbi etiam num-
50. conspicitur puteus, *der Hartman-*
Häuser Ziehe-Born, und wird diese Gegend
der Hartmans-Häuser Grund genannt, quae
hic incipit. A quo, ad alterum fluminem
latus parum abest primum notabile
lius augmentum dum ex vicina montis
valle, quam ille constituit lit. a, pro-
fluit *der Heegbrucken-Bach* num. 52; quae
vallis *die Heegbrucken* ita antiquitus voca-
tur, & versus plagam sinistram sylva
habet, quae cum antea recensitis maiori-
bus *den Heintzenberg* ex parte, & *hohen-*
Reihn am Wentzelkopff &c. connexus, no-
men ex antiquitate accepit, *der Bircken-*
weil es ein Bircken-Wald gewesen ist; jetz-
ist es Buch-und Eichen-Wald. Ad huius
extremitatem C scaturigo riuuli est, *der*
Eppels-bach, a quo sylvae, amoenissimae
prata *der Eppels-Grund*, & fodinae adpe-
lantur

nentur die Eppels-bach, bey welchen Eisen-
 zinen sich Wasser findet, und ist dersel-
 in Zu und Abwachs scheinlich zu sehen.
 ius ite sic alterum augmentum ad-
 Wetterae amni & mox tertium
 tu lit. P dem Kauls-Kopff profluens ri-
 llus die Viehe träncke, dahin die Hirten,
 enn sie in solcher Gegend seyn, das Viehe
 eiben, um es allda sauffen zu lassen. Sane
 tem in confinio prioris scaturiginis der
 pels-bach, adhuc alii montes ac syluae,
 æ istius vallē constituunt lit. g der Esels-
 off, lit. f der Wein-Gärtners Graben, lit. o
 Merck-bach & d der Wallenberg. Cui
 priori adhaeret lit. h der Gonters-Kirch-
 Wäldgen, itemque lit. i sic dicta sylua
 Eschenstruth, & lit. k die so insgemein
 nannte Tannen, welches doch Kühn-
 ume seyn. Ad huius extremitatem num.
 fons est, der Steinbacher-Born, allda die
 gend unterhalb gegen Laubach und ober-
 lb gegen Eppelsbach die Stein-bach ge-
 nnt wird. Vltcrius versus meridiem
 onterskirchensi syluae adhaeret lit. l der
 eren, cui proximus est lit. m der Eick-
 gg, qui minerae ferreae fodinam habet,
 Horloff dictam, haud procul a mola
 O 5 num,

num. 38. istius nominis existentem; quam
vel ob ea, quae §. XXIII dicta sunt maxime
notamus, *denn die Eisen-Steine seyn sehr
verwittert*, vti & metalli fossiles testantur
perpetuo. Hi ipsi montes cum aliis
trans Horloffiam extensis, huius fluminis
alueum formant, vt sunt ad lit. x *die Bieberlohe*,
nebst dem Wäldgen vor dem Bieberlohe lit. w,
der Volpertsberg lit. aa, *das Bette* lit. bb. & ille tractus, qui a riuuli
ibidem scaturiente, nomen *die Seel-bach* tra-
xit lit. cc; nec non cum adnexis locis montosis
lit. u *der Hube*, lit. t *der Bolderkopff* atque
cum aliis lit. s *die Lintzen Gräben*, con-
stituunt sic dictum per amplum spatium
lit. z, praeter arbores varie lapidibus
exuberans, vnde etiam vocatur *der Steinbüchel*,
darinnen ein guter Stein-bruch auf dessen
Höhe und Büchel befindlich ist in cuius medio
est lit. y *der Glas-Hack*. Ante istos montes
versus occidentem plagam in ipsis Laubacensibus
terminantur lit. r conspicitur mons ille *der Riegelberg*,
quem Horloffia flumen ex parte vna circumdat,
tandemque meridiem versus montosis antea
dictis locis adhaeret lit. dd *das Wäldgen*. Vt autem ad Wetteran
reuer-

certamur, & quidem ad locum *die*
in bach, vnde digressi sumus; vbi
 flus amnis nunc maiori vi e montium
 u exit Laubacoque oppido fit propior.
 imo igitur loco num. 55. notari me-
 ur fodina terrae sigillatae illa §. VIII.
 IX. inde a multis annis celebrata &
 nctulo crassiori notata, ad latus montis
z Siegel-Erdenberg, allda die Siegel-Erde
denen Klüfften des Stein Gebürges ge-
eden und mühesam erlanget wird. Nec
 etereundus est fons olim percelebris
welchem vorzeiten das Wasser zur
ffstatt geführet, und daraus gebrauet
orden; a quo non multum distat recens
 trae sigillatae fonticulus vulgo *der*
rrschafftliche Born num. 56. dictus,
il er jetzt durch Röhren in das Schloß,
rrschafft. Brau-hausz, Wäysen-Hausz,
ed den Lust-Garten geführet wird; de
 libus euolui meretur doctissimus B.
 oet. Geilfusii de Terra sig. tractatus, in-
 adnexus, & eius praesertim caput vl-
 num. E regione amnis in elatiori loco,
 §. I. dictum, est **Laubacum**,
 od antiquum Germanorum adpella-
 tionem

tionem habet, & ab amni isto & frondo
 quasi montibus ac locis, si coniecturare li-
 ceat, illam ex antiquitate ducit: cui inter
 & toti regioni prospera quaevis prece-
 mur! Huic versus orientem iuxta cap.
 §. XXVII. plagam adest n. 57. Orphan-
 otrophium illud, quod praesente
 scribendi occasionem dedit, & an-
 MDCCCIV. aedificari coepit eum in finem
 ut priuatis vsibus inferuieret, & non mu-
 tum post an. MDCCCVIII, ut communis
 ac publicum orphanis & egenis aetateque
 confectis hominibus exhiberet domici-
 liū sic optimo fine adaptatum est; id quod
 cum tempore suburbana aedificia, qua
 iam felici successu parantur, circum-
 dabunt. Huic orphanotrophio ut & lu-
 striss. domicilio, quam proxime adeo
 viridarium instructissimum, *der Herr-
 schafft. Lust-Garten, mit unbefindlichen
 Seen u. Teichen*; quo insuper referendi sunt
 fontes ac scaturigines diuersae, vti quae-
 dem 1. *der Stadt-Brunnen*, 2. *der Brunnen
 zur Wasser-Kunst uffs Lust-Hausz*, 3. *der
 Mühlen-Brunnen die da abgefasset seyn*
*die übrigen aber zu denen Seen und Tei-
 chen*

en geführt, als in deren Gegend sie ent-
 ringen, gebraucht werden. Ferner lie-
 der ganze Lust-Baum und Kuchen-
 rten uf Martialischer Erde, als worin-
 die Eisen-Steine bisz zu Tag ausgewach-
 , und gefunden werden. Dahero auch
 e obgedachte Brunnen der Herrschafft.
 rten Martialisch und mit Siegel-Erden-
 sstten inpragniret seyn. Nec tamen an-
 quā denuo ad reliquas sylvas in ditione
 existentes, veniamus, transire oportet
 ri fodinas illas num 58. die Gom-bach a
 mpis circumiacentibus ita adpellatas:
 il dieser Eisen-Stein Nest- und Nieren-
 ise lieget, hat ungleiche Farben mit de-
 a andern, und ist Leberfarb. His adsunt
 us eandem plagam septentrionalem
 uarum ac montium tractus, vti quidem
 lit. L der Ransberg, von der Wurtzel
 on, welche daselbst häufig gegraben
 rd dictus; cui monti etiam sylva exigua
 M das Ziegel-HüttenWäldgen genannt,
 scribitur. Hunc montem excipiunt
 in den Thier-Garten, qui tamen diuersa
 inde nacla sunt nomina a venationis v-
 ac amoenitatibus, quibus veteres de-
 tati sunt: sic enim pars illa occidenta-
 lior

lior lit. F vocatur *die Einförste*, vbi num.
59. conspicitur fons ob manantem
bicantis coloris aquam dictus *der Mo-
cken-Born im Einforst*, (qualem etiam su-
pra obseruauimus in dem *Oberseem
Grund* num. 3.) allwo auch rudera gesehen
werden von dem alten *Hirschsprung*
itemque lit. G das *Lapper-Thor im Thier-
Garten* num 60. *die Eichen-Häuser-Quell*
nec non in montium confinio ibidem
die Thier-Garten See-Quell, quem mo-
ipse sic dictus lacus excipit num. 61,
prope sinistram oppidi plagam fons il-
dictus, *der Born in der Oberr-Lauba*
num. 62, qui in his campis manans, v-
cino lacui nomen impertiuit: num. 63.
der Feld See, cui num. 64. mox alius ad-
cet a molendino, vrbi viciniore dictus, *der
Mühlen-See bey der Stadt*. Nec non num.
65. *der Stübels-Born hinter dem Her-
schafftlichen Gute dieses Nahmens an
der Geisz-Wiese* genannt; & ante oppi-
dum ipsum *die Lohe-Mühle* num. 66. In
septentrionali extremitate des so genann-
ten *Thier-Gartens*, existit mons, *der wilde
Frauenberg*, ad quem n. 67. lapis est, ob ma-
gnitudinem & singularē rotunditatem no-

ndus. Litera N indicat den süßen Kopff
 Thier-Garten, vt & lit. K die Struthe,
 i & numero 68. ferri fodinae ita vo-
 ntur; der Eisen-Stein lieget II. bisz 12.
 chter tieff, nebst dem Wasch-wercke
 m. 69. so an die Sayne geht, worinnen
 Lett- und Erdhafften Eisen-Steine,
 lehe in der Struth gewonnen, gewaschen
 erden; num. 70. das Lust-Hausz im
 fer-Garten, quod aedificium olim cum
 lo, ponte versatili & fossa munitum
 t; itemque ibidem der Kunst-Born ste-
 in seinem Mauer-werck num. 71. der
 e Hirschsprung. Quod si versus op-
 i plagam orientalem retrocedimus,
 ciosum lit. N offendimus fagine-
 n, in quo, fauente coelo, glandes fa-
 e colliguntur peroptimae. In altero
 rum montium confinio num. 72, (quia
 us septentrionem non amplius no-
 ur sylua, praeter illam lit. A dictam
 Ilsdorffer Wäldgen,) denuo emanat
 s, der Ziegel-Hütten-Born, haud procul
 ratis die Seiffe genannt, qui a lacu istius
 minis des Ziegel-Hütten Teichs, ita vo-
 nt, cui adstat num. 73. lateraria ipsa
 Ranszberge, stehet mitten in den besten
 Zie-

Ziegel-Letten; vt & num. 74. *der Schläger Müller See*, hat den Nahmen von einer *Schlag-Mühle*, welche allda gestanden
nec non ex parte altera montium for
alius *die Schleger See-Quell* dictus, exor
tur num. 75, qui nomen ab istius nomin
lacu inferius stagnante tulit. Superest, v
vbi de montibus syluis fontibus atq
aliis rebus dicere coepimus, etiam eiu
modi partes, quae inter praesentem *Wet*
teram & *Horloffiam* adhuc in plaga oc
cidentaliori occurrunt sigillatim perspi
camus, quas in praecedenti paragrapho
tantum obiter intuiti sumus. Et sic
fontes ut plurimum *Horloffiam* influunt
ita ibidem de istis dictum est, nec dubi
to quin ad hunc amnem inclinationem
sint montes, quam quidem ad *Wet*
ram. Sic enim fons num. 45. *der Marten*
Born, cum lacubus suis supra narratis,
quas omnes infundit in *Horloffiam*
amnem, habetque ad latus dextrum lit
des rothen Berge in integro tractu varia
sed tantum minerae ferreae, fodina
vbi quidem illam septentrionaliorem
num. 45. *am rothen Berge lit. q. das zehnte*
Glück genannt, allda guter schwarz
Eise

sen-Stein ist, davon der beste II. Lachter
 ff, und in denen Grund-Wassern stehet.
 Si maximopere notandum est, quod in
 a fodina multa ligna, in ferream mine-
 ram mutata, inuenta sint, de quibus in
 poite III^{to} sermo erit. Hanc excipiunt
 Hinae aliae, ad lacum praecise sitae, &
 le vocatae der Martgis-See, denn sie
 gen inn und unter dem See, allwo in der
 en Lachter der Eisen-Stein Nier-und
 ter-weise, in der Teiffe der zehnten
 hter einstreichenden Flötzen gefunden
 rd, wobey Grund-Wasser befindlich seyn.
 Alta omnino essent circa fodinam istam
 eius mineram notanda, quae infra ta-
 m ex parte, in quantum ad praesentem
 Stationem faciunt, notare libet, si-
 i & de monte rubro, qui omni iure
 rtialis s. mons martis vocari potest.
 bent autem montis istius radices de-
 eiusmodi ferri fodinas, quae Eisen-
 n-Gruben am rothen Berg audiunt; und
 der Berg selbst über und über roth,
 in- und eusserlich Martialisch, wie
 n da und dort am Tage nnd in der Teif-
 isen-Steine zu und abwachsend, uf sol-
 P chem

chem gelesen und gegraben werden. Denique ibidem versus lacum Ruppertsburgensem conspiciuntur adhuc aliae fodinae *am Ruppertsburger-See* genannt; welche nahe daran liegen, und die Grund-Wassere des Sees solchen vielfältig hinterlich seyn und abhalten, den Eisen-Stein zu erlangen. Ad latus sinistrum tractum huius fontibus, lacubus ac fodinis ditissimis refectum, ambit lit. p faginetum, duplicem alam habens; quarum vna vocatur a pago vicino *der Buchwald gegen Rädgens*, & altera montem rubrū tegens, *das Streich Wäldgen*, nebst dem Gerichte: quae alae versus Wetteram cocunt & in extremitate habent molendinum duplicatum, *eine Walck-und Mahl-Mühl* num. 76. In tractum igitur excreuit fluuius, qui tam exiguum habebat ortum, vt nunc praedicta, etiam instructiora admittat molendina, imo extra fines laudatae comitatus partis frequentissima; & id quidem ob tot & tam frequentes e montibus & omnibus promanantes fontes. Et quia reginone situs est pagus *Wetterfelda*, cuius in antiquissimis litteris mentio fit,

dic

ocatur, testante Winckelmanno *, *Wetter-
ra villa super fluvium Wettera & Wette-
ruiae saepe accidit, ut pagus ob confluen-
m undam in magno periculo sit. Interea
rtissimum est, quod ipse pagus, qui iti-
m molā habet, adstructam amni die Lau-
cum Wettera fluvio mox coeunti, in-
nomen antiquitus acceperit & in simul
ampis dem frey-offenen Felde; allwo auch
er Wetter-Feld num. 77. vestigia von ei-
m Eisen-Hammer gesehen werden, wel-
er vorzeiten an der Lanter gestanden.
um. 78. adparet pons Wetterae iunctus
quidem secundus, ut & ille, qui viam
rfus Grumbergam pandit, und zwar
er die Lanter, allwo auch das Hammer-
hr num. 79. worbey die Wetter und Lau-
zusammen kommen, und in den Ham-
r-Graben geführet werden, an den Ham-
r-Teich num. 80. bisz zum Eisen-Ham-
r num. 81. mit dem untergelegenen Gast-
fe beyde zum Eisernen Ancker genannt,
1708. erbauet, an der Hessen Brücke
m. 82, welche den Nahmen hat von der*

Land-Strasse die aus Hessen über diese Brücke nach Franckfurt gehet. Est autem pons iste valde notabilis, quam tamen in praesentiarum describere longum foret. Huic ponti proxime adest molendinum die Hessen Brücken-Mühle, ut & fons num. 83. der Brücken Wiesen-Born, weil er entspringt auf der Wiese dieses Nahmens num. 84. der Fluth Graben der Wetter durch welchen das Wasser gehet, welches über das Hammer-Wehr fället. Inf. haec omnia tandem notanda est sylva non adeo magna lit. O das Törnusz-wägen, in qua praeter lapicidas peropmas insuper notandus est fons num. 85. die Törnus-Quelle. Quis igitur hac comitatus superioris parte utilitatem & amoenitatem vel ex vegetabilibus in sylvis ac montibus supra §. I. obitantum descriptam, & nunc plenius depictam, non percipit? Ecquis praeter aliarum rerum utilitatem, non ex mineralium regno solum illud naturae donum puta TERRAM SIGILLATAM, praeter aliis amplissimis regionibus huic loco conuinitus concessam, non miratur peritus? Quare & te, beneuole Lector, doct

doctissimos scriptores mitto, qui Terram
 sigillatam, & in specie Laubacensem, ex-
 posuerunt plenius, vti olim Doctissimus
 GEILFVSIVS fecit in peculiari tracta-
 tu, quem infra adnexum & latinitate do-
 tum habes. Potuisssem adhuc aliud
 scriptum tibi communicare, in quo ano-
 nimus quidam Medicus adhuc pluribus
 Terrae sigillatae Laubacensis, quam Pa-
 laceam vocat, virtutes singulares expo-
 nit, sed nundinae instantes impediuerunt,
 eo minus egregius tractatus hic secun-
 ds exprimi litteris potuerit. Vnicum est
 quod te rogo, vt reuertamur vna, & dispi-
 cimus, an forsan omissum quid sit cir-
 ca Terrae sigillatae locum descriptum? nec
 scilicet, est enim primus pons lapideus
 num. 86, quem ire, & tandem transire o-
 portet Laubacenses ciues omnes, det mo-
 Deus feliciter! itemque ad latus dex-
 trum num. 87. *der Creutz-Born*, & ad ean-
 dem plagam coemeterium publicum,
 quod ita respicit illam Terrae sigillatae
 lineam num. 55, superius laudatum & nun-
 quam satis laudandum diuinum donum.
 Quare non possum non huic plagae se-
 nectia adscribere:

Ortus quicquid habet, finem time
ibimus omnes,

Ibimus: est modicum, quod Pana
cea refert.

En vegetos montes, qui cuncta salu
lubria spirant!

Quid tandem sylvae? mors su
quemque manet.

Fertilis est herbis & vernans vber
campus;

Sed quosuis natos ad sua claustr
vocat.

Praeterit heic flumen, tellus medic
mine plena

Adiacet, at morti vix medica
sapit.

Certior adseritur mons, lignum, Vu
nera CHRISTI

Queis tibi fons vitae fortior et
nequit.

XXXVI.

De elatioris re-
gionis istius ef-
fluuiis, istorum-
que in terras &
aqua virtute
singulari.

Nec tamen vltiori
heic Wetterae flumin
alueum prosequi libe
qui vndas suas exiguo so
nitu per amoenissimos
fructiferos campos labor

es tandem in Niddam amnem exone-
at, & quidem ad *Assenhemium*, in medio
ere Wetteraviae ditionis situm. A quo
so haud procul loco etiam Horloffia
mni huic suas vndas tradit; quas tamen
aturigines omnes, cum illis a Lano flu-
io exceptis, ex vno Comitatus Lauba-
ensis tractu venisse haftenus observa-
imus. Vt ideo vel exinde cognoscen-
a sit certitudo illius adserti, quod in §.
XXIV. nobis secundo loco demon-
randum proposuimus; esse scilicet istam
regionem, qua de sermo est, respectu
circumiacentium regionum, admodum
motam ac praealtam per §. XXII. Id
quod etiam per observationes Baroscopi-
as ulterius confirmare possem: nam su-
eriori anno, d. 31. mensis Octobr. cum
odem instrumento §. XXXII. descripto,
ille experimentum sumpsit rerum ista-
um gnarus quidam amicus in monte
o elatiori, Grünbergam inter & Lau-
acum sito, *den Hietzberg* dicto, & in-
enit ad eius radices mercurii altitudi-

^{/ //}
em = 31. 9. & in summitate montis

^{/ //}
am = 30, 6; vt ideo differentia ae-

/// //

qualis fuerit $13 = 15$. Vnde facile altitudo
habetur, instituto iuxta proportionem
indicatam calculo $= 120$, quae parum
ab illa, quam in Dinae monte $= 124$. ci-
ratius obseruauit abludit, vtvt non i
praesenti obseruatione summa adhibita
videatur *ἀνεπίβητος*. Dicat tamen quis for-
tassis: montem istum, *der Hietzberg*, rel-
quis in vicino comitatu Laubacensi ex-
istentibus, elatiorem esse; sed respondeo
quod, si vel ex nudo intuitu coniiceretur
liceat, heic aeque magnos, saltem non mu-
to minores montes complures compara-
re. Et, si dicere oporteat, quod inde verissi-
mum est: ipsae dictae montis radices lon-
ge elatiore sunt, quam illae quidem
Almae nostrae vrbis, quas ita vocare li-
ceat. Nimirum eodem die 31. Octobris
1714, vtvt de hora prioris obseruationis
non constiterit, quod tamen facile alia
occasione constare posset, in Baroscopio
musaeo meo obseruationibus quotidia-
nis adducto, inueni altitudinem mercurii

///

$= 31, 11 \frac{1}{2}$ fere, vt ideo differentia sit $= 12$

quae post calculum dat altitudinem $= 20$
fere

re, quibus dicti montis ad Grunber-
m radices cum vicinis Laubacensi-
bus elatiores sunt, quam Giessa nostra;
Et haec obiter notasse sufficiat: quia non
huius summam, ut dixi, diligentiam, in
observatione adhibitam, promittere
possum, praesertim ob tempestatem in-
cuncto die minus commodam. Nec etiam
utce ulterius inhaerere libet, quia iam ex
praerea recensitis de fluminum originibus
de, ut ex riuo illo, *die Wieseck*, dicto, qui
hinc oris profluit ac prope Giessam La-
flumini iungitur, certo certius est id,
quod supra adserui. Ecquis igitur de tertio
dubitet? esse scilicet *ἀναθυμώσεις*, quas
eo verbo cum metallicis *die Witterung*,
Witterungen §. XXIII. vocavi, heic praes-
ertim locis notabiliores §. XXIX. Ad sunt
super omnia, quae supra admisi requi-
sitae partim illas transmittentia, ut lapides,
terrae *Gesteine*, hinc lapicidinae &c. par-
tim exhalationes excipientia, quo spectat
quod praeter morem profundissime per-
transit limosum stratum, de quo in prae-
cedenti paragrapho num. 68. 69. di-
ctum fuit. Hinc illa specifica exhalatio
aeris §. XII. XXIV. cum effectibus

specialissimis §. XXIIIX. Hinc illa f
 reae minerae abundantissima general
 §. XII. descripta. Et quanquam miner
 istae non intra petrosam terram, *niema*
len in festen Gebirge lateant; nihilom
 nus tamen illud, quod haftenus adser
 mus locum habet, & tanto firmitus i
 tra limosam minusque rimosam terram
 quam lapides alias constituunt, retine
 possunt, ac impediri illa ex abyssu &
 liunde venientia semina, quo minus
 sublunarem regionem exire valeant. E
 quis igitur regionum istarum constitut
 nem non ex diluviana aestimabit ruin
 illamque ex earum numero esse dice
 quae in montes varios *antediluvianos* h
 buerit §. XXIX, qui dein in diluvio ip
 tantam limosam & tam profundam sup
 ficiem, modo ibidem dicto, contraxer
 unde hodie tam singularis effluuiorum
 fluuiorum origo aestimanda sit, e. g. ill
am rothen Berg num. 46. *in der Eppen*
bach, allwo die Eisen-Steine zu und abwa
send erscheinen num. 53. &c. Hinc a
 Supra illae copiosius eundo terram lim
 sam impraegnant, redeundo destruant,
 sic vice versa nihil eorum omittunt, qu

hoc loco magis, quam in alio quotidie
 seruant fossiores. Notanter vero dico
 hoc magis loco, quam in alio: dantur
 hic fodinae, ceu tales in prae-
 senti paragrapho indicaui, in qui-
 bus succrescentia minerae ferreae ad ocu-
 patet; dantur & aliae, quae denuo
 identissime destructas exhibent mine-
 ras, uti quidem illa fodina *die Horloff ge-
 rant, allwo die Eisen-Steine sehr verwit-
 et seyn* &c. Et quia sic integra regio per-
 te, ut & illa versus Grumbergam im-
 pregnata est virtutibus eiusmodi mar-
 tibus ita, ut e. g. mons ruber lit. q
 talii tractus *innen und am Tage klare
 Eisen-Steine zeigen*, qui lapides vocantur
Eisen-Steine. Nec inde miramur tantum
 tam egregium optimae terrae figillatae
 ouentum, in cuius originem specialiorē
 non aequē ulterius in praesenti in-
 trare libet, ac licet. Et quoniam terra
 illata pro auri semine habetur, ut ver-
 utar B. Winckelmanni §. IX. allega-
*ein Saame des edelsten Metalls, und An-
 ggs des Goldes*; ideo non possum non re-
 sere, quae observaui in lapidibus fer-
 s, qui e fodina eruuntur supra dicta,
 die

die Märtgis-See num. 45. Nimirum exhibent isti subinde in superficiebus exterioribus (illis praesertim, quae rimas supradictas & meatus effluuiorum respiciunt id quod indubie probant elegantissimi ductus coloribus varie permixti) egregii colores aureos, argenteos, nonnunquam coeruleos atque alios, elegantissime permixtos partim, partim ut in iride videtur, se inuicem mire excipientes. Ut autem plenius de iis, quae allegato paragrapho adnexa sunt, constet, ut & de effluuiis ipsis, audiamus ulterius metallicorum conservationes, qui dicunt: *dieser Grundstein* cuius profunditatem in praeced. paragrapho dedimus, *steht in denen Grundwassern, ist beflogen mit denen aller schönsten, erdencklichen durchmischten Farben, welche an Glantz und Scheine wie die Folien sehen, womit die Edelgesteine unterleget werden, und welche Farbe durch Kunst unmöglich so schöne können vorgestellt werden, ja es ist als wann Gold und Silber unter denen schönsten Farben hervor schienen, jedoch mit einem grossen Unterschiede, und weit anderst, als was sonst an denen Schwefel- und Kupfer-Erzen*

bräuchlich und gefunden werden. So
auch weder an diesen Eisen-Steinen,
noch an dem davon kommenden Eisen
ist das geringste Schwefel-kiesigte oder
Kupfer-hältige, weder im rösten, schmel-
zen noch in andere Wege zu spüren &c.
haec sane & adhuc aliae circa istos lapi-
des institutae obseruationes, si quando
mutius inuicem conferuntur, non ob-
scure monstrant, quod eiusmodi colores
nil aliud sint, quam ☿^{is} ☿^{is}, quo aquae,
dictum impedimentum heic illicue-
rit, in inferioribus partibus magis
abundant prae aliis, & suo vividissimo,
colorum volatu, (welcher auch sich in
den klüfftigen Eisen-Steinen fest ge-
setzt, und gradiret,) sic accretos & fi-
lores ☿^{is} constituant, qui & flo-
culis vocari possunt. Nam id alibi
monstrant chymici, dasz dergleichen
Flug der so schönen Farben nichts an-
ders seye, als ein flüchtig ☿; praeser-
tim vero ob ita communem veluti ne-
men ☿ & ☿^{is}, vt nulla metalla magis
vicem consistere dicant, quam ista duo,
etiam dubitum artificibus figant,
☿ ☿^{is} praeparatum pro ☿ re ☿^{is}
ven.

venditent. Praeterea noto notius e
 quod nonnunquam intra ipsam ferrea
 mineram verum ☉ inueniatur, & ☿ ip
 non raro ☉ larem habeat rationem,
 ita vtrumque quasi consimilem radice
 agnoscat. Et quia eiusmodi flores n
 vbiuis aequae adparent, vtv t aquae in
 dinarum ferrearum fundis alibi inueni
 tur; certissimum indicium est, quod eff
 uia heic locorum, quae haud procu
 morite ac fontibus terrae sigillatae, pra
 cipue sic dictis num.55, absunt, peculiare
 habeant rationem, de qua fortassis
 lia differendi occurreret occasio. Qu
 nunc de effluuiis istis, vt & de ipsa Terr
 sigillatae in hisce oris inuentae, abunda
 tia abunde constat; necesse denique e
 aquas etiam eiusdem naturae nempe ☿
 vtv t non vbiuis terra sigillata ☿ tem effe
 tialem referat, sicque variis virtutib
 martis atque aliis imprægnatas esse,
 quod experientissimi semper Medici o
 seruarunt; ceu quidem ex laudati G E I
 F V S I I tractatione inferius confi
 bit. Vbi insuper ea de aquis referre
 bet, quae auctor anonymus refert in
 tractatu si ipra allegato, quem Panacea
 Laub

ubacensem vocare amat, & ego in
 Stomacum habeo, quando cap. III^{io}
 it: zuvor ist bewiesen, daß diese Lau-
 bache Siegel-Erde eben die Kräfte und
 Wirkungen habe, welche ehemahlen von
 vornehmsten berühmtesten Medicis, in-
 derheit von D. Schrödero bey der Türcki-
 en Siegel-Erde sind in acht genommen
 worden, dahero sie denn trucknet und zu-
 sammen ziehet, sie widerstehet dem Gifft
 Fäulung, zertheilet das geronnene Ge-
 he, treibet die bösen Feuchtigkeiten aus
 durch den Schweiß, stärcket das Haupt,
 Matz und alle Glieder, machet schön und
 Geblüt, dahero die Leute in der Stadt
 Laubach, als welche des Wassers, so über
 die Erde fließet, sich jederzeit bedienen,
 gemein bey vollkommenen Kräften zu
 dem Alter kommen. So siehet man auch
 wenig oder gar keine von der Stadt Lau-
 bach Untersassen, welche mit dem Stein
 afftet wären, weil diese Medicinalische
 Erde, mit welcher fast alle Wasser imprä-
 get seyn, den Stein nicht anwachsen
 laßt, welcher Krafft und Tugend halber
 nach diese Laubachische Siegel-Erde
 vor vielen Jahren in hoher Würde
 gehalten

gehalten und in grosser Menge an fern u.
entlegen Oerter ist verführet, auch alle
halben in Apothecken verkauffet we
den &c. Et ob eandem causam aqua
quia eiusmodi praecipue martialibus
terrae figillatae virtutibus & quibusuis al
impraegnatae sunt, & putui & cibo del
natae, urbem versus deriuantur ceu sup
dictum est; sed de his vt & loco, in q
minera nostra inuenta est, dixisse ha
sufficiat.

CAPVT III.

SISTENS

SPECIALISSIMAS NONNVLLE

OBSERVATIONES CIRCA IPSVM

INDICATVM LIGNVM

INSTITVTAS,

EX QVIBVS EIVSDEM MET

MORPHOSIS IN FERRI MINERAM

CERTO ADSERITVR.

V^{Bi} post ordinis | in trunco fer
rationem §. I. | praesentiam c

lor exterior pro-
dit §. II. & interior
§. III. Politura,
quam massa ad-
mittit §. IV. ubi
praeter odorem
& colorem, ocre
gelb dictū, de no-
ua materiae spe-
culorū causticorū
specie dicitur §.
V. Stridor & re-
sistentia in mor-
tario §. VI. speci-
fica minerae gra-
uitas §. VII, eaque
in partibus com-
minutis tentata
§. VIII.

us grauitatis qua-
uitas examinanda
inscipitur varie
§. IX. Vbi de Ma-
gnetis virtute, &
cur heic locum
non habeat, §. X.
tiam in elutria-

tis & adustis par-
ticulis, differitur
§. XI.

Minera oleo vitrio-
li tentata §. XII.
& aqua forti §.
XIII.

Ad regulum inue-
niendum fit pro-
gressus, ubi sal-
tim partes regu-
linae prodierunt
§. XIV. quae acum
magneticam tra-
hebant §. XV. &
alia cum spiritu
vitrioli instituta
singularia phae-
nomena monstra-
bant §. XVI. ea-
que vniuersae
temperiei subter-
raeae atque aliis
rebus adplicata
sunt. §. XVII.
Praesertim mon-
tibus igniuomis
Q §.

§.XVIII. & tem-
pestatibus sublu-
naribus §. XIX.
Quoad regulum
ipsum metallario-
rum consensus §.
XX.

De lignae consti-
tutionis in arbo-
ribus signaturis
in genere §.XXI.
ubi in specie ser-
mo est de radici-
bus §. XXII. de
caudice, & eius
circellis nucleum
ambientibus §.
XXIII. Vbi de
istorum in con-
servandis arbo-
ribus officio §.
XXIV.

De signis praesentis
arboris speciali-
bus, quod fagus

olim fuerit
XXV. Vbi de
dis istorumq
fibris nucleū a
bientibus §.XX
de cortice lig
ferrificati.

XXVII. De que
iusdem ramo q
dam excavato
XXVIII.

Vbi nonnulla de fa-
no ligno ex a
scriptoribus

XXIX. Idem
aliis lignorū f
rificatorum h
locorum inuen
rum speciebus

XXX. item q
metallacorū co
sensu quoad
etenus recensit
arboris speciem
XXXI.

§. I.

Osteaquam haec-
nus generales & ge-
neralissimas obser-
vationes capite I^{mo}, quas

Ordinis ratio
cum subsequen-
tium indicatio-
ne.

vocare libet, & mox in subsequenti
eciales intuiti sumus; necesse est, vt
ecialissimas circa mineram capitis I^{mi}
XXVII. illam varie institutas, commu-
nemus. Vbi tamen sub initio beneuo-
m lectorem monere decet, quod omnia
capite II^{do} de aqua §. XXXIV. seqq. de
tra §. XIV. & eius temperie subterra-
a XVIII. pluribus commonstrata, huc
nino, tanquam specialia, partem ma-
nam referenda sint: nisi quod vltorio-
circa terram & aquam, ob chymici ad-
eatus atque temporis, huic negotio
pendendi, defectum, indicata citato lo-
experimenta sumere huicque tracta-
ni adnectere, haud potui. Sunt tamen
haec ita comparata, vt vel ex vnico
experimento, quo excommuni, heic
orum ouii terra ac limo facillime fer-
a coquitur, eadem facillitate colligi

vel etiam alia commodiori occasione exhiberi queant. Interea aliis haec
lia, quibus plus otii, quam mihi, in officio
publico constituto, suppedunt, remitti
& in praesentiarum omnino sufficere
to illud primum demonstrasse, quod
fronte tractationis promisi; nimirum
stantiam istam, qua de iam sermo est,
uera olim *extitisse lignum*, huicque *ve-*
ferri particulas inesse, manente ligno,
consentientibus Actorum Lipsiensium
Anglicorum Dnn. Collectoribus.

II.

De ferri prae-
sentia testatur
color.

Antequam vero il-
lius prius commonstrem,
cet hoc posterius ad-

mere, & ita via praepostera incedere
magis necessaria, vel ideo, ut totam sal-
tem, prout inuenta & examinata est, co-
sideremus. Nimirum, quae prima e-
minandi occasio fuit, iam capite II de-
dicaui & cum illa varias circa massam ha-
tam proprias, quam aliorum experien-
tium virorum meditationes: n-
igitur quatenam ulterioris examinis
fuerint, recensendum est. Vbi ante om-

colore subnigro, minerae huic inexistente, sermo esse debet, qui vere ferrugineus est, & natali huius loci minerae ferre ita accedit, vt ne ouo ouum similis creatur. Nam frequentissima heic *marminera* est per cap. II. §. XII, & quidem *terra* terram, quam metallici vocant *die Tamm-Erde*, quae ad petrosum vsque totum vbicunque occurrit, ac pergit, *z auf die unten liegenden Felsen*; nunciam vero minera ista in ipsis petrosis locis est, *in dem Gesteine*, quae ita proprie vocantur a metallicolis, quia etiam terrae *die Tamm-Erde* ab ipsis *das Gebirge* vocatur: in quibus alibi occurrit *Quertz*, *the* &c. Praeterea inueniuntur lapides isti *Eisen-Steine Flotz-Nieren und Ne-weise*, theils vereintzelt am Tage, theils vorstreichend in der Teiffe, also dasz am Tage, *Lese-Steine*, die andern aber *uben-Steine* genennet werden; & quoniam ita, vt minerae ferreae, ceu ibidem notum est, crescant *zwischen und mitten* besagten *manche'ley Leimen. Lett- und gel-Erden*, dergestalt, dasz weder im hande, noch anderst *Gesteine* ist. Porro notabebet, dasz in denjenigen Gruben, worin-

nen Wasser befindlich, diese Eisen Steine
am reichesten, mächtigsten und edelsten
seyn; imo aquae istae (nebst einem weissen
gelben, rothen oder braunen Ort Lett- und
Siegel-Erden) metallicolis certa ac praeci-
pua laboris haud frustranei indicia praebi-
rent. Provt vero omnia isthaec cum ipsa
terra & loco conueniunt, in quo praefata
massa inuenta est: ita & huic nonnulli
in partibus tam firmiter adhaeret minera
vt difficulter & vix absque ligni ipsius fra-
ctura dissoluatur. Potest tamen minera ista
& lignum, quam facillime inuicem distin-
gui, & vbi soli cortici adhaeret, cum
isthaec eadem facilitate a ligno dissolui
vt color vtriusque substantiae vnus
idemque sit.

III.

Non solum ex-
ternus sed &
internus quam
maxime color
est.

Est etiam color iste fer-
rugineus non in sola ex-
terna ligni superficie, sed
ad interiores quoque, &
intimas partes pertingit; quae, quo cer-
tius ligni nucleum monstrant, eo magis
istae colore resplendent, & vbi obliquum
franguntur, magis nigricant. Vt ideo iux-

ta si

superius indicata, certo certius sit, sub-
 traneorum exhalationum operationes,
 in & terreas mineras heic locorum, *die*
Steine in ihrem Wachthum in man-
erley Letten, erstlich gelblicht und
afflicht, welche Strieffen nach und nach
ackel, fetter u. härlicher werden &c.
 accretione diuersos colores referre di-
 solidiores partes & qualescunque siue
 rtiales siue alias secum ferentes virtu-
 inferne surgentes, multo copiosius
 ipere, sicque dein' felicius retinere.
 am reliquae partes minus solidae. Ad-
 it enim eiusmodi frusta, quae in illis
 tibus cortici proxime lignorum ad-
 rentibus & sic mollioribus, flauam &
 osam materiam (*als ein Malm*) com-
 nstrant; imo intra circellos, quos
 nos vocant eadem nonnunquam obser-
 ur, de quibus & aliis rebus infra spe-
 lius dicendum erit.

IV.

Adhaerent equidem
 ita praecedentia non
 o trunco huic mine-
 ferreae, quæ, uti iam dixi, facile admo-
 m, & insuper in eo quam facillime di-

Politura, quam
 admittit massa
 & odor.

stinguuntur, vt ad leues interdum malli
 pulsus, perinde vt lapides alibi frangan-
 tur in partes minimas, remanente vel in-
 tegra trunci substantia, vel, quod saepius
 fit, iuxta longitudinem diffiliante. Quo-
 ties vero accidit, vt frustra integra obl-
 quius secundum spissitudinem frangan-
 tur, tunc miram exhibent faciem &, ad-
 hibita lima statim, vt naturale ferrum, re-
 splendent. Hinc etiam polituram admi-
 rant elegantissimam, praesertim versu
 interiores partes & illas, quae radices
 constituisse dicuntur; perinde vt ferrum
 nisi quod illae, ob praesentem adhuc ho-
 terogeneam materiam, splendorem paul-
 isper temperent. Habeo autem mecum
 nonnulla frustra, quae adeo dura sunt
harte und spröte, vt tandem contracta
 nonnisi festucas acutissimas, ad vitrorum
 confractorum modum, reddant. Id quod
 sane in huius loci ferrea minera non acci-
 dit, quae facile in partes minimas est dis-
 solubilis §. II. *grusicht*, so dasz sie wie eine
gekochte Lunge zerbrochen werden kann
 quam etiam minerae nostrae adhaerente
 subinde inueni. Interea color iste sub-
 niger tam elegans adparet, vt adhibita
 poli-

nitura splendorem eodem modo edat,
 o speculum fere ex ferro, siue ex alia
 teria paratum, obiectorum antepo-
 rum species referat, radiosque solares,
 os alibi nimia nigredo deglutire quasi,
 ex opticis regulis constat, vel inaequa-
 r saltem reflectere solet, copiose re-
 stat. Nec istos multum impediunt cir-
 li, quos ceu pluribus infra indicandum,
 nos vulgo vocant, & politura, iuxta
 titudinem massae instituta, apprimo
 adit. An vero eiusmodi frustra, secun-
 m longitudinem diffracta, parili ratione
 endorem edant, ulterius tentavi; at-
 men non adeo felici successu? Nam me-
 m habebam frustum aliquod maius,
 am quidem fig. VI, refert, cui itidem
 ltum ex natali adhaerebat minera in
 atque illud specillo, quo alias lapidarii
 rissimos lapides cedere solent, pro fu-
 a politura tractare coepi, ast frustra;
 ea ita ne minimum exinde grumulum
 trumento, vel obliquius adplicato, se-
 rare valui; sed potius ex illaesa massa
 llientes scintillulas observaui, itemque
 rtis mineram ex nuda mallei contus-
 ne circumcirca modo dicto deciden-

rem, specillumque, vtr ex optimo chalybe paratum, penitus deprauatum refumfi. Hinc, reparato specillo, corpus istudurissimum secundum longitudinem quam vbiuis dicti circellorum ductus apertissime monstrant, ex vna illius extremitate B B findere tentavi; vbi statim vel ad leuem mallei percussione diffiliebat & nouam simul pandebat faciem puta annuli dicti ex vna parte prorsus denudabant nucleum B B & C C, integra manente, *als eine hohle köhre*, parte reliqua fig. VII. Possunt etiam circa nucleum circelli bene dissolui cum subtilissimis & variis spiculis ad digiti plus minusve longitudinem, quae nudis & sic melius armatis oculis, dictum colorem plane exhibent. Et quia ob adhaerentem mineram in C C. fissura non penitus ad alteram vsque extremitatem pergebat, mox circum circa in fractura ipsa adparebant spiculae minimae, *kleine länglichte Zäsergen, nicht anderst, als an einem dörren zerbrochenen Holze zu sehen, da allerwegen kleine Spitzen hervor ragen*, quae in figura equidem non ita distincte expressae sunt.

Ut autem in praefructo finem sic politum obtinere quoad polituram haud potui: nimirum in eo fui, ut in experiri in alio,

Vbi praeter odorem & colorem nova materiae speculorum causticorum species notatur.

Ad latitudinis $2\frac{1}{2}$. fere digitorum erat, seu in fig. VI. videre est, nucleum cum cellis passim obuiis & parum peregrinerae adhaerentis habebat, sicque citiorem promittebat polituram. Et nuper Illustrissimus Comes Dn. FREDERICVS ERNESTVS itidem tantum frustum, praesertim ad spissitudinem tamque politum, gratiosissime exhibuit, (quod tamen haud multum florensiusdam excedebat magnitudinem & super per medium ob nimiam dubio speculogravitatem diffractum erat); nec ex eiusdem gratiosissima relatione mihi constabat, quod tale expolitum minime frustum dignum reputatum sit si cum alio rudiori, in technophylo Caesareo, quod Viennae celebratur, conseruari: ideo in id intentius abui, ut eandem polituram tentarem.

Qua

Quare truncum in lapide primum conterere, & in tympano, quo alias vitra parare solemus, tornare cœpi, & tandem per multas difficultates in isto figuram concuam comparavi. Vbi tamen praeter dritiem, in omni vitro maiorem, miratissimum inter illam vehementiorem ad lapidem arenosum frictionem, odorem, *eine stark-kertzigten Geruch*, & colorem, qui ochra, ocre, *Acker-oder Berg-gelb* vocatur, & quod praecipuum est, singularem radios solares excipiendi virtutem eodemque ad vstionis punctum reflectentem pro tam exiguo instrumento sat notabile. Vt exinde ideo nouum speculorum causticorum genus illis adnumerandum veniat, quae in citata disputatione descriptae, & hoc quidem tanto magis mirabile quo certius ex his dictis & dicendis adhuc aliis elucet, quod massa haec lignea tot circumcellis conspicua & petrificata & ferrugineficata sit. Vt autem debita cum nouo hoc speculo caustica experimenta caperem pro maiori commoditate ipsi aliquod peramentum adplicare volui; sed quod doleo, tanta infelicitate, vt mox in plures partes ipsum confringerem speculum, ne
vide

derem, vnde tuto componerem. Habeo
men adhuc aliud frustum, vt vt non adeo
ssum, quod priorem reddet spem, & ad
fortassis, quae suspicor, experimenta
m pandet.

VI.

His atque aliis, quae vix
verbis ac figuris expri-
, quam oculis percipi
ssunt, praecognitis, ipsam massam exa-
nnare, & quidem mortarii subsidio
as annulorum e nucleo resilientes par-
ulas, itemque alias in notabili copia ad
curos vsus conterere ac comminuere
llui. Vbi particulae, quae minores, sem-
r inter comminuendum cum notabili
idore & resistantia ad longitudinem
angebantur, perinde vt antea in maio-
us partibus obseruaui, & qua minimae,
nilominus spicularum oblongiorum
rmas oculis exhibebant armatis. Et
tanquam phaenomenon istud sub ini-
parum utilitatis promittere videbatur;
ia tamen non eiusmodi stridorem, mul-
minus talem particularum minima-
m fracturam in aliis ferri mineris, & ne
idem in illa e. g. e territorio Nassouienfi
de-

Stridor & re-
sistentia in mor-
tario.

desumpta, fatis alias ferri diuite, de-
hendi: ideo nouum mihi saltem ar-
mentum dedit, vt certior de singulis
prae illa minera martis abundantia fac-
tiores, ad reliquas probas suscipiendo
progressus facerem.

VII.

Specifica gra-
uitas.

Nimirum isthaec m-
sae comminutio an-
dedit instituendi porro examen istius
inueniendi grauitatem, quam haec p-
illa dicti ferri minera habeat. Sicuti v-
ro olim, vt vt in partibus vtriusque massae
admodum exiguis, expertus sum, quod
aequilibrium redacta grauitas, quoad
vtriusque materiae quantitatem longe
uersa extiterit: ita iam maiores port-
iones adsumsi, puta librae cuiusdam dimi-
dium praecise ex vtraque minera, moxque
maiores, vti sperabam, acquisiui certit-
udinem. Hic enim statim vel nudis ocu-
lis minor cognoscebatur ferrificatae massae
substantia, quam quae in altera, quantum
uis eiusdem quantitatis minerae ferreae
adparebat, sicque certo certius diuersae
diuersae constitutionis qualitatem edocu-
bat. Qua de porro, vt certior essem
valde

sculum quoddam vitreum adhibui, ad
 eam mensuram aquae plenum, inque
 e iminisi prius mineram ferream, mox
 e illam ferrificatam alteram; vtram-
 e tandem tanta resumsi differentia, vt
 hanc aqua profundius, quam ad illam,
 mpe integrum fere digitum confide-
 . Ne autem quis in aqua, corpora sic
 ile madidante, istius fortassis phaeno-
 ni causam haerere putet; id ipsum
 m solum tentavi saepius, sed & aquae
 o arenam, qua in comparandis horo-
 riis vtimur, adhibui & eandem vbiuis in-
 ni differentiam. Et vt istam quoque de-
 irem, prorsus contrariam viam ingres-
 sum: nempe ferrificatae minerae por-
 nem in dicto vitro existentiam arena
 pleui, ac terminum probe notavi; exin-
 modo minera extracta, oppleui alte-
 m; atque istam toties extractam dimi-
 , donec arena vel etiam aqua superfu-
 illum praecise in vitro terminum, antea
 tatum attingeret. Vbi denique diffe-
 ntiam qua ferrea minera ad acquilibri-
 minor erat facta,prehendi IV 3.
 ae sane differentia in his portionibus fac-
 tabilis est, nihilque certius prodit, quā
 in

in nostra, prae illa sat notoria minera
gulari & ditissimam ferri, sic grauita-
tis, inexistenciam, ceu hanc quidem
tea suspicatus eram, & mox infra co-
monstraturus sum.

VIII.

Eaque in mas-
sae partibus
comminutis
tentata.

Et quanquam haec
lia primitus nonnisi p
babilitatem aliquam, iu
ta ea, quae Acta Lipsien

I. c. habent, parere videantur: sunt tam
quae ita maioris roboris argument
suppeditant; nec ideo obliuioni trade
da, sed potius penitus rimanda sunt. Ne
heic omnino valet, in minimis haere
semper maxima, nec minus in chymici
liisque rebus homines peccare, qui solu
modo maiora & difficillima curant,
contra quae leuiora videntur, prorsus
gligunt: quia vero haec, testante Veru
mio, ad illa viam sternunt, mirum no
est, si vix vlli millesimo adire Corinthu
liceat. Nimirum denuo aequales
triusque massae, in mortario antea co
tritae, portiones in aquam immerfi,
ita per diluicionem in diuersis vitris vt

ae a terreis partibus liberaretur; vbi
in fine iucunditate massae nostrae par-
tulas celerius, quam minerae ferreae,
indum petentes conspexi, vtvt heic
nper maior odor terreus nares com-
paueret, quam ibidem: mox vero des-
ensus post ablutionem crebriorem, &
or fere aequalis deprehensus fuit. Nec
men negari potest, quod demum *post*
eriores minerae ferreae ablutio-
n, ceu iam alibi indicatum est, celerius
trâ hac descenderint; vbi scilicet satis
urgatae fuerunt a suis copiosius ad-
rentibus impuritatibus terreis, vtvt,
oluta dilutione, haec nostra minera
illo extiterit maior. Et hoc quidem
dubio ob minus copiosas, massae in-
centes, impuritates, itemque ob ratio-
a in praecedenti paragrapho indica-
s; vbi & in maiori quantitate necessa-
differentia debebat notabilior esse,
m quidem heic in portionibus longe
poribus. Illud vero phaenomenon,
ad ferreae minerae particulas, demum
crebriorem dilutionem in descensu
riores exhibebat, quam ferrificatas,
ode esse puto; quod istarum particu-

lae minores omnes ad ligni exsiccati m-
dum, *nach dürrem Holtz-Art*, in festuc-
minimas diffractae fuerint, & minima-
candem adhuc semper oculis armatis ex-
hibuerint formam: vt istas ideo aquae fa-
cilis & diutius sustinere valuerint, quae
quidem illas ferreae minerae particulae
nunc citius a massa sua terrea liberatae.
Latet itaque causa saltem in diuersa,
ita loquar, matrice ferreitate continen-
te, quae tanquam terrea & limosa, ne-
potest non in ferrea minera facilius per
dilutionem amoueri, quam in nostra mi-
nera, quae matricem ligneam, sicque firmi-
us cohaerentem, cumque succo ferro-
reo, particulas minimas ambiente ac per-
nettrante, prorsus confirmatam habet.
Et hoc quidem non solum ex eo patet
quod partes massae istius ferrificatae
post crebriores in mortario contusiones
spicularum rationem cum supra dicto
colore ferrugineo seruent, sed &, mira-
biliter maius, post iteratam vtrin-
que minerae dilutionem, in vitro spem
tium, perinde vt antea §. VII. dictum
est, retineant. Imo id ipsum postea non
simplici vice cum & sine aqua in no-
nula

illis notabilioribus miratus sum frustu-
in puluisculum minimum contritis,
inueni talismodi longiores semper
culas post microscopii vsum. Qui vero
vt particulae illae cap. II. §. XV. ferreae
mo excoctae, & dein' per melioris
ae microscopium visae, itidem eius-
di spicularum formam retinuerint,
mitto, aliisque diiudicandum relin-
; sufficiat tantum heic & in praece-
ribus indicasse, quantum licuit, graui-
m specificam ex interiori minerae
ae constitutione quam maxime com-
stratam.

IX.

considerata igitur mi-
e istius grauitate spe-
, mox pergendum
ad eius examinan-

Huius in mi-
nera grauitatis
examinanda est
qualitas.

qualitatem ipsam: non enim illa
sufficit, sed etiam qualis heic sit, re-
debet. Debet autem qualitas eo-
se modo habere, quo antea dicta
citas minerae. Et quia heic maxi-
partem ferrum subesse coniectura-
ideo & varias probas resumsi. Et

quidem; vbicunque alias ferrum existit
illud acum magneticam conuenienter ap-
plicatam, mouere dicitur: nec non fer-
particulae, spiritu vitrioli debite admixto
calorem & ebullitionem edunt, sal confi-
tuunt, vitriolum, quod in aëre subsistet
viride adparet. Insuper aqua fortis, fer-
ad fusa, permagnam cum calore intenti-
ri efferuescentiam efficit. Et ipsum fer-
rum in igne liquatum emittit scintillulas
hoc etiam optimae notae, vel acido a-
mixtum, vel aëri humidiori, vel etia
aquae expositum ob supra in §. XVI. ca-
tis II^{di} datam rationem, facillime adm-
tit rubiginem s. crocum, vel tandem am-
monio mixtum & colliquatum praece-
tat regulinas partes. Has atque eiusmodi
alias, ab artificibus praescriptas, hab-
emus rationes, quibus ferreas mineras,
ipsum ferrum examinamus, & maxi-
ob istius diuersissimam constitutionem
bonitatem, qua de supra dixi & fortasse
plura dicenda haberem, nisi praesens i-
pediret tractatio. Sufficiat tantum
praesenti massa hasce qualitatis cogn-
cendae vias tentasse, licet ne istae quide-
nominatae omnes in recensendo ordi-

et etiam in quantum vel quantitati, vel
 nam inueniendae bonitati, quam exin-
 paratum ferrum prae altero agnoscit,
 odesse queant, obseruatae sint: tale e-
 m suscipere negotium & operosum &
 iosum satis esset. Interea, quod spe-
 m, prudens rerum naturalium aesti-
 ator ex recensitis cognoscer, qualis &
 tanta insit praesenti massae bonitas, nec
 quo feret animo, vbi non semper alio-
 m vias & ordinem, nec etiam loquen-
 formulas obseruaui, vel obseruare vo-
 quia rem, prout tentauit, successiue
 scripsi.

X.

Provt vero magnetis
 ba vulgaris admodum
 & nota: ita hanc sta-
 sub initio ad manus

Cur magnetis
 vis heic lo-
 cum non ha-
 beat?

si. Et sic massam hancce eiusdem-
 grumulos, praesertim illos, qui fer-
 m succum egregie prae aliis monstra-
 t, & nonnisi merum fere ferrum re-
 ebant, magnete optimae notae ten-
 varie; sed, vt omnia ingenuè fatear,
 cessu frustraneo: quia ne minima et-
 in particulis minimis in mortario

R 3

§. IV.

§. IV. contritis, sentiretur magnetis v
Et id ipsum quoque est, cur multi eo a
acti, sibi aliisque persuadere voluerunt, na
lam heic! martis praesentiam sentiri,
quia ipsam ligni formam negare potu
runt minime, saltim de metamorph
ipsa subdubitare visi sunt. Sic enim
ter illos nuper demum magni nomi
vir ad me scripsit: „ Circa lignum in t
„ neram ferri mutatum, amicus quida
„ adhibito magnete experimentum ini
„ tuere voluit, quod tamen non proces
At vero ego tale quid nunquam mira
sum in minera nondum a natali suo ♀
purgata, qualem nostram omnino voca
oportet. Et sicuti experimentum h
vix in vlla minera ferrea, etiam ferri di
sima, quam supra §. VII. laudavi, pro
dit; ita & in nostra talis euentus mi
non erit, nec in eiusmodi mineris exa
nandis, vbi sulphur obtinet, acus mag
tica aptiorem habebit locum, quam in
gnis probandis & hominibus.

XI.

Etiam in elu
triatas & ad
ustis particulis.

Ne autem quis putet
solum in rudiori mine
non procedere, mox v

elutriatas particulas, vulgo zu Schlich
 zogen, & denuo exsiccatas magneti ad-
 bui, sed, quod certum est, ne minimam
 earum miculam emotam cognoui. Quia
 pro ad liberandum ♁ ur docimastae v-
 conem, *das Rösten*, alias suadent, eandem
 ferro suscepi, nec id omisi curae, quod
 usmodi operationes alibi requirunt. Ve-
 rum post notabilem ♁ ris secessum, quem
 praegraui odore iudicare solemus, nec
 minus cautam adustionis continuatio-
 nem, nihil minus, quam magnetis virtu-
 tem, vel etiam acus magneticae alteratio-
 nem apprehendi. Ecquis igitur non vi-
 det, id denuo esse vel ex ♁ re nondum
 unitus eiectione, vel ex ratione vim magne-
 ticam impediante alia, quam supra §.
 VI. capitis II^{di} indicaui. Accedit, mi-
 ram per vstionem & sic multo minus
 ex aqua, matricem suam, quae alias
 terra est, nec heic ligneam massam & for-
 mam §. VII. microscopio examinatum,
 unitus exuisse; quare & magneti longe
 iam recludendam esse viam, quam infra
 demonstraturus sum, putaui.

XII.

in oleo vi-

Et quamuis magnetis vis

R 4

nul-

vitrioli instituta
probatio.

nullum heic locum inueniat, nec etiã ob ratione
fat claras possit: non illa tamen ideo pos-
tio adducta deferenda est, quod scilicet
verissime minerae huic insit mars, sed po-
tius vltterioribus adstruenda est rationibus.
Ad alteram nempe probationis modum
cum oleo vitrioli melioris notae institu-
endum, progressus sum. Vbi statim mas-
sae, paulisper in dicto mortario commin-
utae, adfusum oleum, aqua, vti necess-
est, antea dilutum, edebat calorem, & me-
cum isthoc ebullitionem notabilem, non
non halitum valde odoriferum. Dico, i-
ipsum in *nuda massa* euenisse, prout scilicet
et e terra eruta, & *paulisper* tantum com-
minuta erat: nam in particulis admo-
dum paruis non adeo sensibilis erat ebul-
litio, nec etiam tam diu, quam antea du-
rans, ob causam facile cognoscibilem.
Idem quoque in elutriatis particulis, qui-
aeque erant comminutae, obseruaui. Mo-
eiusdem ponderis mineram ferream, an-
tea §. VIII. adhibitam, eodem modo tra-
ctauit; sed quod mecum adstantes mirati
sunt, notabilem hanc inter & nostram no-
taui & caloris & ebullitionis differentiam

et minera illa optimae notae ac bonita-
 sit. Vnde denuo nostram mineram
 ge martis ditiozem, quam quidem no-
 n illam ferream suspicabar, imo ditissi-
 m. Nec tamen id vice simplici, sed
 versimode in diuersis frustis atque in
 orum praesentia, qui alibi processus
 micos penitus callebant, felici succes-
 petii. Vt ideo nunc ex praesenti ex-
 imento massam hanc non solum pedri-
 tam, sed & cum Ill. LEIBNIZIO fer-
 catam vocare omnino liceat. Quem-
 modum nunc aliunde constat, quod
 naturae martis in aqua post deferues-
 ciam gustus organa mire commoue-
 ac mulceant: ita & aquae parum mi-
 i amoenitate solent, praedicto modo
 ctatae, & nouum ferreitatis, minerae
 trae in existentis, argumentum dare,
 quod tamen in praesenti vrgere non
 er.

XIII.

Easdem porro particu- Aqua forti
 tam ferreae minerae, tentata.
 m massae dictae cum aqua forti tenta-
 bi ubiuis sensibilis efferuescentia, sed
 aeque magna & ubiuis cum illa qui-

dem in praedicata olei vitrioli proba
stituta, aequalis adparebat : nec tam
isthaec ideo prorsus negligenda fuit.
trum vero vtrumque hoc causae in aqua
forti lateat, & ab eius forsitan imbecillitate
te sit? an e re alia eueniat? id aliis di
mendum relinquo. Interea addo, quod
vbi supra §.IX. illius probae cum aqua fo
rti instituendae mentio facta est, etiam
sermo ibidem fuerit de ferro tantum
ipso, quo in aqua fortis permagnam cum
calore intentiori efferuescentiam effici
non vero in genere de ferri minera,
qua tamen heic solummodo proba, & o
ra instituta est. Id ipsum quoque in ma
iori quantitate tentavi; sed nullibi ta
tum caloris gradum, quam quidem
praecedenti examine deprehendi: & quod
idem semper in ferrea minera vidi, tam
certior factus sum, quod vera causa vi
lateat in nostra minera. Quantum
etiam haec talia sufficiant, pro certa he
citis praesentia adstruenda; quia isthaec
omnino ipsi peritiores, ceu dictum est, i
rum chymicarum admittunt: non tamen
in hisce acquiescere volui, sed potius
reliqua examinum genera properavi.

Properavi nimirum ad Partes regulinae inuentae.
 tum inueniendum re-
 lum, vel aliud quicquam saltem in an-
 cessum huic non absimile; vnde tan-
 tum certissime constet, quid de colore &
 his indiciis, minerae nostrae inexistenti-
 s, statuendum sit? Nimirum cunctis
 s praemissis, quae alibi ad eiusmodi
 gotia, suadentibus ita rerum minerali-
 in experientissimis viris, praesertim ex
 & ① ad futurum fluorem requiruntur,
 ndem in crucibulo inueni, separatis sco-
 s, eiusmodi partes, quae scopo proposi-
 tresponebant, ut ut non satis perfectas;
 coniam nimia curiositas me adigebat,
 signem iusto citius remouerem. Quia
 ro scorinae summitati crucibuli firmi-
 adhaerebant, & adhuc firmitus infe-
 res partes, *gleichsam überall durchlö-*
rt, crucibulum integrum destruere
 portebat. Vbi statim in fundo vel nudis
 ulis adparebant regulinae partes quae-
 ae. Quod vero eiusmodi partes subinde
 persae haerebant, id vel ex dicta causa
 e putavi, vel ex alia etiam, quam hac in
 agacioribus considerandam relinquo.

Quae acum
magneticam
trahunt.

Mox hunc ipsum proce-
sum iterare volui, licet
maximam partem, quae
siderabantur, me inuenisse, & quae restaba-
bant in regulo ipso inueniendo iam al-
hac in arte magis versatis committendo
esse putarem. Etenim particulae istae
cum magneticam melioris notae adprimi
trahebant, id quod in rudiori minera, v-
etiam elutriata & adusta antea ex cau-
sis adductis, nullo modo efficere potui.
Et quamuis dici vix possit, quam effica-
in hasce partes extiterit vis vitrioli; ni-
hilominus ad vltius illas indagand-
sequentem adhibuimus methodum. Ma-
sam in puluerem grossum redactam
postmodum torrefactam sali tartari fixo
commiscuimus, ignique contumaci
ventoso mediante nouo crucibulo impo-
suimus, quo postmodum liquefacta con-
fusorio infusa fuit. Inter transfunder-
dum pyramidem calefactam seuoque i-
litam malleo concussimus: quo facto re-
gulus martis in fundo inuentus est, me-
diante malleo a scoriis separatus.

XVI.

Sicuti vero ex haftenus
monstratis abunde
constat, quod minerae
atrae ferri omnino ra-

Et alia cum
spiritu vitrioli
instituta phae-
nomena.

& natura insit: ita nunc quidem or-
postularet, ut indubiis aequae observa-
tionibus eiusdem massae substantiam li-
, tantam metamorphosin passi, de-
monstrem. Verum enim vero necesse est,
ante, quam id ipsum praestem, non-
nulla singularia phaenomena circa par-
tistas regulinas §. XIV. observata, refe-
ram. Nimirum in eo eram, ut ante publi-
cationem hanc denuo maioris certitudi-
causa nonnulla experimenta cum o-
spiritu vitrioli melioris notae instituta,
aliorum praesentia resumerem. Vbi
per quascunque istas operationes vitrum
quod angustioris orificii & capacitatis
guae casu, nescio quo, comprehendi
sicque praeter morem partes reguli-
as, quas conseruatas habebam, indidi;
ex post spiritus vitrioli, aqua paulisper
mixti, momentanea ac vehementissi-
sentiebatur ebullitio. Hinc vitri ori-
um digito comprimere coepi, sed mi-
ro suc-

ro fucceſſu : tantae enim efficaciae er-
ebullitionis vis, vt digitum firmiter com-
preſſum emoueret vehementius, & parti-
culas etiam craſſiores lapideas nonnulla
crucibuli §. XIV. partibus firmiter adhae-
rentes cum aqua exſpueret adeo, vt facie
& veſtimenta nonſolum, ſed & pariete
notabiliter inde diſtantes, conſperſi erant.
Et procul dubio ipſum vitrum diſruptum
fuiffet, niſi illud inconſuetam habuiſſet
craſſitiem. Praeterea totum conclaue-
ſat amplum, oppleuit graueolendus odor
& quia digitum amplius orificio vitri ad-
mouere vix audebam, inter ipſas aquas
e fundo praefertim circa craſſiores cruci-
bulo partes adhaerentes olim particulas
continue eſurgentes obſeruauit & fumos
quaſi: perinde vt ſupra Cap. II. §. XXXII
ad montem Dinae notaui, vbi ex vno lo-
co & ad vnam arborem fere perpetuae
humorum, inſtar fumorum eſurgentium
columnae extabant. Idem quoque cum
eiuſmodi adhuc anguſtioris & longioris
colli vitro tentaui, & quidem primo ad-
hibita dicta ferrea minera, dein noſtra
maſſa, ſed rudiori; & ideo quoque nec tan-
tum vbiuis efferueſcentiae effectum nota-
ui.

nec etiam aliud quicquam eorum,
ne haecenus cum singulari admiratione
uitus eram, adinueni. Vnde hoc saltim
ignoui, quod multum situm sit in cu-
ius adhibitae partis conueniente pro-
tione. Quare & de experimento re-
as fumendo cogitare coepi, & quidem
ut vas vitreum adhiberetur maius,
amen minoris contractiorisque colli &
ficii, itemque maior spiritus vitrioli &
quarum partium quantitas, ita tamen
vitreum vas adhuc notabile spatium
eretur a materia liberum. Ex partibus
ulinis vix alias habui, quam illas §.
crassioribus crucibuli frustis adhae-
ces, quae itidem permagnam edebant
illationem & odorem, ut idixi, maxi-
m. Et quia vix digitum orificio am-
is admouere audens, scire interea vel-
quid sibi tantus odor velit post ebul-
tionem tantam, loco digiti admoui can-
am ceream; ubi mox flammam esur-
tem cum fragore maximo, illo fero
ni ex bombardam manuaria maiorem
fine stupore cognoui. Incendebat
in flamma illa vaporem, totamque va-
vitrei partem explebat vacuum, &
cum

cum momentaneo impetu fulminans
per ipsius vitri orificium erumpebat, m
tasque e fundo simul in altum emoueb
particulas illas e crucibulo crassiores, ta
ta cum vehementia, vt extemplo cano
lae flammam discutiendo extingueret,
tregro tamen vitro manente. Huius m
orificio candelam, denuo accensam, a
moui: sed insuper nihil adnotaui, qua
flammulas fulgureas, ad vitri vsque fu
dum descendentes & inde quasi, vt in fi
guratione solet, nunc iterum magis nu
minus pro virium ratione procul dubi
& decremento esurgentes.

XVII.

Eaque vniuer
sae temperiei
subterraneae
& aliis adplica
ta rebus.

Id ipsum postea cu
limatura martis saepe
cum vitri ruptura in m
le frustra, vbi scilicet re
stendi vix expansione m
nor fiebat, expertus sum, itemque ferri
stomatidis squamis *Hammer Schlag*; qu
tamen nullibi flammam edebant, vt vt v
hementissimam ebullitionem cum not
bili nonnunquam squamarum emotio
coniunctam. Quibus ita consideratis no
possu

ffum non ea , quae superius cap. II de
 gularibus exhalationum operationibus,
 eas *Auswitterungen* vocant , adducta
 at, in memoriam vocare & nunc in prae-
 ti tam euidenti experimento collustra-
 quae ibidē fortassis videbantur duriora.
 icunque enim in terra latent eiusmodi
 teriae ac minerarum species, quas ha-
 nus recensuimus & aliae, hisce non ab-
 iles; ibi, ob perpetuum inferne sufflan-
 i quasi abyssi calorem, exhalationes
 e debent reliquas succedentes mine-
 , alterare , adaugere, successiue soli-
 e, & sic cunctos ibidem recensitos effe-
 , imo plures alios, quos ignoramus ad-
 , efficere: praesertim cum aliunde con-
 quod ditissimae minerae in aquasis lo-
 existant. Quo omni omnino iure etiam
 stant illa , quae cap. II. §. XXI pro-
 t , vt & montes illi altissimi §. XXII,
 nter alios, parum minores vel aequae
 nos circumiacentes, soli perpetuo
 ant , fontes ac scaturigines maxi-
 um nonnunquam fluminum edunt
 &c. Et sicuti per eiusmodi exha-
 nes mire augeri possunt minerae: ita
 m vel per remissionem vel istarum po-
 S
 tius

tius intentionem iterum possunt destru-
perforari & comburi penitus, quemadmo-
dum in illa operatione, quam supra §
XXVI. cap. II. *Auswitterung, Ausbrände*
vocauius, videre est. Nam terrarum
strata inter alia & istud praestant, vt calc-
res subterraneos contineant § XIX; quo-
si autem semel vel per acquisitas vias esur-
gunt vehementius, vel alia augentur ra-
tione, tunc non potest non istorum vis in-
tenti admodum, perinde vt flamma, pe-
siphones in apicem redacta apud aur-
fabros, vel etiam radii solares ad foci pur-
ctulum coacti, qui ignem non solum inter-
dunt, incredibili ratione quaeuis obiecta
anteposita, vel durissima, ceu sunt ligna
metalla & lapides, partim destruunt, par-
tim in aliam fere substantiae formam pe-
mutant. Ecquid inde mirum, si tales li-
pides & minerae deinceps in terrarum sin-
reperiantur excavaatae, excelsae?

XVIII.

Praesertim
montibus igni-
uomis.

Accedit caloris vis, qu-
eiusmodi tandem exhal-
tiones dicto modo accen-
di possunt, & intra flammabilia ista, vbicum-
qu-

ne existant copiosius, (ceu sunt sulphur,
rum, sal ammoniacum, imo ipsae fer-
re minerae, bitumen fossile &c.) quam
illime debent, vt horrendas interdum
mmas excitent, lapides candentes cap.
§. XXVII. atque alia exspuant, & qui-
m secundum nostrum supra §. XVI.
licatum experimentum. Quam in rem
regie mentem suam Celeb. BAYLE ita
perit: iuxta balnea Bathensia in pro-
vincia Sommerfet in Anglia eruitur cre-
ta albae quaedam species, cuius si fru-
um in aquam frigidam iniiciatur, ex-
cata ingenti ebullitione illam adeo ca-
facit, vt in ea ouum ad duritiem
equi possit. In ea terra procul dubio
on secus ac in calce continentur alca-
& acida, quae torpida iacent & inc-
ia, quia sunt terreis particulis ita im-
ocita, vt nequeant in se mutuo agere,
quae, cum primum in aqua sunt solu-
& agitata, statim fermentationis mo-
m suscipiunt, & in tota aqua feruo-
m inducunt. Ex hoc experimento de-
citur, ignes subterraneos non esse ne-
arios, vt e terra erumpant aquae ca-
ce, cum sint terrae diuersi generis,

„ quae humescere, quin incalescant, v
 „ calx ab aquae effusione incalescit. No
 „ ab similis efferuescentia excitatur in a
 „ qua, in quam iniiciuntur terrae halit
 „ bus acrioribus & particulis metallic
 „ turgidae, quas ideo adpellant recremen
 „ ta metallica, cuiusmodi est Cobaltum
 Hinc & alibi laudatus vir pergit: „ cur
 „ itaque in terrae sinu contineantur la
 „ pides aut terrea corpora calci similia, ii
 „ que facile possit sulphur aut bitume
 „ adiungi & permisceri, quid vetat, fact
 „ post pluuias in illas misturas stillicid
 „ eas incendi, si potissimum aëri pate
 „ via, qua necessarium affluat incensio
 „ incitamentum? imo in locis vndiqu
 „ ita conclusis, vt nullum esse possit cu
 „ aëre commercium, si nitri aliquid a
 „ sit, fiet incensio, & effracto carce
 „ aperietur aëri aditus, cuius appulsu fi
 „ uebitur in posterum flamma sine nit
 &c. Etiam apprime consentit Cele
 HOFFMANNVS,* quando in terrae v
 ceribus sulphur cum bitumine fossili, n
 no

* In Actis Erudit. Lips. ann. ciorcccix.

in cum martialibus mineris commix-
tum, & praeterea in magnos cumulos col-
lectum esse dicit, ad quae mineralia si a-
qua accedit, tunc acidum vitrioli, quod
sulphure est, soluitur, & actione sua in
terram bituminosam & sulphureas mar-
tilles mineras, efficit non modo calorem
intensissimum, sed si & terra est porosa &
sufficiens aëris quantitas accedit, luculen-
tissima flamma producit. Et haec omnia,
refert illa, quae nostrum §. XVI.
narravit experimentum, nunc cum
terrae motibus, montibus igniuomis
§. II. §. XXVII, qui hoc praesertim an-
nimopere suum, vi cap. II. §. XIX.
§. XXIV, furorem monstrare incipiunt,
in istorum furore ipso, tanto melius con-
spiciunt, quo certius est, eiusmodi mon-
tes, uti Vesuvius atque Aetna, inter alia,
multas alere materias martiales, eas-
que certo tempore exspuere. Prove-
niturum, ut Acta Eruditorum testantur,
Vesuvio Bernard. CONNOR refert,
ideae naturae materiam, *ferreis prae-*
mis particulis gravidam, e barathro eius
tempore eiectam fuisse, & lauda-

tus BAYLIVS * ex GASSENDO dicit
ante medium superioris seculi e fornacibus
Aetnae fluxisse torrentem *candem
materiae metallica*e, qui ad duo triaue m
lia passuū sic decurrit, vt latitudinem c
tinuerit passuum circiter 500, misto fluo
ex sulphure, sale, plumbo, ferro & aliis
bus. Et sicuti momentaneus in experime
to nostro est ebullitionis & flammae i
petus: ita mirum non est, si ad eiusmodi
ca propemodum infelicia habitantes, at
que multis praeuiis indiciis, saepius fun
sta quaeuis patiantur.

XIX.

In tempestati-
bus sublunari-
bus.

Quia porro in adducto
nostro experimento cum
solo vitriolo, aqua tincta
& particulis regulinis illis instituto, praeter
flammam fulguream, cum fragore
singulari coniunctam, itemque lapillos
rissime ad notabilem distantiam emotos
insuper odorem graecolentem obseru
ui: ideo & dubium nullum restare videtur
quod

* In Instit. Phys. T. 2. part. 1. 3. sect. 1.

in sublunares exinde tempestates mi-
m in modum alterari debeant cap. II. §.
XIV, imo in tantum non raro, ut etiam
iuxta eiusdem capituli §. XXIII. pestiferae
cadant atmosphaerae, praesertim inferio-
res, partes. Quid? quod ipsius fulguris effe-
tus mirabiles inde cognosci posse, ex me-
rito dicimus; attamen hos ipsos in praesen-
tium, ne longius a scopo aberrasse vide-
mur, praeterire libet.

XX.

Ut ideo ad regulum no-
vum antea quaesitum
vertamur, necesse est,
more semel nobis recepto,

Quoad regula-
rum ipsum me-
tallariorum
consensus.

metallariorum consensum adferre; ne de
quae praecipua est, dubitare quis in-
cipiat. Quare sic massam varietentatam
consideratam, etiam aliorum curae
ommis, & quidem talium virorum, qui,
si dixi, rerum metallicarum notitia,
quod vulgari, istarumque examinanda-
rum adparatu instructi erant. Postea-
rum igitur susceperunt minerae exa-
men, mox istam tantae bonitatis inuene-
runt, ut etiam, subducto calculo, unus

eius Cent. suppeditauerit lib. 50. A
iam alibi monui, quod diuersimode im
praegnatae sint trunci partes, ita, vt non
nullae mineram ferream, puriori ferri
non abfimilem, in quantitate maxima ad
haerentem monstrant, *nicht anders, als
wäre es angegossen oder angeschmoltzen*
dabey merckwürdig, dasz dieser Angu
allzeit am Ende der Stücken nach Art des
ausrennenden Safftes, der aus dem Stamme
dringet, angelaußen: niemahls siehet man
disz so deutlich an der einen Seiten, als wo
an deren Enden. Est autem in hoc vltimo
casu succus iste ferrugineus tam firmiter
adhaerens, vt absque ruptura massae vi
inde liberari queat. Contra alia posside
frusta, quae vix aliud quicquam, quam
ipsum lignum referunt, nec ex ferrea mi
nera aliquid habent in suis extremitati
bus; & adhuc alia, quae ex ramulis te
nuioribus metamorphosin passa, ob alca
lum minus fixum, penitus excauata exi
stunt, ceu infra commonstrandum erit.
Adsunt porro nonnulla frusta, quae vt
radicibus propinquiora, magis fixa, prope
modum purum ferrum exhibent; id quod
vel ex ea causa adduxi, vt constet, quomo
do

in instituto examine quoad diuersa ista
 tra regulas ipse diuersus extiterit
 ne & ipsi metallitarum rerum explora-
 res ita scribunt: *aus beykommender Pro-*
st zu erleben, dasz das allem Kennzei-
n nach warhaffte Roth-Büchen-Holtz
abgedachter Lett-Erde geworden -- Die-
robe befindet sich in dem rösten, schmel-
und probieren nach, als warhafftig
n-Stein, der Centner so. 15 rohes Eisen
tend &c. Accedit quoque, ligna ipsa
 naturali & diuersa, quam habent,
 stitutione, diuersimode cap. I. §. XXV,
 praegnata, nec ideo eandem semper &
 uis ferri mensuram dare oportere. Et
 denuo ex metallicorum relatione ad-
 : monstrauit enim mihi non nemo
 e aliquod tempus egregiam quandam
 betula ita impraegnata partem,
 in ob egregiam istius generis ligni ex-
 sionem & causas alias omni pretio ca-
 rem habuit, insimul referens, istius spe-
 lignum ita comparatum esse, vt, in-
 to calculo, i. Cent. tantam 38. libras
 Solent etiam centum librae s. vsua-
 Centenarius minerae ferreae heic
 orum obuia, diuersam puri fer-

ri qualitatem alias exhibere iuxta
quentem relationem : wegen der Eis-
stein-Probe dienet: dasz die hiesigen Eis-
Steine insgemein auch different am Ha-
seyn, als deren der Centner von 30, 50. b.
70. lb, je nachdem man den Eisen-St-
pur oder impur zur Probe nimbt, durch
Banck aber circa 40. lb rohes Eisen hi-
Vt ideo ligna ista optimae minerae, fer-
fucco impraegnatae, eandem rationem
habeant, & optimi ferri regulum de-
quem partim mecum habeo, partim v-
Illustri olim Dom. LEIBNIZIO cum a-
notabilioribus, huc spectantibus, tra-
misi.

XXI.

De lignae in
arboribus con-
stitutionis si-
gnaturis in ge-
nere.

Vt tandem ad prius
lud §. I. & praecipuum
quod dubium videatur
deueniam, vbi nimirum
iuxta caput Iam demo-

strandum restat, massam haectenus po-
positam, verum aliquando lignum extit-
se; & sic demum post tantas subterraneae
temperiei succique ferrei penetrationem
& impraegnationem, immutatam fui-
adeo, vt nihil praeter externas signatur-

as alibi cuilibet ligni speciei adsignare
 et natura, veluti externam formam re-
 querit. Antequam vero id praestem,
 genere extra dubium positum esse arbi-
 or, quod praesertim arbores e terra, ad
 unum creaturarum modum, quae sub
 undi exordium *solum augmentum, ipsas*
ionum vitalium capaces reddens, reci-
unt *, crescant, & succrescant: hinc,
 vut singularum fert aetas, istarum par-
 antea succosae & molles, mox durio-
 ac durissimae adparebunt. Quomo-
 cunque autem hoc ipsum fiat, in prae-
 ti rimandum non est, sed respicienda
 tius exinde veniens forma specifica, qua
 i semper arborum species constituitur,
 b altera secernitur. Natura enim ex
 mita Dei sapientia tot & tam diuersis-
 as profert arborum species, vt ista-
 m vera, quoad mirabiles structuras &
 octus, cognitio aeque difficilis sit, quam
 i tot animalia pernosse. Interea ta-
 men,

Vt celeb. quondam ille Gallorum Mathe-
 maticus & Medicus, Dn. PERRAVLT
 loquitur in libelli ingeniosiss *Essais de*
Physique dicti, praefatione.

men, quod illorum structuras & corpora, ut ita loquar, elegantissima attinentidem certis, perinde ut animalium corpora, partibus absoluuntur ac membris quae denuo naturalium curiosi ob diuersas functiones diuersimode distinguuntur ut modo radicis, caudicis, corticis, ramorum, nodorum, furculorum, florum, fructuum, modo aliarum partium, quae ulterius indicare heic non expedit, non ne veniant. Nec tamen sermo esse debet de arboribus, sed de lignis, quomodo vnde istorum species ab altero distingui possunt & quidem quoad priores indicatas partes. Ecquis vero quercum, ex altissimis defixam radicibus, non a pinneis distinguere valet lignis? ecquis quernum distinguit & faginum truncum, & vel ex istorum corticibus, interioribus fibrarum ductibus, rimulis perpetuis & areolis, quae si inuicem resplendescuntibus, *die Riefen und Holtz-Spiegeln*, si nempe edulatur asserculi, itemque ex nodis, *die Knorren*, consideratis, non statim quercum a fagineis lignis, ut ut ista quoque eiusmodi areolas habeant, accurate distinguit? hoc quidem tanto certius ac euidentius quod

o vulgarius ac frequentius apud nos li-
ista faginea atque quercica in mani-
habemus. Quibus ita rite consideratis
ue inuicem collatis, non solum infra
stabit clarissime, qualis noster inuen-
truncus fuerit, sed &, quod magis est,
rum corruet sententia, qui fortassis
urae lusum heic sibi imaginantur: sunt
m qui statim, ac primo intuitu ratio-
us destitutos sat palpabilibus se vident,
tendo philosophari solent & philoso-
ndo ad naturae abyssos properant.

XXII.

Ut vero haec omnia pa-
nt, libet partes antea
im indicatas, paulo pe-
us respicere. Equidem radices, tan-
m infimas ac primas arborum partes,
od attinet, illae ita comparatae sunt, vt
nullarum istarum ligna, praesertim
indurata & adusta, difficulter di-
oscantur. De inuento itaque nostro
nco vt dicam, quae res est, eius radices
idem ad modum arboris, ab aquae aut
torum impetu prostratae, necessario
ltum debebant exporrigi, sed nihil eo-
n monstrant, quae demonstrare de-
bent.

De radice trun-
ci inuenti spe-
cialius.

bent. Adsunt omnino frustra nonnullae quae radices permutatam formam mentiuntur: attamen, si verum fatear, nihil vel parum saltem radicalis indicii referunt. Praeterea ob tantam profunditatem, totam facile collabentem, perpetuoque profluentem aquam & causas alias §. XXV. capitis I^{mi} indicatas, integer truncus videri, & sic minus ab adstantibus cognosci radix potuit. Interim iam nominata frustra tantae soliditatis sunt, *so spröt und springend*, ut nulli vitro hoc in casu cedant ut vitum polituram illam, vix tanta elegantia & modo, quo §. IV. descripta est, admittant. Et ne quis forsitan ex hac circumstantia terram hanc pro ferrea minerarum heic locorum obuia & vi capitis II^{di} admodum frequenti, habeat, sciendum est quod nullibi in praedicta massa inveniuntur foramina aut rimulae, quales ut plurimum minera fetrea habet per §. IV. huius capitis. An vero illis tertitiorii strigis A. fig. II. adnumeranda sit praesens massa praesertim solidioribus illis ac spissioribus, quae ibidem subinde prostant? non disputo, hoc saltem notans, quod illae non tam modi arboribus, quales ego huius

licor, radices per nimum temporis,
moriā hominū excedentis, deflu-
n ita induratae ac impraegnatae di-
fcantur, vt vix eodem, quo nunc ex
trunco modo i. e. certissimo, consti-
o ligni cognoscenda sit.

XXIII.

Si igitur caudicem s.
cum ligni nostri re-
mus, ex quo singula
frusta, quae vidi, de-

De caudice &
eius circellis
nucleum am-
bientibus.

pta sunt, haec ligni substantiam eius-
que texturam specificam tam accura-
constrant, vt ille plus quam ligneus di-
lus sit, qui modo contrarium adfere-
videatur. Ne etiam ea repetam, quae
. IV. & subsequentibus notauī de in-
is frustis & istorum minoribus parti-
Secundum semper longitudinem fra-
vt in lignis torritis solet: libet sigil-
in intueri truncum ipsum quoad
cipuas partes. Quem in finem non-
a frusta figuris exprimi curauī, an ve-
omnia ita potuerint? non aeque di-
praesertim cum in minori forma de-
ta sint, quam re ipsa existunt. Nimi-
rum

rum in fig. IIX. clarissime adparent
ctus illi fibrarum, quae non solum op
me separari inuicem possunt, vti ad fig
ram VI. & VII. indicaui, sed & circel
referunt parallelos cum centro C, qui
obliquius secantur, vt in fig. IIX, diam
trum AB accipiunt maiorem, quam E
& sic ouales fiunt, non aliter vt in
gno fieri solet. Possumus insuper ist
annulos & circellos feliciter inuicem
parare, ceu in figuris videre est, totumq
denudare pulpam s. nucleum, qui & ex
rioribus partibus durior existit; vbi sim
illud notatu dignum occurrit, quod fibr
& capillamenta lignea inter fructuras,
Fäsergen und Zäsergen, interdum adp
reant. Quae omnia sane infallibili in
cio sunt, quod lusus naturae, qualem al
naturalium curiosi experti sunt, vel etia
minerarū soliditatem tandem nancisce
tium accrementum, quo de in capite II
dictum fuit, heic nullum locum inueni
Accedit annulorum istorum subtilita
quae ibidem nunquam obseruatur, n
tam notabilem admittunt separati
nem.

Equidem ex vulgi opi-
ne constat, eiusmodi
arum ductus & circel-
totidem arboris deno-

De istorum in
conseruandis
arboribus offi-
cio.

e annos, *die Jahr-Wachs*, ita, vt sic quo-
t anno in succrescente arbore nouus
stituatur annulus; sed referenda huc
rito sunt, quae supra laudatus autor *
experientia refert: *es mathet mancher
cul, oder Jahr-Wachs zum öfftern zwey
drey und mehrere Jahre aus, nachdem
ich ausdehnet, und viel weisses in sich
gedachter Circul aber siehet gegen das
ere Holtz etwas röthlicht aus, und
ärter und fester &c.* Debet etiam
tationi annulorum istorum multum
tribuere locus natalis & situatio. Prae-
o, ductus istos fibrarum tam frequen-
z subtiles esse, vt ad vnus vix digiti
ndinem A B fig. IX. saepius ultra 50
erari queant, quid si vltterius liceat?
e isti potius pro ligni matricibus &
nutritii ductibus habendi sunt. Neu-
T riquam

tiquam enim in ea vulgi persuasione fit
ac si arbores succum suum & sic nutrime-
tum omne, per solos illos liberiores con-
cem inter & truncum meatus ac ligame-
ta &c. e terra educant. Praesertim v-
denudata arboris pars statim ab aestu v-
aliunde rigorem accipiat, ne, quae interi-
esurgere debent, virtutes evaporare p-
nitus queant. Quandoquidem ipse a-
no c1010ccxii ob aestum fat notabili, p-
integros duos menses Iulium & Iunium
obseruaui prunum Damascenam opti-
foliis florentem, ex quam, nesci-
malitia? a radice ad ramos vsque per-
tus denudatam, quam, adhuc folia ale-
tem, tandem ex animi dolore erue-
passus sum. Eiusmodi etiam in vlt-
exemplum legisse nemini, vbi circa ve-
initium an. c1010ccxix. itidem a rad-
vsque ad ramos denudata arbor per in-
gram aestatē folia monstrasse dicebatur.

XXV.

Praesens arbor
fagus fuit.

Quod si reliquas in h-
fig. IX, quae omnino a-

pl-

* Conf. Histoire de l'Academie Royale
Sciences Année c1010ccxix.

esse debbat, partes respicimus, sciendum est, ibidem fibras exteriores ab interioribus non solum soliditate differre, sed colore; quemadmodum hoc omne iter observamus in arboribus praesertim his, quas *Kothbüchen* vocant. Nec ex exigua hac trunci parte constat, neque ex ipsis annulis, quod arbor olim magna fuerit, itemque maximam famam adacquaverit. Vbi insimul in mentem veniunt, quae amicus quidem recens, se nempe ingens aliquando frustum manu habuisse, idque ex incuria inde lapsum, mox per mediam longitudinissimum sustulisse; quo adspecto, mihi non solum est fissuram, de qua supra, sed integram quoque massae texturam.

Hanc mihi patrem transmisit ad hanc litteris: aut coecus non vidit, aut nunquam lignum faginū vidit, qui heic fuisse fagum negat. Adsunt enim distincti coloris & amplitudinis fibrillae, aequillae, *die Buchholtz-Spiegel*, quae si dispersae atteruntur, mire respondent, eos semper ambientes, de quibus potest & sic multa alia. Antequam vero cunctis istis recedam, adhuc aliud frustum

stum in mentem venit & manus, in fig-
 quanta potuit cura depictum, in quo
 nuli in A videntur rimulis perpetuis se-
 rati a natura ipsa, quia ita fuerunt stat-
 ac e terra erutum est frustum. Vbi in
 rimulas non solum videre est rubigo,
Mulm, kleine Splittergen, §. VI; sed et in
 in istarum sine B, quia successive con-
 huntur iterum, multum adhaeret ferri
 materiae, siue, vt ita loquar, succi ferri
der jenige Angusz, de quo §. XX. ser-
 fuit. Vnde sane non incongruum est
 tuere, virtutes ferreas transisse istas firi-
 non alio modo, quam quo alias suc-
 nutritius transire solet in praecedenti
 ragrapho adductos ligni canales.

XXVI.

De nodis isto-
 rumque fibris
 ambientibus.

Habet insuper lignum
 istud petrificatum ac
 petrificatum suos nodos

Knorren und Knoten, ceu videre est in
 IX, quos iusto ordine ambiunt firi-
 B I K. Non autem nodi isti sunt ex con-
 numero, quos terra heic locorum in-
 lutum generare videtur in fig. IV,
 ab tegit A B, illi intra massam suam in-
 de

atur; ne in partibus exterioribus
 careant: sed potius ita comparati sunt
 ignis DE fig. IX, vt etiam in par-
 ostica, & sic per integrum frusti spif-
 dinem protuberantiam monstrent.
 em in finem aliquod frustum dissolui,
 ti antea dixi, vbiuis fibrarum ambitū
 aui. Huc etiam spectat in fig. XI. par-
 la, quae elegantissime pariter ac ditissi-
 succo ferreo impraegnata est; quam
 a purgarem, mox decidentem obserua-
 artem illam prominentiorem ABC,
 & videre est in fig. XII. Adest autem
 us ligneus cum strigis ambientibus &
 itate E, vbi itidem natura, quae alibi
 operationibus suis viam rectam amat,
 ntra nodum ipsum incuruatas partes
 truxisse videtur.

XXVII.

De cortice multa in De cortice li-
 gnum proferri possent, gni ferrificati.
 nondum constaret de lignea istius
 ae natura. Valet alias quod in pro-
 pio est: *aliud latet, quod non conspici-*
in cortice, sed inuersa ratione, hic ma-
 e valet, quod scilicet latens nunc tan-

to perfectius in cortice conspiciatur, & verius vel diuersorum frustorum, ex verutorum loco, cortices frequentes conueniunt. Nimirum cortex nunc adhuc frustis adhaeret, & apprime retineat hanc fagi texturam. Optandum non esset, antiquorum more * huic fagi cortici adscriptum olim fuisse istarum arborum tempus & alia, sic fortassis non iori certitudine exinde legere potuimus istarum fata, quam quas nunc colligere oportet. Interea tamen quia nunc hanc frustra ponitur, multo minus efficitur; ideo pro isto naturae dono paruum summo rerum Directori ac Domino gratias exsoluere oportet. Adhaeret autem cortex toti massae modo firmiter, als *Anschusz von Eisen-Minern*, modo pro rubiginem *ein Eisen-Rust oder Mulm*, dictum est, & ne sic quidem facile separari

* Sic enim Virgilius de Mopso canit *Ecl.*
Imo in hac viridi nuper quae cortici fagi
Carmina descripsi, & modulans alter
notavi

Experiar, tu deinde iubeto certet Amyntas
Conf. Propertius lib. I. Eleg. 23.

potest: id quod ab illa exustione capitō
 s. XXVI. esse, nullus dubito. Interdum
 egra adparet cortex, & hinc inde
 eter signaturas suas naturales, *wie sonst*
in einem dörren Buchbaume zu sehen,
 et nigricantem, & inferius versus
 um ferrificatum, micantem strigam,
in schwartz-festen und glänzenden
in-Strieffen; quae tamen utut subtilis
 modum sit, vel nudis oculis ab ipso li-
 o distingui potest. Habeo enim me-
 n eiusmodi corticis frustum sat ma-
 um, quod si in mensam proiicitur, ad
 idem, quo nummos probamus, modum
 a fracturae periculum sonum edit, &
 n solum eleganter respondet, sed & ob
 em quam striga dicta habet, ad vitri ra-
 nem vnguem corradere in digitis so-
 Contra illae partes, quae exustionem
 ae sunt, ubi adhuc integrae cum mi-
 scopio melioris notae conspiciuntur,
 lulis quasi firmitus inhaerentibus, &
 aminulis in superficie scatent, & con-
 ae subinde minores exhibent globu-
 : id quod denuo ab illa exhalationum
 terraneorum operatione esse, nemo
 ile negabit.

XXVIII.

Deque eiusdē
ramo quodam
penitus exca-
uato.

Restat tandem figu-
XIII. Tabulae Imae, qu-
frustum aliquod indic-
ramuli arboris ferrific-

plane egregium; vel ideo, quia vnico or-
tutu in hocce adparent ea omnia, qu-
hactenus partim de lignea massae nostr-
substantia, quod illa nimirum adhi-
ibidem sentiatur, dixi, partim qu-
exinde luce meridiana sunt clariora
omnia, quae de metallorum generati-
ne, succrescentia & decrescientia, *von der*
Zu- und Abwachs der Metallen, in praec-
denti capite praemisi & insimul semper
metallicorum consensu quoad saltem
praesentem regionem comprobauī. Quo-
igitur primum concernit, curatius ante
omnia notasse iuuabit, frustum hocce
longitudinis esse 4. spissitudinis $1\frac{1}{2}$ digito-
rum, & in vtraque extremitate super
cap. I, §. XXVII. indicatum illum fossi-
rum impetum varie monstrare; quia
trinque diminutum est. Hinc etiam non
nemo mihi ostendit aliud eiusdem ratio-
nis frustum, quod eandem spissitudinem
forarumque ductus habens, quas arbo-
rum

m venas vocant, s. pectines, post ad-
 ocationem debitam ad oculos monstra-
 t, ista frustra olim naturali nexu co-
 essisse, sicque vnum arboris ramum
 nstituisse. Adparet autem in vtroque
 uitas, vt tota figura canaliculum refe-
 penitus, de industria fere excava-
 m. Et quidem in illo depicto, isthaec
 uitas ita comparata est, vt in vna extre-
 tate A ampliore habeat diametrum,
 am in altera B, quae vtique sic rami an-
 naturalis cuiusdam arboris rationem
 nibet, nec obscure innuit eiusdem di-
 rslam spissitudinem, quam rami habere
 bent. Quod cavitatem ipsam, & eius
 iem attinet, sciendum est, illam quoad
 cam interiorem superficiem circum-
 ca exhibere allegatos ac varie de-
 iptos fibrillarum ac venarum ductus
 pectiones tam egregie & perfecte, vt
 nil natura vel omisisse olim in consti-
 enda arboris substantia, vel abstulisse
 deatur in transmutatione ipsa, quod
 m aequae de veritate vtraque testari
 eat. Notum insuper est, praesertim
 gorum ramulos eiusdem spissitudinis,
 alem hoc loco descripsi, ductus non

semper directe pergentes sistere, vel
 nodosam subinde occurrentem aliquam
 partem, vel ob alias causas; idem factum
 in ipsa hac cauitate obseruo. Adsum
 enim subinde nodosae partes, hasque cir-
 cumdantes sicque minus directe perger-
 tes nonnunquam fibrillarum ductus
 venae, quae separari inuicem quam com-
 modissime possunt, & plane miram vbiu
 exhibent faciem. Interea, quod praec-
 puum est, totus ramus excavatus & ex-
 sus quasi est, vt, ceu dictum, penitus cana-
 lem monstret, vbi semper per fibras mol-
 lior facileque inter digitos friabilis, flau-
 nimirum & lutosa materia (*als ein Mulin*
 transit, & id quidem eodem modo, quem
 §. III. huius capitis indicaui. Quod ex-
 ternam istius canalis superficiem concer-
 nit, dicendum est, illam circumcirca am-
 bire crustam quandam optimae ferreae
 minerae ferruginei coloris, quae crassi-
 tiem habet 5. vel 6. linearum spissam, sub-
 inde albicantibus arenulis circumfluxi
 & ductibus spiralibus in superficie elatio-
 ribus superbientem. Quantumuis vero
 in schematismo omnes istae partes expre-
 sae haud sunt, nec potuerunt exprimi, de-
 ben

ent tamen maximopere notari vel ob
 illam cauitatem, cuius singulae partes
 rtissimam vbiuis ligni substantiam, vti
 xi, produnt, nec non succrescentiam
 rreae minerae, quam tamen multi
 bnegare haftenus visi sunt, ad ocu-
 s monstrant ac demonstrant. Necesse
 im est istam mineram demum post li-
 ni proiectionem circumfluxisse & suc-
 ffue hoc ambiisse, & quidē iuxta illas in
 aecedenti capite & alibi commonstra-
 es surgentes ac varie agentes martis vir-
 tes, quibus regiones istae, prout eui-
 entissima experimenta circa nudam ter-
 m lutosam cap. II. §. XIV. sequentibus,
 stituta docent, mire refertae sunt. Vbi
 princeps post constitutam & obfirma-
 m istius ligni crustam facile excuatio
 mi per §. III. & inprimis VII, huius ca-
 ptis, fieri cum tempore potuit ac debuit:
 caesertim cum circa ferrificatum istum
 uncum integrum supra obseruatae sint
 quae, certissima semper metallicolis
 idicia haud frustraneri laboris, iuxta
 . II. huius capituli, exhibentes.

Nonnulla de
fagis ex aliis
scriptoribus?

Quia itaque ex hactenus dictis satis superque constat, arborem istam fuisse vnam ex fagis, quae secundum longiorem delineationem capite II^{do} institutam, heic locorum in suis variis generibus ac felicissima tellure frequentissime crescunt & succrescunt, & quidem citius quam Dominus de CARLOWIZ I. citius indicauit *. Sunt insuper fagi ac quercus ramosae admodum, vt merito huc quaderet tam quoad arbores ipsas, quam istarum radices, quod VIRGILIUS habet: *

Altius ac penitus terrae defigitur arbor:
bos:

Aesculus inprimis, quae quantum vertice ad auras

Aethereas, tantum radice in Tartarus tendit.

Sunt etiam glandiferae admodum, & glandes ipsae fageae, de quarum utilitate

PLIN.

* Part. II. cap. II. §. 32. fol. 321.

** II. Georgic. v. 290.

LINIVS * atque alii multum habent
 ire dulces, fortassis ob dictam territorii
 tionem, animalibus & hominibus quo-
 re perutiles existunt. De utilitate sin-
 lari, quam incolae ex faginetis habent
 m supra dictum est. Imo ex haftenus
 mmonstratis nunc facilius cognoscere
 et ea, quae ad lignum fageum spectant
 his illisue adhibendū locis e. g. in aëre,
 uis, praesertim vero in exstruendis na-
 bus; vnde iam suo tempore CLAV-
 IANVS ** scripsit:

Sic qui vecturam longinqua per ae-
 quora merces

Mollitur tellure ratem, vitamque
 procellis

Obiectare parat; fagos metitur & al-
 nos,

Et varium rudibus silvis accommo-
 dat vsum.

uos versus itidem ex parte laudatus Da-
 Carlowiz adducit, ubi tamen illa ver-
 ba,

* Lib. XVI, cap. 6.

** Lib. III. de raptu Proserp. lib, III, p. III

ba, quae praemittit huc spectant, ut
subobscura sint: grosse starcke Buchen
wie auch ander Bichen-Holtz lasse sich in
grossem Nutzen in das Wasser verbauen
und daure für andern Holtz sehr lange dar
innen, es müsse aber, so bald als es gefallen
und noch gantz grün und im Saft seye
verbauet werden. Denn wenn es dörre
lasse sichs hiezunicht brauchen, und halt
sich gar nicht, müssen, wie schon gedacht
selbiges im Wetter und in der Luft, wie
auch in der Erden, ob es gleich ein harte
Holtz seye, kein bestand habe, sondern ver
derbe, faule und Würmstichtig werde &c
Heic saltem habemus eius generis lignum
quod diutissime intra terram latuit, &
quam facillime, hanc semel metamorpho
sin passum, ad finem vsque Vniuersi manere
potuisset. Sunt etiam notanda, quae il
le de re rustica scriptor non rusticus * ha
bet: tagus, inquiens, quanquam fragilis
& tenera ac fissilis, eadem sectilibus lami
nibus in tenui flexibilis, capsis ac scriniis
sola

* Conradus HERESBACHIVS lib. II, p. m.

a utilis est, colore non ingrato, maxi-
fida iis, quae teruntur, ut rotarum
bus: fagi cortex magnum veteribus
m praebere solitus. Eo enim vasa vin-
niatoria & corbes messoriae fiebant,
non gutti, & vasa, quibus in sacris
libabant religionis ergo: unde Curius
iurabat se nihil e praeda attigisse,
eter guttum faginum, quo litaret Diis.
ro e fagis praecipue prisco, hoc est
o ac frugi illo seculo, pocula paraban-
id quod testatur pastor Virgilianus *:

Insanire libet quoniam tibi pocula,
ponam

Fagina, coelatum diuinum opus Al-
cimedontis.

BVLLVS: ** - - - Nec bella fuerunt
Faginus adstabat cum scyphus ante
dapem.

TIDIVS: ***

Terra rubens crater, pocula Fagus
erant.

sacris etiam peragandis ligneorum po-
culo-

Ecl. III.

* Lib. I. Ecl. 10.

** V. pastor,

eulorum vsum fuisse satis comprobatur
videtur Bonifacius Martyr & Episcopus
qui interrogatus ; nunquid licitum est
sacerdoti sacris operaturo etiam lignum
vti poculo ? respondisse fertur : Oli-
quidem aureos sacerdotes : at hodie
sacerdotes ligneos aureo poculo litare
Quod egregium effatum sequenti Ep-
grammate comprehendit M. MON-
RIVS.

Quem non ruentis seculi terrent vic-
Rerumque deuexus status ?

Qui, dum Deorum vasa placaba-
minas

Excisa sylvarum iugis,
Vixere puri Praesules auro magis :
Nunc proh dolor, versa vice,
Dum lanx Deorum placat iras aureas
Ex aureis sunt lignei.

Quo insuper spectant illa elegantissimae
verba Malmesburiensis** : Abstinencia
illius est indicium, quod nihil ibi sicut in
caeteris coenobis videas fulgurare auro
renitere gemma, micare argento. Nat

* Steph. GVAZZ. lib. II. de ciuil. conuersa-

** Lib. IV. de Gestis Anglorum.

Gentilis ait, in sancto quid facit aurum? os in sacratis vasis parum putamus aurum, nisi crassi crustam metalli obumet honor lapidum, vel topaziorum mma vel amethystorum viola, vel aragdorū lux herbida, nisi tunicae sacerdotes auro ludant, nisi multi coloribus parietes picturis reniteant, & solem lacunar sollicitent. At vero illi, ea quae humana mortales falso aestimant, in secundis habentes, omne studium in ornandis rebus ponunt, magisque amant splendas mentes, quam auratas vestes, sciens, quod benefactorum retributio optima est, mundā frui conscientia. Haec illi quae vti conueniunt cum D. CHRYSOSTOMO *, non, inquit, aureis ut vasis Deus, sed aureis animabus; ita videnter tantum notare volui.

XXX.

Sed recedendum nunc ad ea, quae vltius hocce capite common- da mihi proposui, um scilicet praeter haec U	Dantur adhuc aliae lignorum heic ferrifica- torum species.
---	---

species adhuc aliae, & quidem in aliis adhuc fodinis inuentae sint? an vero in solo recensito hoc puteo obseruata sit metamorphosis? Vbi omnino, si verum fatear non possum non adserere, quod sicuti tota regio elatior & coniuncta quam proxime cum admodum montosa illa regione quae *Animontana* dicitur, communis habet radices: ita quoque communialis adscribere decet fata. Et hoc omnino constat, quod subinde eiusmodiigna eruta sint, & quidem in illa spatic sylua ad lit. D. *der Crentzseener Wald* quam supra narraui, vbi fodina num. *die Crentzseen genannt*, nonnulla ligna ferrificata dedit, quae tamen ob exiguam copiam parum curasse videntur fossore. Maioris tamen momenti est illa fodina num. 46. *über dem Martis oder Mertgen See am rothen Berge gelegen, das Xte Glück genannt*. Celebratur supra cap. II. XXXV. quam maxime isthaec fodina partim ob martis minerae bonitatem, *davon der beste Eisen-Stein schwartz im 11ten Lachter tieff, und in denen Grund-Wässern stehet*, partim vero ob singulare lignorum ferrificatorum heic reperto

in copiam, de qua ita referunt metalli
flores: auf dieser Gruben ist der meiste
oltz-Eisen-Stein an Rothbüchenem, Weisz-
ichenem und Bircken-Holtze in der sieben-
n u. 8ten Lachter gefunden, da die Grube
gefangen worden, als anno 1708. eben der
eiland Hochseel. Herr Graf Reulz der
te zu Laubach gewesen, und nebst des
rrn Präsidenten Hoch-Gräfl. Excell.
FRIDERICO ERNESTO &c.
sönlich den Augenschein von der Gru-
genommen haben; worbey auch diese
nahmen, das Xte Glück, bekommen,
dato in gutem Flor geblieben ist &c.
bemus itaque heic praeter vtriusque
ri speciem adhuc aliam arborem ferri-
atam nempe betulam, quae ob supra
cap. II^{di} laudatum mirabilem candor-
& tenuitatem multos exhibet vsus,
que vt PLINIVS * loquitur *terribilis*
gistratum virgis, nunc quoque pue-
immorigeris & habet duplicem pro-
erfa aetate corticem, nempe rubicun-
U 2 dum,

dum, si arbores adhuc teneriores sunt
dein ubi annosae fiunt, prorsus albican-
tem accipiunt cum variis circa caudicem
ductibus parallelis permixtum, cuius inte-
rior superficies ob singularem tractabili-
tatem olim scribentibus usum, ut nunc
charta, praebebat, & in volumina com-
paginabatur: unde libris nomina. Vic-
ligni eiusdem ferrificatū frustum peropti-
mum, (de cuius examine ulteriori & por-
derositate, minori scilicet, quam in lignis fa-
gorum, iam supra dictum fuit,) quod
praeter omnes huic ligni speciei compe-
tentes partes, corticem adhuc integrum
& illaesum, referens alburnum cum du-
ctibus ac venis, oculis, & nodis suis, certissi-
mam betulae monstrabat constitu-
tionem & insimul arboris istius ante factam
notabilem spissitudinem. Ut ideo ex ha-
ctenus recensitis igen solum, id, quod cap.
Imo §. XXV. indicaui, ligna ista scilicet
semper prae aliis magis aptam habent
hanc illamue mutationē adsumendi con-
stitutionem: sed etiam ipsa lignorum im-
mineram ferri mutatorum veritas pluri-
bus in praesentiarum monstrata est.

XXXI.

Nec denique necesse
 , in re tam euidenti
 orum, iuxta methodū
 mel heic receptam,
 nsensum allegare, qui omnes omnino
 ctenus recensitas obseruationes faten-
 r & fateri coguntur : quare ad IV^{tum}
 inc transeundum est caput. Antequam
 ro id faciam, hoc saltem vnicum ad-
 c moneo, quod lignum istud ferrifica-
 m in igne culinari, etiam vehementiori,
 illibi flammam concipiat, nec etiam
 haftenus adductas rationes & circum-
 ntias queat. Et vt certior essem hac in
 adsumsi nonnullas partes, & quidem
 es, quae minimū ferri succi, sed puram
 ni formam, excepto colore ferrugineo,
 cerebant, easque diutius eiusmodi igne
 urgere coepi, vt plus vna vice canden-
 s adparerent ; ast nihil minus, quam
 mmam vidi, nec etiam per ignem ipsum
 nsumptae sunt partes, potius eandem
 iuis retinuerunt magnitudinem & gra-
 catem. Idem mox tentavi cum maiori-
 s partibus, vbi paululū grauitatis, antea
 tatae, decessit, eadem tamen manente

Itemque me-
 tallicorū con-
 sensus atque
 alia.

forma externa. Et quod denique ob-
uasi, circellorum ductus s. venae ar-
borum, quas & pectines vocant, mire diste-
ti sunt in igne variasque intra rimulas
bras & capillamenta monstrarunt, quae
etiam post ignis remissionem integra
illaesa ab igne remanserunt. Haec ad igni
culinarem expertus sum, vt saltem co-
stet, qualem & quantam metamorphosi
passa sit ista arbor: quales vero ac qua-
tos effectus monstret in hoc ligno igni
solaris, mediantibus speculis & vitris ca-
sticis illustrioribus collectus, quam qu-
dem meis instrumentis potui, id in praesentiarum aliis indagandum relinquo.

CAPVT IV

EX

HACTENVS ADDUCTIS

**LIGNORVM ISTORVM PROIECTIONE,
METALLISATIONEM ATQVE
ALIA CONCLUDENS.**

Vbi post ordinis
rationem §. I.

Inundationū spe-
cialium habentur
diuer-

diversae origines
 & species, earum-
 q. prior exemplis
 illustrata §. II.
 ubi de arboribus,
 quas Lanus fluvius
 monstrat §. III.
 ut & de Lapi-
 dis supra mon-
 stratis, iudicium
 plenius §. IV.

Terrior inundatio
 nū species exem-
 plis illustrata §.
 V. cui praesens
 arborum proie-
 ctio ex certis ra-
 tionibus adscribi
 nequit §. VI. id
 ulterius confir-
 matur §. VII.
 Nec ex vilo exem-
 plo contrarium
 probari potest,
 multo minus ex
 praesentis regio-
 nis aliquo §. VIII.

Neque etiam prae-
 sens arborū pro-
 iectio priori in-
 undationum spe-
 cie adscribenda
 est §. IX. quia nul-
 lum in historia le-
 gitur de ista re-
 gione exemplum.
 Contrarium po-
 tius ex scriptis
 antiquissimis, a-
 quarumque du-
 ctibus elucet. §.
 X. idem, ex hy-
 drostaticis legi-
 bus & interna
 territorii consti-
 tutione patet §.
 XI. & circum-
 stantiis aliis §.
 XII.

Hinc potius arborum
 istarum proiectio
 ex aquis & infer-
 ne & superne a-
 gentibus simul i.e.

ex diluvio maxi-
mo deducenda e-
rit §. XIII.

Nonnulla alia arbo-
rum istarum fata
in ipsa proiec-
tione §. XIV. prae-
sertim metalliza-
tio, quae locum

habet etiam in:
bus minus con-
nientibus §. XV
sic maxime in
territorio §. XV
Consensus & no-
nulla alia §. XV
praesertim ex
luvio notanda
XVIII.

§. I.

Ordinis ra-
tio.

VHis itaque specialissi-
mis quoque circa ligna
ista petrificata & ferrificata circumstan-
tiis, iisdemque probe observatis, ordo tan-
dem poscit, ut, quid de hisce ulterius sci-
endum sit, quo illa scilicet modo huius
proiecta, & vnde tantam mutationem
perpessa sint, adhuc breuibus indicemus.
Verum ut prius illud consideremus, scienti-
um est ante omnia, quod sicuti natu-
rae lusus, de quo supra dictum est, nullum
hic locum habeat, nisi quis gramina,
montiumque arbores & se ipsum ex natu-
rae lusu existere imprudens dicere velit:

ita

tanto minus ex determinata cap. II.
 tionis istius integrae descriptione, pa-
 it, quod ista lignorum proiectio nul-
 m ex speciali quadam aquarum inun-
 ione & diluuiio facta sit, sed ex illo,
 od merito vocamus maximum. Vbi
 xime finitimorum locorum altitudi-
 respiciamus, praesertim Auimontis,
Vogelbergs, cui nostra regio adnume-
 ur a nonnullis, atque aliorum montium
 us Hassiae, quos saepius laudatus
 INCKELMANNVS * descripsit & de
 us dicto dicit: *es seye ein sehr kaltes, ho-*
und langes Gebürg, streicht erstlich
in Morgen gegen Abend, und wieder von
ternacht gegen Mittag: also dasz es ein
ck des Feldberges (bey Philipps-Eck) zu
scheinet. Auf dem Vogelberg sieht
wegen der Höhe und Kälte, selbigen
öffters gegen Pfingsten noch Schnee
en. Quid si alias, quas continens haec
 montosa regio sistit, circumstantias, as-
 um hoc de diluuiio maximo compro-
 res, consideremus? verum ne longus

U 5

abea-

abscamus a scopo & nostra regione, c
de primum dicere coepimus, libet ani
nonnullas inundationū respicere circu
stantias, quam diluuium maximum ipsu
hoc loco admittendum, consideremus.

II.

Inundationum
diuersae ori-
gines & exem-
pla.

Nimirum ut reru
omnium stator & consi
uator mari & fluminib
suos terminos adsignau
quos non transgrediantur, & in iis m
nendum ipsis consistendumque est, qua
diu illi placuerit, id quod nec ipsu
oraculum Delphicum, ceu optime co
monstrauit *Phil. CAMERARIUS** igr
rauit: ita quoque inundationes, quocu
que veniant nomine, eundem agnosce
debent auctorem, easdemque leges, prin
tus praescriptas. Quae ipsae leges, ut
captum non raro humanum excedunt,
omnino ex diuina ratione, quam ob h
minum malitias habent, excedere debent
nihilominus tamen suas admittere po
su

* In horis subcijs cap. LXXXI, cent. I.

naturales vias, ob infinitam omnium
 am administratoris cap. I. §. II. sapien-
 n, difficulter perscrutabiles. Interea,
 a in maxima inundatione & diluvio
 .I. §. IX. duplicem cognouimus aqua-
 a viam, nempe & superne & inferne
 ntium; necesse est, vt eandem quoque
 specialioribus inundationibus quot-
 que in historia, diuinitus immissae,
 nerantur, adferamus. Sunt autem com-
 res eiusmodi speciales in certis tan-
 a locis maiores & crebriores, quam in
 s, inundationes, eaeque tristissimae; in
 bus superne venientes aquae singulares
 nonnunquam diuinos exhibent effe-
 s. Quo omnino referenda est elegans
 illa inundatio Nili, quam RVFFINVS*
 fect, quae regnante Theodosio destru-
 templo Serapis, in quo Alexandriae
 ebatur, accidit. Moris enim erat in
 gypto, vt mensura adscendentis Nili
 minis ad templum Serapis deferretur,
 ut ad incrementi aquarum & inun-
 tionis autorem. Subuerso autem eius
 fimu-

simulacro, igneque consumpto; omnes
 mul negabant Serapim iniuriae memor
 aquas vltra affluentia solita largituru
 Sed vt ostenderet Deus non Serapim, e
 multo erat Nilo posterior, sed se esse, e
 aquas fluminis temporibus suis iube
 excrescere tanta ex eo & deinceps f
 inundatio, quantam fuisse prius aetas n
 la meminerat. Et ideo vlna ipsa, id
 aquae mensura, quam πύχυν vocant,
 aquarum Dominum in Ecclesia coe
 deferri. Haec gesta vbi religioso princ
 nunciata sunt, extentis ad coelum palm
 cum ingenti fertur exultatione dixi
 gratias tibi CHRISTE, quod absque v
 bis illius magnae perniciie tam vetust
 error extinctus est. Sic etiam bienn
 post Henrici Archiepiscopi Gnesnen
 mortem, mortuus autem est anno Chri
 1219, densi atque continentes per tota
 aestatem imbres ingenti aquarum inu
 datione vehementer Poloniam afflixer
 plurimos pagos atque vicos euertere, si
 getes hybernas vastavere, vernam semen
 tem fieri passi non sunt. Consecuta e
 mox hyems acris & aspera: inde fame
 & pestis, postea totum triennium saeuier

maximam vim iumentorum atque ho-
rum absumptere. * Et haeret adhuc
omnium memoria quantam inunda-
tionem ad Vistulam accolae perpeffi sint
priori anno, vbi illi destructis aedificiis
etque locis variis ad iuga montium
quaeuis loca elatiora confugerunt.
tam inundationem, prout nouellae
Polenses ex relationibus Warsouiensibus
trauerunt, huc omnino ob causam infra
transcendendam transferre libet: zwischen
dem ersten und andern August-Monat hat
die Weichsel in der Nacht, nach einem
Nachmittags zuvor gefallenem Platz-
regen allhier ungewöhnlich ergossen,
sind in niedrigen Gegenden viele Ge-
bäude ruiniret, die Leute in grosser Gefahr
des Lebens gewesen; daher sich viele mit
ihrem Viehe anders wohin auf die Höhen
zu retireriren müssen: die gantze äusser-
Stadt, Szuloc genant, woselbst die Nie-
derlage an vielem Holtz, Kalck und Saltz
sich

Ita IO. HERBVRTVS de FVLSTIN re-
gni Polonici sanator in Chron. siue Hi-
storiae Polonicae compendiosa descript.
lib. VI. p. m. 109.

sich findet, ist auch rings ümher beschre-
met; imgleichen von der andern Seite
der Weichsel das Städtgen Praag bisz in
Helffte bedeckt, die Kirche und das
ster der Clarissen Jungfrauen standen
uff 2. Ellen vom Dach unter Wasser. --
gestern als den Tag darauff hat man an
hand Geträye- und Saltz-Gefäse, wie an
Flosz und Klaffter-Holtz in grosser Meer
imgleichen gantze Bäume mit ihren W
tzeln, abgerissene Häuser und Wass
Mühlen, ferner viel Heu und Korn in C
ben und Vieh, den Stroh hinunter schw
men gesehen; auch ist die Weichsel
vielm abgeleschten Kalck, so weis,
Milch geworden* &c. &c. Et quis tand
omnes tristissimos e cataractis & ex a
quocunque impetu ruentibus aquis em
rabit euentus? Quis Hungarica mala
periori anno alibi pluribus narrata, H
adscribat omnia? Ecquis lamentabili
casus, quos praccipue homines iuxta fi
minum maiorum oras & maria dege
res, eorumque habitationes experiuntur

omnibus terrarum plagis recensere
 nes? Provt quidem Hollandia & Fri-
 ciusmodi calamitates cum maximo
 cherrimi agri periculo hominumque
 ecorum internecione non semel ex-
 ta est, & hodiernum experitur non raro;
 rimis autem an. cccccxxi in regione,
 Dordracum est situm, ex subita inun-
 one maris Rheni, Mosae & Vahal-
 erunt plusquam centum millia ho-
 um, submersis aquarum impetu
 uaginta duobus pagis.

III.

nterea tamen, ne nihil
 omittamus, quae su-
 adducta sunt, praefer-
 arbores illas, quas cap.

Vbi de proie-
 ctione arborū,
 quas Lanus flu-
 uius monstrat.

XX. in Lani fluminis alueo atque alibi,
 in medio propugnaculi nostri fundo
 cruauimus; potuissent quidem ex iis-
 n fatis illae ita proiici, si modo
 eiusmodi tristissimae inundatio-
 quod quidem diuina gratiae signum
 , exhibere possent ex antiquis mo-
 nentis testimonia. Hoc saltem certissi-
 m est, quod tales ramosae arbores non
 ad

ad solum dicti fluminis alueum firma-
dum, ceu quidem nonnemo nuper pu-
bat, vt aquae ita intra istum diutius co-
tineantur, congestae sint ab incolis. Na-
adparent illae non eo, quo in eiusmodi
sibus modo disponere solemus arbori-
sed potius prout solent proiici a vent-
rum aquarumque vorticibus ac procellis
vbi nunc huc, nunc illuc absque ordi-
arborum apices distrahuntur. Insuper
aliis quoque, & non aequae ad fluminis
ueum, eiusmodi reperiuntur arbores, cu-
ipse obseruavi, quod ante annos aliquos
in vrbe cellam quandam fodientes in-
ter fodiendum praegrandes & ramosas
offenderent arbores, quas tandem
magnitudinem abscindere oportebat;
quia istarum longitudo, spissitudo atque
durities notabilis admodum erat, prob-
cto nonnisi maxima difficultate, tan-
dem remouendae erant. Equidem
quoad istam obseruationem potuiss-
quis fortassis excipere, praesentes arbo-
res eum in finem a fundatoribus pri-
mis vrbis fuisse congestas, vt lectum vo-
craticulam constituerent, qualem V-

RVVIVS alibi postulat * pro firman-
s superstruendisq[ue] muris atque rebus
is, ne fundamentum vlla ex parte one-
cedat. Praesertim cum ex vero de ci-
tatis nostrae incrementis primis cecinif-
videatur ille disertissim. Phoebi nostri
tes: **

Quando fere exigua angusta Pomoe-
ria circo

Tota paludoso coeno submersa iace-
bant &c.

ubi agri istius prima facies mihi deli-
anda esset, non possem non locum
m, respectu aliorum adiacentium val-
depressum, vocare *paludosum ac planū*,
amen valde opportunum, quae verba
t M. Steph. RITTERI Grunbergen-
** ; quibus nihil habeo, quod addam
etor pia mea ac perpetua pro salute
X opti-

Libr. III, 3. conf. Mons. PERRAULT Vi-
truve reduite en abrégé.

* Contr. BACHMANNVS in Acad. Giesse-
nam.

** In Cosmographia Prosometrica lib. IV.
p. m. 492. Cum quibus verbis optime
conveniunt ciuitatis nomina, quibus

optimae ciuitatis vota! Verum enim v
ro, vbicunque dispicio, vix talia, vel in
barbaros minus dispositarum arborum
eta video, quae insperatae ruinae facili
quã vili cuidam firmitati prodesse potu
sent. Hinc potius, si conjecturae illae cap
non locum de vniuersali fato inueniam
dicendum est, arbores istas ex singulari

vocatur *Gieffa*, quasi *vom Ergiessen*, it
Confluentiae, ceu quidem apud nonn
los scriptores hanc adpellationem le
Et quanquam illa propugnaculi dem
robur adsumserit circa an. cixcix
ab Hassiae illo Achille PHILIPPO:
hilominus tamen certo certus est, qu
statim, ac locus ille, perquam co mo
veteribus, villae exilem speciem ami
moxque accepit communia ciuitate
iura an. cixcccxv. d. ii. Cal. Sept.
gorum spactorem reliquens, etiam pr
aliis ciuitatibus acceperit munitio
quandam speciem vel umbram, fa
scilicet comparatione cum moden
munitionum operibus. Sic enim
antiquo Chronico MSto lego ad an
fere 1378.

*Dem von Mayntz haiff auch Graf Johann
Dasz er die Stade Gießen ge Wann &c.*

siue ex aquarum, superne olium demis-
sum, inundatione quadam, nostra hi-
storiarum monumenta excedente, huc
projectas fuisse.

IV.

Quod porro lapides
p. I. §. XXII. descriptos
inest, non possum non
ad adhuc iudicium ad-

Vt & de lapi-
dibus supra
monstratis iu-
dicium plenius.

re illi, quod ibidem communicaui: Es
e an demselbigen Ort, wo diese Klum-
a gefunden worden, viel Kiesz, und
esz-Sand, der also Gelegenheit geben, dasz
s durch solche sieserende Wasser, Kiesz-
äffte an sich nehmen, mit Kiesz u. Kiesz-
ade, durch Hülffe der Witterung sich
reinigen, dabey erhärten, und zu der-
ichen Steine vieler Sand- und Kiesz-
inlein werden können, welches so wol
Bergen als in Thälern geschehen kan.
sandigtes Land ist, wird gemeiniglich
ter solchem dergleichen zusammen ge-
kten Gesteine Tecken-weise auch Nester-
ise übereinander liegend gefunden. Wo-
je tieffer, je fester, und je höher je mür-
es lieget, jedoch nachdem es mit viel
r wenig klaren Sande vermenges ist,

als welcher eine Ursache mit gewesen, daß
 sich der Liquor fest setzen können. Da
 grossen Steinlein lassen sich meinst wieder
 gantz, nemlich von der gantz zusammen
 packenden Materie, (ob gleich die grosse
 Steine zerspringen im Ablösen) davon
 lösen, weilen der Liquor solche Tünne be-
 flossen hat. Es wird dergleichen Gestein
 auch zuweilen in Aeckern und Oertern
 wo sonst wenig Steine unvermuthet, doc-
 so und so gefunden; Scheinet also, daß die
 Natur keine Gelegenheit vorbey lasse, bei
 welcher sie etwas bewerckstelligen kan
 solte sie auch gleich Hinternisse wegen
 Umwege gehen müssen &c. Parili modo
 inueniuntur minerae interdum, quasi li-
 quore quodam ferreo obductae, & quia hi
 non inuenit minores arenosas partes se-
 tantum maiores: ita & spatia intermedia
 longe maiora adimplere debuit, unde &
 mirum non est, si ob eius defectum con-
 spiciantur in iisdem interstitia prorsus va-
 cua cap. III. §. IV. Id quod tamen in praee-
 cedentibus lapidibus raro cognoscitur, al-
 frequentius accidit, vt arenulae & gla-
 reae in notabili copia intra cauitates coa-
 ceruatae & circumfluxae contineantur
 qua

iac deinceps post contusiones demum
 ofluunt. Hinc & supra laudatus de mi-
 ra hac ferrea ita pergit: dergleichen Ge-
 ine wird. (auch an hiesigen Orten) meinst
 Tage oder nicht tieff in der Erde ge-
 nden, wächst nicht zugleich, sondern
 ch einander uf und zusammen, mag sich
 ch wol wieder von der Witterung re-
 viren lassen, um dem Wasser seine Kräfte
 zu communiciren, und dasz solcher Ge-
 lt continuirlicher Ab- und Zuwachs blei-
 , wie zur Noth noch fernerhin erwie-
 n werden könnte &c. Quae sententia, uti
 m haftenus dictis adprime conuenit;
 non possum non quoad lapides cita-
 eidem tanto lubentius accedere, prac-
 tim si ea, quae ibidem cap. I. para-
 aphum allegatum sequentibus, dicta
 nt, conferantur.

V.

Pergendum nunc est
 alteram inundationum
 eciem, quae uti §. II.
 tum est, originem ha-

Posterior in-
 undationum
 species exem-
 plis illustrata.

ab aquis interne surgentibus, ubi ter-
 rumpendo dehiscit. Vnde saepius
 uarum torrentes post istas rupturas

cum ingenti interdum fragore, boatu, terrae motu, ventorum impetu, aliisque horrendis phaenomenis, quae ab auctoribus subinde recensentur, coniunctis effunduntur adeo, ut lacus, fluuii, fontes oriantur, ubi prius nulli fuerunt, itemque integrae vrbes ac insulae submersae legantur. Exempla habemus multa apud KIRCHERVM de lacu putido, loco Euphymiae vrbis, repente enato, apud GASENDVM & FURNERIVM de terrae motu Peruviano, atque alios scriptores. Quo etiam spectat ille irae diuinae index perpetuus, euersio Sodomae & Gomorrae, ubi nunc lacus est, quo in loco antea fuerunt amoenissima regna ciuitates. Parili modo ORTELIVS, Hiberniam describens, de lacu Erno monet*, quod olim fons fuerit, sed ob incolarum nefandam cum bestiis venerem Deo irato, in tantam aquarum diluuiem erupisse, ut totum eum tractum cultissimum cum hominibus inundatione submergerit. Atque in rei gestae veritatem

* In theatro orbis Tab. X.

die sereno tempore etiamnum tem-
 porum turres sub vndis hinc inde conspi-
 terram, inquit GIRALDVS, tam turpi-
 contra naturam facinorum consciam,
 in tantum primis, sed cunctis in poste-
 m habitatoribus indignam autor natu-
 e indicauit. Hunc lacum inquit CAM-
 ENVS * triginta millia pass. in longitu-
 ne, quindecim in latitudine diffundi;
 uis opacis coronatum & adeo piscosum
 e, vt piscatores nimiam frequentius
 ocium copiam, retiumque rupturas po-
 ss, quam defectus conquerantur.

VI.

Quod igitur duas has, Cui praesens
 meralissime descriptas, arborum pro-
 undationum species at- ictio ex cer-
 t, istarumque exem- tis rationibus
 a, non aeque adduci adscribi nequit.
 ssum, vt quoad posteriorem credam,
 uas illas, in tanta copia inferne surgen-
 s, ex ipsa illa, cap. I. §. IV descripta vni-
 ersi abyssu, traxisse originem, vtvt certo

X 4

cer-

* In Hibernia.

eertius sit, quod vniuersa terra ex i
abyssu & communi voragine omne
fecunditatis ortum & successum, acci
dente divina directi one, habeat. Est eni
& ad diuinitus vsque praescriptum fine
illa abyssus prinitus creata, occlusa & o
signata quasi, vt communi creaturarum
necessitati, praesertim humanae, semp
adsit, & eas virtutes aquosae atque alia
quae partim inde à prima creatione ha
bet, partim aliunde accipit, eo reddet mo
do, quem cap. II. §. XIIIX. & XIX. de
scripsi breuiter. Vt ideo primo contra to
tum abyssus, ita coordinatae & occlusae
finem ac rationem esse videatur, specia
les exinde inundationes has deriuare, non
secundo opus est, vt, post generalem
illam atque maximam, supra descriptam
inundationem Deus quotiescunque ex
iustissimis causis hanc illamque regionem
punire vult, ipsam abyssum i.e. interiorem
ac centralem aquarum voraginem adpe
riat, quam creaturarum benedictioni, non
poenae istarum ampliandae inter *περὶ τῶν*
creata olim destinauit: adsunt enim, ex
perientia teste, tot tantaeque aquarum
subterranearum voragines speciales, ista
rum.

inque canales ac meatus, subinde ab au-
ribus laudatis adnotati, quis tandem
ines adnotare valebit? ut pro immite-
da huic illiue loco speciali inundatio-
ac submersione non aeque opus sit, si-
in diluuiio maximo factū est, ut *αἱ πύ-
ρῃς αἰβύσσοις* rumpantur §. IX. cap. I. m.
ubi tertio in vniuersali diluuiio tantum-
do fontes abyssi sufficiebant, necesse
in speciali inundatione ne istos qui-
m requiri, multo minus abyssi ipsius
ruptionem, quae ne quidem ibi requi-
atur in diluuiio maximo,

VII.

Undecunque igitur in
uio speciali aqua in-
ne surgentes deriuen-

Id quod vltre-
rius confir-
matur.

siue ex ipsa abyssso per illum cap. II.
KIX. aut etiam §. XXVII. seq. indi-
um modum, siue ex subterraneis spe-
rioribus aquarum voraginibus, qua-
nonnullas ibidem §. XXII. adserui-
s: hoc tamen certissimum est, quod
rum arborum proiectio ex eiusmodi
ndatione aquarum, inferne surgenti-
nullo modo facta sit. Debent enim

in eiusmodi tristissimis inundationum
 sibus terrarum partes per hydrostatic
 leges §. XIII. capitis I^{mi} ex parte prop
 fitas, magis deprimi, quam emoueri; in
 plane debent loca ista e conspectu am
 ueri, id quod nec de ista prae aliis loc
 cis elatiori regione capitis II^{di} descript
 nec etiam de vna alteraue eius parte c
 gitari quidem potest. Interea tamen, n
 hoc ex antecedanea territorii descripti
 ne integra & ex interiori eius constitui
 ne cap. II^{do} visa, negari potest, quod diu
 sa strata terrestria heic locorum adprim
 cognoscibilia, istorumq; saepius recens
 effectus originem suum a diluuiio qu
 dam per cap. I. §. XV. omnino habeat
 VIII.

Nec vlllo exem
 plo contrari
 um probari po
 test.

Et quamuis habeant
 nonnulla eiusmodi fat
 lia in terrae superficie
 ca, quae incolis suis m
 mentaneam minantur mortem, aequ
 è profundiori telluris situ nonnunquam
 §. XVIII. cap. II^{di} diuersas emittunt m
 terias, nūneras, imo lapides candentes, &
 quae sunt alia: istae tamen emissiones a
 que emotiones quocunque tandem m
 min

ne veniant, ita comparatae sunt, & inun-
 iones inde venire nequeant, nec unquā
 ad scriptores exinde venisse legantur.
 bent enim eiusmodi effectus, siue à ter-
 motu, siue ab vndis inferne surgentibus,
 mque ventis atque aliis horrendis phae-
 menis §. V. coniuncti, illud commune
 recipue fatum, vt loca, in quibus fiunt
 orimantur, saltim hinc inde manentibus
 oris ruderibus. Qualia exempla, prae-
 adducta, quamplurima adduci qui-
 m possent, si vlla modo in praesentia-
 m id exoptulare videretur necessitatis
 cies. Nec etiam huc referendum erit
 ad cap. II^{do} §. XXVII. prolatum exem-
 am, tanquam in aequoris medio visum,
 aefertim in eiusmodi plaga, quae ab fu-
 res subterraneos notissima alias est. Ve-
 m tale quid generatim de nostra regio-
 , qujeta & ab eiusmodi subterraneo
 core per Dei gratiam libera, aliquid effin-
 re nihil aliud esset, imo plus, quam mon-
 um poëticū triforme effingere. Ad quod
 ad SER VII super VIRGILII verba*,
 - - - flammisque armata chimaera
 repo-

* Aen. VI. vers. 288.

reponere decet, quando dicit: reue-
mons est chimaera Lyciae, cuius h-
die ardet cacumen, iuxta quod sunt le-
nes, media autem pascua sunt, in-
vero montis serpentibus plena.

IX.

Nec praesens
arborum pro-
iectio superne
venientium a-
quarum inun-
dationi adscri-
benda est.

Quod si nunc arborum
istarum proiectionem
adscribenda non est speciali
cuidam inundationi
aquarum, vel maxime
inferne surgentium;
tamen constat ex antec-

daneis & subsequentibus, quod illa
minimo debeat inundationi cuidam
scribi: ordo nos monet, ut dispiciamus
an forte proiectio dicta illi §. II. speciali
inundationi frequentioribus in terra con-
tinente exemplis conspicuae, adscribere
da sit? Cui omnino fauere videtur non
solum inundationum istiusmodi à cata-
ractis & aquis, superne quocunque mo-
do & impetu venientibus, immixtarum
frequentia, sed etiam integra isthaec sy-
uestris & montosa admodum regio, ubi
que fontibus scatens, supra cap. II. descr-

, intra quam torrentes facile nonnun-
 am excrefcunt atque loca vicina inun-
 ce folent. Quos inter quam maxime
 tandus eft Wettera amnis fupra de-
 iptus, qui rapidiffimo, fub initio prae-
 tim, interlabente motu, tempeftate &
 orium vi fubito, vt WEISSENBERGE-
 7S I. V. Licent. Gelhufanus Syndicus
 quitur *, plerumque augefcat. Ve-
 m enim vero haec ligna haftenus ex-
 fita in ipsis collibus ac montibus amnis
 us & aliorum alucos formantibus, ma-
 nam partem inuenta funt, vt ideo mi-
 ne ab illis fluviis proiici potuerint, nifi
 s sibi denuo imaginari velle videatur,
 vios iftos prius extitiffe, quam quidem
 ontes: id quod tamen adferere, con-
 sanae rationis principia & iftius inte-
 ce regionis constitutionem efflet.

X.

Dicat vltcrius quis in-
 dationem è cataraftis
 ; aliis ex alto venien-
 m aquis fuiffe tantam

Nullum tale
 legitur exem-
 plum de ifthac
 regione.

fortaffis

In Oratione eleganti an. cio 17LXXX. in Obi-
 tum Illuftr. Comitum ab Hanau habitae
 p. m. 23.

fortassis, vt & omnes montes supergr
fa fuisset, & sic facilius proiecisset in
turam memoriam arbores, quam quid
antea illa denegata inundationum speci
At vero ejusmodi inundatio specialis,
vt maxima, in nullis quam maxime fi
dignis scriptoribus legitur. Contrariu
potius supra ad cap. II. §. XXXV. al
gata documenta probant, in quibus e
presse aquarum decursuum atque al
rum rerum fit mentio, quae si probe co
siderantur, cumque iis, in praecedenti p
ragrapho adductis, rite conferantur, nu
modo tam enormem inundationem, q
nouos & tam notabiliter altos montes r
uosque per consequentiam alueos aqu
rum constituisset, docent.

XI.

Itemque ex
hydrostaticis
legibus.

Fingat insuper quis
tantam specialem in r
gione illa inundati
nem, quæ & montosam regionem
ob antiquitatem, omnem inundasset in
colarum memoriam : dico, quod ne
hac quidem, vtvt conficta nec vnquam
ab aliis scriptoribus depicta, inundatione

proiectae sint dictae arbores. Nam in
 priori capite comprobatum est, quod
 ista integra multo elatior sit regio-
 us circumiacentibus, ut ut in his quo-
 e inueniantur præalti montes, adeo,
 ex illa versus omnes plagas profluant
 tabiliores amnes ac fluuii; quod si nunc
 concedatur, sic uti omnino concedi
 et: sequitur, si talis fingatur inundatio,
 e arbores istas proiicere & ad tantam
 . I. §. XXVII. profunditatem recon-
 e valuisset, quod vniuersae circum-
 ca regiones debuissent penitus adim-
 ri aquis, & montes istos cum vicinis
 cealtis §. I. undis undequaque tegi, ne
 im, ceu in inundationibus videre est,
 luxissent. Quod si nunc quam maxi-
 , licet tale quid minus concedam hy-
 staticae leges cap. I. §. XIV, per eius-
 di superne decedentes aquas emotae
 llent graviores terrarum partes quaecunq;
 e sane per easdem leges heic non po-
 tent formare montes, sed istos potius
 loca depressiora & magis decliva na-
 ali aquarum delapsu constituissent.
 a profecto ratione qui novos montes
 aquarum defluxum atque confluxum
 forma-

formare sibi velit in cerebro, is nova monstrata §. VII. formasse dicendus est. De tamen per aquarum defluxum : alia enim ratio esset, si aquæ cum ventis impetissent atque ignibus coniunctæ inferfurgentes per modum cuniculorum vna: atque alteram emoverint terrarum tractum, sic ex parte saltim montosam præstea constituissent de qua tamen ratio superius cognita, in præsentiarum sermone non est.

XII.

Et ex interna constitutione reliquisque circumstantiis.

Nec porro ista arborum proiectio ex ejusmodi aquarum, ex alto emissarum, furore, utut ma-

nimo, ob internam territorii constitutionem erit; quæ sane ita comparata est, et ex hæcenus dictis adparet, ut minime ejusmodi montium formationem quam nonnisi per risum ita recensere portet, multo minus arborum istarum proiectionem admittat. Propterea infra ipsam arborem, dicto modo reconditam adhuc ad maximam profunditatem pertingebat limosa terra. Imo supra illam arborem satis clare præter alias circumstantias

antias partim recensitas , partim heic
dicendas testatur illa urnae inuentio
ap. I. §. XXVII, quod nulla saltem ab
o tempore , quo recondita fuit , anti-
issimo, inundatio talis locum inueniat.
uemadmodum vero extra dubium est,
nam istam omnino testari de sepulchra-
oco seu potius busto quodam, in quo
ntilium corpora combusta & sepulta
runt: ita minus dubito, quin complu-
eiusmodi urnae in hacce regione in-
iri possint, sicque priori veritati adhuc
ius addi pondus.

XIII.

Quia nunc omnes ha-
nus recensitae circum-
stiae monstrant & de-
monstrant, arborum ista-

Est potius illa
arborum pro-
iectio à diluvio
maximo.

in proiectionem, quae omnem profe-
naturae lusum illudunt, à diluvio &
adatione quadam habere originem,
in hac nullam è specialibus, figillatim
sideratam, inuentam haectenus esse,
e sufficiens sit: ideo dicendum est tan-
quid certissimū videatur, esse scilicet
c omnino à diluvio illo & inferne &

superne agentes aquas simul committere, siue à diluuiò maximo. Et hoc quidem tanto magis, quia in nulla historia tanta quarum & internarum & reliquarum legitur vis, iuxta ea, quae semel infinita veritas statim post illam, supra Cap. I. IX. recensitam, inundationem vniuersalem alteri illi omnium hominum parenti, puta Noacho, * iurando promisit, quod nullum futurum esse debeat diluuium dissipans omnem terram : ideo stat illa summa veritas in hunc usque diem, perstabit ad vltimam usque illud à gravius iudicium Cap. I. §. X, quo coelum & terra simul igne peribunt. Interea tamen vt illius prioris irae diuinae praeludum homines perpetuam habeant in terra memoriam vel ex ipsis rebus, quas pedibus calcant Cap. I. §. XI. imò ex vniuersa terrae constitutione ibidem §. XII; Deus sic vbivis mortalibus adstantes & circumstantes testes constituit. Vnde debet cognoscere homines olim reueletam fuisse iram Dei de cœlo ** super impietatem

* Gen. IX, 11.

** Rom. I, 18.

iniustitiam hominum eorum, qui veritatem in iniustitia detinuerunt, vt sic tanto fortius sibi persuadeant etiamnum, prout ipsa creatione mundi, ita & ex eius deductione, infinitam veritatem §. X. cap.

Nec tamen in praesentiarum neesse erit, vt omnia, quae haecenus de artribus nostris adduxi, recens adducam probationis loca; hoc vnico saltim quoad obiectionis modum notato, fuisse omnino ante isthoc maximum diluuium montes in superficie terrae, quos Cap. II. §. XIX. antediluvianos vocaui, vel istos, desertim in petrosissimis locis, conuulsos statim, ac internus aquarum tor motu suo agere coepit Cap. I. §. exortos fuisse; qui deinceps ad eundem nemodum, quem §. XXIX. citato cap. II. descripsi emotas terrarum, in maxime limosas & lutosas, partes atterunt & sic diuersa superficie i strata, di- Cap. I. §. XV. XVI. &c. ratione, facipost aquarum decursum formarunt. In huc speciatim spectant quae cir. lo. de montibus istis dixi; quare etiam nirestare videtur circa istam veritatem, am vt vltiorem consensum metalli-

corum adducam, qui de praesenti regionis
 frequentia referunt : *Dieses alles kommt
 sonder Zweifel mit daher : bey der Sünd-
 fluth ist besagtes Holtz , addunt
 men haecenus arborum generibus
 speciebus recensitis quoque populum
 al-
 bum, an stehenden Bäumen verschlän-
 met und untergedrückt worden , we-
 cher Schlamm denn der jetzigen Farbe
 mancherley Leimen und Letten ist , we-
 cher auch zusagen in mancherley Far-
 ben geblättert auf einander lieget , w-
 solcher damahlen nieder gesunken : Di-
 ser kann nun damahlen freylich von jetz-
 ger Güthe und Schönheit , Reinigkeit der
 Farben nicht gewesen seyn , sondern
 von einem trüben Wasser nach und nach
 sich absonderende Erde , wovon das gro-
 be unten , das leichtere aber nach seiner
 Qualität sich nach und nach aus einan-
 der setzet. &c. Huc insuper spectan-
 quae supra allegavi verba & sic repeto
 So findet man auch unter diesen man-
 cherley Leimen und Letten wilde Gebir-
 ge und Felsen , welche vor der Sündfluth
 können bloß gestanden haben , derglei-
 chen auch an theils Orthen zu Tage aus-
 gehen*

hen, bey Absinckung uf solchen, wird
er niemahlen Eisenstein gefunden. Es
den sich aber keine dergleichen wilde
Felsen-Gebürge über viel gedachter Let-
z- und Eisenstein-Erde, woraus sicher
erkennen ist, daß besagte Leimen-Er-
mit der Sündfluth sich uf die Felsen
setzet, von denen Strömen, an dem ei-
z Orth in mehr Vielheit, als an dem
dern angetrieben worden, und daß
rinne allein der Eisenstein wachse,
dann das übrige wilde Felsen-Gebür-
gar keine Arth, wie anderwärts uff
Eisenstein zu finden, darzu hat &c.

XIV.

Nec porro necesse erit
nuc multa de arborum
rum fatis proferre, vbi

Adhuc alia ar-
borum istarum
fata.

desertim in ineffabili terrarum concus-
sione Cap.I, IX. moxque subsecuta rerum
universum perturbatione, & aquarum circa
eam ad tot in sacris descriptos dies con-
turbatione perpetua, sibi illa facilius quis
incipiet, quam quidem verbis erprime-
re valebit. Hoc tantummodo maioris
inspicuitatis causa notasse adhuc iuuabit,

arbores, praesertim in elatioribus locis a
montibus existentes, non in proiectione
per §. XVII. seqq. cap. I^m aequae inferiori
ac infima loca, vtv^t maximae antea fue
rint, debuisse occupare, sed tantummodi
ita intra varii generis terram contegi
Quascunque nunc terra ista virtutes &
semina vel primitus commixta habuerit
vel cum tempore hinc inde attraxerit, id
sane ex illo ditissimo martialis mineralis
prouentu cap. II. §. X. hodiernum co
gnoscamus; vbi illa non solum in locis e
latioribus ac montibus, calore subterraneo
atque aliis effluuiis mediantibus, gignitur
reperitur in venis, sed etiam sub caespide
summo, *wird am Tage geroffen*, vt metal
larii loquuntur.

XV.

Et metallisatio,
quae etiam ob
seruatur alias in
locis minus co
uenientibus,

Est tamen inter fata
ista praecipua metallisa
tio; vbi quam optime no
runt veri naturalium re
rum periti, quod, vti lo
quuntur cum laudato BECCHERO *,
neces-

* l. c. p. m. 254.

cessum sit, naturalia etiam principia, in
matrice, nempe semine proprio &
reptaculo misceri, sed ubi ea conue-
niunt, ac quo ambientur loco, parum re-
lat. Vbi & pergit vir omni hac in re
de maior: experientia testatur, sub-
terranea, imprimis metalla, extra mine-
ras, sed habitis requisitis misceri & pro-
ci. Historia pueri Silesiaci cum aureo
dente etiamnum in controuerso
est; circa partem anteriorem cerebri,
iusdam metallicolae, ramenta plumbi
fuisse, chronicon minerale testa-
tur. Quae alia ibidem prostant exempla,
non mitto, hoc vnicum adhuc notans, nu-
demum Dn. M. Io. Phil. HERTIVM,
Nidercleensem in vicinia, vi-
rum senem & ob singularem fidem & affi-
nitatem mihi honoratissimum retulisse,
ante aliquot annos cum liberis suis ad
mensam confedis, illisque inter alia de-
lectum aliquod bouis, recens mactati, ca-
pit comedendum obtulisse. Vbi statim
ius natu maior inter cerebri decocti
justificationem duri quid inconsuetum
tuit, quo eiecto ex ore, inuenit in ipso
cero cerebro purum putum peroptimi

argenti granum pisae cuidam aequale
quod non solum miratus est parens, se
& aliis mirandum exhibuit, donoque do
dit fratri suo germano Dn. D. Christo
phoro HERTIO, vtriusque Domus Ha
siacae, vt & Mogunt. aliarumque Archia
tro Experientissimo, Excellentissimo, qu
idem mihi narrauit.

XVI.

Praesertim me
tallifatio locum
habebit in lo
co, de quo heic
sermo est.

Quod si nunc in eius
modi locis, quae minu
videntur metallorum ge
nerationi conuenire, ita
generantur, mirum non

est, vbi in huius loci terra limosa & lutosa
multa ♂tis semina cap. II. natura partim
habet, partim commodissime colligit, §
XXII. imo ipsum ♂tem copiosissimum
profert, ceu quidem haec omnia pluribus
indicata sunt; ideo quaecunque olim ac
cepit corpora hisce virtutibus metallicis,
praesertim ♂libus, mediantibus exhala
tionibus, ibidem descriptis, circumdat &
impraegnat penitus. Accedit quod re
censita ligna alcalino sale abundantia, ad

♂tis

tis naturam facile accedentem, saltim
non contrariantem constitutionem
p. I. §. XXIV. & XXV. habeant. Quod
nunc haec indicato modo terris mar-
libus contacta, & sic a tempestate sub-
nari (*der Tag-Witterung*) conseruata
erunt, (solet enim isthaec maxime de-
uere vegetabilia, vti supra indicaui,
ae non amplius succum nutritium &
trimentum e terra habent); tunc me-
ante subterranea temperie, iam ita ex-
sita, quae quidem mineras suas inter-
m destruere solet, illa ligna & conser-
ta & indurata fuerunt. Constat enim
aliis circumstantiis, quod isthaec tem-
ries vegetabilia virtute sua balsamica
asi macerata, *gleichsam eingebeitzt und*
samiret, ad plura conseruauerit secula,
post istorum tandem defluxum, petri-
ata hominum reddiderit oculis. In hac
aceratione ista ligna quiesca perdu-
unt & à putredine, perinde vt caro sa-
macerata: nihil enim magis à putre-
e seruat ac praeferuat, quam ♀ mine-
e quemadmodum id ipsum ex multis
ysicorum experimentis constat. Nec
am in sola lignorum superficie haesit

Acidum, sed istorum interiora, ad mo-
 dum fere succi nutritii, lente perfluent
 cap. III. §. XXV, & quidem per ductu
 illos, quos saepius indicati inuicem
 cum alcalinis salibus ibidem ab iis con-
 caluerunt, maioremque subinde, integr-
 manente ligni substantia, quam lentum
 ille per fluxus minime turbare potuit, ma-
 turitatis, quasi gradum conciliarunt. Et
 hoc quidem tanto felicius, quo firmior
 ligni substantia fuit, illudque perfluens
 intra sua ligamenta recipere valuit: ubi
 contra molliores partes illud acidum
 vix continuerunt. Interea tamen quia
 in his mollioribus partibus nihilomi-
 nus exterior superficies antea obducta
 fuit crusta quâdam ferrea: tunc non
 potuerunt non interiores partes ve-
 hementiori flatu excavari ac perforari
 ceu quidem videre est in illo praecedentis
 capitis §. XXVIII. descripto ramo
 Debent enim alibi semper virtutes reci-
 piendae respondere recipientibus; ubi
 contra si illae fortiores sunt, tunc non
 possunt non istae turbari ac perturbari.
 Sic etiam lentae digestionis vel potius
 fer-

mentationes, non adeo sensibilibiter tur-
 nt ac perdunt elementa, quam fortio-
 . Hinc igitur mirum non est, si quan-
 ligna tantam acquisiuerunt consisten-
 m, vt & grauitatem, colorem fer-
 um, de quo cap. III. dictum est metal-
 um, *des ufs höchst gradirten Azris o-
 nlich roth-braun, oder braun-schwartz-
 t &c.* prout scilicet terrae ratio ma-
 minusue pura Azreas virtutes attem-
 are solet, & sic metallicas vires in fi-
 ri alculi specie consistere fecit; vbi con-
 acida illa vis vel vltro abit, *in die ge-
 hte Witterung*, vel ignis nonnunquam
 cute eiicitur.

XVII.

Quod si nunc in istam De aliorum
 ram, martialis prouen- consensu.
 plenissimam, proiectae sunt arbores,
 sic lento tandem modo induratae, nec
 rum est illas ad nostram vsque ae-
 rem remanere per cap. II. potuisse.
 desertim vero cum iam in superiori
 . III. §. XVI. & XXX. demonstra-
 n sit, quod arbores istae ante proie-
 ctio-

tionem in diluuiio maximo annosae ac modum fuerint, sicque deinceps tantum felicius intra terram conseruari potuerint. Nec etiam in praesentiarum ulteriori opus esse videtur aliorum consensu qui de re isthac plura scripserunt.

XVIII.

Adhuc nonnulla ex diluuiio maximo notanda.

His itaque considerati non possum non adhuc corollarii loco adicere quod vanissima omnino

illorum sit sententia, qui cum Isaaco PEYRERIO *, VOSSIO ** & aliis, diluuium maximum *uniuersale* tantum vocant ideo, quod *uniuersum* genus humanum in vna tantum illo tempore terrarum parte degens ac viuens, Noacho cum suis seruato, extirpauerit, non vero quod *uniuersam* terram, dicto superius modo, inundauerit. Hinc Vossius cit. loc. inter alia dicit:

* In Syst. Theol. lib. IV. c. VII. seqq.

** In Dissert. de aetate mundi cap. XII. & alibi in suis contra Georg. HORNIVM & alios scriptis.

cit: Longe itaque absunt à veritate,
 si existimant Noachi aetate per vniuer-
 sum orbem propagatos fuisse homines,
 si ne Syriae & Mesopotamiae fines for-
 te excederant. Vt vero diluuii inunda-
 tionem ultra orbis habitati terminos pro-
 pagamus, nulla iubet ratio, imo prorsus
 absurdum, dicere, vbi nullae hominum
 res, illic etiam viguisse effectus poenae,
 his hominibus inflictæ &c. Cui sen-
 tentiae ex parte favere omnino videtur
 Iacobus STILINGFLEETVS Wigor-
 ensis penes anglos Episcopus *. Verum
 iam vero vti hominum, tum temporis
 sententiam, calculum, quem erudite ini-
 supra laudatus Dn. D. Io. Guil. BEIE-
 VS Altorffinus Theologus **, iam repe-
 re non libet: ita miranda prorsus est
 doctorum virorum audacia, qui infinitam
 mentis vniuersi directoris sapien-
 tiam, quae etiam tanto iustissimae irae
 iudicio futuris hominibus peccatoribus
 ostendere volebat, vt & iram suam & gratiam
 sen-

In Originibus sacris lib. III. cap. IV. §. 3.

* loc. cit. p. 18.

sentirent , ne vllibi dicant cum stulto
in corde, *non est Deus* cap. I, §. II. & X
intra tam exiguos fines includunt. Adeo
expressum Dei verbum Noacho post c
luuium promissam, vbi dicit: *statua*
pactum .r. eum vobiscum. & nequaquam v
tra inficietur omnis caro aquis diluuii, n
que erit deinceps diluuium, dissipans omne
TERRE AM. Quae verba praesertim in fons
considerata adeo clara sunt , vt senten
tiam virorum istorum omnino falsissi
mam esse indicent. Vt nihil dicam o
clarissimis testimoniis, quae satis clare, ce
cap. I. §. XI. indicaui, cum nostro haec
nus recensito arboris trunco Vniuersali
cuiusdam diluuii sic dicti respectu Vn
uerfi globi terraquei , illius cap. I. §. II
seqq. creati, testantur de istius summi
perditione & aliis. In praesenti quidem
discursum meum finio & ex isto tandem
honoris & memoriae causa sequentia Or
phanotrophio, in cuius fundo praesens
arbor inuenta est, addo:

EN.

STO. QVONDAM. GENTILIUM.

LOCVM.

NVNC.

T. DEO. SACRVM. ET. EGENIS.

ORPHANOTROPHIVM.

AB.

ILLVSTRISS. ET. GRATIOSISS.

RIDERICO. ER-
NESTO.

COMITE. IN. SOLMS.

ET. TECKLENBURG.

IMMORTALIS.

NOMINIS. AC. OMINIS.

DOMINO.

STRVCTVM. ANNO. SAL. HVM.

CIO IO CC VIII.

LIMAEVAE. GRATIAE. NEC. CVM.

AEVO. DESINENS.

DIVINI. ET. HVMANI. CVLTVS.

MONVMENTVM.

NE spatium aliquod restet, lib
illud addere Megasth. Lib. III. In
ap. Clement. Alex. lib. I. Strom.

Ἀπαντὰ μὲν τοι τὰ περὶ φύσεως εἰρημένα πα
τοῖς ἀρχαίοις, λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω ἑλλ
δος φιλοσοφῆσι, τὰ μὲν παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, ὑπὸ τ
βραχμάνων, τὰ δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλεσμέ
νων Ἰσδαίων: i. e. *omnia, quae antiquitus
de rerum creatione dicta sunt, etiam apud
eos tradita fuerunt, qui extra Gra
ciam sunt philosophati, quales apud
Indos Brachmanes, in Syria vero hi, qui
dicuntur Iudaei.* Quem notabilem lo
cum quoque GROTIUS habet in
not. Lib. I. de verit.

Christ. relig.

IOHANNIS GOTHOFREDI
GEILFVSII

DE

PROBATISSIMAE

ET

LAUDE DIGNISSIMAE

TERRAE SIGIL-

LATAE

LAVBACENSIS

Proprietatibus & Virtutibus Be-
zoardicis,istarumque proui-
do usu

TRACTATIO ET INSTITVTIO

breuis

Latinitate recens donatae.

ILLVSTRISSIMO
COMITI
AC DOMINO,
DN. CAROLC
OTTONI,
COMITI SOLMENSIS,
DOMINO IN MUNZENBERG,
WILDENFELS ET SONNENWALD &
GRATIOSISSIMO MEO DO
MINO AC COMITI

*Hoc quaecunque dedicat & sub
iectissime offert*

IOAN. GOTHOFREDVS GEILFVSIVS, D
Poliater Burzbac. vt & diuers. S. R. L
Principum Archiater.

I. N. D. T. O. M.

A Nimus non est, in praesenti
hac tractatione omnes terrae
figillatae in Wetterauia cres-
centis prope Laubacum, unde
nomen habet, virtutes bezoardicas &
cordiales apponere; multo minus, ut
symptomata, quae morbis subinde se co-
ntum instar in via proficiscentibus, adso-
nt, & non vno semper aequalique ac-
commodari possunt ac debent, modo, multis
valeratisque recenscamus verbis, in-
tuitu permittit ratio.

Praesertim labefcente hoc aevo, ubi
morbi saepius novas, vix antea cognitatas,
inducunt, & ita probant, ut etiam
obatas olim curandi vias inverte-
ant, & quod inde est, experientissi-
mos non minus ac prudentissimos in ar-

Medica viros illudere posse & cir-
cumnueire, adpareant. Libet itaque
praesentiarum dictae modo terrae
figillatae egregias & per triginta abhinc

annos vtilissime expertas virtutes, praesertim in morbis epidemicis, omni omni laude dignissimas, humilibus verbis, at vero argumentis firmissimis exponere, adnexo subinde usu necessario; & id quidem quam maxime ob communes usus, & ceteros, qui à Pharmacopoliis remotiore degunt. Sit itaque sermo,

I. De Globo Terraqueo ipso, tamquam matrice omnium, quae ad vitae conductae constitutionem, istius conseruationem, sanitatisque deperditae restitutionem spectant.

II. Hanc considerationem excipiat solida celebratissimae huius Terrae Sigillatae descriptio, & quidem iuxta quasvis proprietates, natales praesertim, & diuersos colores, ac conjecturalem, inde exaffurgentibus metallorum, profundè in terra latitantium, exhalationibus, solaribus, lunaribus, caeterisque metallicis venientem impraegnationem instituta. Mor

III. Sermo erit de provida terrae istius praeparatione, ut & medicamentis inde, ubi necessitas vrget, compositis. Ne autem quis heic à vera aberret via, dicendum erit

IV. De vero usu in morbis contagiosis, pestilentiosis, ceu sunt Pandemii, Epidemii, Sporadici, febres intermitientes, Cephaliae, Variolae, Morbilli, Dysenteriae, Epilepsia, Lypothymia s. Eclipsis, nec non Haemorrhagiae per nares, os, urinam, Haemorrhoides, Exulcerationes pulmonum, hepatis, renum &c. ut & Fascina, Philtra, & alia externa & patentia mala. Denique

V. De Utilitatibus aquarum, Terrarum Sigillatae montes transmeantium, atque fontium, quorum scatebras Illustrissimus COMES effodi & recens parari curavit. Quam intentionem optimam atque bene metam, ut ut non ex omni parte perficisse videar, nihilominus B. Lector non iniquo illam aestimabit animo; sed potius summi Statoris inaeestimabile diligetur artificium, & haec talia, ubi eorum necessitas postulat, inde composita medicamenta, grato semper accipiet animo, illaque in recensitis atque aliis corporis humani imbecillitatibus ad diuinum mandatum absque omni contemptu adhibebit; probe cogitans, summum coelum pariter ac terrarum Monarcham

ob

ob peccata varia homines, mediantibus
terribilibus morbis, ferire ita, ut vel sua
eo creaturas armet, vel permittat, ut innu-
meri & imperscrutabiles morbi illos inua-
dant; adversus quos tamen simul ex in-
finita & consolante sua gratia fortissimè
è terra remedia prodire jubet: quorum
subsidio, & non amplius miraculoso mo-
do, sicuti Hiskiam per ficorum empla-
strum, Tobiam per incensi iecoris pi-
cis illius fumum, & ligare & sanare
amat.

PARS I.

De Terra ipsa.

DEus non solum globum terrestrem
cujus peripheria 5400, & spissitudo
1720. ferme milliarium Germanicorum
est, ex infinita sua sapientia creavit, atque
illum in medio, absque vlllo fulcro immo-
bilem, fundavit, sed & aëre, non sterili &
effoeto corpore, atque igne, libere pen-
dentem, circumdedit & ita miscuit, ut
vna istarum rerum alteri cedere, spatio
umque permittere queat. Hunc insuper
per globum, aqua permixtum atque aëre

cir-

cumdatum , Deus ex immerita bonitate hominibus , ceu ditissimum penam, pandit , & in hoc agros pro futuris cuariis, aquas, ut ichthyotrophia, contentem terram , vt habitacula dent , & vas, ligna, sub libero suo imperio constitit. Et, quod magis est, terra isthaec quietis astralibus spiritibus , illo manè vniversali macrocosmico & igneo thereo sic efficacissime impraegnata est, per cepto modo non solum ad caducae constitutionem & durationem, sed etiam ejusdem refectionem, sanitatisque conservationem, veluti fertilissima & diuina mater , per communem summi creatoris legem, saluberrima germina , innumeras herbas, tot ac diuersis fragrantissimas, coloribus non minus, quam virtutibus calefacientibus, refrigerantibus, & singulos casus, & complexiones accommodatis , imbecillitatesque hominum mulcentibus, uberrime proferat. Praeterea cuilibet addictus Planeta, veluti patronus, olim obseruabatur, cuius ope nonnullae progenies Saturninam, aliae Iouianam, Martialem, Solarem, Mercurialem etc. nancisci proprietatem & secundum

ipſos planetas, quam maxime in his certis colligerentur ſignis, efficacioreſ operationeſ non abſque Sympathiae & Antipathiae ſuſpicionem habere videbantur & ſi in ipſis coloribus & odoribus notabiliter diſtinctae, prodeſſe. Dat etiam terra mineralia, valde neceſſaria, uti ſal, nitrum, ſulphur, vitriolum, alumen, antimonium (verum ſolis baſſamum) &c. ex quorum inexhauſta commixtione hinc inde in Europa egregiae oriuntur ſcaturigineſ ſubterraneis virtutibus varie tinctae, quae Acidulae vocantur, majorique ſecuritate (ſi modo non vlcerofae in viſceribus ſuſpiciantur diſpoſitioneſ,) quam illae aquae eliminatae Martis, ſpiritu Vitrioli & ſali paratae, aliue minerales clyſſi, ſi curatiua indicatione adplicantur. Siquidem Acidulae iſtae omneſ ac ſingulaſ ſub diaphragmate, jecore, ſplene, pancreate latenteſ obſtructioneſ ipſo facto ſoluunt, & à moleſtiis, quae inde proueniunt, variis, non quidem per opinatum illarum calorem & refrigerationem, ſed potius per alias virtuteſ innataſ minerales liberant, rigidoſque gypſeoſ, quin & tartarioſ humoreſ efficaciffime diſſoluunt, ſalia ſylueſtria domitant, & tandem per ſpiritum Vi-

col. martialem non tam stomachum,
 quam reliqua, minus temperata,
 etque Atoniam infirmata, viscera, ad
 convenientem crasin redigunt. Ejus-
 modi passim in Germania adhibentur a-
 liae, nuncupatim egregiae Hassiacae
 in vicinia temperatae, & non minus
 efficaces in Nassoviae tractu thermac Bal-
 micae & quae ad quodvis temperamen-
 tum & malum accommodatae Empsam
 habilitant, cum acidula emuro praefili-
 te calidiori, quae vel sola perse, vel jun-
 tum cum thermis intra istarum usum &
 tempus non aliter, & minori periculo,
 quam acidula alia ab illis, qui frigidas &
 colliores complexionibus habent, imbibi-
 tur; & id quidem quod 1mo ob calo-
 rem haecce acidula non adeo rigida est,
 uti illa Schwalbacensis & Pirmonta-
 na, nec 2do stomacho gravitatem, attamen
 majora 3^{io} anteriori thoracis parti
 frigidiore, adfert commoda, nec minus
 inique spleneticas, diaphragmatis, &
 hic conterminas, partes aperit, inde
 peccantes humores pro cujusvis
 complexionis & ratione per alium, uri-
 nem, maxime vero sudorem elicit. In-

super huc spectant longe illae thermae lateque celebres in tractus Moguntini atque Rheni confinio sitae, variae, prout magis nitrosae, sulphureae, aluminosae & Wisbadenses, quae suum calorem non ex subterraneo sulphure, sed repugnante habent, sicuti in spiritu Vitrioli, sali tartari infuso, efferuescentia, distentione, flammis, adustione, abunde videre est. Verum in genere (1mo ex Balsamica virtute quam habent, focillant, 2do consumunt magis ex congestione, quam transmissione, in habitu corporis collectos humores & 3^{tio} corroborant quaevis ad motum destituta instrumenta, nisi ex crebrietate existant rigida, aut calor actualis potentialem insitum exsuperet, qui tunc facile consumitur; denique 4to istae thermae partem majorem sulphureae, aperiendo educunt biliosos & salsuginosos humores, & sitim illam ex salsuginosis humoribus, non vero ex interiori calore ac inflammatione ortam, extinguunt, si quando intra curationis dies aliquot mane in ipsis thermis ad 1. 2. imo & 3. mod. imbibuntur. Oportet autem curationem ipsam debita praeparatione institui, &

finiri

iri constantia, nec ullo modo illam
 gligi decet vitae procurationem in
 re, cibo & potu, motu & quiete, somno
 vigiliis, excretis & retentis animi pas-
 sionibus consistentem, quemadmodum
 mea & aliorum Medicorum institutio-
 pluribus videre est. Nec tamen in
 ce suppeditandis quiescit terra imprae-
 cata, sed ex ditissima sua amplius matri-
 unam post alteram abundantiam pro-
 it, & quidem ex metallis aurum cordi
 propriatum, capiti argentum, iecori,
 ni, ferrum &c. quorum ope tin-
 urae martiales, Ores & Dres paran-
 r, ut & meus sic dictus SANGUIS
 ARTIS, idemque Bezoardicum Solare,
 anare, Martiale &c. quae singula cor,
 put, jecur & lienem efficacius multo,
 am reliqua vegetabilia medicamenta
 rroborant, contra symptomata peri-
 llosa defendunt, & quae bona cunque
 istunt, conseruant, quae mala, arcent,
 o viscera dirumpi sinunt. Profert ulte-
 us terra pretiosissimas gemmas & Cime-
 uti Sapphirum, Granatū, Adamantem
 cc. ex quibus & aliis lapidibus in veteri
 testamento pectorale illud, secundum
 duo-

duodecim Israelitarum tribus paratum legitur non sine mysterio, quod scilicet Deus omnium Dominus Israelitae aestimare tanquam peculium suum & monile pretiosissimum servare, multo quominus velit, quam quis pretiosiores gemmas soleat, abiicere. Denique ditissima ista matrix nobis exhibet Terram, murum unicornu minerali affinem, quatuor usus vocat Sigillatam, qua de etiam in subsequentibus partibus tractare breviter libet.

PARS II.

Quae descriptionem Terrae Sigillatae exhibet.

MUltae ac variae Axungiae, Medullae, Margae siue Bolares terrae sigillatae, ab impresso sigillo sic dictae varia à solo natali pro diuersitate matricum sua nomina habent, vixque comprehensibiles operationes & virtutes. Vt luti Iapponica, quae Catarrhas, urinae profluvium, sanat, quo praesertim tympanites, *die Windsucht*, spectat II. Acedema, quae intra 24. horas de mortua corpora

ora destruit & calcinat. Tertio Da-
 ascena in vulneribus, scopetis inflictis,
 utaris habetur. Quarto Chia ex Asia,
 ae admodum pura & candida, exter-
 m cutem efficit laeuem, candidam &
 lde gratam. Quinto Nornwegica, haud
 ocul à Berga, regni illius oppido, ob-
 , alias Antiscorbutica audit, quia prae-
 is in scorbuticis morbis prodest. Sex-
 terra Martialis, quae maxime obstructos
 enses vel retentiones menstrui sanguinis,
 e quod idem omnino est, amissa Cata-
 enia sequiori texui reddit & è sanguine sa-
 sylvestria eximit, praecipue tinctura ru-
 ni coloris exinde perorationis solaris
 ritum parata. Septimo terra Oceana ex
 lia, quae tantum pro succo expresso ha-
 ur & pro succulata adhibetur. Octa-
 Melitaea ex Iasula Malta. Nono Tur-
 a à caracteribus Turcicis; Decimo
 genfis, à Striga Silesiae urbe sic dicta, &
 res aliae, quas in praesenti praeteri-
 & tantummodo Laubacensem ad Wet-
 aviae tractum obviam, breuiter confi-
 rare placet. Isthacc terra magna in
 pia invenitur ad Laubacum, Illustrissi-
 mi

mi Comitis ac Domini CAROLI OT
TONIS Comitis Solmenfis Domini i
Munzenberg, Wildenfels & Sonner
wald &c. Comitis mei ac Domini Gra
tiosissimi, sedem; estque oppidum hoc
ce sex miliaribus à Francofurto, & duc
bus à Giesla, quinque à Marburgo & Han
novia, totidem horis à Butisbaco di
stans, in peramoeno tractu gratissim
montibus, agris, collibus ac sylvis fruct
feris cincto, situm, ubi effoditur, & di
venditur. In hanc, quae humanis ocu
lis exilis videtur, terram sigillatam Lau
bacensem Deus & natura singulares vir
tutes Bezoardicas ita abscondidit & cir
cumclusit, vt in supra memoratis & ad
huc compluribus morbis, verum existat
Antidotum; id quod non tam ex Vitrio
lato, Nitroso, Aluminoso aut Sale alio
quorum nullum nempe per destillation
nem aut probationem aliam reperita
quam potius ex halitibus seu spiritibus vo
latilibus, penetrabilibus admodum & ex
citatissimis ortum trahit, partim solari
bus, Lunaribus partim, quin & Martia
libus è metallis immaturis, auro, argen
to, ferro &c. in imo, vt suspicor terrar
rum

in fundo ebullientibus; qui ab ejusmo-
 xungia quasi irretiuntur, figuntur, al-
 antur & exaltantur, vt mox ab Auri
 phure calorem rubrum, infusum; mox
 sulphure argenti glaucum, albidum &
 aliis alios colores, & hoc modo vir-
 tes Cephalicas, Cordiales itemque val-
 penetrabiles, resoluentes, obstruentes,
 nciscantur. Quarum deinceps, vere
 dinalium virtutum subsidio resoluun-
 (1.) omnes ac singulae tartaricae, ful-
 ureae, salinae in genere venoso scoriae,
 ntrectabiliter, (2.) efficacius, quam su-
 adductae (quibus suum tamen relin-
 mus pretium) Terrae sigillatae hu-
 res peccantes per vrinam & sudorem,
 non adspectabili modo, attamen inad-
 ctabili, eximunt. (3.) Balsamicam false-
 em intemerate conservant, nec non
 ob attrahentem paulisper, terreum,
 cciculum, adstringentemque saporem,
 oticas consocias omnes in sistendis spu-
 sanguinis, haemorrhagiis per nares &
 s, ab interna praesertim vlcerosa dis-
 itione venientibus, si modo debita
 one adhibeatur, exsuperat: quando-
 dem nullus vernaculus morbus est, cui
 mater-

materna tellus non pariat aptum remedium. Parili sane modo Deus summus, optimus sicuti nobis loco penarii & Pharmacopolii, regiones istas clementissimae concessit & simul ditavit, varii generis fructibus, plantis, musto, oleo, &c. ex abundanti ornauit; ita quodcunque clima vernaculis medicamentis efficacissimis benedixit: quemadmodum scripta authentica & tam bene fundata, quam infallibilis experientia ipso facto confirmat, vernaculas nostrosque adsuetae climati herbarum succos terrestres (*Erdsäffte*) & sic alia longe maiores, quam quidem exotica medicamenta pretiosa praestare effectum. Quid? quod exotice seminibus & medicamentis tutius atque magis fidere licebit, si quando in nostri climatis obtinente agrorum aerisque temperie procreata illiquiprius, quam adhibeantur, adsueta fuerint, experientia teste; ubi contra qui soli exotice fidunt, saepius corpora causaria morbida & valetudinaria inter illos, quod domesticis uti solent, corporaque robusta atque vegeta habent, circumferunt. variant enim regiones, variant incolae, variant potulenta & esculenta.

PARS III.

e vera Terrae Sigillatae Labacensis praeparatione & inde rite compositis medicamentis.

Osteaquam, commonstrata ratione, ista omnino probata terra sigillata bacensis post destillationem, praecipationem, & porro alium, huic non abilem, laborem Chymicum, ne minimum vitriolati, nitrosi, aluminosi salis azarth, sed tantum bolarem terram requirit solam, & consequenter ab aditis & irretitis spiritibus volatilibus vires suas penetrantes, igne mediante, modum fumi non solum evolantes, & cum tempore auolantes, habet accidit; necesse est, ut debita cura, le- absque adsumptorum istorum spiritum iactura tractetur, & non ultra dum, sed pluviali aqua, tempore tonili, vel rore Maiali ob Sal centrale, Et in aere est, vel decocto quodam cordio, Angelica, Bistorda, (Natter-

Wurtzel) viperina tantum leniter a
luatur, & ad pulpam redigatur, qu
dein, non vero ad solis radios, sed salti
ad aërem, qui neutiquam sterile & effe
tum corpus est, exsiccetur sicque quoa
vires ex Astris adaugeatur. Ex terra it
cum aqua pluuiali, vel etiam decocto
lexipharmaco per Reto. spiritus, aut potius
Phlegma, leniter elicitur & postea cap
ti mortuo rectificatus vini spiritus adfun
ditur, denuo transfunditur, (*abgezogen*
sicque à sale volatili fixum illud corripitur
& cohibetur; porro ex capite mortuo si
aliquod ex terra Sigilla, Spiritu Vitrioli
vel Nitri vel salis, singularis liquor
tinctura cordialis paratur, quae in mor
bis Epidemiis cum Diarrhoea, s. Dys
senteria coniunctis, egregios effectus praes
tat, atque illud vilissimum Magisterium
longe superat. Ut vero Terra Sigilla
ta omni se tentamine probet, inque
ipsa egregias monstret virtutes, nec mi
nus in malignis atque suspectis morbis ve
rum existat antidotum; nihilominus o
symptomata sibi invicem repugnantia
(*um der Neben wieder einander lauf
senden Kranckheiten willen,*) quae etiam
expe

perientissimis Medicis imponunt sub-
le & fallunt, necesse est, vt hi sibi inge-
a medicamenta composita omni com-
rent studio, seque, necessitate vrgente,
ntra occurrentes mutationes praemu-
nt. Et inter ista composita, est clyssus
rae figillatae, qui non raro laudabiles
hibet effectus, veluti est illa ante annos
quot inuenta percelebrata tinctura Be-
ardica, quae cum Spiritu Vini prae-
rata, in nimia ebullitione sanguinis,
cum tartari spiritu, in malignitatibus
dest. Debet itaque non absque omni
crimine adhiberi; vel etiam alia, exin-
composita, prostant medicamenta, quo-
nonnulla iamiam vel ideo nominare
t, quia natura, vnicâ medicinâ, cui
n tempore assuescit, vinciri haud pa-
r. sic

Rec. Unicorn. mineral.

Srae figill. Laubac.

Cornu ceru. siue Balsam.

Calcin.

Pulueris è chelis an. ʒß.

Antimonii Diaphor. an. ʒii.

um decocto alexiphormaco viperino
t globuli.

S.

Globuli Bezoardici.

Rec.

Vnicorn. mineral.

C. C. Solaris.

Lapid. Bezoard. Orient.

Alcool Margaritarum Orientalium.

Antimon. Diaphoretici. ʒl.

Terrae Sigill. Laubacensis.

Confect. alkerm. compl.

de hiacyntho an. ʒss

Cum gelatina Viperarum Italicarum
fiant globuli.

S.

Bezoardici globuli confortantes, quibus
& praeservationi & curationi inserviunt.

Rec. Pulu. è chelis Pannon.

Terrae sigill. an. ʒl.

Confect. Alkerm. compl.

Theriaca And. an ʒss.

Misc.

Cum Syrupo acetositis citri & contrai-
ieruae composito.

S.

Commixta Theriaca in epidemiis
translatibus morbis, *mane eine Messen*
Spitz

etze voll, & in curatione 2. Quint. in
 iloftragmate Diaphoretico adhibenda.

Rec. Olis margaritarum.

Corall. rubro. an. ʒii.

Theriaca incitratae ʒii.

Conf. scordii,

Calendulae,

Flor. bugloss. an. ʒi.

Extr. Contraier. torment. an. ʒj.

Terrae figill. Laubacensis ʒi.

Oss. de corde ceru.

Flor. ʒris an ʒii.

olei destillat. Citri

Camphorae,

macis an. gr. Vii. M.

S.

Bezoardica Mixtura confortans.

Rec. Spir. terrae figill. ʒi ʒ.

Tincturae Bezoard. Vitriola-
 tae ʒiii.

Electuarii alkermes compl.

de hiacynth. an. ʒi ʒ. Misc.

Digere triduum, & tandem ex vitreo
 ano aequali ignis gradu destilla. S. Be-
 zardicus terrae figillatae Spiritus ad 1.
 nt cum aqua sudorifera post 8. horas
 ebribus ardentibus adhibendus.

PARS IV.

De Terra Sigillatae usu rationali in singulis supra dictis morbis.

Quia in peste, tenebras perambulante, petechialibus, aliisque ardentibus ac malignis febribus nulla peculiaris prostant remedia, & ideo, ut analcige loquar, ad arsenicale, auripigmentale & antimoniale venenum recurrendum, oportet insimul cum antea adductis ex terra sigillata compositis, clystero, spiritu, globulis diaphoreticis & adhuc pluribus sine mora, instante periculo fideles aegrotis manus praebere, ipsisque post. 8. semper horas in viribus oppressis, non vero languidis, ejusmodi liberatim porrigi medicamenta, utut etiam aegrotantes sudore manare (*hefftig schwitzen*) appareant: nihilominus ut continuetur, istaque malignitate adorta natura, intellige robusta, stimulis quasi excitetur, medicamenta efficacia in majori quantitate propinentur, sicque maloefficacia-

facilius resistatur oportet. Cum enim
 anno 1486. in Anglia febris ardens sudo-
 ra (*das Schwitzfieber*) admodum, tem-
 re praesertim autumnali, grassaretur,
 vix centesimus inde valesceret, mox
 Flandriam, Brabantiam, Frisiam, Daniam,
 Norwegiam, perambulavit, tunc paucis-
 si ex morbo isto surrexerunt, qui Ori-
 entale Bezoar in exigua dosi sumebant:
 intra plures evaserunt sani, qui dictum
 Bezoar. ad 40. imo 60. gran. convenien-
 ter hauriebant vehiculis. In naturis
 mollioribus viribusque facile reso-
 lilibus, infantibus, qui facile ex hauri-
 untur; senibus, in quibus Balsamum na-
 turale deficit, adducta sudorifera medi-
 camenta cum discretionis debita adhibe-
 nisque perpetuo confortantia & restau-
 rantia admisceri, magisque convenientia
 sudorifera secundum tempora, initium, au-
 gmentum, vigorem & declinationem
 sumi condecet. Siquidem alia me-
 dicamenta in morborum initio eligenda
 sunt, alia in augmento, alia in declina-
 tione: quandoquidem nonnulla pauli-
 ter contrahunt, ut terra sigillata, hia-
 cinthus, species, *roth Gist - Pulver*;

alia penetrant, ceu Bezoar, acetum; al-
 focillantem habent proprietatem vti P-
 rafitis, (*Pestilentz-Wurtzel*) angelica
 & similia, quae tantum in declinatione
 permittuntur. In quibus omnibus &
 sibi & aliis male consulunt, qui Acade-
 mica scientia destituti, sic misere in prae-
 paratione medica & applicatione ver-
 santur, vel falsis medicamentis nocent
 etiam sine discrimine salia volatilia non
 minus temerarie applicant, quam certe
 certius est, haec talia in fluida sanguinis
 compage nimios calores, salibus causticis
 errores imo in augmento & statu exitia-
 lem ac tristem habent exitum: sic atro-
 cissimum facinus, temerare corpus hu-
 manum, perpetuae animae demicilium.
 Est itaque ante omnia in dictis, grassanti-
 bus morbis pestilentialibus, in fontem eo-
 rum ac causam inquirendum, probeque
 distinguendum. Etenim Endemii mor-
 bi ex malis humoribus, è terra surgenti-
 bus, proueniunt; Epidemii ex inordina-
 tis aeris mutationibus, Sporatici, ex putri
 apparatu proprio, diu collecto, inua-
 dunt & defaeciunt: hinc omnino quam
 maxima vrget necessitas, vt diuersae in-
 stitu-

tuantur curationes. Prae omnibus
ero debita obseruantia in sporaticis mor-
s cacochymiam, causam respicere, &
um humorum apparatus in prima for-
n corporis regione existentem, ex-
ellere lenioribus emeticis (*mit einer
linden Spey - Artzney*) vbi vomendi
siderium adest; aut, si de intestinis cer-
or quis est, per proximiorē viam emit-
re oportet: contra autem, quotiescun-
ue humores pravi per corpus & sangui-
m dispersi observantur, necesse est, vt
i sufficientibus eoque maxime respici-
tibus, purganti. eiiciantur; quod si
ro contumaces, aut nimis putridi sen-
ntur humores, tunc aqua mea Gentia-
e, itemque mea Essentia catholica
porrigi, & ulteriori putredo abarecri
test: in reliquis vero epidemiis &
orbis chronicis malignis, haec sub-
ipta tinctura applicasse iuuabit:

℞. Extract. l. a. Croci, rutae
elenii an. ℥ss.

Diascord. ℥j.

elect. de ouo ℥ss.

spec. diamb. ℥ij.

Spiritus terrae Sigillatae

Corn. ceru. an. ℥iij.
mixt. simplic. ℥iij.
extrahetur tinctura

S.

tinctura.

In morbillis & variolis omnes dogmatici Medici quoad hancce percelebrem terram, praesertim in nimio fervore & humorum tenuitate, nimirum nimiae sanguinis acrioris & subtilioris ebullitionis, consentiunt, quod illa non in exigua dosi, & quidem in iusculo lenticulato (*Linzen - Brühe*) porrigi debeat & repeti; nec heic cum praecipitantibus, Corallis, cancerorum oculis praefestinare liceat, priusquam vernaculis remediis (*eigenthümliche Mittel*, vbi tamen saepius committuntur errores) instituta sit expulsio. Praeterea ista expellentia media sequentes terrae sigillatae species renouentur crebrius & quocunque triduo, inque ordinario potu suspensae adhibeantur.

℞. Rad. scorz.

acetosae an. ℥j.

rasur. C. cerui

alcis an. ℥ij.

Flor.

Flor. aquilegiae

Trinitatis an. m. j.

Terrae sigill. Laubac. ℥j.

incide S.

Terrae sigillatae species.

In Epilepticis & spasmodicis sympto-
matibus, (variolarum & morbillorum non
pro prodromis), itemque in magna san-
guinis ebullitione ex probata hac terra,
cum spectata venae sectione praemissa,
non minus egregium peti potest solamen;
quare & illa à ℥ss ad ℥j cum aqua florum
primulae veris, fumariae & similium
pius adhibenda & appropriatae terrae
sigillatae species in potu ordinario infun-
dendae sunt; ex radice primulae veris
laminis, taroxaci, visc. quern. coryl. flor.
ae, aquilegiae, terr. sigillat. &c.

Serinas destillationes seu catarrhos,
quibus per fauces labor & ulcerosa dis-
tinctio pulmonum, quid? quod ipsa
tripneumonia expectanda venit, isthaec
terra cum hordei decocti cremore aut iu-
barum succo instillata, solet incrassare.
Tidias vero destillationes terra haec sum-
ma cum oculis cancri, matre perlarum
efficaciter edulcorat, & sic quoque
con-

contra omnem haemoptoicam passionem, narium, vrinae, nec minus haemorrhoides cum essentia millefolii & traumatica sumpta, sistit, vt & grumescentiam & coagulationem sanguinis adhibita cum sequenti tinctura,

℞. Rad. tormentill.

rubiae tinctorum aa. ℥j.

flor. bellid. minor.

hyperic. aa. ℥ij.

aceti q. s. extrahe tincturam
addatur

Spiritus terrae sigillat. ℥ij.

Syrupi cerefolii ℥j.

in tempore dissoluit & consequenter apostemata & abscessus praecauet, etiam in orgasmo sanguinis acrioris & feruidioris, praemissa in statu plethorico, vbi opus est, venae sectione in brachio euacuandi, in pedum vno refellendi fine, sic prodest.

In languore, lipothymia, modo non ex humorum crudorum copia, aut flatibus hystericis proueniant, imo quoque in melancholia, angustis praecordialibus, ex obstructionibus lienis saepe oriundis, terra isthaec singulare remedium praebet,

ut, sumpta cum aqua è tiphis ceruorum
ut sequenti, quotiesque opus est,

℞. Aq. cordial. temp. sax. ℥iij.

Tinct. hyperici compos. ℥j.

Spirit. terrae sigill. ℥ij.

Man. chr. perlat. q. s.

In dysenteriiis, praeponderata prius il-
lum causa & origine, si malignae sint,
tunc absque purgatione praemissa ad ter-
m hanc, & praesertim ad sequentes spe-
cies recurrendum:

℞. Terrae sigill. ℥ij.

Corn. cerui solar.

spec. de hiacynth. an. ℥j.

Si vero putres, acuti & arrodentes hu-
mores, praesentis mali autores exi-
unt, tunc cum aliquo commodiori
nabarbarino praecaute ordiendum est,
luctis hisce sine exagitatione humoribus,
cox pededentim adstringentia ad manus
menda; qui humores alias incaute sup-
pressi & retenti apostemata, arthriticos
dolores, quin & gangrenam & varia in-
artibus nobilior. luctuosa dramata lu-
ere possunt. Quem in finem maiori
cum praecautione & promotione eius-
modi species pro potu ordinario per in-
tegrum

tegrum curationis tempus, cum modera-
mine continuandae vel aqua bene cha-
lybeata, quae habet vim attenuandi de-
tergendi, tam ex splene, quam ex veni-
mesaraicis humores adustos; vi adstrin-
gentia ventriculum roborandi; altera-
trix in hypochondriis ex obstructione
introducendam emendandi. Species in po-
tu sunt sequens. corn. ceru. Corn. ceru-
vstum, lignum Santal. rubr. Brasiliense
rad. filipendulae, plantag. sanguisorb. bi-
stort. flor. granal. Galeops. lysimachia
bacc. Myrt. exsiccat. Terra figillata Lau-
bac. Hisce interne cum debita praecautione
adhibitis, externa remedia succurre-
re debent, nec minus cataplasmata ex
Terra figillata rob. sambucci, theriaca
unguento lunariae, ol. myrtillor. masti-
chino, vel Empl. diaphoenic. adplicata
iuvant.

In morbis à fascino & Philtris &c. pa-
rili ratione ex ista omni laude dignissima
terra multum solaminis leuaminisque ex-
spectandum est, quando scilicet in illis
cum herbis saturninis siue essentia hype-
rici, essentia baccarum paradisi, siue de-
cocto pyrolae myns. &c. porrigitur, & in-
super

per loca dolorifica cum vnguento Car-
theri, vel etiam balsamo hyperici Ra-
nsteinii illiniuntur; in hisce autem cum
sturtio aquatico, & aqua castitatis ad-
betur.

Denique externum Terrae sigillatae,
um quod attinet, prodest omnino illa
quibusuis inflammationibus, erysipe-
e, exanthematibus cutis & pruritu
. exsiccat etiam sordida fluentia longo
mpore vlcera admodum; vbi isthaec
era verbi gratia cum Terra Sigillata, se-
enti modo praeparata, lauantur, lin-
lis probe tinctis superimpositis; quo
um modo in oculos, inflammatione
ippitudine laborantes, instillatur.

Rec. Vitrioli albi ℥i.

Salis Armoniaci ℥ii.

Terrae Sigillatae ℥iiss.

Cretae albae ℥i.

undatur in aq. communis mensuris dua-
, in vase bene munito, agitetur & ad-
ur camphorae uncia una vel in se-
ntem modum,

Rec. Lithargyrii Solaris ℥iiss.

Olibani ℥ii.

Acet. tbi ℥ix.

Aqua

Aqua plantag. ℥vii.

Perficariae ℥ß.

Coq. ad tertiae partis consumpt. Colat.

adde Onis

Cerussae

Terrae sigillatae

Sulphuris aa. ℥iß.

Mumiae transmarinae ℥i.

Olei tartari per deliquium ℥iß.
iterum coque & cola.

Praecipue si commoda emplastra,
(quorum unicum modo nominare libet)
heic in subsidium vocantur, & sic prius
balsamia sanguinis faldedo & viscera per a-
toniam turbata, ad conuenientem & me-
liorem statum redacta fuerunt:

Rec. Ol. olivarum ℥xii.

Terebint. ℥vi.

Cerae ℥iiii.

Cerussae lithargyrii aa ℥ii.

Terrae sigillat. ℥i.

Virid. aeris.

Camphorae.

Olei petrae aa ℥ß.

fiat

Emplastrum.

PARS V.

De virtute & effectu nuperrime effossi & instaurati terrae sigillatae fontes.

Non solum celebratae isti, sic breui
ac simplici ratione descriptae, Terrae
medicae, sed etiam aquis inde proma-
nantibus, fontibusque prope Laubacum
caturientibus, similes omnino, vtut non
eque magnae virtutes & operationes ad-
scribi possunt; & ante omnia gratiosa men-
tagnosci debent, quod etiam communes
quae mirandae existant Dei operae, qui-
us remotis, nulla creatura consistere, vi-
dere ac comoveri queat. Siquidem aquae
non solum quotidiano vsui inseruiunt,
sed etiam in nimio aestu sitim & languo-
rem extinguunt, itemque in ardentibus
bibribus, cum moderamine haustae, refo-
llant, & calori praeter naturali resistunt,
quousque nulla in visceribus, & vasis me-
traicis obstructio, nec ipsum genus ner-
osum debile est: nam alias in eiusmodi
obstructionibus retentiones aquae, largius
haustae, tumores aliaeque difficiliores,
pra morte expiandae subsequuntur me-
ntiae. Porro solent eiusmodi commu-
es aquae, ut opera omnium creatura-
um Domini, ex singulari decreto obcer-

tas nobisque occultas causas, tam efficaces reddi, ut illae, non tamen sine omnino omnibus discrimine, saluberrimas virtutes & operationes, modo ad salutarem finem adhibeantur, suppeditent. Velut tale exemplum II. Regum caput V. monstrat, ubi nempe simplicissima Jordani aqua, illius Naëmanni lepram, id quod nec ante illum, nec post ullibi factum, legimus, sanavit; & similiter Carolus V. Imperator Heilbrunnae quondam à simplicium aquarum illarum usu sanus recessit, quem admodum in lapide Teutonicae ibidem domus legitur. Breuiter: Deus quibus bene vult, illis omnia, etiam minima, debent esse salutaria, è contrario quod ob peccata quamcunque dehiscentia benedictionem, odit, illis & vel saluberrima medicamina debent esse nocifera. Secundo etiam ex naturalibus causis accedunt mirabiles quibusdam fontibus virtutes, & quidem ob mineralia & metalla in primis adhuc existentia generatione, quae permanere solent scaturiginum aquae. Tertio à nonnullis satis clare probatur, quod aquae medicae è vero sale centrali (anima terrae, ut vocatur, sale Hermetico, inaequaliter tantummodo salis culinariae bonitate

em superante), vtilitates suas ac virtutes, quasi è terrarum abyſſo, deducant, quae dein' in agris nigricantibus, atris pinguioribus & pratis abundantius infusae ac retentae, quiescunt; quo insuper fit, vt eiusmodi agri maiorem fertilitatem habeant, quam quidem alii, in quibus centralia ista salia vel deficiunt, vel etiam certo modo extracta, obseruantur. Quae a veritate haud alienae sententiae, nec minus probabiles, nullo modo negantur, sed potius infallibilibus confirmari possunt argumentis : ita quoque constat Laubacensem Gratosissimæ Domini, Domini Caroli Ottonis, Comitis Solmensis, Domini in Münzenberg, Wildenfels & Sonnenwald &c. Comitis ac Domini mei Gratosissimæ, indultu gratioso repertum, claris aquis scatentem, fonticulum, qui ab immemorabilibus inde annis desolatus, inque vili & exili pretio habitus, locuit, eiusmodi habere vias ac vires; vt permanendo terras sigillatas, quae per integrum istum montem in maxima copia glebatim dispersae iacent : earum etiam proprietates ac virtutes secum abhat, sibi que adpropriet; sicque his mediantibus virtutibus penetrabilibus

ad conseruandam sanitatem magis faciat atque proſit, quam aliae aquae, quae nihil de iſtiusmodi virtutibus participant. Nec minus exinde cocta, vel per ebullitionem in vinorum doliis deprauata cereuiſia, vbi non, vt aquae ipſae, in conuenienti tempore, nimia abundantia, nec in aeſtu nimia hauriatur ſubito, ſed ad neceſſitatem imbibatur, virtutes iſtas habebit, vt tartareas ſcorias eiiciat, coagulationes ac concretiones calculorum impediāt, morbos contagioſos febresque ardentēs maiori ſecutitate arceat. Multa & magnifica, quae fecit ſapientiſſima omnia: impleta terra bonis tuis, imo miranda opera Naturae in terrae viſceribus, ſpecioſiſſime ludentis!

Nonnulla emendanda.

PAg. 7. linea 10. antiquarum p. 10. l. 12. inter necionem p. 37. l. 15. craſſiorum p. 56. l. 10. mram exhibent p. 58. l. 19. reperitur p. 89. l. 13. conrexi p. 95. l. 12. cæmentitiis. p. 109. l. 12. craſſitier de p. 111. ſeqq. *vid. praefat.* p. 112. l. 15. *deſt ſom* p. 126. l. 17. 26. formam p. 156. l. 12. impetuoſo motu l. 22. *deſt*: augerent: 165. l. 15. cortices. p. 170. l. 19. *deſt* agant p. 172. CONNOR p. 190. l. 8. poſitae ſint. p. 203. l. 13. *deſt*: fontes. p. 234. ἀναδυνάμεις p. 244. l. 4. ſuperest. p. 270. l. 8. conſpergerentur l. 12. graveolentus. Reliqui ipſe B. L. emendabit.

FINIS.

Fig. 1.

Fig. II.

Fig. IX.

Fig. V.

Fig. VII.

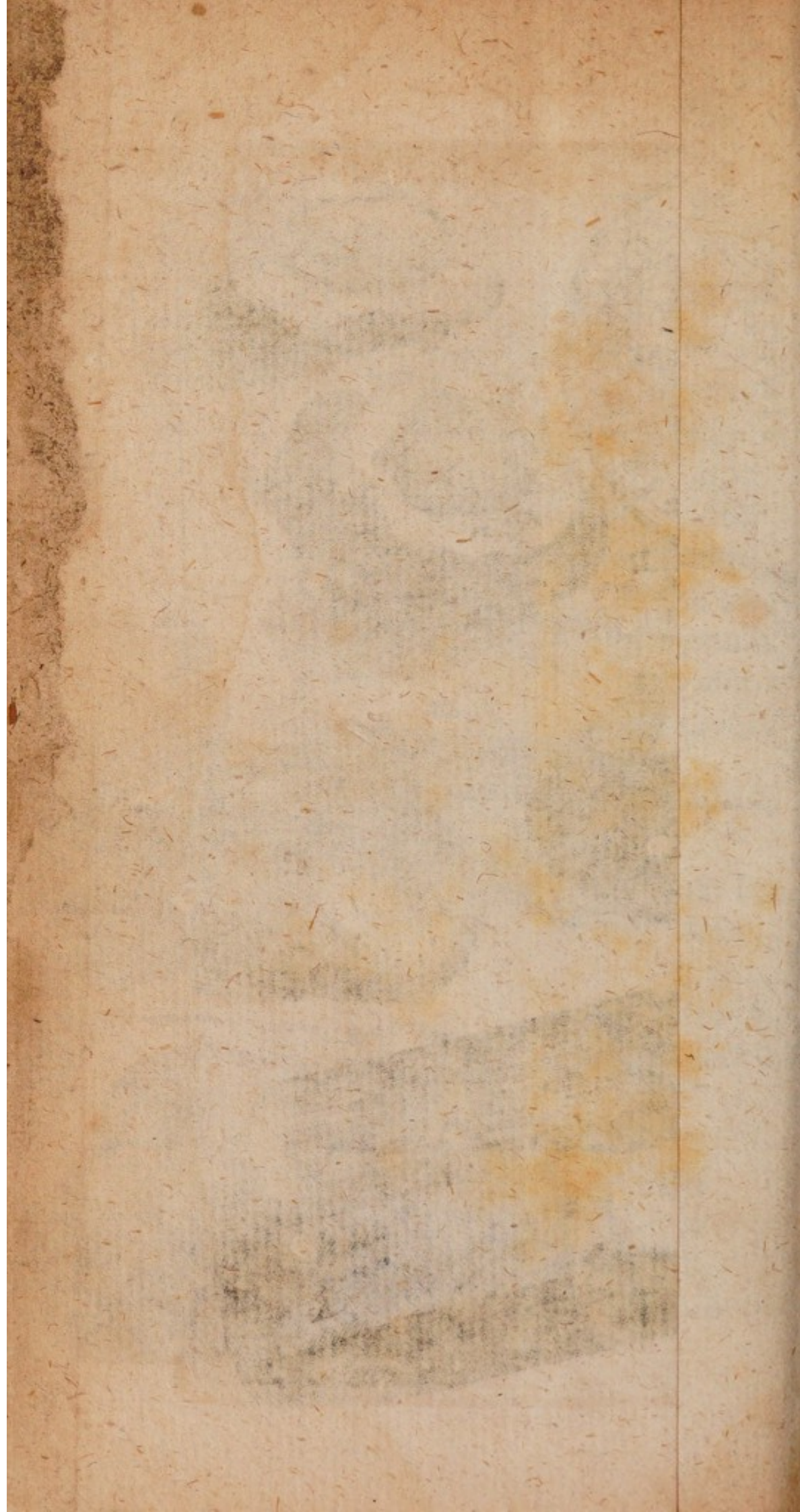

Fig. XIII.

Fig. XIV.

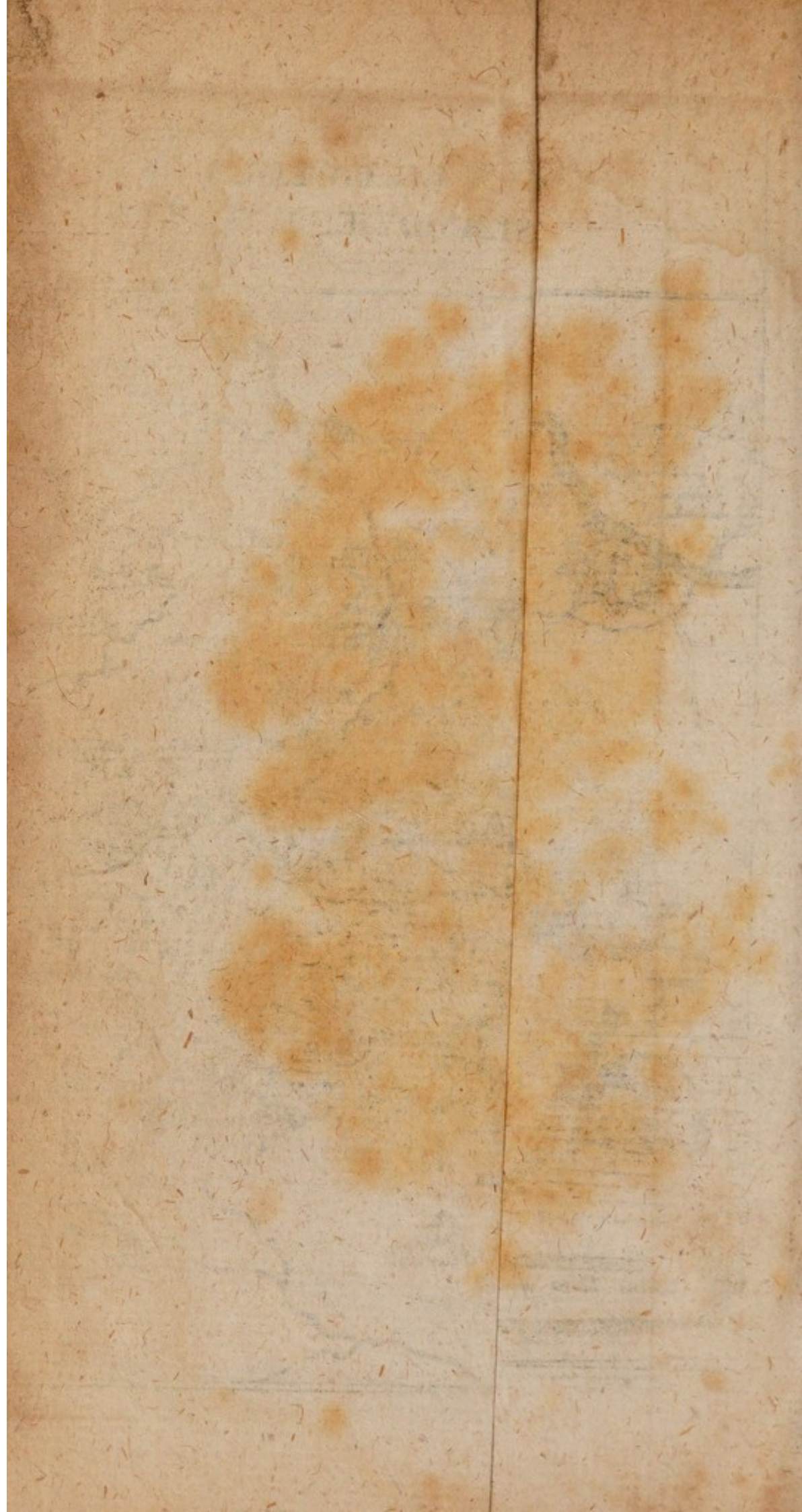

TABVLA II HYDROGRAPHICA
 QVOAD PARTEM COMITATVS LAUBACENSIS ET RELIQUA LOCA
 DE QUIBVS INPRÆSENTI TRACTATIONE SERMO EST,
 CURATIUS DELINEATA.

SEPTENTRIO

TAB. III

